

Vəhhabi Məzhəbi

Ustad Cəfər Sübhani

ÖN SÖZ

İslamda müxtəlif fikir cərəyanları və məzhəblər çox erkən dövrlərdə təşəkkül tapmağa başlamışdır. Bu hal təbii sayılmalıdır. Allahın dini müxtəlif qövmiyyətlərə, ayrı-ayrı mədəniyyətlərə mənsub olan, fərqli coğrafi mühitlərdə yaşayan, nəhayət, heç də həmişə üst-üstə düşməyən sosial-iqtisadi maraqlara malik olan insanlar arasında yayıldıqca bu dinin əsas prinsipləri hamı tərəfindən eyni cür qəbul edildiyi, qavranıldığı halda onun bəzi ikinci dərəcəli ehkamlarına münasibətdə fikir ayrılığı yaranmalı idi. İslam Peyğəmbərinin (s) “Mənim ümmətim yetmiş üç firqəyə bölünəcəkdir”—deyə İslamda fikir ixtilaflarının meydana çıxacağı barədə qabaqcadan söylədiyi sözlər bir tərəfdən müsəlmanlara xəbərdarlıq məqsədi güdsə də, digər tərəfdən bu ümmətin qarşılaşacağı reallıqdan xəbər verirdi. Bütün dünya dinlərində belə fikir və əqidə ixtilafları olmuşdur və yaqın ki, həmişə olacaqdır. Bəlkə də İslam məzhəbçilik ixtilaflarını möminlər arasında bir o qədərdə ciddi qarşıdurma yaratmaması baxımından başqa dinlərdən fərqlənir yəni İslamda əqidə ixtilafları, xüsusilə Allahın birliyi, peyğəmbərlik, axirət həyatı kimi başlıca prinsiplər sahəsində rəy müxtəlifliyi, başqa dinlərdə olduğu qədər sərt xarakter daşmamışdır. Məhz elə buna görə də mövcud ixtilaflar öyrənilməli, təhlil edilməli, ixtilafa səbəb olan məsələlərin həllində güzəştli yollar araşdırılmalıdır.

Artıq İslamın ikinci əsrindən etibarən müsəlman alimləri bu dinin daxilində yaranan fikir cərəyanlarını və məzhəbləri öyrənməyə başlamışlar və yaqın ki, bu sahədə atılan ilk addımlardan biri mötəzili məzhəbinin banilərindən olan Vasil bin Ətanın (vəfatı–13/748) “Təbəqat əhl əl-ilm və-l-həqq” kitabında o dövrdə müsəlmanlar arasındakı fikir cərəyanlarını və müsəlmanların bölündükləri təbəqələri–kateqoriyaları müəyyən etmək cəhdi sayılmalıdır. Sonralar məşhur ərəb mütəfəkkirləri əl-Cahiz (vəfatı–255/869) və əl-Kəbi (vəfatı–319/931) də İslam məzhəblərin mötəziliyyə mövqelərindən şərh etməyə çalışmışlar.

Məşhur şiə ilahiyyatçısı, tarixçi və nəzəriyyəçi Hişam bin Həkəm (vəfatı–199/814) imami şiələrin İslamda məzhəb ixtilaflarına münasibətlərini öyrənmiş, öz əsərlərində İslam məzhəbçiliyinin tarixini izləməyə çalışmış, şiə əqidələrin qarşı yönəlmiş təlimlərlə ciddi polemikaya girmişdir. Onun yolunu Həsən bin Musa ən-Nəubəxti (vəfatı–300/912) və Səd bin Əbdullah Qummi (vəfatı–301/913) davam etdirmişlər.

İslam tarixində xaricilər tanınmış məzhəbə mənsub alimlər də başqa məzhəblərin nümayəndələrini bidətçilikdə günahlandıraraq onların əqidə məsələlərinə dair mövqelərini tənqid və təkzib etmişlər. Yəman bin Ribab (vəfatı–111/ 1X əsrin əvvələri) mötəzililərə hənəfilərə, mürciilərə qarşı təkziblər yazmış, “Kitab əl-məqalat” əsərində isə müxtəlif məzhəblərin, xüsusilə mənsub olduğu xaricilər məzhəbinin təlimlərini izləyə bilmişdir. Hüseyin bir Əli əl-Kərabisi (vəfatı–təqr. 245/859) də “Kitab əl-məqalat” adlı əsərini xaricilər məzhəbi daxilində meydana çıxmış müxtəlif təlimlərin tarixinə həsr etmişdir.

İslam məzhəbləri əhli-sünnə alimləri tərəfindən də tədqiq edilmişdir. Əl-Əşəri (vəfatı–324/935) “Kitab məqalat əl-islamiyyin”, Əbd əl-Qahir əl-Bağdadi (vəfatı–429/1037) “l-Fərq beyn əl-firəq”, Əbd əl-Kərim əş-Şəhrəstani (vəfatı–548/1153) “əl-Miləl və-n-nihəl” kitablarında müxtəlif ehkam məktəblərinin təlimlərini araşdırmışlar.

Bu ənənə bizim zəmanəmizədək öz gücünü saxlamışdır. Bu sahədə öz yaradıcılığı ilə diqqəti cəlb edən nümayəndələrindən biri də ustad Cəfər Sübhanidir. Quranın təfsirinə, peyğəmbərliyin mənəvi cəhətlərinə, İslamın və İslam məzhəblərinin tarixinə dair bir sıra qiymətli əsərləri ilə tanınan Cəfər Sübhaninin “Vəhhabi məzhəbi” adlı əsəri, adından göründüyü kimi XVIII əsrin ortalarında Mərkəzi Ərəbistanda meydana çıxmış vəhhabiliyin bəzi prinsiplərini təhlil və tənqidinə həsr edilmişdir. Kitabı maraqlı və oxunaqlı edən odur ki, müəllif vəhhabilərin baxışlarına qarşı irəli sürdüyü dəlil-sübutları Qurandan, hədislərdən, müxtəlif İslam məzhəblərinə mənsub görkəmli alimlərin əsərlərindən əxz etmiş və məntiqi cəhətdən əsaslandırma bilmişdir.

“Vəhhabi məzhəbi” kitabı iyirmi fəsildən ibarət polemik ilahiyyat əsəridir. Birinci fəsildə müəllif vəhhabilərin banisi şeyx Məhəmməd Əbd əl-Vəhhabın həyat yolunu izləyir, bu təlimin necə və hansı şəraitdə meydana çıxdığını göstərir. İkinci-altıncı fəsillər vəhhabiliyin müqəddəslərin qəbirlərinin ziyarəti ilə bağlı məsələlərə münasibətinin təhlilinə həsr edilmişdir. Yeddinci-on beşinci fəsillərdə söhbət müqəddəslərə təvəssül və onlardan şəfaət dilənməsi məsələlərindən gedir. On altı-on yeddinci fəsillərdə müqəddəslərə and içməklə bağlı İslam hökmləri araşdırılır. On səkkizinci fəsildə müqəddəslərə və müqəddəs yerlərə nəzir deyilməsi, on doqquzuncu fəsildə isə övliyalara dua edilməsi barədə vəhhabi baxışları tənqidi mövqedən nəzərdən keçirilir. Sonuncu, iyirminci fəsildə müəllif İslamın həcc ibadətinin siyasi-ictimai məqamları ilə bağlı məsələləri açıqlamaqla kitabda təhlil etdiyi ehkamlara münasibətini həmin məqamlar mövqeyindən əsaslandırmağa çalışır.

Kitab maraqla oxunur. Müəllif öz fikirlərini oxucuya ehkam şəklində çatdırmır, dəlil-sübut gətirir, ağla və məntiqə əsaslanır. Kitabın dili də sadə və anlaşıqlıdır. Bütün bunlara baxmayaraq, əsər İslam fikrinə mübahisəli sayılan, xüsusilə vəhhabilər tərəfindən sərt qaydalara tabe edilmiş ehkam məsələlərinin araşdırılmasına həsr olunduğu üçün oxucudan müəyyən hazırlıq tələb edir. Bu cəhəti nəzərə alaraq oxuculara vəhhabilik və onun təlimi barədə bir qədər yığcam şəkildə məlumat verilməsini faydalı hesab edirik.

Vəhhabilik XVIII əsrin ortalarında Ərəbistan yarımadasının mərkəzi ərazilərindən olan Nəcəddə meydana çıxmış və tezliklə bölgədə güclü dini-siyasi hərəkətə çevrilmişdir. Bu məzhəbin banisi teym qəbiləsindən çıxmış Məhəmməd bin Əbd əl-Vəhhab bin Süleymandır. O, 1703-cü ildə idiki ər-Riyad şəhərindən 70 km. aralıda yerləşən əl-Üyeynə qəsəbəsində, qazı ailəsində doğulmuşdur. Kiçik yaşlarından Quranı əzbərləmiş, təfsir, hədis və fiqh elmlərini öyrənmiş, hənbəli fiqhi üzrə təhsilini atasının yanında almışdır. O çox gəzməmişdir. Məkkədə həcc ziyarətində olmuş, Mədinədə dörd il oxumuşdur. Bağdadda, Bəsrə, Dəməşq və Qahirə kimi şəhərlərdə müxtəlif məzhəblərdən olan ilahiyyat alimləri ilə münazirələrə–disputlara girmiş, fikirləri ifrat dərəcədə kəskin və mühafizəkar olduğu üçün mübahisələrə səbəb olmuşdur. Geri döndükdən sonra Hüreymilə şəhərində mənzil salmış, burada “Kitab ət-təuhid” əsərini yazmış, təlimini təbliğ etməyə başlamışdır.

Məhəmməd bin Əbd əl-Vəhhabın təliminin əsasında dörd başlıca əqidə məsələsi durur: antropomorfizm (**ət-təşbih**), yalnız bir olan Allaha ibadət (**ət-təuhid**), Peyğəmbəri böyük tutmamaq, ona təzim etməmək, övliylərlə bağlı heç bir abidə, əsər-əlamət saxlamamaq (**ədəm təuqir ən-Nəbi vəl-əuliya**), müsəlmanlara bidət–İslamdan olmayan yeniliyə yol verdikləri üçün küfrdə günahlandırmaq (**təkfir əl-müsəlmin**). Bu ehkamlara biz hənbəli ilahiyyatçıları İbn Teymiyyə (vəfatı–1328) və onun şagirdi İbn Qeyyim əl-Cəuziyyənin (vəfatı–1350) əsərlərində də rast gəlirik. Məhz elə buna görə də tədqiqatçılar İbn Əbd Vəhhabın İbn Teymiyyənin və İbn əl-Qeyyimin baxışlarından təsirləndiyini bildirirlər. Lakin qeyd edilməlidir ki, həmin ehkamlar Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhabın təlimində daha qatı, son dərəcə ifrat şəkildə qoyulur və izah edilir. Əgər nəzərə alsaq ki, İbn Teymiyyə istər Misirdə, istərsə də Suriyada fəaliyyət göstərdiyi dövrdə Allaha insani sifətlər şamil etdiyi üçün antropomorfizmdə günahlandırılaraq dəfələrlə həbs edilmiş və dünyasını da həbsdə ikən dəyişdirmişdir, dörd yüz ildən sonra onu müəllimliyə götürmüş İbn Əbd əl-Vəhhabın təliminin ifratçılığı haqqında təsəvvür hasil edə bilərik.

Vəhhabiliyə görə, Allahın Quranda göstərilən sifətləri həqiqi sifətlərdir, bunların təvilə, daxili mənalarının axtarılmasına ehtiyac yoxdur. Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhab müəllimi İbn Teymiyyənin yolu ilə gedərək deyirdi ki, Allahın zəti və sifətlərinə dair Quran ayələri olduqları kimi qəbul edilməli və başa düşülməlidir. Mənbələrin verdiyi məlumata görə, İbn Teymiyyə bir dəfə Dəməşq məscidinin minbərindən bildirmişdir ki, Allah onun düşdüyü kimi nüzul edir və minbərdən bir pillə aşağı düşmüşdür. Məşhur səyyah İbn Bəttutə bu mənzərənin şəxsən şahidi olmuş və bu barədə xəbər vermişdir. İbn Əbd əl-Vəhhab da bildirirdi ki, Quran ayələrini zahiri mənalarına görə anlamaq lazımdır, yəni əgər Quranda deyilsə ki, “Allah ərşi üzərində bərqəqar oldu–istəva ələ-l-ərşi” (**əl-Əraf**, 54), bu sözün həqiqi mənasında başa düşülməlidir. Onun fikrincə, Quran ayələrini təvil etmək, onlarda gizli məna axtarmaq nəinki doğru deyildir, hətta küfrdür.

Vəhhabi təlimində tovhid xüsusi yer tutur. Bu təlimə görə, Allah zəti, sifətləri və felləri baxımından birdir və Ona bu cür də ibadət edilməlidir. Allahın birliyinə iman qəlblə, dillə və əməllə olmalıdır. Bunlardan biri naqis olarsa, iman nəinki kamil olmaz, hətta bu cür imana malik olan İnsan müsəlman sayıla bilməz. Allahın əmrləri və Peyğəmbərin (s) sünnəsindən xaric nə varsa, hamısı bidətdir, İslama kənardan gətirilmişdir. Müsəlmanın əməlləri onun mömin və ya kafir olduğunu ayırd etmək üçün meyardır. Deməli, tovhid əməlini yerinə yetirməyən kəs müsəlman deyil, kafirdir və beləsinin malı və canı Allahın bir olduğunu qəbul edənlərə və bunu əməlləri ilə təsdiq edənlərə, yəni vəhhabilərə halaldır.

Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhab qəbirlərin üzərində qübbələr tikilməsini, qəbirlərin ziyarət edilməsini, müqəddəslərə nəzir deyilməsini, onlardan şəfaət istənilməsini bidət hesab edir və bu hallara qarşı kəskin mübarizə aparır, çünki onun fikrincə, belə hallar tovhidə ziddir. O göstərir ki, İslamın mahiyyətini bir olan Allaha ibadət təşkil edir, müsəlmanlar isə müqəddəslərə pərəstiş etməklə, müxtəlif bidətlərə yol verməklə bu prinsipi unutmuş, İslamdan uzaqlaşmışlar. İslamı ona yad təsəvvürlərdən, ondan olmayan müqəddəslərə pərəstiş ayinçiliyindən təmizləmək, onun ilkin saflığını bərpa etmək lazımdır. O hələ Üyeynədə olarkən oranın əmiri Osman bin Həmd bin Müəmməri belə bir qənaətə gətirə bilmişdi ki, xəlifə Ömər bin əl-Xəttabın 634-cü ildə Yəməmə döyüşündə şəhid olmuş qardaşı Zeydin Dəriyyə ilə Üyeynə arasında yerləşən bir qəsəbədəki türbəsinə dağıtsın. O zaman həmin qəsəbədə bir çox türbələr və ziyarətgahlar dağıdılmışdı.

Peyğəmbəri (s) və övliyləri böyük tutmağı, onlara təzim etməyi vəhhabilər onların qəbir və türbələrini ziyarət etmək, onlardan şəfaət istəməklə əlaqələndirirdilər. Odur ki, onlar 1803-cü ildə Məkkəni tutduqdan

sonra bu müqəddəs şəhərdə Peyğəmbərin (s) və ən məşhur səhabələrin adları ilə bağlı bir çox tarixi abidələri, evləri, məzarları dağıtmışdılar. Peyğəmbərin (s) arvadı Xədicə xanımın şəhərin yuxarı hissəsindəki qəbiristanlıqda yerləşən türbəsi də həmin vaxt sökülmüşdü. Demək olar ki, Məkkədə Kəbədən və məqami-İbrahimdən başqa bütün ziyarətgahlar yerlə yeksan edilmişdi. Mədinə də dağıntıdan yaxa qurtara bilməmişdi. Peyğəmbərin (s) şəhərdəki məşhur Bəqi qəbiristanlığında İslamın ilk şəhidlərinin əziz tutulan və hörməti saxlanan qəbirləri üzərindəki qübbələr, həmçinin imamlardan dördünün tikili məzarları, İslam memarlığının və incəsənətinin bir çox gözəl abidələri dağıdılmışdır.

Vəhhabilər belə hesab edirdilər ki, təvəssül–Allaha yaxınlıq istəyi ilə vəsilə axtarmaq küfrdür, halbuki Quran açıq-aydın buyurur ki: “Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun, Ona (Onun rəhmətinə və lütfünə qovuşmaq üçün) vəsilə axtarın...” (**əl-Maidə**, 35). Vəhhabilərə görə isə Peyğəmbərdən (s), müqəddəslərdən kömək gözləmək, onlardan şəfaət istəmək, onların vasitəsilə Allahın rəhmətinə yol axtarmaq İslama ziddir.

Vəhhabilərin rəhbər tutduqları sonuncu prinsip bidətə yol vermiş müsəlmanları küfrdə günahlandırmaq prinsipi özünün sosial-siyasi mahiyyətinə görə daha təhlükəlidir və son dövrlərdə İslam fundamentalizmi kimi tanınmış bir çox dini-siyasi hərəkatlara güclü təsir göstərmişdir, odur ki, bu prinsip üzərində bir qədər müfəssəl dayanmaq istərdik.

Vəhhabiliyə görə, ibadət və etiqad sahəsində özünü göstərən hər hansı bir bidət küfrdür, məsələn, təvəssül Allaha şərik qoşmaq kimi bir şeydir. Vəhhabilər Allaha şərik qoşanlarla yanaşı, erkən İslam prinsiplərinə “dönük çıxmış” müsəlmanlara qarşı da cihad elan edirdilər. Onlar belə hesab edirdilər ki, İslamdan uzaqlaşmış, onun tovhid prinsipini unutmuş, pirləri, türbələri, məzarları ziyarət edən, müqəddəslərə pərəstiş edən müsəlmanlar Allaha cahilliyyət dövrü adamlarına nisbətən daha çox şərik qoşurlar. Xüsusilə erkən vəhhabilik üçün din və etiqad məsələlərində ifrat təəssübkeşlik, öz siyasi rəqiblərinə qarşı mübarizədə isə ekstremizm səciyyəvi olmuşdur. Bəlkə də vəhhabiliyin məhz bu xüsusiyyəti onun müəyyən qüvvələr tərəfindən dəstəklənməsi üçün mühüm amil rolunu oynamışdır. Bu baxımdan vəhhabiliyin dini-siyasi hərəkat kimi inkişaf tarixi maraq doğurur.

Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhabın fəaliyyəti Hüreymilədə narazılıq doğurduğu üçün o, Üzeynə şəhərinə köçür, burada qazılıq edir. Lakin Üzeynədə də güclü dəstək tapmadığından o, 1744-cü ildə Dəriyyəyə köçməli olur, bu yerlərin əmiri Məhəmməd ibn Səud ilə dil tapıb onun himayəsi altına keçir.

Dəriyyə Nəcdin Əriz bölgəsində kiçik bir vadidə yerləşirdi. O vaxt Dəriyyənin əmiri Məhəmməd ibn Səud güclü idi, şan-şöhrət axtarırdı, qonşu əmirlikləri öz hakimiyyəti altında birləşdirmək istəyirdi və başa düşürdü ki, vəhhabilik bir təlim kimi ona öz məqsədinə çatmaqda kömək edə bilər. Vaizlə əmir razılığa gəldilər və ittifaq bağladılar: İbn Əbd əl-Vəhhab bununla öz təlimini təbliğ etmək, özünə ardıcıl toplamaq, əmir Məhəmməd ibn Səud isə şan-şöhrətə və hakimiyyətə yetişmək. Ərəbistanı öz hakimiyyəti altında birləşdirmək imkanı qazandılar. Vaizin ardıcılıları özlərini “müvəhhidilər” (tohidə əməl edənlər”, Allahın birliyini tanıyanlar”), məzhəblərini isə “Məhəmmədiyyə” adlandırsalar da, əleyhdarları tərəfindən “vəhhabilər” kimi tanınmışlar.

İbn Əbd əl-Vəhhabın təlimindən sonuncu prinsip–müsəlmanları bidətə yol verdikləri üçün, yəni İslama islamdan olmayan şeylər gətirdikləri üçün küfrdə günahlandırmaq prinsipi vəhhabilərə qonşu ərazilər üzərinə yürüşlər keçirməyə imkan verirdi. Bu yürüşlər çox vaxt İslamı öz ilkin saflığına qaytarmaq, dini yeniləşdirmək şüarları altında keçirilirdi, lakin tamamilə bünyəvi məqsədlərə də xidmət edirdi. Vəhhabilər işğal etdikləri ərazilərdə əhalinin malını və canını özlərinə halal bilir, evləri qarət edir, xurma ağaclarını qənimət kimi özlərinə götürürdülər. 1796-cı ildə Məkkə şərifinin qoşununu darmadağın etdikdən sonra vəhhabilər 30 min baş dəvə, 200 min baş qoyun-keçi ələ keçirmişdilər; şiələri Kəbəni qoyub Məşhəd, Nəcəf və Kərbəlanı ziyarət etməkdə günahlandıran vəhhabilər 1802-ci ildə aşura günü Kərbəladakı müqəddəs ətəbələrə hücum etmiş, imam Hüseyn (ə) ziyarətgahının xəzinəsini qarət edərək iki yüz dəvəyə yükləyib Dəriyyəyə aparmışdılar.

XVIII əsrin 40-cı illərinin ortalarından etibarən İbn Əbd əl-Vəhhab açıq-aşkar siyasi mübarizəyə qoşulur, onun təlimi Ali-Səud sülaləsinin Ərəbistan yarımadasında hökmranlıq etmək uğrunda apardığı mübarizənin bayrağına çevrilir. Təqribən 20-25 il içərisində bir çox əmirliklər Ali-Səuda tabe edildi, vəhhabilik geniş bir ərazidə əhali tərəfindən qəbul edildi. Vəhhabilər 1754-cü ildə Hüreymiləni, 1757-ci ildə Mənfuxə və Büreydəni, 1767-ci ildə Vəşm və Südeyri, 1784-cü ildə Yəməmə və Silmiyyəni, 1787-ci ildə Dəvasir vadisini, 1790-cı ildə köçəri müteyr və şəmmər qəbilələrini, 1796-cı ildə Məkkəni özlərinə tabe etdilər. İşğal edilmiş ərazilərin əhalisinə təlqin edilirdi ki, Allaha yalnız vəhhabilərin göstərdikləri şəkildə iman bəsləmək və ibadət etmək lazımdır. Peyğəmbərin (s) sünnəsinə vəhhabi imamının dedikləri əsasında əməl edilməlidir, müsəlmana türbə və məqbərələri ziyarət etmək, müqəddəslərdən şəfaət diləmək yaraşmaz, odur ki, belə tikililər hər yerdə dağıdılmalıdır, bu məzhəbin əsl İslamla uyğunluğuna inanmayanları izləmək, təqib etmək, hətta öldürmək də

caizdir, kafirlərə qarşı cihad etmək və vəhhabilərə yardımçı olmaq hamının borcudur, imam Məhəmməd ibn əl-Vəhhab islama yenilik gətirmiş alimdir.

İbn əbd əl-Vəhhab təkcə ilahiyyat məsələləri ilə məşğul olmaqla kifayətlənmir, ordunun təchiz edilməsi, orduda nizam-intizam yaradılması, mənəvi tərbiyə ilə bağlı işlərə də rəhbərlik edirdi. O, öz vəzlərində vəhhabiləri intizama tabe olmağa çağırır, onların döyüş əzmini, fədakarlıq və təəssübkeşliyini gücləndirirdi. Vəhhabi əsgərləri yüksək dözümlülük nümayiş etdirir, ən çətin şəraitdə günlərlə susuz-yeməksiz döyüş rəşadəti göstərirdilər.

Vəhhabilər işğal etdikləri ərazilərdə məktəblər açır, əhaliyə yazmağı və Quran oxumağı öyrədirdilər. Onlar şəhərlərdə oğurluğun aradan qaldırılması, yollarda təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində bir sıra işlər görmüşlər. Qan intiqamının aradan götürülməsi məqsədilə adam öldürmək üstündə 100 baş dəvə qanbahası təyin edilmişdi.

Beləliklə, vəhhabilər geniş bir ərazidə öz dövlətlərini yarada bildilər. Osmanlı dövləti və Misir hökmdarı Məhəmməd Əli paşa vəhhabiləri cəzalandırmaq məqsədilə bölgədə güclü hərbi əməliyyatlar keçirşələr də, beynəlxalq vəziyyətin gərginliyi İngiltərə və Fransa dövlətlərinin müdaxiləsi sayəsində vəhhabilər hər dəfə öz dövlətlərini yenidən bərpa edə bilirdilər. Sonralar vəhhabilik Səudiyyə Ərəbistanı dövlətinin rəsmi ideologiyası oldu. XIX əsrin əvvəllərində vəhhabilik Ərəbistan yarımadasının böyük bir hissəsində yayıldı və öz mövqelərini möhkəmləndirdi. Daha sonralar vəhhabilik Hindistanda, İndoneziyada, Şərqi və Şimali Afrikada da özünə ardıcılar tapdı.

Onu da xüsusilə qeyd etmək vacibdir ki, müasir dövrdə Şimali Qafqazda və dünyanın digər bölgələrində ifrat formada özünü göstərən, ekstremizm mövqeyindən çıxış edən vəhhabi hərəkatlarının fəaliyyətini Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının dövlət siyasəti ilə eyniləşdirmək olmaz. Səudiyyə Ərəbistanının özündə ifrat vəhhabilik çox ciddi narahatlığa səbəb olur.

1928-ci ildə Misirin İsmailiyyə şəhərində müəllim Həsən əl-Bənnə tərəfindən əsas qoyulmuş “əl-İxvan əl-müslimun” (“Müsəlman qardaşları”) cəmiyyəti istər təşkilat, istərsə də ehkamçılıq məsələlərində İbn Əbd əl-Vəhhabın təlimindən xeyli təsirlənmişdir. Bu gün Misirdə fəaliyyət göstərən “ət-Təkfir vəl-hicrə” (“Küfrdə günahlandırma və hicrət”) təşkilatı, habelə müsəlman dünyasının müxtəlif yerlərində əhali arasında öz təlimlərini yayan “əl-Cihad əl-cədid” (“Yeni cihad”), “əl-Cihad əl-İslami” (“İslam cihadı”), “Cunud Allah” (“Allahın əsgərləri”) “Əhl əl-Quran” (“Quran əhli”) və sairə bu kimi cəmiyyətlər də vəhhabilərin rəhbər tutduqları prinsiplərin təsiri altındadır. Hazırda Özbəkistanda və Dağıstanda müşahidə edilən bəzi İslam hərəkatları öz dini-siyasi fəaliyyətlərini vəhhabilik prinsipləri əsasında qurur və özlərini vəhhabi adlandırırlar. Bəzən bu hərəkatların ekstremizmi “islam ekstremizmi” kimi səciyyələndirilir. Halbuki yüksək mənəvi dəyərlər təbliğ edən İslami ekstremizmdə günahlandırmaq ən azı biliksizliyin nəticəsidir. Ekstremizm siyasi termin kimi Fransada yaranmışdır və ifrat baxışlara, ifrat tədbirlərə meyl kimi mənalandırılır. İslam isə orta mövqə–mötədillik (**əl-vəsətə**) dinidir. İslam dinin təbliğində ifratçılığı rədd edir, “dində məcburiyyət yoxdur” (**la ikrahə fid-din**) prinsipini əsas tutur.

Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhabın görüşləri uzun müddətdir ki, əksər müsəlman alimləri tərəfindən İslama zidd bir şey kimi qarşılır. İlk dəfə Məhəmməd ibn Əbd əl-Vəhhabın təliminə qarşı çıxan onun öz doğma qardaşı Süleyman bin Əbd əl-Vəhhab olmuşdur. O özünün “əs-Səvaiq əl-bəhiyyə fi-r-rədd ələ-l-vəhhabiyyə” (“Vəhhabiliyə cavaba dair parlaq ildırım zərbələri”) adlı əsərində vəhhabiliyin başlıca prinsiplərini rədd etmiş, onların həlif İslam dini ilə bir araya sığmadığını göstərmişdir. Sonralar hicazlı Əhməd ibn Zeyni Dəhlan, iraqılı Cəmil Sidqi əz-Zəhavi və bir çox başqaları vəhhabilik məzhəbinə qarşı yönəlmiş əsərlər yazmışlar.

Azərbaycanda vəhhabiliyin əsas prinsiplərinə dair ədəbiyyat ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif beynəlxalq İslam cəmiyyətləri tərəfindən tərcümə edilərək yayılsa da, bu məzhəb özünə geniş auditoriya tapmamışdır, çünki onun təlimi xalqımızın milli-mədəni ənənələri əsrlər boyu təşəkkül tapmış dini təcrübəsi ilə ziddiyyətə girir. Bu gün ölkənin mətbuat səhifələrində tez-tez vəhhabiliyin sərt qayda-qanunlarına, ifrat baxışlarına, bu məzhəbin təbliğ etdiyi zorakılıq prinsiplərinə qarşı yazılar dərc edilir. Ustad Cəfər Sübhaninin “Vəhhabi məzhəbi” adlı kitabı da bu məqsədlə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Ümid edirik ki, kitab oxucularımız tərəfindən layiqincə qarşılanacaqdır.

“İrşad” İslam Araşdırmaları Mərkəzinin direktoru, fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Rafiq Əliyev.

ŞEYX MƏHƏMMƏD ƏBDÜL VƏHHAB NƏCDİNİN HƏYATI

Vəhhabi məzhəbinin banisi Əbdul Vəhhabın oğlu Şeyx Məhəmməd Nəcdidir. Elə ona görə də, vəhhabi məzhəbi onun atasının adını daşıyır. Bəzi alimlər bu məzhəbin “Məhəmmədiyyə” adlanmasının səbəbini vəhhabilərin bu addan sui-istifadə etdikləri ilə əlaqələndirirlər. Çünki vəhhabilik Peyğəmbərin (s) adı ilə adlandırıldığına görə, onlar öz əməllərini Peyğəmbər (s)-ə aid edə bilərdilər.

Şeyx Məhəmməd Hicri-qəməri tarixinin 1115-ci ilində (1695-ci il-miladi tarixi) Nəcd vilayətinin Üyeynə adlı şəhərində anadan olmuşdur.

Atası bu vilayətin qazısı olub. Məhəmməd uşaqlıqdan təfsir, əqaid və hidis kitablarını oxumağa böyük həvəs göstərmişdir. Əbdül Vəhhab Hənbəli alimlərindən olduğu üçün Məhəmməd Hənbəli fiqhini elə atasından öyrənib. O elə cavanlıqdan Nəcd əhalisinin dini əqidəsinin bir çox qayda-qanunlarını qəbul etməirdi. Məhəmməd səfərlərin birində Allah evini ziyarət etdikdən sonra Mədinə şəhərinə yola düşür. Orada xalqın (camaatın) Peyğəmbər (s) qəbrinə təvəssül etməsini inkar edir.

Nəcdə qayıtdıqdan sonra Şama (indiki Suriyaya) səfər etmək niyyəti ilə Bəsrə (İraq şəhərlərindən biri) şəhərinə yola düşür. Bir müddət Bəsrə şəhərində qalır və burada əhalinin fikir və əqidəsinə müxalif çıxır. Elə bu səbəbdən də Bəsrə əhalisi Məhəmmədi şəhərdən qovur. O, Bəsrə və Zübeyr şəhərləri arasında susuzluqdan və piyada yol getməkdən əziyyət çəkirdi. Lakin Zübeyr əhlindən olan bir kişi Məhəmmədi ruhani paltarında görüb ona kömək etməyə çalışır, su verir və öz miniyinə mindirib həmin şəhərə gətirir. Məhəmməd buradan Şama getmək istəyir. Amma səfər azuqəsi olmadığına görə fikrini dəyişir və Əhsa şəhərinə yola düşür. Oradan da Nəcd şəhərlərindən biri olan Hüreymilə şəhərinə səfər edir. Bu zaman, 1139 hicri ilində (1719 m. t.) atası Əbdül Vəhhab Üyeynədən bu şəhərə gəlir.

Məhəmməd burada atasının yanında qalır və bir çox dərsləri ondan öyrənməklə yanaşı, Nəcd əhalisinin əqidəsinə inkar edir. Beləliklə, atası və Nəcd əhli Məhəmmədlə mübarizəyə başlayır bu mübarizə bir neçə il davam edir. 1153-cü ildə (1733) Əbdül Vəhhab vəfat edir.¹

Şeyx Məhəmməd atasının vəfatından sonra xalqın əqidəsinə inkar etməklə öz əməl və fikirlərini irəli sürür. Hüreymilə əhalisinin bir çoxu Məhəmmədin əqidəsinin ardınca gedir. Beləliklə, o məşhurlaşır.

Şeyx Məhəmməd Hüreymilədən Üyeynə şəhərinə qayıdır. O zaman Osman ibn Həmd həmin şəhərə rəhbərlik edirdi. Osman şeyxi hörmətlə qəbul edib ona kömək etmək niyyətində idi. Bunun müqabilində isə, Şeyx bütün Nəcd əhalisinin ona itaət edəcəyinə söz verir. Onların arasında baş verən bu söhbətdən Əhsa şəhərinin əmiri xəbərdar olur və Osmana məktub yazır. Məktubun nəticəsində Osman şeyxi yanına çağırır və ona kömək edə bilməyəcəyi üçün üzr istəyir. Şeyx Məhəmməd cavabında deyir ki, əgər mənə kömək etsən, Nəcd şəhərinin rəhbəri olarsan. Lakin Osman buna etiraz edir, onu Üyeynə şəhərindən qovur. Şeyx Məhəmməd 1160-cı ildə (1740) Üyeynə şəhərindən qovulduqdan sonra Nəcdin tanınmış şəhərlərindən olan Dəriyyəyə yola düşür. O zaman bu əraziyə Məhəmməd ibn Səud (Ali-Səudun əcdadı) rəhbərlik edirdi. O, şeyxin görüşünə gedir və səmimiyyətlə onu qarşılayır. Şeyx də öz növbəsində bütün Nəcd şəhərinə rəhbərlik etməyi Məhəmməd ibn Səuda söz verir. Beləliklə, şeyxlə Ali-Səud arasında sıx əlaqə yaranır.² Bu zaman Dəriyyə əhalisi aclıq və yoxsulluq içərisində əziyyət çəkirdi. Şeyx Məhəmməd Dəriyyə şəhərinə gəlib Məhəmməd ibn Səudla ittifaq bağlayan zaman oranın camaatı aclıq və yoxsulluq içərisində əziyyət çəkirdi.

Alusi İbn Bışr Nəcdinin dilindən belə rəvayət edir:

“Mən Dəriyyə əhalisinin ağır güzəran keçirməyinin şahidi olmuşam. Sonralar bu şəhər Səudun vaxtında çox dəyişdi. Camaat çoxlu mal-dövlətə, bəzəkli əşyalara, cins atlara və bahalı paltarlara sahib olmuşdu. Bunu sözlə ifadə etməyə dilin qüdrəti çatmaz. Gözümlə şəhər bazarlarının birində kişilərin bir tərəfdə, qadınların başqa bir tərəfdə olduqlarını gördüm. Bu bazarda qızıl, gümüş, silah, dəvə, qoyun, at və hər növ ərzaq məmulatlarının satıldığına şahidi oldum. Bazarı satıcıların və alıcıların səs-küyü bürümüşdü. Biri “aldım”, digəri isə “satdım” – deyə, bal arısı kimi bir-birlərinə dəymişdilər.”³

Əlbəttə, İbn Bışr bu qədər mal-dövlətin və sərvətin necə əldə olunduğunu şərh etməyib. Amma tarixin gedişatından belə məlum olur ki, bu mal-dövlət Şeyx Məhəmmədin əqidəsinə tabe olmayan müsəlman qəbilələrinə və Nəcd şəhərlərinə hücumlar zamanı qarət nəticəsində əldə olunmuşdur. O, qazanılan qəniməti istədiyi kimi bölürdü. Bəzi vaxtlar bunların hamısını özünə götürər və yaxud iki-üç nəfər arasında bölərdi.

¹ Nəcd Alusi tarixinin xülasəsi, səh. 111-113.

² Osman bin Sənəd əl-Bəsri “Tarixi-Bağdad” kitabının 152-ci səh-də Şeyx Məhəmmədlə Ali-Səudun fəaliyyətlərini başqa cür qeyd edib. Lakin bu kitabda yazılan daha dəqiqdir.

³ “Tarixi-İbn Bışr Nəcdi”,

Qənimətlərin hamısına şeyx nəzarət edərdi. Nəcd şəhərinin əmiri də onun icazəsi ilə özünə mal-dövlət götürərdi.

Şeyxin ən böyük cinayətlərindən biri də bu idi ki, onun puç və batil əqidəsini qəbul etməyən müsəlmanları “kafiri-hərbi” adı altında cəzalandırırdı, yəni müsəlmanlara zərrə qədər hörmət etmirdi. Bir sözlə, Əbdül Vəhhab onları batil bir tovhid yoluna dəvət edirdi. Hər kim qəbul etsəydi, o, təhlükədən kənara qalırdı. Əks təqdirdə, Şeyx Məhəmməd müsəlmanların mallarına, canlarına və namuslarına təcavüz etməyi özünə halal bilirdi.

Vəhhabilər Nəcd daxilində və xaricində (Yəmən-Hicaz-Süriya-İraq) apardıqları döyüşlərdə də eyni ilə bu hərəkəti davam etdirirdilər. Ələ keçirdikləri şəhərin mal-dövlətini özlərinə halal bilib, əhalini qarət edirdilər.

Şeyx Məhəmmədin əqidəsini qəbul edən şəxs ona tabe olmalı idi. hər kim onunla mübarizə aparsaydı, öldürülər və mal-dövləti bölünərdi. Onun tərəfdarları Əhsa şəhərinin Füsül qəsəbəsindən üç yüz kişini öldürüb, mal-dövlətini qarət etdilər.¹

Şeyx Məhəmməd 1206-cı ildə (1786 m. t.) dünyasını dəyişdi.²

Əbdül Vəhhabın oğlunun (Şeyx Məhəmməd) əqidəsini onun vəfatından sonra davamçıları həyata keçirdilər. Məsələn, 1246-cı ildə (1786 m. t.) vəhhabi Səud əmiri iyirmi min nəfərdən ibarət qoşunla Kərbəlaya hücum etdi. O zaman Kərbəla çox əzəmətli şəhər idi, hər yerdən türk, iran və ərəb zəvvarları (ziyarət edənlər) Kərbəlanı ziyarət etməyə gəlirdilər. Onlar şəhəri mühasirədə saxladıqdan sonra şəhərə daxil olub çoxlu insan qətlə yetirdilər. Vəhhabilərin Kərbəla şəhərində törətdikləri vəhşiliyi deməklə qurtarmaz. Beş min nəfərdən çox (iyirmi min nəfərə kimi qeyd olunub) adam qətlə yetirildi. Döyüş qurtardıqdan sonra Səud əmiri İmam Hüseyn (ə)-ın hələminin (məqbərə) xəzinəsinə göz dikərək oranı (mal-dövlət, qiymətli daş-qaş və s.) qarət etdi.

Kərbəla bu hadisədən sonra elə bir vəziyyətdə idi ki, şairlər bu şəhər üçün mərsiyyələr deyirdilər³ vəhhabilər on iki ildən çox arabir Kərbəlaya və Nəcd şəhərlərinə hücumlar edib, oranı talayırdılar. Bu hücumlar yuxarıda qeyd olunduğu kimi, ilk dəfə 1216-cı ildə (1796 m. t.) başlayıb. Bütün şiə yazıçılarının dediyinə görə, Kərbəlada bu hadisə “Qədir Xum”⁴ bayramı günü törədilib.

Mərhum əllamə Seyyid Məhəmməd Cavad Amili “Miftahül-kərəmə” adlı böyük fiqh kitabının yeddinci cildinin sonlarında belə yazıb: “Bu kitabın bir hissəsini 1225-ci ilin mübarək Ramazan ayının doqquzuncu gecəsi böyük nigarançılıq və həyəcan içində sona yetirdim. Çünki Üneyzə ərəbləri Nəcəfi-Əşrəf və Kərbəla şəhərlərini mühasirəyə almışdılar. Kərbəladan Nimeyi-Şəban⁵ ziyarətindən vətənlərinə qayıdan zəvvarların mallarını qarət edib, bir çoxlarını (ən çox iranlı zəvvarları) qətlə yetirmişlər. Demək olar ki, ölənlərin sayı yüz əlliə yaxın idi. bəziləri yüz əllidən az olduqlarını da göstəriblər”.⁶

Şeyx Məhəmmədin və davamçılarının əqidələrini qəbul etməyənləri qətlə yetirirdilər. Vəhhabilər öz batil tövhidlərində Quran ayələrinin və hədislərin zahiri mənasından istifadə edib, Allahı cisim bilirdilər. Yəni Allah əl, qol, ayaq və s. üzvlərə malikdir.

Alusi bu barədə belə yazır:

“Vəhhabilər İbn Teymiyyənin ardıcılıqları kimi “Allahın göydən yerə gəlməsi” haqqında hədisi sənəd gətirərək belə ifadə edirdilər:

“Allah ərşdən (göydən) yerə gəlib deyəcək:

“Günahlarının bağışlanılmasını istəyən varmı?”

Və yaxud deyirlər:

“Allah Qiyamət günü “Məhşər” səhrasına gələcək. Çünki Allah özü “Fəcr” surəsinin 22-ci ayəsində buyurur: “Rəbbinin (əmr) gəlib, mələklər səf-səf duracaq”.

Allah hər bir məxluquna istədiyi kimi yaxın ola bilər. O özü buyurub: “Biz ona şah damarından da yaxınıq” (insanın adı hərəkətlərindən tutmuş ürəyindən keçən ən gizli hisslər, duyğular belə Allaha məlumdur) /Qaf sürəsi, 16-cı ayə/.⁷

İbn Teymiyyə “ər-Rədd” kitabında Peyğəmbərin (s) qəbrini ziyarət etmək haqqında olan hədisləri saxta və qondarma adlandırır. Hər kim Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra onu həyatındakı kimi bilsə, böyük bir səhvə yol vermiş olur. Şeyx Məhəmməd və onun davamçıları bu kimi sözləri iddia edirlər.

¹ Cəzirətl-ərəb fil-qərnıl-ışrin, 341-ci s.

² Tarixül-Məmləkətil-Ərəbiyyatis-Səudiyyə, 1-ci c. 51-ci s.

³ Tarixi-Kərbəla və Hairi-Hüseyn (ə), 172-174 s.

⁴ Həzrət Əli (ə) Peyğəmbər (s) tərəfindən xilafətə təyin olunduğu gün (mütərcim).

⁵ On ikinci imam Həzrəti Məhdinin (ə) mövlud günü (mütərcim).

⁶ Miftahül-kərəmə, 7-ci cild, 653-cü s.

⁷ Tarixi Nəcdi Alusi, 90-91 s. Bu haqda İbn Teymiyyənin “əl-Əqidəsti-Həməviyyə” risaləsinə baxa bilərsiniz.

Vəhhabilərin belə səhv fikirləri nəticəsində bir çoxları İslamı quru və heç bir zamana uyğun olmayan din adlandırılar.

Lutorb Setodard deyir:

“Vəhhabilər inadkarlıqda həddi aşmışdılar. Bəzi tənqidçi adamlar da vəhhabilərin fikirlərinə əsasən İslamı zamanla uyğunlaşmayan və cəmiyyətin əhvali-ruhiyyəsinə zidd olan bir din adlandırılar.”¹ Şeyx Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab fikrini irəli sürdüyü vaxtdan bir çox böyük alimlər onun ideya və əqidəsinə qarşı çıxıblar. İlk dəfə olaraq, Hənbəli alimlərindən olan atası Əbdül Vəhhab və daha sonra qardaşı Şeyx Süleyman “əs-Səvaiqül-ilahiyyə fir-rəddi-əl-əl-vəhhabiyyə” adlı kitabında qardaşının əqidəsinin və fikrinin puç və batil olduğunu sübuta yetirdi.

İbn Zeyni Dəhlan deyir:

“Şeyx Məhəmmədin atası və qardaşı alim və saleh adamlar idi. Şeyx Məhəmməd Mədinə şəhərində oxuyarkən atası Əbdül Vəhhab və qardaşı Şeyx Süleyman onun fikir azadlığını və əqidəsinin puç olduğunu hiss etmişdilər. Elə buna görə də onu tez-tez danlayır və camaatı ondan uzaqlaşdırırdılar.”²

Abbas Mahmud Əqqad deyir:

“Şeyx Məhəmmədin ən böyük müxalifi qardaşı, “əs-Səvaiqül-ilahiyyə” kitabının müəllifi Şeyx Süleyman idi. Şeyx Süleyman öz kitabında qardaşının fikir və əqidəsinin puç və batil olduğunu söylədikdən sonra belə deyir:

“Vəhhabilərin şirk və küfr kimi hesab edib, bu bəhanə ilə müsəlmanların qanını və malını halal bildiyi əməllər əslində peyğəmbər və imamların dövründə müsəlmanlar tərəfindən yerinə yetirilirdi.

Lakin İslam rəhbərləri bu əməllərin sahiblərini kafir və ya mürtəd adlandırmayıblar. Müsəlmanlara qarşı cihad hökmü verib onları qətlə yetirməyiblər. Heç bir müsəlman şəhərlərini “biladi-şirk” (müşrik şəhəri) və ya “darül-küfr” (kafir evi) adlandırmayıblar.”³

Nəhayət bunu da, bilmək lazımdır ki, Şeyx Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab bu batil fikri və əqidəni özü yaratmayıb. Əksinə, əsrlərlə ondan qabaq yaşayan İbn Teymiyyə və şagirdi İbn Qeyyim kimi adamlar da belə bir fikrin və əqidənin sahibi olmuşlar. Lakin o vaxtlar bu fikir və əqidələr məzhəb şəklində formalaşmamış və onlar özlərinə çoxlu tərəfdar yığa bilməmişlər. Hənbəli alimlərindən olan, ibn Teymiyyə ləqəbi ilə tanınmış Əbdul Abbas Əhməd ibn Əbdül Həlim 728-ci hicri ilində (1308 m. t.) dünyasını dəyişmişdir. Onun əqidəsi bütün İslam məzhəblərinin əqidəsinə zidd olduğu üçün həmişə tənqiddə məruz qalırdı. Bəzi tədqiqatçıların söylədiklərinə görə, Şeyx Məhəmməd və onun davamçıları İbn Teymiyyənin əqidəsinə əsas götürərək, bu əqidəyə itaət edirlər. Yəni vəhhabilərin əqidəsinin əsasını İbn Teymiyyənin fikir və əqidəsi təşkil edir. İbn Teymiyyə öz əqidəsinə aşkar edib, fikrini qələmə alaraq kitablar yazdığı zaman İslam alimləri, xüsusilə sünni məzhəbinin alimləri cəmiyyətdə fəsadın qarşısını almaq üçün iki əsas tədbir gördülər:

a) Onun əqidə və fikrinə etiraz əlaməti olaraq kitablar yazdılar. Biz bu kitablardan bir neçəsini qeyd etməyi lazım bilirik:

1. Təqiyyəddin Sübkinin “Şifaüs-siqam fi ziyarəti qəbri xeyril-ənam” və “əd-Dürrətül-muziətu fir-rəddi əla İbn Teymiyyə” adlı kitabları.

2. Maliki məzhəbinin qazısı Təqiyyəddin ibn Abdullah Əxnainin “Əl-Məqalətül-Mərziyyətu” adlı kitabı.

3. Fəxr ibn Müəllim Qürəşinin “Nəcmül mühtədi və rəcmül-müqtədi” adlı kitabı.

4. Təqiyyəddin Hüsnaın “Dəfüş-şübhəti” adlı kitabı.

5. Tacəddinin “əl-Tühfəül muxtarətu fir-rəddi əla münkəriz-ziyarət” adlı kitabı.

Bu kitablar İbn Teymiyyənin əqidəsinə qarşı yazılmış əsərlərdir. Bununla da onun fikrinin əsassız olduğu sübuta yetirilir.

b) Sünni məzhəbinin böyük müfti və alimləri İbn Teymiyyəni kafir, bidətçi⁴ adlandırdılar.

İbn Teymiyyənin Peyğəmbərin (s) ziyarəti haqqında olan fikrini Misirin baş qazisi əl-Bədr ibn Cəmaəyə yazdıqda o, vərəqin altında “rədd cavabı” olaraq yazır:

“Peyğəmbərin (s) ziyarəti böyük fəzilət və sünnət sayılır. Bütün alimlər bunu qəbul edir. Hər kim Peyğəmbərin (s) ziyarətini haram bilsə, o kəs cəzalanmalı və bu kimi fikirlərdən əl çəkməlidir. Əks təqdirdə həbs olunmalı və xalqa tanıtdırılmalıdır ki, müsəlmanlar onun ardınca getməsinlər.”

Təkcə Şafei məzhəbinin qazısı yox, hətta başqa üç məzhəbin (Hənbəli, Hənəfi, Maliki) qazı və alimləri də bu sözü təsdiq etmişlər. (Bu barədə daha geniş məlumat almaq üçün “Dəfüş-şübhə” / Təqiyyəddin Hüsna / kitabına müraciət edə bilərsiniz).

¹ Hazirül-ələml-İslami, 1-ci c, 4-cü s.

² Əl-Fütuhātül-İslamiyyə, c. 2, 357-ci s.

³ Əl-İslamü fil-qərnül-ışrin, s. 126-137.

⁴ Dinə yenilik gətirmək, dində olmayanları dinə əlavə etmək.

İbn Teymiyyənin müasiri olan, səkkizinci əsrin (Hicri qəməri tarixi) böyük və tanınmış rical və tarix alimi Zəhəbi ona məktub yazmış və bu məktubda onu tarixin ən mənfur adamı Həccac kimi fəsid və yolunu azmış adlandırmışlar. Bu məktubu müəllif “Təkmilətüs-səyfil-siqən” kitabının 190-cı səhifəsində qeyd etmişdir. Həmçinin mərhum əllamə Əmini də bu məktubu “əl-Qədir” kitabının beşinci cildinin 87-89-cu səhifələrində qeyd etmişdir.

İbn Teymiyyənin fəaliyyəti 728-ci ildə Şam şəhərinin (Suriya) zindanında ölümü ilə sona yetdi. Sonra onun tanınmış şagirdi İbn əl-Qeyyim öz ustadının ideyalarını yaymağa başladı. Bir müddətdən sonra bu mövqedən danışan belə olmadı və həmin fikirlər zehnlərdən silindi.

Lakin sonralar Əbdül Vəhhabın oğlu onları reallaşdırmaq üçün öz fəaliyyətinə başladı. Elə bu vaxt Nəcəd şəhərində öz imarətini möhkəmlədən Ali-Səud əlində gələnə ondan əsirgəmədi. Beləliklə, İbn Teymiyyənin miras qalmış əqidəsi yenidən zehnlərdə canlanmağa başladı. Çox əfsuslar olsun ki, “tövhid” adı altında, kafirlərə və müşriklərə qarşı cihad ünvanı ilə minlərlə günahsız müsəlman kişi, qadın və uşağı qətlə yetirdilər. Yenidən müsəlman cəmiyyətində təzə bir firqə və məzhəb yarandı. Təssüf olsun ki, “Hərəmeyni-Şərifeyn”¹ bu firqənin əlinə düşdü. Nəcədli vəhhabilər Britaniya və o vaxtkı qüdrətli dövlətlərlə saziş bağlayıb Osmanlı imperatorluğunun dağıldığı və ərəb ölkələrinin parçalandığı bir vaxtda Məkkə və Mədinəni ələ keçirdilər. Vəhhabilər qəbirləri, müqəddəs yerləri, tarixi abidələri və evləri viran etmək üçün əllərindən gələni əsirgəmədilər.

Elə bu zaman şiə alimləri sünni alimləri ilə çiyin-çiyinə vəhhabilərə qarşı mübarizəyə başladılar. Hər iki məzhəb (sünni və şiə) çox gözəl surətdə məntiqi və elmi cihadə başladılar.

Sünni alimləri tərəfindən vəhhabilərə qarşı yazılan ilk kitab “əs-Səvaiqül-ilahiyyə fir-rəddi ələl-vəhhabiyyə” əsəridir. Bu əsərin müəllifi Süleyman ibn Əbdül Vəhhabdır (Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhabın qardaşı). Şiə alimləri tərəfindən yazılan ilk kitab isə, “Minhacür-Rəşad” əsəridir. Bu əsərin müəllifi mərhum Şeyx Cəfər 1228-ci ildə (1808) vəfat etmişdir. O bu kitabı Ali-Səud əmiri Əbdül Əziz ibn Səudun göndərdiyi risaləyə cavab olaraq yazıb. Əbdül Əziz bu risalədə Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhabın bütün ideyalarını toplamışdır. Kitab (Minhacür-Rəşad) 1343-cü il hicri ilində (1923) Nəcəf şəhərində çap olunub. Bundan sonra da vəhhabilərin əməllərinə qarşı bir çox alimlər tərəfindən elmi məqalə, kitab və sair əsərlər yazılmışdır. Bu kimi elmi əsərlərin bir çoxu çap olunub. Vəhhabilər Ali-Səudun saysız-hesabsız gəlir və sərvətinin hesabına gücləndirildilər.

Onlar müsəlmanların birliyindən həddən artıq qorxduqları üçün Səuda verilən neftin pulundan bir hissəni bu birliyin dağılması işinə sərf edir. Beləliklə, İslam düşmənləri müsəlman birliyini pozmaq, onları bir-birinə düşmən etmək üçün əllərindən gələni əsirgəmədilər. Biz bu kitabda onların əqidəsi barədə bəhs edib, qələmlə şübhə pərdələrini yırtaraq aydınlaşdırırıq ki, bütün dünya müsəlmanlarının əqidəsi, prinsip və ideyaları Qurandan və sünnədən götürülmüşdür. Lakin vəhhabilərin (fitrətinin əksinə olan) əqidə və fikirləri Quranın və Peyğəmbərin (s) sünnəsinə zidd və müxalifdir. Biz bu kitabda hər bir mətləbi çox qısa şəkildə izah etməklə kifayətlənirik.

¹ Hərəmeyni-Şərifeyn: Məkkədə müqəddəs Kəbə evi olan Məscidül-Hərəm və Mədinədə Peyğəmbər (s)-in müqəddəs qəbri olan Məscidün-Nəbi məscidlərinə deyilir. (mütərcim).

VƏHHABİLƏR VƏ ALLAH DOSTLARININ¹ QƏBİRLƏRİNİN TƏMİRİ

Vəhhabilərin daha çox diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri də qəbirləri təmir etmək və peyğəmbərlərin, Allah dostlarının məzarları üzərində məqbərə² düzəltməkdir. İlk dəfə İbn Teymiyyə və onun şagirdi İbn əl-Qeyyim qəbir tikməyi haram etdilər və bu kimi qəbirləri uçurtmağa hökm verdilər.

İbn əl-Qeyyim “Zadül-məad fi hüda xəyri-ibad” adlı kitabında deyir:

“Tikilmiş qəbirləri viran etmək vacibdir. Viran etməyə qüdrəti olan şəxs qəbri bir gün də belə tikili saxlaya bilməz” /Zadül-məad 661-ci s./

1344-cü hicri ilində Səudilər Məkkəyə və Mədinəyə hökmranlıq etdikləri zaman Bəqi qəbiristanlığını, xüsusilə Peyğəmbər (s) ailəsinin və səhabəsinin qəbrini viran etmək fikrində idilər. Onlar Mədinə alimlərindən fitva və hökm almaqla bu işi icra etmək istəyirdilər. Çünki Hicaz əhli bu mənfur əmələ razı deyildi. Elə bu səbəbdən də baş qazı Süleyman ibn Büləyhəd istənilən hökmü alimlərdən öyrənmək üçün Mədinə şəhərinə göndərilir. Süleyman ibn Büləyhəd elə suallar hazırladı ki, vəhhabilərin nəzəriyyəsinə uyğun cavablar bu sualların içində yerləşdirilmişdir. Bununla da müftilərə bildirdi ki, əgər verdiyiniz cavablar bu sualların cavabları ilə uyğun gəlməsə, müşrik sayılırsınız və əgər tövbə etməsəniz, qətlə yetiriləcəksiniz.

Bu sual-cavablar 1344-cü ildə (1924) Məkkədə “Ümmül-Qüra” qəzetinin şəvval ayındakı nömrəsində çap olunmuşdur.³ Bu qəzet nəşr olunandan sonra bütün müsəlmanlar, o cümlədən sünni və şiə alimləri etiraz səslərini ucaltdılar. Çünki hökmün hədə-qorxu ilə alınmasına baxmayaraq, İslam rəhbərlərinin məzarlarının dağılıb viran qalması hamıya bəlli idi. Mədinə və Hicaz alimlərinin on beş nəfərindən rəy alındıqdan sonra şəban ayının səkkizi bütün Əhli-beyt və Peyğəmbərin (s) səhabələrinin məqbərə və qəbirləri viran edilib dağıldı. İmamların məqbərə və ziyarətgahlarının⁴ zinəti (qızıl-gümüş) və sair qiymətli əşyaları qarət olundu. Bəqi qəbiristanlığı xarabalığa çevrildi. Hal-hazırda insan bu mənzərəni görəndə dəhşətə gəlir. Biz bu suallardan bir neçəsini burada qeyd etməklə cavabların bu suallar içərisində necə yerləşdirilməsini siz oxuculara aydınlaşdırmaq istəyirik. Bunların məqsədi sual-cavab deyil, əksinə nadan camaat arasında özlərinə bəraət qazanmaqla müqəddəs yerləri viran etmək idi. Əgər əsas məsələ həqiqəti öyrənmək idisə, ondan əvvəldən cavabların hazırlanması mənasız idi. Çünki, bu sual-cavablar qabaqcadan hazırlanmışdı. Yalnız Mədinə alimlərinin illərlə müqəddəs yerlərin keşiyində durub, onları qoruduqlarından belə bir işə imza atmalarına ehtiyac duyulurdu. Belə olan halda, ola bilərdi ki, bu alimlər birdən-birə həmin yerlərin dağılmasına hökm versinlər?

Süleyman ibn Büləyhəd öz sualında deyir:

“Mədinə alimlərinin – (Allah onların elm və düşüncələrini artıq eləsin) – qəbrin üzərində tikinti aparmaq və məscid tikmək haqqında fikirləri nədir? Bu iş düzgündürmü? Əgər düzgün deyilsə, onda bu, İslamda birdəfəlik qadağan olunmalıdır. Belə məqbərələrin yanında namaz qılmağın qarşısını almaqla, bunları viran və xarab etmək vacibdirmi? Bəqi kimi vəqf olunmuş bir yerdə məqbərə və tikinti işləri tikməklə başqalarının yeri qəsb olunur. Bu yerin qəsb olunması ilə kimə isə zülm olunacaq. Bacardıqca həmin yerləri öz haqqına çatdırmaq lazımdır. Yəni bu məqbərələr dağıdılmalıdır.”

Mədinə alimləri qorxaraq Süleymana belə cavab verdilər:

“Qəbirlərin üstündə tikinti işi aparmaq qadağandır.” Bir çox hədislər bunu təsdiq etdiyi üçün alimlər qəbirləri dağıtmaq haqqında hökm verdilər. Onlar Əbil Həyyacın Həzrət Əlidən (ə) nəql etdiyi hədisə əsaslanırdılar. Əli (ə) Əbil Həyyaca demişdi:

¹ Kəramət sahibləri

² Və yaxud qəbrin üzərində tikilən sinə daşı və baş daşı (mütərcim).

³ Mərhum Ağa Bozorg Tehrani “Əz-Zəriə” kitabının səkkizinci cildinin 261-ci səhifəsində yazır: “Vəhhabilər 1343-cü ildə (1923) rəbiül-əvvəl ayının 15-i Hicazi ələ keçirdikdən sonra həmin il şəvval ayının 8-i Bəqi qəbiristanlığında imamların və səhabələrin qəbirlərini viran etdilər. Halbuki 1344-cü ildə (1923) “Ümmül-Qüra” qəzetinin şəvval ayının 17-ci № -sində Mədinə alimlərinin suallara cavabları tarixi ramazan ayının 25-i göstərilir. Amma daha dəqiq budur ki, Hicaz şəhərinin ələ keçirilməsi ilə qəbirlərin məhv edilməsi 1344-cü ildə baş verib. Mərhum Seyyid Möhsün Əmin bu tarixi səhih bilir. Daha geniş məlumat üçün “Kəşfül-irtiyab” kitabının 56-60-cı səh-ə müraciət edə bilərsiniz.

⁴ Mədinə şəhərində Bəqi qəbiristanlığında (Peyğəmbər (s)-in dəfn olunduğu yerin yaxınlığında) imamların dörd nəfərinin müqəddəs bədənəri dəfn olunub: (1- İmam Həsən (ə), 2- İmam Sadiq (ə), 3-İmam Baqir (ə), 4- İmam Zeynəl-Abidin (ə). Onların dəfn olunduqları yerdə ziyarətgah üçün məscid (məqbərə) tikilmişdi. Bu ziyarətgaha müsəlmanlar tərəfindən çox böyük hörmət olunurdu. Lakin vəhhabilərin mənfur əmələri nəticəsində bu müqəddəs qəbri yaxından ziyarət etməyə belə icazə verilmir (mütərcim).

“Mən sənə bir şey tövsiyə edirəm. vaxtı ikən bu işi Peyğəmbər (s) mənə tövsiyə etmişdi. Harda rəsm əsəri gördün, onu məhv et. Harda qəbir gördün, onu yerlə yeksan et.” Şeyx Nəcdi “Ümmül-Qüra” qəzetinin 1345-ci il cüməadəyəs-sani ayında çap olunmuş nömrəsində deyir:

“Qəbir üzərində məqbərə tikmək, ümumiyyətlə tikinti işləri aparmaq hicrətin beşinci əsrindən başlanıb.”

Bu kəlmələr vəhhabilərin qəbir haqqında söylədikləri sözlərdən bir neçəsinin nümunəsidir. Vəhhabilər bu məsələdə iki dəlilə əsaslanırdılar:

1. İslam alimlərinin verdikləri haram hökmünə.

2. Əbil Həyyacın Əmirəl-möminin Əlidən (ə) və buna oxşar söylədikləri hədislərə.

Hələlik biz qəbirlərin təmiri haqqında danışırıq. Qəbirləri ziyarət etmək haqqında ayrıca bəhs edəcəyik.

Biz bu mətləbin məzmununu işıqlandırmaq üçün dörd əsas məsələyə işarə edirik:

1. Quran bu haqda nə deyir? Quranda “Qəbrin təmir edilməsi haramdır” və bu kimi hökmlər haqqında ayələr nazil olubmu?

2. İslam ümməti bu işin haram olmasına bir münasibət bildiribmi? Peyğəmbərin (s) və onun dostlarının zamanında qəbri təmir edib onun üzərində tikinti işləri aparıblarmı?

3. Vəhhabilərin istifadə etdikləri “Əbil Həyyac” hədisində əsas məqsəd nədir?

1. Cabir, Ümmü Sələmə və Naimin hədislərindən əsas məqsəd nədir?

a) Qəbirlərin təmiri haqqında Quranda nə buyurulur?

Quranda bu hökmün əleyhinə ayrılıqda işarə olunmayıb. Lakin Qurana nəzər salsaq, bütövlükdə bu mövzu haqda bir neçə hökm əldə etmək olar:

1) Allah dostlarının qəbirlərinin qorunub saxlanması və təmiri İlahi şəairə ehtiram etmək deməkdir. Quranda İlahi şəairə ehtiram etmək iman və təqva kimi qiymətləndirilib. Allah taala “Həcc” surəsinin 32-ci ayəsində – (“Ey insanlar, sizə əmr etdiyim) budur: Hər kəs Allahın mərasiminə (Həcc əməllərinə, yaxud qurbanlıq heyvanlarına) hörmət etsə, bu (hörmət) şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasıdır (Allahdan qorxmasıdır)”) – deyər buyurur.

İlahi şəairə ehtiram etməkdə məqsəd nədir? “Şəair” ərəb sözü olub “şəirə” sözünün cəmidir. “Şəairə” əlamət və nişan mənasındadır. Ayədə Allahın vücudunun nişanəsindən söhbət getmir. Çünki bütün aləm Onun vücudunun nişanəsidir. Həmçinin bütün aləmdə hər bir şeyə ehtiram etmək iman və təqva əlaməti deyil. Əksinə, Allahın dininə ehtiram etmək təqvalı və imanlı olmaq deməkdir. Təfsir alimləri də bu ayəni belə təfsir ediblər: “Məalimü dinillah”, yəni Allahın dininin əlamətləri.¹

Əgər Quranda Səfa və Mərvə dağları², Mina dağında qurbanlıqda kəsilən dəvə³ Allahın nişanələri adlanırsa, bu Həzrət İbrahim Peyğəmbərin dininin əlamətləri olduğundandır. Əgər Müzdəlifə səhrası⁴ “Məşər” adlanırsa, demək, bu səhra Allahın nişanəsidir. Deməli, bu səhrada dayanmaq Allahın dininə itaət etmək deməkdir. Əgər bütövlükdə həcc mərasimi Allahın nişanəsi sayılırsa, demək, bu tovhid dininin əməllərindəndir.

Ümumiyyətlə, hər hansı bir şey Allahın nişanəsi və əlaməti adlanırsa, ona əməl etmək iman, təqva və haramdan çəkinmək əlamətidir. Şübhəsiz ki, peyğəmbərlər və kəramət sahibləri İlahi dinin açıq-aşkar əlamətləridir. Çünki bu müqəddəs adamlar ömür boyu dini təbliğ edənlərdən olmuşlar.

Həç bir insafılı şəxs peyğəmbər və imamların ilahi əlamət və müqəddəs İslam nişanələri olmasını inkar etmər. Çünki müqəddəs adamlar Allahın və İslamın müqəddəs əlamətləridir. Onlara ehtiram əlamətlərindən biri də budur ki, qəbirləri, ziyarətgahları və məqbərələri qorunub saxlanılsın. Lakin ziyarətgahları viran qoymaq onlara qarşı edilən hörmətsizliyə ən yaxşı nümunədir.

Allah dostlarının məzarlarına ehtiram etmək bu iki dəlillə aydın olur.

a) Allah dostları, xüsusən İlahi yolda canlarından keçənlər Allal və İslam dininin əlamətləri və nişanələridirlər.

b) Belə insanlara vəfatından sonra edilən ehtiramlardan biri də onların yolunu davam etdirməkdən əlavə, məqbərələrinin qorunub saxlanmasıdır. Elə buna görə də, bütün millətlərdən böyük siyasi və dini şəxsiyyətlərin qəbir və məqbərələrinin ucaldılması, onların ideyalarının davam etdirilməsi kimi qəbul olunur. Belə adamlar elə bir yerdə dəfn olunur ki, həmişəlik qorunub saxlanılsın. Onların məzarlarını qoruyub saxlamaq özlərinə ehtiram etmək deməkdir. Nəhayət, onlara hörmət isə həmin şəxsiyyətlərin ideya və məktəbini davam etdirmək deməkdir. Bu həqiqəti dərk etmək üçün “Həcc” surəsinin 36-cı ayəsini sözbə-söz araşdırmaq zəruridir. Allah evini (Kəbəni) ziyarət edənlərdən bəziləri qurbanlıq üçün özləri ilə dəvə aparırlar.

¹ “Məcməül-Bəyan”, 4-cü c. 83 s.

² Həqiqətən də, Səfa və Mərvə Allahın əlamətlərindəndir. /Bəqərə, 158.

³ “Biz qurbanlıq dəvələrini də Allahın nişanələrindən etdik, “Həcc” surəsin, 36-cı ayə.

⁴ Məkkədə səhra adıdır. Hacıların Həcc mərasimində bir müddət burada qalması vacibdir.

Qurbanlıq əlaməti olaraq heyvanın boynundan zınqırov asırlar. Bununla da həməən dövəni başqa dövələrdən ayırırlar. Bundan sonra bu dövə Allahın nişanələrindən hesab olunur. Ayədə buyurulduğu kimi, Allahın nişanələrinə ehtiram edilməlidir. Məsələn, qurbanlıq üçün ayrılmış dövədən minik heyvanı kimi istifadə etmək olmaz. Vaxtlı-vaxtında suyunu və otunu vermək lazımdır. Əgər bir nəfər Məkkədə Allah evinin yanında qurbanlıq üçün dövə kəsirsə, bu dövəyə özünə layiq (suyunu, otunu vermək, minik heyvanı kimi istifadə etməmək və s.) ehtiram edilsə, nəyə görə Allahın ən yaxın bəndələri və nişanələri sayılan, canlılardan keçmiş, dinə xidmət etmiş, Allah və bəndələr arasında vasitə olmuş peyğəmbərlərə, imamlara, alimlərə, şəhidlərə və başqalarına vəfatından sonra ehtiram edilməsin? Əgər, həqiqətən, mahiyyəti cansız təbiət olub daşdan və gildən ibarət olan Kəbə, Səfa, Mərvə, Mina və Ərəfat dağlarına Allahla sıx əlaqəli olduqlarına görə ehtiram olunursa və Allahın nişanələri sayılırsa, bəs nə üçün peyğəmbərlər, kəramət sahibləri, dini təbliğ edib, qoruyub saxladıkları halda Allahın nişanələri adlanmırlar?

Biz vəhhabilərin vicdanını və insafını hakim qərar verərək onlardan soruşuruq:

Siz Peyğəmbər (s) və Allah dostlarını Allahın nişanələri kimi qəbul edirsinizmi? Bu müqəddəs adamların əsərlərini qoruyub saxlamaq, qəbirlərini təmir etmək, dəfn olunduqları yerdə təmizliyə riayət etmək, oranın toz-torpağını silmək ehtiram əlaməti sayılır, yoxsa bu kimi yerləri viran edib xarabalığa döndərmək?!

2) Quran Peyğəmbər (s)-ə, onun yaxınlarına və qohumlarına ehtiram etməyi bizlərə göstəriş vermişdir. Allah “Şuəra” surəsinin 23-cü ayəsində buyurur:

“Ya Məhəmməd! De: – “Mən sizdən bunun (risaləti təbliğ etməyimin) müqabilində yaxınlarıma (Əhli-beytimə) qarşı məhəbbətdən başqa bir şey istəmirəm.”

Bu ayənin məzmunu bütün insanlara xitab olunur. Peyğəmbərin (s) ailəsinə ehtiram etmək yalnız qəbri təmir etmək deyildir. Bundan əlavə, başqa xeyirxah işlər də nəzərdə tutulub. Çünki bu əməl bütün millətlər arasında adət və ənənə şəklini almışdır. Hamı bunu qəbrin sahibinə bir növ ehtiram əlaməti hesab edir. Elə buna görə də, tanınmış siyasət və elm xadimləri kilsələrdə və yaxud fəxri xiyabanlarda dəfn edirlər. Məzarın ətrafında güllər və ağaclar əkilir, yaşıllıqlar salınır.

3) Keçmiş ümmətlərdə qəbrin təmiri və iman əhlinin qəbirlərinə ehtiram edilməsi Quran ayələrindən açıq-aşkar bəlli olur. Allah taala Əshabi-Kəhf haqqında buyurur:

Camaat Əshabi-Kəhf əhvalatından xəbərdar olduqdan sonra mağaraya girib onların dəfni üçün iki fikir irəli sürdü:

Bəzisi dedi: “Onların məzarı üzərində məqbərə tikin.”

Bu işdə üstün gəlmiş dəstə isə dedi: “ – Onların məzarı üzərində Allaha ibadət etmək məqsədi ilə bir məscid tikəcəyik.” (Kəhf surəsi, 21-ci ayə)

Quran bu iki fikri heç birinə tənqidi münasibət bəsləmədən nəql edir. Hər halda, Allah dostlarının, kəramət sahiblərinin qəbirlərinin qorunması bu iki nəzəriyyədən aydın olur. Hər üç ayəyə diqqət yetirsək, görürük ki, Allah dostlarının, kəramət sahiblərinin məzarlarını tikmək və təmir etmək heç də haram və məkrüh iş deyil. Əksinə, Allah nişanələrinə bir növ ehtiram əlamətidir.

4) Xüsusi evlərin tikilib ucaldılması.

Quran çox gözəl, incə bir məsələni müzakirə etdikdən sonra Allah nurunu içində çıraq olan taxçaya bənzədir. Bu ifadə Quranda “Allah yerlərin və göylərin nurudur” kəlməsi ilə başlayıb və “Allah hər şeyi biləndir” kəlməsi ilə tamamlanır. Bu məsələnin müzakirəsindən sonra deyilir:

“(Həmin taxça və çıraq) Allahın tikilib ucaldılmasına və öz adının zikr edilməsinə izn verdiyi o evlərdədir (o məscidlərdədir) ki, orada səhər-axşam onu təsdiq edib şəninə təriflər deyirlər.” (Nur surəsi, 36-37-ci ayələr).

Bu ayəni açıqlamaq üçün ilk növbədə iki məsələni aydınlaşdırmaq lazımdır:

a) “Evlər” kəlməsində məqsəd nədir?

b) “Ucaltmaq” dedikdə nə nəzərdə tutulur?

“Evlər dedikdə yalnız “məscidlər” nəzərdə tutulmur. Məscidlərlə yanaşı Peyğəmbər (s)-in, Allah dostlarının və kəramət sahiblərinin də evləri qeyd olunub. Bu məqsədlə də “ev” sözü cəmdə “evlər” şəklində işlənmişdir. Bu evlər Allah nurunun mərkəzi sayılır. “Ev” dedikdə məscid nəzərdə tutulmur. Çünki dörd divardan və tavandan ibarət olan mülk “ev” adlanır. Əgər “Kəbə” Allah evi adlanırsa, bu ona görədir ki, dörd divar və bir tavandan ibarət olan müqəddəs evdir. Lakin məscidlər tavansız da ola bilər. İndinin özündə də, “Məscidül-Həram” tavansız bir məsciddir. Quran ayələrindən də bəlli olur ki, tavanlı tikiliyə “ev” deyilir. Zuxruf surəsinin 33-cü ayəsində Allah taala buyurur:

“Əgər insanların (müşriklərin cah-cəlal içində yaşadıklarını görüb cahillikləri üzündən küfrdə birləşəcək) bir tək ümmət olmaq ehtimalı olmasaydı, Rəhmanı inkar edənlərin (axirətdə əzabını daha da artırmaq məqsədilə) evinin tavanlarını gümüşdən edərdik.”

Hər halda “evlər” kəlməsi məsciddən başqasına və yaxud həm mənzilə, həm də məscidə şamil olur.

“Ucaltmaq” sözünün izahı:

Ayədə deyilir: “Allah bu evlərin ucaldılmasına izn verib.”

Ucaltmaqdan zahiri məqsəd divarları və sütunları hündür etmək, bunun əksi isə viran və dağıtmaqdır. Quranda “ucaltman” kəlməsinin zahiri mənası divarların hündür olması və təmiri mənasında işlənilib. Bəqərə surəsinin 127-ci ayəsində deyilir:

“Onu da yadına sal ki, İbrahim və İsmail evin (Kəbənin) bünövrəsini ucaltmışları zaman.” Əgər “ucaltmaq” da mənəvi məna olsa, Allah belə evlərə yüksək qiymət verir, məqamını daha da ucaldır.

Əgər bu söz zahiri məna da daşısa, ayədə adı çəkilən “evlər” kəlməsi peyğəmbərin, övliyaların mənzillərinə aid olur. Çünki belə evlərin (Allah orada zikr oldunduğuna görə) təmiri və abadlaşması istər həyatda olduqları zaman, istərsə də vəfatlarından sonra layiq bir işdir. Yaşadıqları evdə (əziz İslam Peyğəmbəri (s), imam Hadi (ə) və imam Həsən Əsgəri (ə) yaşadıqları evdə dəfn olunduqları kimi) və yaxud başqa bir yerdə dəfn olunmasından asılı olmayaraq, bu kimi evləri, yaxud qəbirləri təmir edib abadlaşdırmaq və viran edilməsinin qarşısını almaq lazımdır.

Əgər “ucaltmaq” sözü mənəvi mənada işlənmişsə, yenə də Allah belə evlərə ehtiram edilməsinə icazə verib. Bu evlərə ehtiram, onları abadlaşdırmaq, təmiz saxlamaqdır.

Hər iki mənada (zahiri-batini) “ucaltmaq” buna görədir ki, övliyalar və peyğəmbərlər Allahın yaxın bəndələri və dostlarıdır. Quranda bu və bu kimi ayələrin olmasına baxmayaraq, vəhhabilər kişi və qadınların gecə-gündüz Allahı zikr etdiyi yerləri – imamların məqbərələri, Bəqi qəbiristanlığı və sair övliyaların məqbərələrini viran edib dağıtdılar. İnsanların cəmləşib dua və münacat etdikləri yerlər indi xarabalığa çevrilib. Bununla da öz keçmiş kin və küdurətlərini Peyğəmbərin ailəsi və onun səhabələrinə qarşı büruzə verdilər. Bu haqda əziz oxucunun diqqətini bir hədisə cəlb edirik:

Ənəs ibn Malik deyir:

“Əziz Peyğəmbər (s) bu ayəni oxudu (Nur surəsi, 36-37-ci ayələr və elə bu vaxt bir kişi yerindən qalxıb dedi:

– Hansı evləri deyirsiniz?

Peyğəmbər (s) buyurdu:

Peyğəmbərlərin evlərini.

Elə bu vaxt Əbu Bəkr dedi:

– Bu ev də (Əli və Fatimənin (ə) evinə işarə edərək) o evlərə aiddir?

Peyğəmbər (s) buyurdu:

– Bəli, bu ev o evlərin ən əhəmiyyətli və fəzilətlisidir.”

2) İslam ümməti və qəbirlərin təmiri.

İslam dini Ərəbistan yarımadasında inkişaf etdiyi və parlaq nuru orta Asiyanı əhatə etdiyi zamanda peyğəmbərlərin dəfn olunduqları yerlər və qəbirlər tanınmağa başlandı.

Elə o vaxtdan bu qəbirlərin bəziləri tam və yarımdayəvi şəkildə olan tavandan (günbəzdən) ibarət olmuşdur. Hal-hazırda bunlardan bəziləri öz əvvəlki vəziyyətində qalmaqdadır.

Məkkə şəhərində İsmailin və anası Həcərin qəbri otaqda, Şuş şəhərində Daniyel peyğəmbərin, İraq ölkəsində Hud, Saleh, Yunis və Zul-Kifl peyğəmbərlərin qəbirləri, həmçinin İbrahimi-Xəlil və oğlu İshaqın qəbirləri vardır. Yəqub və Yusif peyğəmbərlərin qəbirlərini Həzrət Musa Misir şəhərindən gətirib Beytül-Müqəddəs şəhərində dəfn etdi.

Hal-hazırda bu qəbirlər tikili və abadlaşmış vəziyyətdə olaraq qalır.

Həvvanın qəbri Ciddə şəhərindədir. Səudilər bu şəhəri əhatə etdikdən sonra bu qəbirdən heç əsər-əlamət qalmayıb. Deyilənlərə görə, Həvvanın qəbri orada olduğu üçün bu şəhər Ciddə, yəni “nənə” adlanıb. İslamın yeni yayıldığı zaman müsəlmanlar bu şəhəri fəth etdikdə həmin qəbirləri viran edib xaraba qoymurdular.

Əgər, həqiqətən, qəbirləri təmir edib, tikmək haramdırsa, müsəlmanlar fəth etdikləri İraq, İordaniya və s. ölkələrdə yerləşən qəbirləri nəyə görə uçurmadılar və bu qəbirlərin yenidən tikilməsinin nə üçün qarşısı alınmadı? Əksinə, keçmiş peyğəmbərlərin qəbirləri abadlaşdırıldı. On dörd əsrdir bu qəbirlər qorunub saxlanılır. Onlar məzarları qoruyub saxlamağı onun sahibinə ehtiram əlaməti hesab edib, bu işlə xeyirxah əməl sahibinə çevrilirdilər. İbn Teymiyyə “əs-Siratil müstəqim” kitabında deyir:

“Beytül-Müqəddəs fəth olunan zaman peyğəmbərlərin qəbirləri tikilmiş və məqbərə vəziyyətində idi. lakin dörd yüzüncü hicri ilinə kimi bu məqbərələrin qapıları bağlı olub.”¹

¹ Kəşfül-irtiyab, 384-cü səh.

Əgər, həqiqətən, məqbərə tikmək haramdırsa, nə üçün müsəlmanlar bu qəbirləri viran etmədilər? Sözsüz ki, bu iş haram olsaydı, istər məqbərənin qapısı bağlı olsun, istərsə də açıq, qəbirləri dağıtmaq vacib bir əməl sayılırdı. Müsəlmanlar məqbərələrin bağlı olmasına baxmayaraq, onları küllüglə belə dağıdıb viran edərildilər.

İslam rəhbərləri və alimlərinin gözlərinin qarşısında belə qəbirlərin olması və qorunub saxlanılması müqəddəs İslam dini tərəfindən bu işin icazə verilməsinə dəlalət edir.

İSLAM TARİXİ ABİDƏLƏRİ DİNİN ƏSASIDIR

Peyğəmbərlərin, xüsusi ilə əziz İslam Peyğəmbərinin (s), onun həyat yoldaşlarının, övladlarının, səhabələrinin və dostlarının yaşadığı mənzilləri, dəfn olunduqları yerləri, ibadət etdikləri məscidləri, tarixi abidə kimi qoruyub saxlamağın çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Bu gün Həzrət Məsihin (Həzrət İsa (ə)) doğulduğu gündən iyirmi əsr keçməsinə baxmayaraq, Məsihin özü, anası Məryəm, ona nazil olan “İncil” kitabı Qərbdə tarixi əfsanə kimi formalaşmışdır. Bəzi Şərq ölkələrinin əhalisi Həzrət Məsihə, anası Məryəmə və “İncil”ə şübhə ilə yanaşırdılar. Və bunu “Məcnuni Amiri” və onun məşuqəsi “Leyli”nin əfsanəsinə bənzədirdilər. İnsanlar tarixdə olan əsl həqiqəti nə üçün əfsanəyə oxşadırlar?

Buna görə ki, Həzrət Məsihdən heç bir tarixi əsər və abidə qalmayıb.

Məsələn, əgər Məsihin doğulduğu yer, yaşadığı ev, xristianların əqidəsinə görə dəfn olunduğu yer məlum olsaydı, onun asimani kitabı “İncil” təhrif olunmasaydı (dəyişilməsəydi) və nəhayət, İncildə dördlük¹ yaranmasaydı və bu incillərin dördü də onun ölümünə və dəfninə iqrar etsəydi və bütün bunlar qorunub saxlansaydı, onda bu xəyalpərəst və şübhədə qalan insanlar üçün heç bir şəkk-şübhə yeri qalmazdı. Bu səbəbə görə bəzi tədqiqatçılar bu həqiqəti ikinci əsrin ədəbiyyat əsəri kimi adlandırmışlar.

Müsəlmanlar isə cəsarətlə dünyaya üz tutub deyirlər:

Ey insanlar! Min dörd yüz il bundan qabaq bəşərə rəhbərlik etmək üçün Ərəbistan yarımadasından bir şəxs peyğəmbərliyə seçildi. Bu yolda böyük uğurlar qazandı. Onun həyat yolu belə dəyişmədən qorunub saxlanılmışdır. Hətta doğulduğu ev, vəhy nazil olunan Hira dağı, namaz qıldığı məscid, dəfn olunduğu yer, övladlarının, həyat yoldaşlarının, qohumlarının evləri və məzarları olduğu kimi qalır...

İndi, əgər bu tarixi abidələri məhv etsək və bunlardan heç bir əsər-əlamət qalmasa, İslam düşmənləri üçün dini inkar etməyə böyük dəlil tapılar.

Peyğəmbərin (s) və onun pak övladlarının tarixi abidələrini (ev, qəbirlər...) dağıtmaq, viran etmək ehtiramsızlıq olmaqla yanaşı, İslam dininə qarşı mübarizə etmək deməkdir.

İslam Qiyamət gününə kimi bütün yer üzünü insanların əbədi və həmişəyaşar dinidir. Min ildən sonra gələn nəsillər də bu dinin köklü din olduğuna inanmalıdırlar. Belə bir məqsədi doğrultmaq üçün, dinin köklərini, onun əlamət, nişanə və tarixi abidələrini qoruyub saxlamalıyıq. Bu dinin gələcək əsrlərə ötürülməsi üçün yeni nailiyyətlər əldə etməliyik. Elə bir iş görməliyik ki, İslam Peyğəmbərinin peyğəmbərliyinin aqibəti Həzrət İsanın peyğəmbərliyinin aqibəti kimi olsun. Peyğəmbərin vaxtında yaşayan müsəlmanlar ona dərin məhəbbət bəslədiklərindən onun bütün xüsusiyyətlərini, o cümlədən, üzüyünün, ayaqqabısının, diş fırçasının, qılıncının, hirehinin, nizəsinin, atının, dəvəsinin, qulamının, hətta su içdiyi quyuların, vüquf etdiyi yerlərin nişanə və əlamətlərini, bunlardan daha da üstün, yol getməyinin və yemək yeməyinin tərzini, saqqalının formasını yadda saxlamağa çalışmışlar. İndinin özündə də bunlardan bəzisi qalıb.²

Müsəlman ölkələrini gəzib dolansaq və tarixlərinə nəzər salsaq, görürük ki, qəbri təmir edib saxlamaq qədim adət və ənənə olmaqla yanaşı, bir növ ehtiram əlaməti sayılır. Hal-hazırda bütün İslam ölkələrində peyğəmbərlərin, övliyələrin və saleh adamların qəbirləri məzar və məqbərə şəklində qorunub saxlanılır. Çox vaxt bu qəbirlərin üzərində yüksək sənətkarlıq işləri aparılmış və indiyə kimi də qalmaqdadır. Və ora yığılan pullar oranın qorunub saxlanılması üçün sərf edilir...

Vəhhabi məzhəbi yaranmamışdan öncə Nəcd şəhərində (Məkkə-Mədinə) müsəlmanlar övliyələrin məzarları və ziyarətgahlarına böyük hörmət və qayğı göstərirdilər. Alimlərdən heç biri buna irad tutmurdu. Təkcə İranda deyil, bütün müsəlman ölkələrində, o cümlədən Misir, Suriya, İran, Tunis və s.-də övliyələrin və alimlərin qəbirləri məzar və məqbərə şəklində düzəldilib və müsəlmanlar tərəfindən böyük hörmətə malikdir.

Müsəlmanlar dünyanın hər yerindən dəstə-dəstə bu müqəddəs yerləri ziyarət etməyə gəlirlər.

Bu müqəddəs məkanların xüsusi xadimləri, xidmətçiləri vardır. Bütün bunlardan sonra necə demək olar ki, qəbri təmir etmək haramdır. Belə ki, bu iş İslamın əvvəlindən indiyə kimi “Müsəlmanların davranış və əxlaqı”

¹ Həzrəti İsaya nazil olan səmavi kitab “İncil” təhrif olunub və buna oxşar 1) Matta. 2) Mark. 3) Luka. 4) İohan adlarında kitablar yazılıb. (müərcim)

² İbn Sədin Təbəqat kitabına müraciət edin. 1-ci cild, 360-503-cü səh. Bu kitablarda Peyğəmbərin bir çox xüsusiyyətləri nəql olunub.

adı ilə davam etmişdir. Bu hərəkətin kökü Peyğəmbər (s)-ə qayıdır və heç kim tərəfindən buna etiraz olunmayıb (əksinə, bəlkə də bəyənilib).

Bu mətləbin əhəmiyyəti yüksək dərəcədə olduğu üçün hətta “vəhabi” yazıçılarından bir nəfər bunun zəruriliyini etiraf edərək deyir:

“Bu iş bütün Şərq və Qərb ölkələrinə yayılmışdır. Elə bir İslam ölkəsi yoxdur ki, orada qəbir (məqbərə), ziyarətqah olmasın.

Hətta müsəlmanların məscidlərində də bunlar vardır. Bunun haram olması və İslam alimlərinin bunun müqabilində sükut etməsi ağıl tərəfindən qəbul olunması deyildir.”¹

Lakin etiraf etməsinə baxmayaraq öz inadkarlığından əl çəkməyərək deyir:

“Bir işin yayılması və alimlərin sükut etməsi həmin işə icazə verilməsini sübut etmir. Əgər alimlərdən bəziləri bu haqda söz deməmişlərsə, sözsüz ki, başqa alimlər buna etiraz etmişlər. Bu da zamanın və mühitin şəraitindən asılıdır.”

Amma bu sözün cavabı çox aydındır. Çünki İslam alimləri yeddi əsr bu əmələ heç bir sözlə etiraz etməyiblər. Onların hamısı bu müddətdə İslamın keşiyində durmuşdularmı? Nəyə görə ikinci xəlifə “Beytül-Müqəddəsi” fəth etdikdən sonra orada olan peyğəmbərlərin qəbir və məqbərələrini viran etmədi? Məgər o da öz zamanının müşriklərinə güzəşt edirdi?

Mədinə alimlərinin verdikləri cavab çox təəccüblüdür. Onlar deyirlər:

“Qəbri tikmək səhih hədislərdə haram olduğuna görə alimlər bunu qadağan etmişlər. Elə buna görə də bir çox alimlər belə qəbirləri dağıtmağa icazə vermişlər.”

Müsəlmanlar əziz Peyğəmbərimizin (s) həyat yoldaşı Ayişəni otağında dəfn etdikləri halda məzar tikməyin haram olmasını necə etiraf etmək olar? Sonra Əbu Bəkr və Ömər təbərrük üçün o Həzrətn yanında dəfn olundular. Ayişənin otağını ortadan iki yerə böldülər. Bir hissəsini onun yaşaması üçün, digər hissəsini isə Peyğəmbər (s) və Şeyxeynin (Əbu Bəkr, Ömər) qəbirləri üçün ayırdılar. Ortadan ayrılan divar Əbdilləh ibn Zübeyrin vaxtında ucaldı. Sonralar hər dövrün memarlıq xüsusiyyətlərinə görə Peyğəmbərin (s) dəfn olduğu yer abadlaşır və təmir olunurdu. Xüsusilə də Əməvi və Əbbasi xəlifələrinin vaxtında onun dəfn olduğu yerə daha çox diqqət yetirilirdi.

Peyğəmbərin (s) qəbrinin üstündə axırıncı abadlıq və tikinti işləri sultan Əbdül-Həmidin vaxtında aparılıb. Bu 1270-ci ildə başlandı və dörd il davam etdi. Siz İslam tarixindən və dövründən Səmhudi əsrinə kimi Peyğəmbərin (s) qəbrinin tikintisi və abadlaşması haqqında məlumat almaq üçün Səmhudin “Vəfaül-Vəfa”² kitabını oxuya bilərsiniz. Həmçinin Mədinə şəhərinin tarixinə aid olan kitablardan da, məlumat ala bilərsiniz.

3. ƏBİL HƏYYACIN HƏDİSİ

İndi isə vəhhabi alimlərinin əsaslandığı hədisi araşdıraq.

"Səhih Müslim" kitabında qeyd olunur ki, "Səhih" kitabının müəllifi bu hədisi Yəhya, Əbu Bəkr və Züheyrdən nəql edərək deyir:

Vəki adlı bir nəfər Süfyandan, Həbibdən, Əbi Vaildən və Əbil Həyyacdən belə rəvayət edir: Əli ibn Əbu Talib Əbil Həyyaca deyir:

“Peyğəmbər (s) mənə tövsiyə etdiyi işi sənə tövsiyə edirəm. Harada rəsm əsəri və hündür qəbir gördün, məhv et.”³

Vəhhabilər hədisin sənədinin düzgünlüyünü yoxlamadan onu əsas tutaraq belə yanlış nəticəyə gəlmişlər.

BU HƏDİS HAQQINDA BİZİM AÇIQLAMAMIZ

İlahi ehkamdan bir hökmü əldə etmək üçün hədisə əsaslanıb nəticə çıxarmaq istəyiriksə, onda gərək iki şərti unutmayaq:

1. Hədisin sənədi gerçək və doğru olmalıdır, yəni onu rəvayət edənlərin sözlərinə inanmaq və istinad etmək olsun.

2. Bizim məqsəd və hədəfimiz üçün hədisin mənası (cümlə) əsas və sübut olmalıdır, yəni mövzu ilə onun mənası uyğunlaşsın.

Belə ki, hədisi xəbərdar (işlə tanış olan) adama versək, bizim mövzunu başa düşdüyümüz kimi, o da elə başa düşər.

¹ Təthirül-etiqad, 17-ci s. Misir çapı, Kəşfül-irtiyab kitabından nəql olunub.

² Vəfaül-Vəfa kitabı, 383-390-cı s.

³ "Səhih Müslim". c. 3. Əl-Cənaiz kitabı, səh. 61. sünən ət-Tirmizi. c. 2, səh. 256. "Macəə fi təsviyətil-qəbr" kitabı, c. 4. "Təsviyətil-qəbr" kitabı, səh. 88.

Çox əfsuslar olsun ki, bu hədis hər iki cəhətdən nöqsanlıdır. Xüsusən ikinci şərtlə ki, mövzu ilə hədisin mənası bir-birinə uyğun gəlmir. Amma birinci şərtə görə, hədis alimləri bu hədisi rəvayət edənlərin heç birini “mühəddis”¹ kimi tanımırırlar. Hədis bu dörd nəfərdən rəvayət olunub:

1) Vəki 2) Süfyan əs-Səuri 3) Həbib ibn Əbi Sabit 4) Əbi Vail əl-Əsədi.

Böyük hədis alimi Hafiz ibn Həcər Əsqəlani “Təhzibüt-təhzib” kitabında bu dörd nəfəri tənqid edib. Belə ki, onların söylədiyi hədislər düzgün deyil.

Məsələn: Vəki haqqında Əhməd ibn Hənbəl nəql edir:

“O, (Vəki) beş yüz hədisdə xəyata və səhvə uğramışdır.”²

Həmçinin onun haqqında “Məhəmməd ibn Nəsri Mərizi söyləmişdir:

“Vəki! hədisi istədiyi mənaya yozurdu (hədisin mətnini, kəlmə və cümlələrini söyləməirdi) bir halda ki, ərəb deyildir.”³

Süfyan Səuri haqqında İbn Mübarəkdən belə nəql edirlər:

“Süfyan hədis deyirdi, mən gəlib çatanda gördüm qondarma və yalan hədis danışır. Məni görəndə xəcalət çəkdi.”

Qondarma hədis danışdığı, həqiqəti söyləmədiyi üçün onu ədalətli və düzgün adama adlandırmaq olmaz.

Yəhya əl-Qutan deyirdi:

“Süfyan yalançı bir şəxsi mənə doğruçu kimi tanıtdırmaq istəyirdi. Lakin bacarmadı.”⁴

Həbib ibn Əbi Sabit haqqında Əbi Həbban belə deyir:

“O, qondarma və yalançı hədislər söyləyirdi.”

Qutan deyir:

“Onun (İbn Əbi Sabitin) söylədiyi hədislərə inanmaq olmur, çünki söylədiyi hədislər düzgün deyil.”⁵

Əbi Vail haqqında söyləyirlər:

“O nasibildən və imam Əmirəl-möminin Əlinin düşmənlərindəndir.”⁶

Burada bir məsələ diqqəti özünə cəlb edir. O da budur ki, Əbil Həyyac səhih⁷ kitablarının altısında vur-tut cəmi bir hədis söyləyib. Peyğəmbər (s)-dən təkə bir hədis rəvayət etmək isə həmin hədisi rəvayət edənin ravi olmadığını sübut edir.

Bu sürətdə ona etimad edib inanmaq düzgün deyil.

Heç bir alim bu qədər səhvi və nöqsanı olan hədisə əsaslanma bilməz. İndi isə hədisin cümlələrinə diqqət yetirək.

Əbil Həyyacın nəql etdiyi hədisin axırında ərəbcə belə bir kəlmə işlənib: ⁸

“Və la qəbrən **müşrifən** illa **səvvəytəhu**.”

a) “Müşrif” sözü lüğətdə uca və hündür mənasındadır. Bəzi lüğət alimlərinin fikrincə, “Müşrif” hündür yer və başqasını ələ keçirmək mənasındadır.”⁹

“Qamus” adlı izahlı lüğətdə “Şərəf” sözü hündür yer və dəvənin hürgücü kimi açıqlanır. “Müşrif” kəlməsi də hər yerdə hündür, xüsusən dəvənin hürgücü mənasında işlənir. Yuxarıdakılara nəzər salmaqla, hədisdə “hündürlük” sözünün hansı mənada işləndiyini dərk etmək heç də çətin deyil.

b) “Səvvəytəhu” sözü lüğətdə bərabər etmək və əyriliyi düzəltmək mənasındadır. Ərəblər bu kəlməni belə işlədirlər:

“Səvvəytü əl-müəvvəcə fəmastəva; Sənəəhü mustəviyə.”

Yəni:

“Əyriliyi düzəltmək istəyirdim, düzəlmədi,” “onu düz düzəltdi.”

Qurani-kərimdə Allah buyurur:

“Əlləzi xələqə **fəsəvvə**”

“O, Rəbbin ki, (hər şeyi) xələq etdi və nizama saldı.”¹⁰

¹ Hədisi rəvayət edən.

² Təhzibüt-təhzib, 11-ci c. səh. 130.

³ Məsdəri-Sadiq, c. 11, səh. 130.

⁴ Məsdəri-Sadiq, c. 4, səh. 115.

⁵ Məsdəri-Sadiq, c. 11, səh. 218.

⁶ Məsdəri-Sadiq, c. 3, səh. 179.

⁷ Sünnilərin ən mötəbər altı hədis kitabı.

⁸ Kitab tərcümə olunduğuna görə ayələrin, hədislərin və kəlmələrin ərəbcəsi qeyd olunmayıb.

⁹ Əl-Müncid, “Şərəf” kəlməsi.

¹⁰ “Əla”, surəsi 2-ci ayə.

Sözlərin bir-bir mənasını müəyyənləşdirdikdən sonra hədisin hansı mənada işləndiyini aydınlaşdırmaq istəyirik.

Bu hədisin ibarələrinə nəzər salmaqla iki mənası ola bilər:

1) Həzrət Əli (ə) Əbil Həyyaca dedi:

“Hündür qəbirləri viran edib yerlə bərabər et.”

Vəhhabilər hədisin bu mənada olduğunu ağlabatan hesab edirlər. Bu fikir bir neçə səbəbə görə təməmlə səhvdir:

a) “Səvvəytəhü” kəlməsi heç bir yerdə viran etmək və dağıtmaq mənasında işlənməyib.

Əgər belə olsaydı, onda hədis bu ifadə ilə deyilərdi:

“Onu (qəbri) yerlə bərabər et.” Halbuki hədisdə bu mənəni ifadə edən sözdən istifadə olunmayıb.

b) Vəhhabilərin söylədikləri düzgün, məntiqə uyğundursa, bəs nə üçün İslam biliciləri belə bir hökm verməyiblər?

Çünki məzarları məhv etmək İslam qayda-qanunlarının ziddinədir. Dinə görə, qəbrin yerdən bir az hündür olması daha münasibdir. Bütün İslam alimləri qəbrin yerdən bir qarış hündür olmasını bəyənilmiş bir əməl hesab edirlər.

“Əl-fiqhü əl-əlməzəhibil-ərbəə” kitabında dörd məzhəb (Hənbəli-Hənəfi-Şafei-Maliki) alimlərinin verdikləri hökm yuxarıdakı ilə uyğunlaşır:

“Qəbul olunur ki, qəbrin torpağı yerdən bir qarış hündür olsun.”¹

Yuxarıdakı ibarələrə diqqət yetirməklə hədisi başqa cür izah etmək olar:

2) “Qəbri bərabər et” ifadəsində məqsəd, yəni qəbrin üzərini düz və hamar et. bu da hürğüc və heykəl (büst) şəkildə olan qəbirlərə aiddir.

Hədisdən belə başa düşülür ki, qəbrin üstü (sinə daşı) düz və hamar olmalıdır. Çünki “Şafei” məzhəbindən başqa, bütün məzhəblər hürğüc və heykəl şəklində olmasını məqbul hesab edirlər.²

Şiə alimlərinin hədis haqqında verdiyi açıqlamalar daha məntiqə uyğundur. Belə ki, qəbir yerdən hündür və hamar olmalıdır.

“Səhih” kitabının müəlifli Müslim, həmçinin Tirmizi və Nəsai öz kitablarında hədisi “Qəbrin hamar olması” fəslində qeyd etmişlər. Bu da onu bildirir ki, gərək qəbrin üstü düz və hamar olsun. Əgər məqsəd qəbirləri dağıtmaq olsaydı. Fəslin adı belə olardı: “Qəbirləri dağıtmaq və yerlə bərabər etmək” fəslə.

Ərəb dilində “təsviyyə” sözü “bin şeyi hamar və düz etmək” deməkdir.

Başqa bir hədisi Müslim öz “Səhih” kitabında nəql edir və biz bu hədisin mənasını təsdiq edirik: “Ravi deyir: Füzalə ilə Rum diyarında idim və bizim yoldaşlarımızdan biri vəfat etmişdi. Füzalə onun qəbrinin düz və hamar olmasını əmr edib dedi:

– Allahın Rəsulundan eşitdim:

“Qəbirləri düz və hamar edin.”³

“Səvvəytəhü” sözünün leksik mənasını bilmək hədisin başa düşülməsində böyük rol oynayır. Bu mövqedən çıxış edərək hədisi üç formada izah etmək olar:

1 – Qəbirlərin günbəzini dağıtmaq. Bu ehtimal yanlışdır. Çünki Mədinədə olan qəbirlərin heç birinin günbəzi yox idi.

2 – Qəbri yerlə bərabər etmək İslam qanunlarının ziddinədir. Çünki qəbir yerdən heç olmasa bir qarış hündür olmalıdır.

3 – Hürğüc şəklində olan qəbirləri düz və bərabər etmək. bu, hədisin daha doğru və gerçək mənasıdır. Bunun vəhhabi əqidə və məqsədinə heç bir aidiyyəti yoxdur. İndi görək “Səhih Müslim” kitabının tanınmış şərhçisi Nəvəvi hədisi necə təfsir edir:

“Qəbrin yerdən hündür olması “sünnət” – qanun sayılır.⁴ Məzar hürğüc şəklində, hündür və hamar olmalıdır.”

Buradan belə aydın olur ki, Nəvəvi “Səvvəytü” sözünü “düzəltmək”, “hamar etmək” mənasında təfsir edib.

Həzrət Əli (ə) qəbirlərin hürğüc və heykəl şəklində deyil, hamar olmasına göstəriş verib. Bizdən başqa, Əhməd Qəstəlanı “İrşadüs-sari fi şərhi Səhihil Buxari” kitabında da hədisi belə təfsir edir. O deyir:

“Qəbri düz və hamar etmək sünnət sayılır. Düz və hamar etmək” Rəvafizin əlaməti və nişanəsi olsa belə, biz sünnəti tərk edə bilmərik. Qəbri hamar etmək sünnət sayılırsa, Əbil Həyyacın söylədiyi hədislə heç bir

¹ Əl-fiqhü əl-əlməzəhibil-ərbəə, c. 1, səh. 420.

² Əl-fiqhü əl-əlməzəhibil-ərbəə, c. 1, səh. 420.

³ Səhih Müslim, c. 3 “Cənaiz” kitabı, səh. 61.

⁴ “Səhih Müslim”, kitabının şərhə.

ziddiyyəti yoxdur. Çünki qəbri yerlə bərabər etmək düzgün deyil, belə qəbrin yerdən hündür olması ilə yanaşı, hamar və düz olması da şərtdir.”¹

Bundan əlavə, imamın verdiyi göstəriş qəbirlərin günbəz və məqbərələrini uçurtmaq idisə, nəyə görə imam Əli (ə) İslam ölkələrinin hakimi olduğu zaman peyğəmbərlərin məqbərə və günbəzlərini viran etmədi. Bir halda ki, Fələstin, Suriya, Misir, İraq, İran və Yəmən vilayətlərində peyğəmbərlərin qəbirləri günbəz və məqbərədən ibarət idi.

Biz bunların hamısına göz yumuruq. Əgər İmam Əbil Həyyaca məzarları yerlə bərabər etmək haqqında göstəriş verirsə, bu heç də onları viran edib dağıtmağa dəlalət etmir. Çünki o buyurmuşdu: “Qəbirləri bərabər et.” Əli (ə) məzarların üstündə olan məqbərə və günbəzlərin viran edilməsi haqqında heç bir göstəriş verməyibdir. Çünki insanlar onların kölgəsində Quran, dua, namaz və başqa ibadətlərlə məşğul olurdular. Bir halda ki, məqbərələr və günbəzlər Quran oxuyub, namaz qılmaq və camaatı istidən, soyuqdan qorumaq üçün şərait yaradır, onda bu hədis belə məqbərələrin viran edilməsinə necə sübut və dəlil ola bilər?

Hədis haqqında daha iki ehtimal.

Sonda hədis haqqında iki nəzəriyyəni söyləməyi özümüzə borc bilirik:

1. Mümkündür, bu hədis övliyaların və kəramət sahiblərinin qəbirlərini özlərinə qibləgah seçmiş İslamdan qabaqı millətlərə aid olsun. Həqiqi qibləyə və Allahın təyin etdiyi qibləyə namaz qılmaq əvəzinə, qəbrə və yaxud yanında çəkilmiş rəsm əsərlərinə səcdə edib namaz qılırdılar. Bu surətdə də hədis müsəlmanların qəbrə səcdə edib namaz qılmalarını sübut etmir. Əksinə, müsəlmanlar bu qəbirlərin kənarında Allaha ibadət edirlərsə, o buna görə ki, belə yerlər müqəddəs və pak adamlar dəfn olunduqlarına görə daha böyük fəzilət və şərəfətə malikdir. Bu haqda sonra izahat verəcəyik.

1. II fərziyyəyə görə müşriklərin qəbirləri və bütləri nəzərdə tutulub. Çünki müşriklərin qohumları və yaxınları onların məzarlarına nəzarət edirdi. Burada qəbrin üzərindəki tikili haqqında dörd sünni məzhəbinin alimlərinin qərarını sizlərə çatdırırıq:

“Qəbrin üstündə ev, günbəz, mədrəsə və yaxud məscid tikmək məkrühdür.”²

Nəcd şəhərinin qazısı qəbrin üstündə tikili olmasını haram bilir. Halbuki sünni məzhəbləri bu işi məkrüh hesab edirlər. Əgər məscid və yaxud günbəzin qəbir üzərində olması ziyarət edənlər üçün namaz qılmaq və Quran oxumaq şəraiti yaradırsa, bunun məkrüh olması fikri də düzgün deyil.

1. Cabirin hədisinə əsasən dəlil və sübutlar.

Cabirin hədisi vəhhabilərin qəbri haram hesab etmələri haqqında əsas sənəddir. Bu hədis sünni məzhəblərinin “Sünən” və s. “Səhih” kitablarında müxtəlif şəkildə nəql olunub. Hədisin bütün sənədlərində “İbn Cərih” və “Əbu Zübeyr”in adları çəkilib. Biz bu dini kəlamın bütün surət və sənədlərini təhqiq etdikdən sonra öz nəzərimizi (vəhhabilərin bu hədisi əsas götürməsi haqqında) açıqlayacağıq. İndi isə, hədisin bütün növlərini “Sünən” və “Səhih” kitablarından nəql edirik.

Müslim öz “Səhih” adlı kitabında “Ən-nəhyu ən təcsisil-qəbri vəl-binai ələyhi” fəslində bu hədisin iki variantını vermişdir:

1) Əbu Zübeyr ibn Cərihdən, ibn Cərih Həfs ibn Ğiyasidən, Həfs ibn Ğiyasi Əbu Bəkr ibn Əbi Şəybədən, o isə Cabirdən nəql edir:

“Peyğəmbər qəbirlərin əhənglənməsini nəhy edib.”³

Tirmizi “Səhih” kitabının “Kərahiyyəti təcsisil-qüburi vəl-kitabəti ələyha” fəslində Cabirdən hədisi belə nəql edir.

3) “Peyğəmbər qəbirlərin əhənglənməsi, üzərində yazı yazılması, tikili bina tikilməsi və yol getməyi nəhy edib.

Sonra Tirmizi Həsən Bəsridən və Şafeidən nəql edərək deyir: Bu iki nəfər qəbirlərin üzərində gül əkməyə icazə veriblər.”⁴

İbn Macə “Səhih” kitabının “Ma caə fin-nəhyi ən il-binai ələl-qüburi və təcsisiha vəl-kitabəti ələyha” fəslində bu hədisi iki cür nəql edir:

4) Hədisi şərh edən Hakimdən nəql edərək deyir:

Həkim bu hədisin sənədini düzgün qəbul edir. Lakin bu hədisə əməl etməyi İslam alimləri düzgün hesab etmirlər.¹ Çünki şərqdən məğribə doğru İslamın bütün qabaqcıl insanları bu işi görürdülər və bu iş gələcəkdəkilərin keçmişdəkilərdən öyrəndiyi bir işdir.

¹ İrşadüs-sari, 2-ci c. 468-ci s.

² Əl-Fiqhü ələl-məzahibil-ərbəə, 1-ci c. 421-ci s.

³ “Səhih Müslim”, Əl-Cənaiz kitabı, 3-cü c. 62-ci s.

⁴ Sünəni-Tirmizi. “Əbdürrəhman Məhəmməd Osmanın” təhqiqləri, 2-ci c. 208-ci s.

- 5) Nəsai “Səhih” kitabının “Əl-binaü əl-əl qəbri” fəslində bu hədisləri nəql edir.²
6) Əbu Davud “Sünən” kitabında bu hədisləri belə rəvayət edir:
“Peyğəmbər (s) insanları qəbrin üzərinə yazı yazmaq və bir şey əlavə etməkdən çəkindirib.”³
7) Əhməd ibn Hənbəl də bu hədisi Cabirdən başqa cür nəql edir.⁴
Bu, hədisin müxtəlif sənədləri və mətnlərlə nəql olunmuş 11 variantından bir neçəsidir. İndi görək buna əsaslanmaq olarmı?

HƏDİSİN NÖQSANLARI

- Bu hədisin bir çox nöqsanları olduğuna görə əsaslanmaq olmaz.
- 1) Hədisin bütün sənədlərində “İbn Cərih”⁵ və “Əbu Zübeyr”⁶in adları çəkilib. Halbuki bu iki nəfərin şəxsiyyəti bəlli olsa, sənəddə adları çəkilmiş başqaları haqqında söhbət aparmağa ehtiyac olmaz. Baxmayaraq ki, bu hədisi rəvayət edənlərin bir çoxu cahil və elmi cəhətdən zəif adamlardır.
- İbn Həcər “Təhziibüt-təhziib”⁷ kitabında rical alimlərindən söhbət açarkən “İbn Cərih” haqqında belə demişdir: “Yəhya ibn Səid deyir: “Əgər ibn Cərih kitab üzündən hədis söyləməsə, ona inanmaq olmaz.”
- Əhməd ibn Hənbəl deyir: “Əgər ibn Cərih desə ki, “filankəs və filankəslər belə söyləmişlər”, yalançı hədislər nəql etmiş olur.”
- Malik deyir: “İbn Cərih hədis toplusunda (cəm etdiyi zaman) gecə qaranlıq vaxtı odun yığan adama oxşayır. (Sözsüz ki, gecə vaxtı əlini əqrəb və ilan sanca bilər).”
- Daru Qütnidən belə söyləmişlər: “İbn Cərihin hiyləsindən uzaq gəz. Çünki həddən artıq hiylə işlədir və batili haqq kimi cəlvələndirir. Yalançı adamdan eşitdiyi hədisi elə bəzəyir ki, sanki doğru və düzgün adamdan eşitmişdir.”
- İbn Həbbandan eşitmişlər ki, İbn Cərih hədisdə hiylə işlədirdi.
- Rical və hədis alimlərinin verdikdəri hökmlərə əsasən müsəlmanların həyat tərzini sayıldığı əməlin (qəbirləri təmir və ehtiram etmək) müqabilində belə bir rəvayəti olan hədisə əsaslanmaq olarmı?
- İbn Həcər Əbu Zübeyr haqqında deyir: Əhməd ibn Hənbəlin oğlu Əhməddən, o da Əyyubdan nəql edərək deyir: O (Əyyub), Əbu Zübeyri zəif (elmi və iman cəhətdən) adam kimi tanıyırdı. Şöbənin dediyinə görə, Əbu Zübeyr namazı yaxşı bilmirdi.
- Şöbə deyir: “Bir gün Məkkədə idim. Bir kişi gəlib Əbu Zübeyrdən söz soruşdu. O, qəflətən həmin kişiyyə iftira etdi. Mən isə ona müsəlman kişiyyə töhmət vurduğunu söyləyəndə Əbu Zübeyr cavabında kişinin onu narahat etdiyini bildirdi.
- Sonra insanı narahat etdiyi üçün adamlara iftira etməyin düzgün olmadığını və bundan sonra bir daha onun adından hədis söyləməyəcəyimi dedim.”
- Şöbədən soruşdular: – Nəyə görə Əbu Zübeyrdən hədis söyləmirsən?
- Şöbə: “O, pis və yaramaz işlər görüb.” – dedi.
- İbn Əbu Hatəm atasından soruşdu: – Əbu Zübeyr necə adamdır?
- O, cavab verdi: – Onun yazdığı hədisə əsaslanmaq olmaz.
- Əbu Hatəm Əbu Zərədən soruşdu: – Camaatın Əbu Zübeyrdən nəql etdiyi hədislərə əsaslanmaq olarmı??
- Dedi: – Düzgün və doğru söylədiyi hədisə əsaslanmaq olar. (Yəni Əbu Zübeyr düzgün adam deyil).
- Belə ədalətsiz adamların söylədikləri hədislərə inanmaq olarmı?

¹ Səhihi-İbn Macə. 1-ci c, əl-Cənaiz kitabı.

² Səhihi-Nəsai, 4-cü c. 87-88-ci s. Hafiz Cəlaləddin Süyutinin şərh.

³ Sünəni-Əbi Davud. 3-cü c. 216-cı s.

⁴ Müsnəd Əhməd, 3-cü c. 295, 332 və 339-cü s.

⁵ Əbdül Məlik ibn Əbdül Əziz Cərih Əməvi.

⁶ Məhəmməd ibn Müslim Əsədi.

⁷ Təhziibüt-təhziib, 6-cı c. 402 və 506-cı s. Darül-Məarif Nizamiyyə Şihabüddin Əbil Fəzl Əhməd/.

Bir şərtlə buna inanmaq olar ki, adı çəkilən digər adamlar xalq arasında doğru danışan və düzgün kimi tanınısınlar.

Lakin bu hədisin sənədlərinin bir çoxunda Əbdürrəhman ibn Əsvədin adı çəkilib ki, o da yalançı olub.

Belə etibarsız hədisə əsaslanıb, Peyğəmbər ailəsinin və səhabəsinin məzar və məqbərələrini uçurmaq və müsəlmanların on dörd əsrlik tarixi abidələrini xaraba qoymaq nə dərəcədə düzgündür?

2) Rəvayət edənlər hədisin məzmununa diqqət yetirmədiklərindən bu cəhətdən çox dolaşmışlar. Bu qarışıqlıq insanın hədisə olan inamını itirir.

Hədisin mətninin nöqsanları:

Peyğəmbər (s) bu hədisi bir formada deyibsə, lakin Cabir hədisi yeddi variantda nəql edib. Biz bu variantların hamısını sizə açıqlayırıq.

1. Peyğəmbər qəbirlərin əhənglənməsini, qəbrə söykənməyi və üzərində tikinti işləri görməyi düzgün hesab etməyib.

2. Peyğəmbər (s) qəbirləri əhəngləməyi düzgün hesab etməmişdir.

3. Peyğəmbər (s) insanlara qəbirlərin əhənglənməsi, üzərinə yazı yazılması, tikinti işləri aparmaq və yol getməkdən çəkindirmişdir.

4. Peyğəmbər (s) qəbrin üzərində yazı yazmağı qadağan etmişdir.

5. Peyğəmbər (s) qəbrin üstündə oturmağı, əhəngləməyi və tikinti işi aparmağın qarşısını almışdır.

7. Peyğəmbər (s) qəbrin üstündə oturmağı, əhəngləməyi, üzərində tikinti işi aparmağı və yazı yazmağı qadağan etmişdir.

Bundan əlavə, məzarın torpağını hündür etmək və yazı yazmaq qadağan olunmuşdur.

Bəzi vaxtlar ibarələr arasında fərq olur.

Məsələn: Birinci variantda qəbrə söykənmək, üçüncü halda qəbir üstündə yol getmək, beşinci və altıncı variantda oturmaq qadağan olunmuşdur. Sözsüz ki, söykənmək və oturmaq yol getmək mənasında deyildir.

Belə bir hədisə heç bir fəqih əsaslanı bilməz.

3) Tutaq ki, bu hədisin sənədi düzdür, lakin bu o demək deyildir ki, Peyğəmbər (s) qəbrin üstündə tikinti işləri aparmağın qarşısını almışdır. Çünki bir şeydən insanları çəkindirmək heç də, onun haram olması demək deyil.

Nəhy dedikdə, haram və yaxud məkrüh işlər nəzərdə tutulur. Peyğəmbərlərin və dini rəhbərlərin danışdıqlarında işlənən nəhy (çəkindirmə) çox vaxt məkrüh işlərdə də işlədilmişdir.

Düzdür, nəhyin ibtidai və həqiqi mənası məkrühlüğe aid olan başqa bir ibarə ilə işlənməyincə harama dəlalət edir. Lakin alimlər bu hədisin məkrühlüğe aid olduğunu iqrar edirlər.

Məsələn, Tirmizi öz “Səhih” kitabında bu hədisi “kərahyyəti təcəssil-qüburi və ...” adı altında nəql etmişdir.

Məkrühlüğüə ən aydın şahid İbn Macənin “Səhih” kitabının şərhçisi “Sənədi”nin hakimdən nəql etdiyi hədisdir. O deyir:

“Müsəlmanlar bu nəhyi haram kimi qəbul etməmişlər. Odur ki, bütün müsəlmanlar qəbrin üzərində yazı yazdırmışlar (ölən şəxsir adı, fəmiliası, doğulduğu və vəfatı günü...).

Məkrüh olmasına başqa bir sübut budur ki, İslam məzhəblərinin alimləri qəbrin üzərində tikinti işi (məqbərə, günbəz, məscid..) aparmağa icazə vermişlər. Bir şərtlə ki, yer vəqf edilmiş olmasın. “Səhih Müslim”, kitabının şərhçisi bu hədisin şərhində deyir:

“Qəbrin üzərində tikinti işi aparmaq qəbir sahibinin mülkündə məkrüh, vəqf olunmuş yerdə isə haram sayılır.”

Şafei bu fikri qəbul edib, hədis barəsində “Kərahətu təcəssil-qəbri vəl-binai ələyh” fəslində də söhbət açıb.

Bəzi əməllər məkrüh işin pis nəticəsinin aradan qaldırılmasına səbəb ola bilər. Məsələn: İslamın əsilliyini qoruyub saxlamaq üçün qəbri təmir etmək, qəbir sahiblərinə hörmət etmək, İslamın əsasını qoruyub saxlamaq, müsəlmanların istidən, soyuqdan qorunması üçün məzarın üzərində tikilən məqbərələrdə Quran, dua oxumaq, ibadət etmək və bu kimi faydalı işlər məkrühlüğün qarşısını alar. Bütün bunlar İslamın əsaslarını qoruduğu üçün müstəhəb və bəyənilmiş sayılır.

Məkrüh və müstəhəb hökmlər bir sıra səbəblərlə biri digərinə çevrilə bilər.

Bir şeyin məkrüh və ya müstəhəb olub-olmaması həmin şeyin zamanın tələblərinə nə dərəcədə uyğun gəlməsindən, göstərdiyi təsir gücündən çox asılıdır. Əgər hər hansı bir məkrüh işin pis nəticəsi və başqa maneələr olmasa, bu dində bəyənilmiş sayılır. Bütün bunlar İslam fiqhini daha dərinədən bilən alimlər üçün bəllidir.

ÜÇ BAŞQA HƏDİSƏ İSTİNAD EDİLMƏSİ

İndi isə, vəhhabilərin istinad etdiyi daha başqa hədisləri araşdıraq.

1. İbn Macə öz “Səhih” adlı kitabında belə nəql edir:

Məhəmməd ibn Yəhya → Məhəmməd ibn Abdullah Rıqəşi → Vəhb → Əbdürrəhman ibn Yəzid ibn Cabir → Qasib ibn Muxəymərə isə Əbu Səiddən belə rəvayət edir¹: “Həqiqətən, Rəsulullah qəbrin üstündə tikinti işləri görməyi qadağan edib.”²

2 – Həsən → İbn Ləhyiə → Burid ibn Əbu Həbib → Naim Mövla Ümm Sələmədən belə nəql edir: “Rəsulullah qəbrin üstündə tikinti işləri görməyi və əhəngləməyi qadağan etmişdir.”³

3 – Əbi ibn İshaq → Abdullah ibn Ləhyiə → Burid ibn Əbu Həbib Naim Movla Ümm Sələmədən söyləmişdir: “Peyğəmbər qəbrin üstündə tikinti işləri görməyi və oturmağı qadağan etmişdir.”⁴

Rəvayət söyləyənlərin də Vəhbin şəxsiyyətinin naməlum olmasını bildirmələri rəvayətin zəifliyinə dəlalət edir. Vəhbin kim olduğu heç kəsə bəlli deyildir.

“Mizanül-Etidal” kitabında “Vəhb” adı on yeddi yerdə işlənib. Vəhbin bunların hansı olduğu bəlli deyil. Bunların çoxu o zamanın hədis qondaranları və yalançıları olublar.⁵

İkinci və üçüncü hədisin zərəri və müsibəti Abdullah ibn Ləhyiədir. Zəhəbi onun haqqında yazır: “İbn Müəyyən deyir: O, zəifdir və hədislərinə istinad edib əsaslanmaq olmaz. Heç İbn Səid də ona (İbn Ləhyiəyə) hörmət etmir.”⁶

Biz burada sənədləri araşdırmadan hədislərin üstündən keçib, mühüm bir məsələni yada salırıq:

Tarix yazanlar və İslam hədislərini nəql edənlər Peyğəmbərin pak bədəninin onun səhabəsinin göstərişi ilə evdə, Ayəşənin otağında dəfn olunduğunu deyirlər. Bu işi görən səhabə Əbu Bəkr Peyğəmbərdən nəql etdiyi hədisə əsasən, Peyğəmbəri evdə dəfn etmişdir.

Hədis belədir:

Hər bir Peyğəmbər harada vəfat etsə, orada da dəfn olunmalıdır.⁷

Sual olunur: Əgər, həqiqətən, Peyğəmbər (s) qəbrin üstündə tikinti işi görməyi qadağan etmişdirsə, nəyə görə onu evdə tavanın altında dəfn etdilər? Nəyə görə müsəlmanlar o cənabın qəbrinin üzərində tikinti işləri aparmaqla onu abadlaşdırdılar? Vəhhabilərin bəzi fanatik yazıçıları bu barədə çox gülünc bir fikir söyləmişlər: “Qəbrin üzərində ev, məqbərə, məscid, günbəz və s. tikmək haramdır, lakin evdə və yaxud tikili yerdə cənazəni dəfn etmək haram sayılır. Peyğəmbərin (s) qəbri üzərində tikinti işi aparılmayıb, əksinə, onu hazır bir evdə dəfn etdilər.”⁸

Onlar hədisi belə təfsir etməklə əsl həqiqətə (Peyğəmbərin (s) evdə dəfn olunmasına) bəhanə gətirdilər. Əgər vəhhabilər belə bir həqiqətlə üzləşməsəydilər, hər iki hökmü (evdə dəfn etmək və qəbrin üstündə tikinti işi aparmaq) haram sayardılar.

Biz onlardan soruşuruq:

Məzarın üzərində tikinti işləri görmək haramdır, yoxsa hazır tikili olan yerdə cənazəni dəfn etdikdən sonra həmin tikilini orada saxlamaq, dağıtmamaq haramdır?

Birinci halda, əgər qəbrin üzərində tikinti işi aparmaq haramdırsa, bəs nə üçün Səud hökuməti Peyğəmbərin (s) əhli-beytinin, səhabəsinin və övladlarının qəbirləri üzərində inşa edilmiş tikililəri viran etdi? Tikili inşa etmək haramdırsa, tikili saxlamaq necə haram sayılır? Tutaq ki, tikilini inşa edənlər günah iş görmüşdülər, tikilini ki, qoruyub saxlamaq haram iş deyildi, bəs nə üçün bu müqəddəs yerləri dağıtdılar?

Bundan əlavə, vəhhabilərin İbn əl-Qeyyim və İbn Teymiyyə kimi sələfləri də bu fərziyyənin əleyhinə çıxıblar, İbn əl-Qeyyim deyir:

“Qəbrin üzərində inşa edilmiş tikililəri dağıtmaq vacibdir. Əgər uçurmağa imkan olsa, tikililəri bir gün belə saxlamaq düzgün deyildir.”

Belə məlum olur ki, vəhhabilər qəbrin üzərində tikili inşa etməyin və bu tikilinin qorunub saxlanılmasının haramlığını təkid edirlər.

Burada belə bir sual ortaya çıxır: Nəyə görə müsəlmanlar Peyğəmbərin (s) pak cənazəsini evdə dəfn etdilər? Düzdür, qəbrin üzərində tikili inşa etmədilər, lakin elə bir iş gördülər ki, Peyğəmbərin (s) qəbri tikili inşaaya çevrildi.

¹ Ravilər hədisi bir-birlərindən nəql etdiklərinə görə ardıcılığa riayət etmək üçün ox “→” işarəsi ilə qeyd olunub (mütərcim).

² Müsnədi Əhməd, c. 6, s. 299.

³ Müsnədi Əhməd, c. 6, s. 299.

⁴ Müsnədi Əhməd, c. 6, s. 299.

⁵ Mizanül-Etidal, c. 3, s. 350-355.

⁶ Mizanül-Etidal, c. 2, s. 476. “Abdullah ibn Ləhyiə” ünvanı: “ət-Təhziib” kitabı, 1-ci cild, 444-cü səhifəyə müraciət olunsun.

⁷ Müsnədi Əhməd, c. 1, s. 7; Səhih Tirmizi, c. 2, s. 139; Təbəqat İbn Səd, 2-ci c. 71-ci s.

⁸ Riyazül-Cənnət, s. 269. Yazıçı Müqbil ibn Vadin, Küveyt nəşri.

Vəhhabilərin bu sualdan boyun qaçırması üçün bir çıxış yolu var, o da müsəlmanların əməllərinə bəhanə gətirərək belə bir fikir söyləmələridir: Qəbrin üzərində sonradan inşa edilmiş tikilinin qorunub saxlanması haram sayılır. Ancaq tikili inşa edilən zaman orada heç bir qəbir olmasa, onu qoruyub saxlamaq haram deyil. Baxmayaraq ki, tikili məzar üzərində inşa edilmiş tikili formasındadır. Bu da həqiqətə və müsəlmanların əməllərinə gətirilmiş bir bəhanədir.

VƏHHABİLƏR ƏQİDƏ VƏ ƏMƏL BAXIMINDAN MÜSƏLMANLARLA MÜXALİFƏTDƏ

Yuxarıda qeyd olunan məsələ vəhhabilərin müsəlmanlarla əqidə və əməl baxımından yeganə zidd və müxtəlif olduqları fikir deyildir. Onlar bir çox məsələlərdə müsəlmanların əqidə və əməlləri ilə müxalifdirlər. Və nə qədər çalışırlarsa da, bir çıxış yolu tapa bilmirlər.

Vəhhabilər Peyğəmbərin (s) qəbrinə və s.-yə təbərrük etməyi qadağan etmişlər. Onların gətirdikləri dəlil də budur:

Daşın, gilin və torpağın insana heç bir faydası yoxdur. Amma bu biri tərəfdən də müsəlmanlar Həcərə-əsvəd daşını, Kəbənin divarını və pərdəsini təbərrük kimi öpürlər. Elə bunlar da vəhhabilərin faydasız sandığı daş-torpaqdır.

Vəhhabilər övliyaların qəbri kənarında məscid tikməyi haram bilirlər. Halbuki bütün İslam ölkələrində, övliyaların qəbri kənarında məscidlər tikilib, hətta Həməzinin məzarının kənarında məscid var idi. Lakin Səudiyyə cinayətkarları bu məscidi viran etdilər. İndinin özündə də, əziz Peyğəmbərin (s) qəbrinin yaxınlığında məscid var və müsəlmanlar bu qəbrin ətrafında namaz qılıb ibadət edirlər.

HƏQİQƏTİ GÖRMƏK ƏVƏZİNƏ BƏHANƏ GƏTİRMƏK

Vəhhabilər Bəqi qəbiristanlığında dəfn olunmuş imamların qəbirlərini viran edib dağıtmaq üçün belə bir bəhanəyə əl atdılar:

Bəqi qəbiristanlığı vəqf olunmuş yerdir. Bu yerlərdən vəqf niyyəti ilə istifadə etmək lazımdır. Orada maneə törədən hər bir şeyi aradan götürmək lazımdır. İmamların qəbri üzərində inşa olunmuş tikililər Bəqi qəbiristanlığında lazım olduğu kimi istifadə etməyin qarşısını alır. Çünki bu məqbərələrin hasara alınmış divarları bir çox yerləri qəsb edir. Elə buna görə də, bu tikililər viran edilməli və hamı bu yerdən istifadə etməlidir.

Bu bəhanəni aradan qaldırmaq üçün belə bir cavab verməyi özümüzə borc bildik:

Şübhəsiz ki, belə bir dəlilə əsaslanmaq bəhanədən başqa bir şey ola bilməz.

Vəhhabilərin qazısı nəyin bahasına olur-olsun, bu tarixi abidələri məhv etmək istəyirdi. Əgər bəhanə tapıb sübut gətirməsəydi, bu tikililəri zor gücünə də viran edəcəkdi. Deməli, həmin bəhanə qabaqcadan hazırlanmış, planlaşdırılmışdır. Bunun üçün də onlar Bəqinin vəqf olunmuş yer olduğunu iddia edirdilər. Lakin bu, sadəcə olaraq bir bəhanədir. Çünki heç bir hədis və tarix kitablarında Bəqinin vəqf olunmuş yer olduğuna işarə olunmayıb, əksinə, Mədinə əhli öz ölümlərini orada dəfn edirdi. Belə olan halda bu qəbiristanlıqdan hər kim istəsəydi, istifadə edə bilərdi.

Qədim zamanlarda əhali münbit olmayan və xam torpaqlara yiyələnirdi. Çünki bu torpaqları abadlaşdırmaq çox çətin idi. kəndlilər şəhərə axışb gəlmirdilər. “Yer”, “yer sahibi”, “yer alqı-satqı müəssisələri” və bu kimi məsələlər yaranmamışdı. Çox yerlər sahibsiz idi. hər kim istəsəydi, bu yerlərə sahib ola bilərdi. Şəhər, kənd və yaxud qəsəbə əhalisi belə yerlərdən bir hissəsini ölümlərini dəfn etmək üçün ayırmışdı.

Əgər bir kəs sahibsiz, boş yerdə ilk dəfə olaraq öz ölüsünü dəfn etsəydi, hamı bunu davam etdirər və həmin yeri qəbiristanlıq adlandırırdı. Heç kim bu yerlərə (qəbiristanlıqlara) sahib olub vəqf edə bilməzdi.

Bəqi qəbiristanlığı da belə ərazilərdən biridir. Hicaz və Mədinə şəhərlərində yerin qiyməti yox idi. mədinə şəhərində heç bir ağıllı adam münbit torpağı qəbiristanlıq üçün vəqf etməzdi. Bir halda ki, münbit olmayan torpağın sahisi münbit torpağın sahəsindən çoxdursa, onda əhali ölümləri dəfn etmək üçün qeyri-münbit torpaq sahəsindən istifadə edərdi.

Bu həqiqəti tarix də təsdiq edir. Səmhudi “Vəfaül-Vəfa fi əxbəri darül-Mustafa” kitabında yazır: “Bəqi də ilk dəfə Peyğəmbərin (s) səhabəsi Osman ibn Məzun dəfn olunmuşdur. Peyğəmbərin oğlu İbrahim vəfat etdikdən sonra o, oğlu İbrahimin Osmanın yanında dəfn olunmasına göstəriş verdi. O vaxtdan hamı öz yaxın adamlarının cənazəsini Bəqidə dəfn etməyə başladı. Ərazi kolluqlardan təmizləndikdən sonra qəbilələr arasında bölüşdürüldü. Bəqidə Gürqəd adlı bir ağac var idi. Osman ibn Məzun dəfn olunan zaman o ağacı kəsdilər.”¹

Gürqəd Mədinə şəhərinin səhra və çöllüklərində bitir. Buradan aydın olur ki, Bəqi münbit ərazi olmamışdır.

¹ Vəfatül-Vəfa, c. 2, s. 84.

Əksinə, tarix imamların Bəqidə dəfn olunduğu yeri Əqil ibn Əbu Talibin¹ evi olduğunu təsdiq edir. İmamlardan dörd nəfərinin pak və müqəddəs cənazələri Bəni-Haşimə məxsus olan bir evdə dəfn olunub.

Səmhudi yazır:

Əbbas ibn Əbdül Müttəlib (Peyğəmbərin əmisi) Bəni-Haşim məqbərəsində, Əqilin evində, Fatimə bint Əsədin (Həzrət Əli (ə)-ın anası) yanında dəfn olunub.

Səid ibn Cübeyrdən belə nəql edilir: “O, (Səid) Peyğəmbərin oğlu İbrahimin qəbrini Məhəmməd ibn Zeyd ibn Əlinin evində (məqbərəsində) görmüşdür.

Deyliənə görə, Peyğəmbər Səd ibn Məazın cənazəsini Bəqi ətrafında olan İbn Əfləhin günbəzli evində dəfn etdi.”

Bu cümlələrdən Bəqinin vəqf olunmuş yer olmadığı bəlli olur. Bizim imamlarımız özlərinə məxsus olan yerdə dəfn olunublar. Vəqf bəhanəsi ilə Peyğəmbər övladlarının məzarlarını uçurmaq nə dərəcədə düzgün sayılır?

Tutaq ki, Bəqi qəbiristanlığı vəqf olunmuşdur. Bəlkə vəqf edən böyük bir şəxsiyyətə aid qəbirlərin üzərində tikinti inşa etməyə icazə vermişdir? Əgər icazə verib-verməməsini bilmiriksə, onda möminin gördüyü iş düzgün olduğu üçün onu günahkar hesab edə bilmərik. Belə olan halda məqbərələri, günbəz və məscidləri viran edib uçurtmaq haram sayılır.

Qazı İbn Büləyhəd çox yaxşı bilirdi ki, “vəqf” sadəcə olaraq bir bəhanədir. Əgər bu bəhanə də olmasaydı, yenə də, bu yerləri viran edəcəkdilər. Bu onların birinci əməli deyildi. Onlar 1221-ci ildə (1801) Mədinəni ələ keçirdikdən sonra Peyğəmbər ailəsinin tarixi abidələrini viran etdilər. Sonradan Osmanlı imperatorluğu hakimiyyəti dövründə bu yerlər təmir olundu.

¹ Həzrət Əli (ə)-ın qardaşı, imamların isə əmisi sayılır. (mütərcim)

ÖVLIYALARIN QƏBRİ KƏNARINDA MƏSCİDİN TIKILMƏSİ

Övliyaların qəbri kənarında məscid tikmək düzgündürmü? Əgər düzgündürsə, onda Peyğəmbərin məsihilər və yəhudilər haqqında söylədiyi hədisin mənasına necə istinad etmək olar? O hədis belədir: “Allahın Rəsulu peyğəmbərlərin qəbirlərini ibadətqah seçən iki dəstəyə lənət göndərib. Övliyaların qəbri kənarında məscid tikmək bu hədisin ziddinə deyilmi?”

Cavab: İslamın qanunlarına diqqət yetirsək, görərik ki, övliyaların qəbri kənarında məscid tikmək heç də haram sayılmır. Allahın sevimli bəndələrinin dəfn olunduğu yerin ətrafında məscid tikməkdə məqsəd Allaha ibadət və təbərrükdən başqa bir şey ola bilməz. Bundan əlavə, belə yerlərdə məscid tikilsə, övliyalrı ziyarət edənlər ziyarətdən qabaq və yaxud ziyarətdən sonra öz vacibi ibadətlərini yerinə yetirirlər. Bir halda ki, qəbirləri ziyarət etmək, ziyarətdən qabaq, yaxud sonra namaz qılmaq haram sayılmırsa, onda vacib əməlləri yerinə yetirmək və Allaha ibadət etmək üçün övliyaların qəbri kənarında məscid tikməyin heç bir eybi yoxdur və eyni zamanda da haram deyildir.

Əshabi-Kəhfın əhvalatına nəzər saldıqda görərik ki, bu iş (övliyaların qəbri kənarında məscid tikmək) İslamdan qabaqkı dinlərdə olan qayda-qanuna uyğun bir əməldir. Quran bunu bizə tənqidsiz nəql edir.

O dövrün insanlarına üç yüz doqquz il keçəndən sonra Əshabi-Kəhfın əhvalatı bəlli olan zaman onlar Əshabi-Kəhfın şan-şöhrətini ucaltmaq üçün iki dəstəyə ayrıldılar.

Bir dəstə dedi: “Övliyaların məzarı üzərində tikili inşa edək. Bununla onların adlarını, nişanə və tarixlərini qoruyub saxlayaq.” Quran bu haqda belə buyurur: “Onların üstündə bir bina tikin.”¹

Başqa bir dəstə dedi: “Onların qəbri üstündə (mağaranın üstündə) təbərrük üçün məscid tikək...”

İslamın təfsir alimlərinin bu ayə haqqında ümumi fikirləri belədir²: Birinci dəstə müşriklər, ikinci dəstə isə Allaha ibadət edənlərdən ibarət idi.³ Çünki Quran bu haqda belə buyurur: “Bu mübahisədə qalib gələnlər “övliyaların məzarı üzərində məscid tikək” deyənlərdir.”⁴

Tarixdən belə məlum olur ki, Əshabi-Kəhfın əhvalatı tovhidin şirkə⁵ qalib gəldiyi vaxt ilə üst-üstə düşür. Müşriklərin gücü zəifləmiş və artıq xalqı büt-pərəstliyə dəvət etməyə cürətləri yox idi. Sözsüz ki, möminlər qalib gəlmişdilər və onların qəbir üzərində Allaha ibadət məqsədi ilə məscid tikmələri onların Allah bəndələri olmalarını bir daha sübut etdi.

Əgər, həqiqətən, övliyaların qəbri üzərində və yaxud kənarında məscid tikmək haram sayılırsa, nəyə görə möminlər belə bir təklif irəli sürdülər? Nəyə görə Quranda du hədis nəql edilərkən, Allah möminləri tənqid etmir. Quranda bir işin tənqidsiz və etirazsız nəql olunması onun düzgünlüyünə, haram olmamasına dəlil deyildirmi? Allah müşriklərin əməllərindən danışır, mümkün deyil ki, onları tənqid etməsin. Belə sübut üsul elmində “Təqir” adlanır. Bu iş dünyada möminlər arasında davam etmiş və qəbir sahibinə bir növ ehtiram əlaməti olmuşdur. Yaxşı olardı ki, vəhhabilər hədisə əsaslanmamışdan qabaq Qurana nəzər salıb, sonra hədisə müraciət edəydilər.

İndi isə vəhhabilərin dəlillərini araşdırırıq.

VƏHHABİLƏR ÖVLIYALARIN MƏZARI KƏNARINDA MƏSCİD TIKMƏYİ HARAM EDƏRKƏN NƏYƏ ƏSASLANIRLAR?

Vəhhabilər bir neçə hədisə əsaslanmaqla övliyaların qəbri kənarında məscid tikməyi haram etmişlər. Biz bu hədisləri bir-bir araşdırırıq: Buxari “Səhih” kitabında “Yukrəhu min ittixazul-məsacidi ələl-qübur” fəslində bu haqda iki hədis nəql edir:

1) “Həsən ibn Həsən ibn Əli vəfat etdikdən sonra həyat yoldaşı onun qəbri üzərində çadır qurdu. O, bir ildən sonra bu çadırı götürdü. Bir nəfər soruşdu: “İtirdiklərini tapıblar?” Başqa bir nəfər cavab verdi: “Yox, ümitsiz olub vəziyyətlərini dəyişdilər”.

¹ Kəhf surəsi, 21-ci ayə.

² Əl-Kəşşaf, Məcməül-Bəyan, Ğəraibül-Quran, Nişaburi, Cəlaləyn və Əl-Mizan təfsirləri.

³ “Səhih Buxari”, “əl-Cənaiz” kitabı, c. 2, 111, mətabi çapı.

⁴ Kəhf surəsi, 21-ci ayə.

⁵ Yəni möminlər müşriklərə qalib gəlmişdilər.

2) “Allah yəhudiləri və məsihiləri peyğəmbərlərin qəbirlərini məscid etdiklərinə görə öz rəhmətindən uzaqlaşdırdı. Ayışə deyir: Əgər Peyğəmbərin qəbrinin məscid olmasının qorxusu olmasaydı, müsəlmanlar onun qəbrini açıq yerdə (hasara alınmamış) dəfn edərdilər. Lakin qorxuram, Peyğəmbərin qəbrini məscid etsinlər”.¹

Müslüm ikinci hədisi “Səhih” kitabında qısa şəkildə nəql edir.

3) “Xəbərdar olun! Sizdən qabaqkıları peyğəmbərlərin və övliyaların qəbirlərini məscid etdilər. Siz heç vaxt qəbirləri məscid etməyin, mən sizi bu işdən çəkindirirəm”.²

4) “Ümmi Həbibə və Ümm Sələmə (Peyğəmbərin həyat yoldaşları) Həbəşistanda hicrət zamanı peyğəmbərin (Həzrət İsanın) təsvirini gördülər. Peyğəmbər (s) buyurdu: “Burada bir xeyirxah adam rəhmətə gedəndən sonra insanlar onun qəbri üzərində məscid tikib şəklini (rəsm əsərilə) çəkərdilər. Onlar Qiyamət günü ən pis adamlardır”.³

Nəsai “Sünən” kitabında “Ətəğlizü fi ittixazis-suruci ələl-quburi” fəslində İbn Abbasdan belə nəql edir: “Allahın Rəsulu qəbirləri ziyarət edən qadınlara, qəbri məscid qərar verən şəxslərə və qəbir üzərində şam (çıraq) yandıranlara lənət göndərib”.

İbn Teymiyyə belə əqidələrin banisi olmuş və Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab həmişə onun əqidəsindən bəhrələnmişdir.

O həmişə hədisi belə təfsir edirdi: “Övliyaların məzarı kənarında məscid tikmək düzgün deyil”.

İbn Teymiyyə belə yazırdı:

“Bizim alimlərimiz qəbrin üzərində məscid tikməyə icazə vermirlər”.⁴

Gəlin hədisi araşdıraq.

İlk növbədə həqiqi mənanı və əsl mətləbi başa düşmək lazımdır. Bir ayə başqa bir ayə ilə təfsir olunduğu kimi, eləcə də bir hədisi başqa bir hədis vasitəsilə təfsir etməklə şübhəni aradan qaldırmaq olar.

Vəhhabilər yalnız bir hədisə əsaslanaraq qəbrin üzərində və kənarında məscid tikməyi haram bilirlər. Onlar bütün hədislərə diqqət yetirsəydilər, Peyğəmbərin hədisdə nə səbəbə lənət göndərdiyini anlayardılar. Bunlar öz üzlərinə “ictihad” qapısını bağladıqlarından bir çox hədislərin mənasında xətəyə uğraışlar. Hədislərə əsaslanmaq o zaman düzgün olar ki, onları söyləyən, rəvayət edən ravilər düzgün, imanlı adam olsunlar.

Əks halda, belə hədislərə istinad etmək olmaz. Hədislərin sənədi haqqında bəhs etmək çox vaxt aparar. Buna görə də yalnız hədisin mövzusu haqqında bəhs etməli olacağıq.

BURADA BİZİM FİKİRLƏRİMİZ

Biz hədisdən nəticə çıxarmaq üçün əvvəlcə yəhudi və məsihilərin peyğəmbərlərin məzarları kənarında gördükləri işlərdən xəbərdar olaq. Çünki əziz İslam Peyğəmbəri yəhudi və məsihilərin gördüyü işlərdən bizi çəkendirib. Əgər onların əməllərinin nəticəsindən xəbərdar olsaq, sözsüz ki, İslamda haramın həddi-hüdudu bilinəcək.

Başqa hədislərdə yəhudilər və məsihilər haqqında belə deyilir: “Onlar Peyğəmbərlərin qəbirlərini qibləgah etdilər və həqiqi qiblədən üz döndərdilər. Allaha ibadət etmək əvəzinə, peyğəmbərlərə ibadət etdilər və onları Allaha şərikin sandılar.”

Əgər pak övliyaların qəbirləri kənarında məscid tikməklə müsəlmanlar oranı qibləgah edib, onlara ibadət etmirlərsə, bu hədislərdən qəbir üzərində məscid tikməyin haramlığını isbat etmək üçün istifadə edə bilmərik. Əksinə, müsəlmanlar bir olan Allaha ibadət edir və namaz qılarkən üzü Kəbəyə (qibləyə) dayanırlar.

Övliyaların qəbri kənarında isə məscidi təbərrük kimi tikirlər.

Deməli, aydın oldu ki, qəbri qibləgah edib ölümlərə ibadət etdikdə, üzərində məscid tikmək haramdır. Bundan qeyri-sürətdə isə, (məs: təbərrük kimi) bunun heç bir eybi yoxdur. Yuxarıda qeyd olunan hədisdə də elə əsas məsələ budur.

1 – Səhih Müslimin rəvayətində (dördüncü hədis) bu məsələ daha da bəlli olur. Peyğəmbərin iki həyat yoldaşı Həbəşistan kilsəsində onun şəklini gördükdə Allahın Rəsulu onlara buyurmuşdur: “Burada pak adam vəfat edərsə, onun qəbri üzərində məscid tikib şəklini həmin məscidə vururlar”.

Onlar (məsihi və yəhudilər) qəbri qibləgah edib ibadət etdiklərinə görə övliyaların şəklini məscidə (kilsəyə) vurur və bu təsviri büt edərək ona səcdə edib ibadət edirdilər.

Bu hədisdə verilən ehtimallara görə, çox güman, belə adamlar məsihilər olub. Çünki onlar həmişə insana (Həzrət İsayə) ibadət etməklə bütün kilsələrdə onun şəklinə və heykəlinə təzim ediblər. Məsihilərin bu

¹ “Səhih Buxari”, Cənaiz kitabı, c. 2, s. 88. Sünəni-Nəsai, c. 3, Cənaiz kitabı, s. 871.

² “Səhih Müslim”, c. 2, s. 68.

³ “Səhih Müslim”, “Əl-Məsacid” kitabı, c. 2, s. 66.

⁴ Ziyarətül-qəbur, s. 106.

əməllərinə görə heç vaxt övliyaların qəbri kənarında məscid tikmək haram sayılmaz. Çünki hal-hazırda belə məscidlərdə məsihilər deyil, əksinə, müsəlmanlar ibadət edirlər.

2 – Əhməd ibn Hənbəl “Müsnəd”də və imam Malik “əl-Müvəttə” kitabında yuxarıdakı hədisin ardınca Peyğəmbərdən bu kəlməni nəql edirlər: “İlahi, mənim qəbrimi ibadət olunan büt qərar vermə”.¹

Bu cümlədən belə aydın olur ki, onlar (məsihi və yəhudilər) məzarlara bütperəstlər kimi səcdə edir və peyğəmbər şəklini qibləgah qərar verirdilər.

3 – Ayişə Peyğəmbərdən hədisi (ikinci hədisi) nəql etdikdən sonra deyir: “Əgər Peyğəmbərin qəbrinin səcdəgah olmaq qorxusu olmasaydı, müsəlmanlar onu (qəbrin ətrafında divar olmayan) açıq yerdə dəfn edərdilər”. İndi belə bir sual meydana çıxır ki, qəbrin ətrafında divar tikmək nələrin qarşısını ala bilər? Sözsüz ki, qəbirdən səcdəgah, qiblə və yaxud büt kimi istifadə etməyin qarşısı alınar.

Lakin, qəbrin kənarında ona sitayiş edilməzsə və qiblə təyin olunmazsa, namaz qılmağın heç bir maneəsi yoxdur. Müsəlmanlar on dörd əsr Peyğəmbərin (s) məzarının kənarında üzü qibləyə namaz qılmışlar.

Ümmül-möminin Ayişənin sözündən belə bəlli olur ki, Peyğəmbərin (s) qəbrindən məscid (səcdəgah) kimi istifadə olunmaması və gözlərə göstərilməməsi üçün qəbrin ətrafı divarla hördüldü. Bu divar hansı maneənin qarşısını ala bilər?

1) Qəbrin büt halına düşüb, insanların ibadətghına çevrilməməsi üçün bu divar məzarın gözlərə görünməməsinə mane oldu.

2) Əgər Peyğəmbərin (s) məzarı açıq yerdə olsa idi insanların qibləgahına çevrilərdi. Gözə görünən şey Kəbə evindən fərqli olaraq (Kəbə bütün müsəlmanların qanuni qibləsidir) onların səcdəgahı ola bilərdi.

Məzar gözə görünməyən halda belə bir ehtimal azdır. Bu səbəbdən ümmül-möminin demişdir: “Qəbrə səcdə etməkdən qorxmasaydım, onu açıq yerdə dəfn edərdim.” Deməli, məzarın açıq yerdə olması nəticəsində onun qibrəyə və ya bütə çevrilməsi daha çox məntiqə uyğundur.

4) Buxari və Müslimin “Səhih” kitablarında hədisi şərh edənlərin çoxu hədisi yuxarıda dediyimiz mənada təfsir etmişlər.

Qəstəlanı “İrşadus-sari” kitabında yazır: “Yəhudilər və məsihilər övliyaların xatirələrini qoruyub saxlamaq üçün onların şəkillərini qəbirlərinə vururdular. Bu qəbirlərin kənarında Allaha ibadət edirdilər. Sonrakı nəsillər yollarını azıb, şəkilə səcdə etdilər.”

Beyzavi təfsirindən belə nəql edirlər: “Yəhudilər və məsihilər peyğəmbərlərin məzarlarına çox ehtiram etməklə yanaşı, bunları öz qiblələri seçmişdilər. Qəbirləri büt edib onun müqabilində namaz qılırdılar. Müsəlmanlar bu işlərdən çəkindirildilər. Amma əgər bir nəfər övliyaların qəbri kənarında təberrük üçün (onlara ibadət etmək üçün yox) namaz qırırsa, günahkar sayılmayıb bu hədisin ona aidiyyəti olmaz.”²

Qəstəlanidən başqa “Sünəni-Nəsai” kitabını şərh edən əllamə Sənədi də bu mətləbə işarə edib belə yazmışdır: “Qəbir üzərində məscid tikmək haram və məkrüh ola bilər. Əgər qəbri qibləgah edərlərsə, haram sayılır, əks halda məkrühdür. Çünki qibləgah qərar verməklə qəbir sahibinə ibadət olunur.”³

Başqa bir yerdə deyilir: O, öz ümmətinə yəhudi və məsihilər kimi peyğəmbərlərin qəbirləri ilə rəftar etməyi qadağan edib. Çünki onlar ehtiram üçün qəbrə səcdə edib, onu qibləgah kimi qəbul edirdilər.⁴

Müslimin “Səhih” kitabını şərh edən bu haqda deyir: “Peyğəmbər (s) istəmirdi ki, qəbri məscidə dönsün. Çünki müsəlmanlar qəbri ziyarət edərkən ifrata yol verib küfr edərdilər. Bu səbəbdən müsəlmanlar Peyğəmbərin (s) dəfn olduğu yeri, həyat yoldaşlarının və Ayişənin otağını divarla hördülər. Məzar görsənməklə müsəlmanlar ona səcdə edə bilərdilər. Ümmül-möminin Ayişənin də sözü buna işarədir.”

Şarih (şərh edən) deyir:

“Ayişə bu sözü deyəndə, məscidin sahəsi çox böyük deyildi. Məscidin sahəsi böyüdükcə müsəlmanlar üzü qəbrə namaz qılmamaq üçün otağı üçbucaq şəklində düzəldilər. Çünki yəhudilər və məsihilər Allaha şərik qoşmaqla qəbirlərə ibadət edirdilər.

Bu faktlardan istifadə edib səhv hökm vermək olmaz.

Biz bütün bunlara göz yumub, bu işi başqa yolla həll edirik.

1) Məscid qəbrin üzərində tikilərsə, hədisin mənası buna aid ola bilər. Lakin bütün yerlərdə imamların və övliyaların hərəmləri, yəni dəfn olunduğu yerlər məsciddən ayrılır.

¹ Müstədi-Əhməd, c. 3, s. 248.

² İrşadüs-sari. İbn Həcər. Fəthül-Bari, c. 3, s. 208-də deyilir: Kitab əhli (yəhudi və məsihi) kimi qəbirlərə qarşı rəftar qadağan olunub. Başqa hallarda bu iş qadağan və nəhy olunmayıb.

³ Sünəni-Nəsai, c. 2, s. 41.

⁴ Sünəni-Nəsai, c. 2, s. 41.

Başqa sözlə desək, hərəm ziyarət və təvəssül etmək üçün, məscid isə Allaha ibadət edib namaz qılmaq üçündür. Belə olan halda hədisin mənası bu müqəddəs yerlərə aid deyil

Qəbrin kənarında məscid tikmək necə məkrüh və haram sayıla bilər bir halda ki, Məscidün-Nəbi Peyğəmbərin qəbri kənarındadır. Bu məscidi indi də hamımız öz gözlərimizlə görürük.

Əgər səhabə parıldayan ulduz olub onlardan təqlid etməliyəksə, nəyə görə bu kimi işlərdə onlara təqlid etməməliyik? Onlar məscidin sahəsini böyüdərək Peyğəmbərin və Şeyxeynin qəbirlərini məscidin ortasında yerləşdirdilər. Əgər, həqiqətən, övliyaların məzarı kənarında məscid tikmək düzgün sayılırsa, nə üçün müsəlmanlar məscidin sahəsini böyüdərək qəbri ortada yerləşdirdilər?

Əvvəllər Peyğəmbərin qəbri məscidin şərq tərəfində yerləşirdi. Sonralar məscidin qərb tərəfi böyüdükcə Peyğəmbərin qəbrini əhatə etdi.

Vəhhabilər özlərini “sələfi” adlandırır, keçmişdəkilərin yolunu davam etdirirlərsə, bəs niyə görə bütün əməllərdə bunu etməirlər?

Buradan məlum olur ki, İbn Qeyyimin “İslamda qəbirlə məscidin bir yerdə olması düz deyil” nəzəriyyəsi nə qədər əsassız və müsəlman adət-ənənələrinə ziddir!...

Bu hədislərdə Peyğəmbərin övliyaların məzarı üzərində məscid tikməkdən müsəlmanları çəkəndirməsi bəlli olur. Lakin bu nəhyin haram olmasına heç bir sübut yoxdur. Əksinə, bu nəhy hədislərdə kərahət mənasına işlənib. Buxari də öz kitabında hədisləri bu ünvana yönəlmişdir: “Yukrəhu min ittixazil məsacidə ələl-qubur.” “Qəbirlərin üzərində məscid tikmək məkrühdür.”¹

Başqa bir cəhətdən, bu hədislərin bəzində qəbirləri ziyarət edən qadınlara mənət göndərilmişdir.²

Şübhəsiz ki, bir sıra məsələlərə görə qadınların qəbirləri ziyarət etməsi məkrüh sayılır (haram yox). Əgər Peyğəmbər bu dəstəni lənətləyirsə, bu işin haram olmasına dəlalət etmir. Çünki, bir çox rəvayətlərdə bəzi məkrüh əməllərə aludə olmanın adamlar lənətlənmişdir. Lənətlənməkdən məqsəd məkrühluğun şiddətini və Allahın rəhmətindən çox-çox uzaq olmasını göstərir. Məsələn, hədislərdə tək səfərə çıxanlar, tək yemək yeyənlər, tək yatanlar lənətlənmişdir. Amma bunların heç biri haram deyildir. Bu yalnız məkrühluğun dərəcəsini bildirir.

* * *

Nəhayət xatırlamaq istəyirik ki, övliyaların məzarı üzərində məscid tikmək İslamın əvvəllərində geniş yayılmışdır.

Səmhudi deyir:

“Əlinin (ə) anası Fatimə bint Əsəd vəfat edərkən Peyğəmbər onun bir məscidin məhəlləsində dəfn olunmasına göstəriş verdi. İndi o məscid “Fatimə qəbri” adlanır. Sonralar bu qəbir məscid şəklinə düşdü.”³

Müsəb ibn Ümeyr və Abdullah Cəhş, Həməzənin qəbri üzərində tikilmiş məsciddə dəfn olunmuşlar.

İkinci əsrdə (Hicri tarixi ilə) Həməzənin məzarı üzərində məscid var idi.⁴

Sonralar, vəhhabilərin hakimiyyəti illərində həmin məscid onlar tərəfindən uçuruldu.

¹ Səhih Buxari, c. 2, s. 111.

² Sünəni-Nəsai, c. 3, s. 77. Misir çapı.

³ Vəfaül-Vəfa, c. 3, s. 897.

⁴ Vəfaül-Vəfa, c. 3, s. 922-936.

KİTAB VƏ SÜNNƏ BAXIMINDAN MÖMİNLƏRİN MƏZARININ ZİYARƏT EDİLMƏSİ

İslam biliciləri Quran ayələrinə və hədislərə əsaslanaraq övliyaların, peyğəmbərlərin qəbirlərini ziyarət etməyə icazə vermiş, üstəlik bu işin fəzilətli əməl olduğunu iddia etmişlər. Vəhhabilər məzarların əsl ziyarətini haram bilmirdilər, lakin qəbir ziyarəti üçün səfərə çıxmağı haram hesab edirlər. Biz ziyarətin mahiyyəti haqqında bəhs etdikdən sonra ziyarətə görə səfərə çıxmaq barədə də söhbət açacağıq.

ZİYARƏT

Qəbirləri ziyarət etməyin əxlaqi və tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır, biz bunlardan bir neçəsinə diqqət yetiririk:

Bütün varlı və kasıbların, güclü və gücsüzlərin sükuta qərq olmuş üç parçadan ibarət ağ paltarla aram məkanda (yəni qəbirdə) yatanlarını müşahidə etməklə insan ürəyi lərzəyə gəlir, tamahı bu dünyadan azalır. Əgər insan bu aram məkanlara (qəbirlərə) ibrət gözü ilə baxsa, özündə çox dəyişikliklər edər və öz-özünə deyər: Altmış, yetmiş il müvəqqəti yaşayışın sonu torpaqlar altında çürüməklə nəticələnirsə, onda bu dünyada başqalarına və özünə zülm etməklə var-dövlət yığmağın heç bir faydası yoxdur.

Sükuta qərq olmuşların məkanını müşahidə etmək ən bərk ürəklərin belə yumşalmasına, qulaqların haqqı eşitməsinə, gözlərin ilahi nurunu görməsinə, insanın öz həyat tərzində dəyişikliklər etməklə Allah və onun bəndələri qarşısında ağır məsuliyyətlərini, fərdi və ictimai vəzifələri fikirləşib yerinə yetirməsinə səbəb olur.

Əziz Peyğəmbər hədisdə buna işarə edərək buyurur: “Qəbirləri ziyarət edin, çünki bu, sizlərə başqa aləmi (axirəti) xatırladır.”¹

Qəbirləri ziyarət etməyin fəziləti çox aydın olduğuna görə sübuta ehtiyac yoxdur. Lakin inanmayan adamlar üçün bəzi sübutları dəlil gətiririk.

QURAN VƏ QƏBİRLƏRİN ZİYARƏT EDİLMƏSİ

Quran Peyğəmbərə münafiq cənazəsinə namaz qılmağa və qəbri kənarında oturmağa açıq-aşkar icazə vermir:

“Onlardan (münafıqlardan) ölən heç bir kəsin namazını heç vaxt qılma, qəbrinin başında durma. Çünki onlar Allahı, Onun peyğəmbərini dandılar və fasiq olaraq öldülər.”²

Bu ayədə Allah münafıqların şəxsiyyətini alçaltmaq və bu dəstəni tənbeh etmək üçün Peyğəmbərə belə bir göstəriş vermişdir:

1 – Münafıqların cənazəsinə namaz qılmaq olmaz.

2 – Onların qəbirlərinin başı üstündə durmaq qadağandır.

Bu ayədə münafıqlərə işarə olunmaqla, qeyri-münafıqlər (müsəlman və möminlər) haqqında bu iş bəyənilmiş və yaxşı əməllərdən sayılmışdır.

Bu ayədə “qəbrinin başında durma” kəlməsində məqsəd nədir? Tənha dəfn vaxtı münafiqin başı üstündə durmağa icazə verilmir? Bu, mömin və müsəlmanlara da aiddirmi? Və yaxud dəfndən sonra cənazənin başı üstə durmaq olarmı?

Bəzi təfsir alimləri ayəni “dəfn vaxtı cənazənin başı üstə durmaq olmaz” kimi təfsir etmişlər. Lakin Bəyzavi kimi başqa təfsir alimləri bu ayəni ümumi nöqteyi-nəzərdən belə açıqlayırlar:

“Dəfn və ziyarət vaxtı qəbrin yanında durmaq düzgün deyil.”³ Ayənin mənasına diqqət yetirsək, geniş və ümumi mənada olduğu (dəfn və ziyarət vaxtı qəbrin başı üstə durmamağı) dərk edərik.

Çünki ayənin mənası iki cümlədən ibarətdir:

1. “Onlardan (münafıqlardan) ölən heç bir kəsin namazını heç vaxt qılma...”

“Heç bir kəs” kəlməsi inkar cümləsində gəlib və hamıya aiddir.

“Heç vaxt” sözü qeyri-müəyyən zamanda işlənmişdir. Cümlənin mənası belədir: Münafıqlardan heç birinin heç vaxt namazını qılma.

Bu iki kəlməyə diqqət yetirsək, görərik ki, cümlənin xüsusiyyəti bildirilmir. Çünki namaz dəfndən qabaq bir dəfə vacib olur. Əgər meyit namazı nəzərdə tutulsaydı, onda “heç vaxt” kəlməsi işlənməzdi. Lakin bu kəlam bütün münafiq şəxslərə aid olduğundan yuxarıdakı nəzəriyyə (meyit namazı) tamamilə səhvdir. Çünki “heç

¹ İbn Macə, “Səhih”, c. 2, s. 213.

² Tövbə surəsi, 84-cü ayə.

³ Bəyzavinin təfsini, c. 3, s. 77.

kimə namaz” kəlməsi ümumidir, yəni bu ayə bütün müşriklərə aiddir. Bundan əlavə, “heç vaxt” sözü zamanın qeyri-müəyyənliyini və əbədiyyatını bildirir.

Məsələn: “Sizə Peyğəmbərdən sonra onun zövcələri ilə heç bir vaxt evlənmək əsla yaraşmaz...”¹

Deməli, cümlənin birinci mənası belədir: Heç bir münafiqə namaz qılmaqla və yaxud başqa əməllə onun günahlarının bağışlanmasını istəmə.

2 – “Qəbrin başında durma...”.

Bu cümlənin özündən qabaqkı cümlə ilə bağlılığı var. Çünki, bağlayıcı ilə birləşdirilmiş sözdə işlənən qeyd kəlməsi bağlayıcının özünə də aiddir.

Belə olan halda dəfn, cənazənin başı üstündə durmaq nəzərdə tutulmur. “Heç bir kəs” kəlməsi birinci surətdə bütün münafıqlərə aid olduğu kimi, zamanın əbədiyyatını bildirir.

Allah Peyğəmbəri münafıqlər üçün rəhmət istəməkdən, namaz qılmaqdan, dua etməkdən, qəbirlərinin başı üstündə dayanmaqdan istər dəfndən qabaq, istər dəfndən sonra bu iki kəlmə ilə (“namaz qılma” və “qəbrin başı üstündə dayanma”) çəkəndirmişdir. (Hər zaman dua etmək və qəbrin başı üstündə durmaq) ancaq möminlərə aiddir. Bir neçə il əvvəl vəfat etmiş möminin məzarı üstündə oxunan Quran və dua qəbul olunur. İndi isə hədis və rəvayət nöqtəyi-nəzərindən qəbirləri ziyarət etməyin fəziləti haqqında məsələləri araşdıraraq.

HƏDİSLƏR VƏ QƏBİRLƏRİN ZİYARƏT EDİLMƏSİ

Səhih və sünnə kitabları müəlliflərinin nəql etdikləri İslami hədislərdə deyilir: Əziz İslam Peyğəmbəri bəzi səbəblərə görə müsəlmanları qəbirləri ziyarət etməkdən çəkəndirmiş, sonradan buna icazə vermişdir.

Ola bilsin, keçmişdə (İslamdan qabaq) ölənlərin çoxu müşrik və bütperəst olduğuna görə İslam dini bütperəstlərlə, müşriklərlə əlaqəni kəsmək üçün, məzarları ziyarət etməyi nəhy etmişdir. Daha başqa bir səbəb bu ola bilər ki, İslamı yeni qəbul etmiş müsəlmanlar qəbir üstündə əxlaq və ədəbdən uzaq sözlər daşıyırdılar. İslam inkişaf etdikgə, iman nuru insanların qəlbində işıqlandıqca bu “nəhy və qadağan” aradan götürüldü.

Bu ziyarətin tərbiyəvi təsiri olduğu üçün Peyğəmbər (s) müsəlmanları bu işə sövq etdi.

Müəlliflər səhih və sünnə kitablarında nəql edirlər:

Peyğəmbər (s) buyururdu: “Mən sizləri qəbirləri ziyarət etməkdən çəkəndirmişdim. Bundan sonra qəbirləri ziyarət edin, çünki məzarları ziyarət etmək dünyanı sizin gözüyüzdə alçalda, axirəti yadınıza salar.”²

Elə bu səbəbdən, Peyğəmbər insanlara qəbirləri ziyarət etməyi bildirməklə yanaşı, özü də, anasının qəbrini ziyarət edirdi. Çünki məzarı ziyarət etmək insana axirəti xatırladır. İndi bu hədisi sizə nəql edirik:

Peyğəmbər anasının qəbrini ziyarət edib ağlayırdı, ətrafında ağlayan insanlara buyurdu: anamın qəbrini ziyarət etmək üçün Allahdan icazə almışam, siz də qəbirləri ziyarət edin, bu əməllə siz Allahı yad edirsiniz.”³

Ayişə deyir: “Allahın Rəsulu məzarları ziyarət etməyi icazə verdi” / Səhihi-İbn Macə, c. 1, s. 114/.

Peyğəmbər Ayişəyə qəbirləri necə ziyarət etməyi bildirib buyurdu: “Allah-taala mənə Bəqi qəbiristanlığına gedib övlələrin günahlarının bağışlanması üçün dua etməyi göstəriş verdi.”

Ayişə dedi:

– Mən necə ziyarət etməliyəm?

Peyğəmbər (s) buyurdu:

– Bu duanı (qəbiristanlığın) mömin və müsəlman əhlinə salam olaraq verərsən. Sonra deyərsən: “İlahi, bizim övlətlərimizə rəhmət elə. Biz də tezliklə sizlərə qovuşacağıq.”

Peyğəmbərin (s) daha başqa kəlmələrlə qəbri ziyarət etməsi hədislərdə nəql olunub.

¹ Əhzab surəsi, 53-cü ayə.

² Sünəni-İbn Macə (Hindistan çapı). “Ma cəə fi ziyarət-il-qəbr” fəsli, c. 1, s. 114. Səhihi-Tirmizi, “Əl-Cənaiz” fəsli, c. 3, s. 274. İbn Ərəbil-Malikinin şərhli ilə birlikdə. (Livan çapı). Tirmizi hədisi Büreydədən nəql etdikdən sonra deyir: “Büreydənin nəql etdiyi hədis səhih və düzgündür. Elm əhli bu hədisə əməl etməklə qəbri ziyarət etməyin heç bir maneəsi olmadığını iqrar edir. İbn əl-Mübarək, Şafei, İshaq və s. alimlər də bu fikirdədirlər. Aşağıdakı məxəzlərə müraciət edə bilərsiniz:

a) Səhihi-Müslim “İstəhənün-Nəbi Rəbbəhu əzzə və cəllə fi ziyarəti qəbri ümmihi” fəsli, c. 3, s. 65.

b) Səhihi-Müslim, “Əl-Cənaiz” kitabı, “Ziyarətül-qübur” fəsli, c. 2, s. 195.

v) Səhihi-Müslim, “Əl-Cənaiz” kitabı, “Ziyarətül-qübur” fəsli, c.4, s. 73.

³ Səhihi Müslüm “İstəzənün-Nəbi Rəbbəhu əzzə və cəllə fi ziyarəti qəbri ümmihi”, c. 3, s. 114. hədisi nəql edən ravilərin əqidəsinə görə, güya Peyğəmbərin anası müşrik olubmuş. Buna görə də Peyğəmbər qəbri ziyarət etmək üçün Allahdan izn istəyibmiş. Əslində isə belə deyil. Peyğəmbərin bütün cəddi-əcdadı, ata-anası tövhid əhli olmuş və İbrahim peyğəmbərin dininə itaət etmişlər. Elə buna görə də bu hədisin elmi cəhətdən heç bir əsası yoxdur. Sünəni Əbi Davud. “Əl-Cənaiz” kitabı, c. 2, s. 195. Əzhər alimlərindən olan şeyx Əhməd Sədin əlavə qeydləri ilə birlikdə Səhihi-Müslim, “Əl-Cənaiz” kitabı, “Ziyarətü qəbri müşrik”, c. 4, s. 74.

QADINLARIN QƏBİRLƏRİ ZİYARƏT ETMƏSİ

Bəzi rəvayətlərdə Peyğəmbərin (s) qadınların qəbri ziyarət etməsini qadağan etdiyi nəql olunur.

“Allahın Rəsulu (s) ziyarət edən qadınlara lənət göndərüb.”¹

Lakin bu hədisə əsaslanmaqla ziyarəti qadınlar üçün haram etmək bir neçə səbəbdən düzgün deyil:

1. Bir çox alimlər bu çəkirdirmənin məkruluğa aid olduğunu söyləyirlər. Bu məkruluq o dövrə aiddir.

“Miftahül-Hacət” kitabının müəllifi “Səhihi-İbn Macə” kitabının şərhində yazır: “Alimlər bu (Peyğəmbərin qadınları ziyarətdən çəkirdirməsi) haqda iki nəzəriyyə irəli sürüblər:

Qadınların məzarı ziyarət etməsini Peyğəmbər (s) haram dərəcəsinə buyurmuşdur, yoxsa məkrul? Lakin bir çox alimlərin əqidəsi budur ki, əgər qadın fitnə² törətməzsə ziyarət edə bilər.

2. Keçən hədislərdə³ Ayişə Peyğəmbərin qəbirləri ziyarət etməyə icazə verdiyini nəql etmişdir. Əgər qadınlar bu hökmdən istisna olsaydı, kişilərə məxsus olduğunu qeyd edərdi. Halbuki bu hədisi nəql edən özü də qadındır. Hər bir hökm verən çox yaxşı bilir ki, hökm və təklif kimə aiddir.

3. Bəzi hədislərdə Peyğəmbərin Ayişəyə necə ziyarət etməyi öyrətməsi nəql olunur.⁴ Ayişənin özü də Peyğəmbərdən sonra qəbirləri ziyarət edərdi.

4. Tirmizi nəql edir:

“Ayişənin qardaşı Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkr Hüşidə vəfat etdi, onun cənazəsini Məkkə şəhərinə gətirib dəfn etdilər. Bacısı Ayişə Mədinədən Məkkəyə qayıdarkən qardaşının qəbrini ziyarət etməyə gedib, iki beyt şəer və başqa cümlələrlə orada əzadarlıq etdi.”⁵

“Səhihi-Tirmizi” kitabını şərh edən imam Hafiz ibn əl-Ərəbi (435-ci h. ilində anadan olub, 543-cü h. ilində vəfat edib) (1015-1122) yazır: Daha doğrusu budur ki, Peyğəmbər qəbri ziyarət etməyi həm kişilərə və həm də qadınlara icazə verdi. Lakin bəziləri qadınların qəbir üstündə səbrsiz olduqlarına və hicaba riayət etmədiklərinə görə bu əməlin məkrul olduğunu söyləmişlər.

5. Buxari Ənəsdən belə nəql edir: “Peyğəmbər (s) əzizinin qəbri üstündə ağlayan qadın görüb buyurdu: “İmanlı və səbrli ol.”

O qadın Peyğəmbəri tanımadığı üçün dedi:

“Əl çək məndən, mənim başıma gələn müsibət sənə başına gəlməyib.”

Qadına o şəxsən Peyğəmbər olduğunu dedikdə tez əzizinin qəbrini tərk edib Peyğəmbərin evinə gəldi, ondan üzr istəyib dedi: – Məni bağışlayın, sizi tanımadım.

Peyğəmbər buyurdu:

“Müsibət vaxtı səbr etmək çox yaxşıdır.”⁶

Əgər qəbirləri ziyarət etmək qadınlara haram olsaydı, onda Peyğəmbər (s) qadını bu işdən çəkirdirərdi. Lakin o, qadına səbr etməyi məsləhət bildi.

6. Əziz Peyğəmbərin qızı Fatimə (s) hər cümə günü əmisi Həməzənin qəbrini ziyarət etməyə gedər və qəbrin kənarında namaz qılardı.⁷

Yeddinci: Qurtubi deyir:

7. Peyğəmbər tez-tez qəbiristanlığa ziyarətə gedən qadınlara lənət göndərmişdir. Çünki hədisdə “ziyarət” kəlməsi çoxluq⁸ mübaligə şəkilçisi ilə işləndiyi üçün belə fikir irəli sürmək olar. Bəlkə də, qadınların tez-tez ziyarət etməsi həyat yoldaşının haqqının tapdalanmasına, hönkürtü ilə ağlayıb dad-fəryad etdiklərinə səbəb olduğu üçün lənət göndərilmişdir. Əgər qadınlar belə bir nöqsana yol verməsələr, onların ziyarət etmələrinin heç bir eybi yoxdur. Çünki ölünü yad etmək kişilərə və qadınlara aiddir.

8. Əgər qəbri ziyarət etməklə insan dünyadan əl çəkib axirəti yadına salırsa və bir tərəfdən də əli hər yerdən üzölmüş qara torpaqlar altında yatan cənazəyə xeyri varsa, onda nə üçün bu ələm haram olmalıdır? Müsəlmanlar qəbirləri ziyarət edərkən “Fatiha” və sair dualar oxumaqla yatan hər bir şəxsən əzizi üçün gözəl bir hədiyyədir.

¹ Səhihi-İbn Macə. “Əl-Cənaiz” kitabı. “Ma cəə fin-nəhyi ən ziyarətin-nisai əl-qəbur”, c. 1, s. 478.

² Fitnə törətməkdən məqsəd budur ki, qadınlar daha emosional və tez təsirlənən olduğuna görə çox vaxt hissələrinin qarşısını ala bilmirlər. O cümlədən, əgər bir qadın yaxın adamı rəhmətə gedərsə və yaxud yaxın adamının qəbrinin ziyarətinə dedərsə, bərkdən ağlayar, saçına və üz-gözüünə əl atar. Bu da İslamda bəyənilməyib və şəriət bu əmələ icazə vermir (mütərcim).

³ İbn Macənin şərh, c. 1, s. 114 (Hindistan çapı).

⁴ Yeddinci hədisə müraciət edin.

⁵ Səhihi-Tirmizi, “Əl-Cənaiz” kitabı, “Ma cəə fi ziyarətil-qəbur” fəsli, c. 4, s. 275.

⁶ Səhihi-Buxari, “Əl-Cənaiz kitabı, “Ziyarətül-qəbur” fəsli, s. 100. Səhihi-Əbi Davud, c. 2, s. 121.

⁷ Müstədrək Hakim, c. 1, s.377, Vəfaül-Vəfa, c. 2, s.112.

⁸ Sünəni-Əbi Davud, c. 2, s. 196.

İbn Macə “Səhih” kitabında nəql edir:

Peyğəmbər buyurdu: “Öz ölümləriniz üçün “Yasin” surəsini oxuyun.”¹

Belə olan halda ziyarət etməyə görə qadınla kişi arasında nə kimi fərq ola bilər?

Möminlərin qəbirlərini ziyarət etmək bizim üçün bəlli oldu. İndi görək məzhəbi şəxslərin (övlilərin, pak adamların) qəbirlərini ziyarət etməyin nə kimi xeyirli cəhətləri vardır.

¹ Səhihi-İbn Macə, “Əl-Cənaiz” fəsli, 4-cü fəsil.

MƏZHƏBİ ŞƏXSLƏRİN QƏBİRLƏRİNİ ZİYARƏT ETMƏYİN XEYİRLİ CƏHƏTLƏRİ

Dünyada Allaha ibadət edənlərin, xüsusən müsəlmanların diqqət və ehtiram etdikləri qəbirlərdə müqəddəs və öz dini vəzifələrini layiqincə yerinə yetirmiş adamlar dəfn olunub.

Bu adamlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Mallarından, canlarından keçmiş və əziyyətlərə dözüb insanları hidayət etmək üçün Allahın elçisi olmaq kimi bir vəzifəni öz üzərlərinə götürmüş peyğəmbər və dini rəhbərlər.

2. Gecə-gündüz yuxusuz qalıb, bəşərə elm və bilik xəzinəsi bağışlayan, İlahi kitab, təbiət, dini, insani və ictimai elmləri öyrədən böyük bilicilər və tədqiqatçılar.

3. Məzlumların haqqını müdafiə edib haqqı boğanlara qarşı çıxan, insan hüquqlarını qoruyub ictimai ədaləti bərpa etməklə zalım hakimlərlə mübarizə edən adamlar, müqəddəs qanları ilə ədaləti, azadlığı və hürriyyəti ölkəyə hədiyyə edən şəhidlər.

Belə müqəddəs adamları ziyarət edib məzarları üzərində Quran surələri və dualar oxumaqla, şücaətləri haqqında şərh söyləməklə xatirələrini yad edib, getdikləri şanlı yolu əbədi saxlayıb və qorumuşlar.

Müasir nəslin inkişafını düzgün yola istiqamətləndirmək üçün haqq və din yolunda fədakarlıq edən, azadlığı və müsəlmanların əqidəsini qoruyan adamların qəbirlərini ziyarət etmək onlara təşəkkür etmək deməkdir. Bununla da onların xatirəsi əbədləşir. Zaman keçdikcə gələcək nəslin qəlbində məhəbbətləri işıqlanır. Çox gözəl olar ki, gələcək nəsil bu müqəddəs adamların xatirəsini əbədi saxlasın. Haqq yolunda canlarını qoymuş böyük məzhəbi şəxslərin xatirəsini uca tutmaq mühüm əməllərdən biridir.

Onlara sağlığında necə ehtiram olunubsa, vəfatlarından sonra da elə ehtiram olunmalıdır. Həmin adamlara məxsus tarixi abidələri qoruyub saxlamalı, doğulduğu günləri bayram, vəfat etdikləri günü isə əzadlıq etməliyik. Onların hədəf və məqsədlərini insanlara tanıtmmaq üçün böyük elmi məclislər təşkil etmək lazımdır. Dəfn olunduqları yerlərə hörmət edib qorumalıyıq. Çünki dəfn olunduqları yerə hörmət etmək onların özlərinə və əqidələrinə ehtiram etməkdir.

Bəqi qəbiristanlığına daxil olub əziz Peyğəmbərin səhabələrinin, dini rəhbərlərin, imamların, din yolunda çalışan adamların qəbirlərini viran edilmiş halda gördükdə, insanın qəlbi rıqqətə gəlir. Özlərini İslamın təbliğatçısı adlandıran vəhhabilərin daş ürəkli əməllərindən insan heyretə gəlir. Onlar Peyğəmbərin səhabəsinin və dini rəhbərlərin adlarını minbərlərdə və söhbət əsnasında uca tuturlar. Lakin qəbirlərinə və dəfn olunduğu yerlərə gəldikdə, zərrə qədər hörmət etmirlər. Hətta, həmin ərazilərdə heyvan və həşəratların olmasına yol verməkdən belə çəkinmirlər. “Şirk” və “müşrik” kəlmələrini bəhanə gətirib, övliyalara ehtiramsızlıq edib, başqalarının da fikirlərini, dillərini, gözlərini və qulaqlarını zəncirləyib ehtiram və ziyarət etməyin qarşısını alırlar.

Bu müqəddəs qəbirləri ziyarət edənləri müşrik adlandırırlar. Vəhhabilər ilahi övliylərlə düşmənçilik etdikləri üçün övliylərin qəbirləri ziyarət olunanda bərk narahat olurlar.

İndi isə əziz Peyğəmbərin məzarını ziyarət etmək haqqında islami sübutlara diqqət yetirək.

PEYĞƏMBƏRİN MƏZARININ ZİYARƏT EDİLMƏSİ

Biz burada Quran və hədislərdən sübutlar gətirməklə əziz oxucudan diqqətli olmasını xahiş edirik.

Qurandan sübutlar:

Quran günahkarlara Peyğəmbərin yanına gəlib Allahdan bağışlanmalarını tələb etmək istəyini göstəriş verir. Çünki Peyğəmbərin duası qəbul olur.

“...Onlar (münafıqlar) özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.”¹

Biz bu ayəyə nəzər saldıqda bu hökmün yalnız o dövrə aid olduğunu deyə bilmərik. Belə ki, bir çox səbəblərə görə, bu ayənin bütün dövrlərə aid olduğu aydınlaşır:

1. Quran ayələri peyğəmbərlərin və övliylərin bərzəx aləmində həyatlarının davam etməsini söyləyir. Yəni onları o dünyada da eşidən, görən tanıtdırıb. Bu haqda “Müqəddəs ruhlara təvəssül etmək” fəslində bəhs edəcəyik.

¹ Nisa surəsi, 64-cü ayə.

2. İslam hədisləri insanların xəbərlərini mələklər vasitəsilə Xatəmun-Nəbiyyə¹ çatdırılmasını şəhadət verirlər. Bu hədislər “Səhih” kitablarında nəql olunub ki, əziz Peyğəmbər (s) buyurdu: “Hər kim mənə salam edərsə, Allah ruhumu mənə qaytarar və mən o salamın cavabını verərəm.”²

Allahın Rəsulu buyurur: “Mənə salam verin, çünki sizin salamınız mənə gəlib çatır.”³

3. İslamın əvvəllərində müsəlmanlar bu ayənin geniş və ümumi mənada olduğunu və Peyğəmbərin ölümü ilə məhdudlaşmadığını bildirdilər. Peyğəmbərin vəfatından sonra, fikirləri münəfiqəli kəlamlarla dolaşmamış ərəblər Peyğəmbərin qəbrinə gəlib bu ayəni oxumaqla Allahdan günahlarının bağışlanması haqda Peyğəmbərdən onlar üçün dua etməsini istəyirdilər.

Təqiyyəddin Sübki “Şifaüs-siqam” kitabında və Səmhudi “Vəfaül-Vəfa” kitabında bu haqda bir neçə nümunə qeyd ediblər: Şafei şeyxlərindən olan Süfyan ibn Əkbər Ətbi adlı bir nəfərdən nəql edərək deyir: Peyğəmbərin qəbri kənarında dayanmışdım, bir nəfər ərəb gəlib dedi: “Salam olsun sənə, ey Allahın Rəsulu! Allah-taala buyurur: (sonra bu ayəni oxudu. Nisa surəsi, 64-cü ayə) Mən gəlmişəm Allahdan mənim günahlarımın bağışlanılmasını istəyərsən və mənim haqqımda şəfaət edərsən.” O, ağlayaraq iki beyt şer oxuyub tövbə etdikdən sonra, Peyğəmbərin məscidini tərk etdi.”

Səmhudi Həzrət Əlidən (ə) belə rəvayət edir: Peyğəmbərin dəfnindən üç gün keçmiş, bir ərəb gəlib qəbrin üzərinə yığılaraq torpaqdan başına töküüb dedi: “Ey Allahın Rəsulu, sən dedin, biz eşitdik. Allahdan öyrəndiyini bizə də öyrətdin. O cümlədən, Allah tərəfindən nazil olmuş bu ayəni (Nisa surəsi, 64-cü ayəni oxuyaraq) bizə öyrətdin. Mən özümə zülm etmişəm (günah etmişəm), Allahdan mənim bağışlanmağımı istə.”⁴

Bütün bunlardan məlum olur ki, bu ayənin hökmü ilə, Peyğəmbərə verilən məqam təkcə sağlığındakı zamanı yox, vəfatından sonrakı zamanlara da aiddir. Bərzəx aləmində də bu məqam Peyğəmbərə məxsusdur. Çox vaxt müsəlmanlar “Peyğəmbərə ehtiram etmək” haqqında nazil olan ayələrə onun vəfatından sonra əməl edirdilər.

Həsən ibn Əlinin cənazəsini dəfn edəndə müsəlmanlardan bəziləri qəbrin kənarında səs-küy salırdılar. Onları sakit etmək üçün Hüseyin ibn Əli bu ayəni oxudu: “Ey iman gətirənlər! Səsinizi Peyğəmbərin səsinəndən artıq qaldırmayın...” (Hucurat surəsi, 2-ci ayə).

Həç kim, hətta Əməvilər belə bu ayənin və ehtiramın Peyğəmbər dövrünə aid olduğunu söyləməyiblər. Hal-hazırda vəhhabilər bu ayəni yazıb Peyğəmbərin qəbri ilə üzbəüz divara vurmuşlar. Yəni, ziyarət edənlər danışan zaman səslərinin tonunu yüksəltməsinlər. Bu ayədən geniş bir şəkildə istifadə etmək olar. Müsəlmanlar ziyarət məqsədi ilə Peyğəmbərin hüsuruna gəlib, bağışlanılmalarını ondan tələb edə bilərlər. İslam Peyğəmbərini ziyarət etmək bu ayənin təfsirindən bəlli olur.

Həmin ayədə iki əsas mətləbə işarə olunur:

1. Peyğəmbər vəfat etdikdən sonra onun ziyarətinə gedib, Allahın günahları bağışlamasını ondan diləmək olar. Bu haqda “İlahi övliyalara təvəssül etmək” fəslində bəhs edəcəyik.

2. Bu ayədə Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etməyə şəri cəhətdən icazə verildiyi aydın olur.

Ziyarətin mənası ziyarət edənin, ziyarət olunanın yanında və hüsurunda olması deməkdir. Peyğəmbərin məzarı kənarında dayanıb Allahdan günahlarımızın bağışlanılması üçün ondan dua etməsini istəməklə iki əməli yerinə yetirmiş oluruq.

1. Allah tərəfindən günahlarımızın bağışlanılmasını Peyğəmbərdən istəyirik.

2. Peyğəmbərin hüsurunda dayanıb onunla söhbət edirik. Bu, ziyarətin əsl həqiqi mənasıdır.

BAŞQA BİR SÜBUT

Müxtəlif zamanlarda bu hökm haqqında müsəlmanların ümumi və yekdil fikirdə (icma) olmaları daha möhkəm və aydın bir sübutdur. Peyğəmbərin qəbrinin ziyarət edilməsi haqda bütün müsəlmanların rəyinin müsbət olması açıq-aydın bir nümunədir. Hədis, fiqh, əxlaq, tarix və xüsusi ilə “Həcc əməlləri” kitablarına müraciət etməklə bu mətləb daha da aydın olur.

Mərhum əllamə Əmini Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etməyin müstəhəb olması haqda qırx iki islami mənbə rəvayət etmişdir. O, “əl-Qədir” kitabının beşinci cildinin 106-129-cu səhifələrində bu mövzu haqda daha geniş məlumat vermişdir.

Bu barədə biz aşağıdakı kitablara müraciət etmişik.

¹ Xatəmun-Nəbiyyə: Əziz İslam Peyğəmbəri Həzrəti Muhəmməd (s)-in ləqəblərindən biridir. Peyğəmbərlərin sonuncusu deməkdir.

² Sünəni Əbi Davud, “Həcc kitabı”, “Ziyarətül-qübur” fəsl, c. 1, s. 470-471.

³ Ət-Tacül-Came lil üsuli fi əhadisir-Rəsul (s). müəllif Şeyx Mənsur ƏliNasif, c. 2, s.189.

⁴ Vəfaül-Vəfa, c. 4, s. 1361.

1. “Şifaüs-siqam fi ziyarəti xəyri-ənəm” kitabının müəllifi Təqiyyəddin Sübki Şafei 756-cı h. İləndə (1336) vəfat etmişdir. Bu kitabda bir çox alimlərin fikri cəmləşmişdir.

2. “Vəfaül-Vəfa” kitabının müəllifi Səmhudi 011-ci h. İləndə (1494) vəfat etmişdir. Bu kibatda alimlərin fikrinə görə ziyarət etməyin müstəhəb olmasını bildirmişdir.

3. “Əl-Fi-Hüd ələl-məzahibil-ərbəə”. Bu kitabda dörd sünni məzhəbinin alimlərinin fikir və əqidələri qələmə alınmışdır. Sünni məzhəbinin alimləri ziyarət haqqında deyirlər: “Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etmək ən gözəl və fəzilətli əməllərdəndir. Bu barədə hədislər nəql olunub.”¹

İndi isə ravilərin nəql etdikləri hədislərə diqqət yetirək.

İSLAM HƏDİSLƏRİNDƏ PEYĞƏMBƏRİN QƏBRİNİN ZİYARƏT EDİLMƏSİ

İslam hədislərində “ziyarət” haqqında sünni alimlərdən saysız hədis rəvayət olunduğuna görə hədislərin sənədlərinə diqqət yetirmirik. Sünni məzhəbinin böyük alimləri bütün dövrlərdə belə hədisləri öz kitablarında göstərmişlər. Yəni Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etmək çox bəyənilmiş bir əməldir. Söhbət çox uzanmasın deyə, bu haqda bir neçə hədis rəvayət edirik:

1. “Abdullah ibn Ömər Peyğəmbərdən belə nəql edir: “Hər kim mənim qəbrimi ziyarət etsə, mənim şəfaətimdən faydalanar.”

Bu hədis “Əl-Fi-Hüd ələl-məzahibil-ərbəə” kitabının 1-ci cildinin 590-cı səhifəsində nəql olunmuşdur. Sünni məzhəbinin alimləri bu hədisə əsaslanaraq, fitva vermişlər. Daha geniş məlumat əldə etmək üçün “Vəfaül-Vəfa” kitabının 4-cü cildinin 1336-cı səhifəsinə müraciət edə bilərsiniz.

Alimlər hicri tarixinin ikinci yarısından indiyə kimi belə bir hədisi kitablarda rəvayət etmişlər. Bu da hədisin əsaslı və etibarlı olmasını bildirir.

Mətləbə yekun vurmaq üçün yazıçı Təqiyyəddin Əli ibn Əbdül-Kafi Sübki özünün “Şifaüs-siqam”² adlı nəfis kitabında üçüncü səhifədən on birinci səhifəyə qədər bu hədis haqqında təhqiqat və araşdırmalar aparmaqla hədisin daha dəqiq və möhkəm olduğunu sübuta yetirmişdir.

2. “Hər kim ziyarət məqsədi ilə mənim yanıma gəlsə, Qiyamət günü ona şəfaət etmək, mənim vəzifəm olar.”

Bu hədisə on altı nəfər hafiz və hədis alimi öz kitabında yer vermişdir. Təqiyyəddin Sübki “Şifaüs-siqam” kitabının 3-cü və 11-ci səhifələrində hədis haqqında bəhslər aparmışdır. (Həmçinin “Vəfaül-Vəfa” kitabının 4-cü cild 1346-cı səhifəsinə müraciət edə bilərsiniz).

3. “Allahın evini (Kəbəni) ziyarət etdikdən sonra məni ziyarət edən sağlığında məni ziyarət etmiş sayılar.”

Bu hədisi iyirmi beş nəfər məşhur hafiz və hədis alimi öz kitablarında nəql etmişdir. Təqiyyəddin Sübki “Şifaüs-siqam” kitabının 12-ci və 16-cı səhifələrində hədisin sənədi haqqında geniş məlumatlar vermişdir. (Həmçinin “Vəfaül-Vəfa” kitabının 4-cü cild 1340-cı səhifəsinə müraciət edə bilərsiniz).

4. “Hər kim Allahın evini ziyarət edə və məni ziyarət etməyə, mənə zülm etmişdir.”

Bu hədisə doqquz nəfər hədis alimi öz kitablarında yer vermişdir. “Vəfaül-Vəfa” kitabının 4-cü cild 1342-ci səhifəsinə müraciət edə bilərsiniz.

5. “Hər kim məni ziyarət etsə, mən ona şəfaət edəyəm.”

Bu hədisi üç nəfər hədis alimi nəql etmişdir. “Vəfaül-Vəfa” kitabı, c. 4, s.1347.

6. “Hər kim məni ölümümdən sonra ziyarət etsə, sanki məni sağlığında ziyarət etmişdir.”

Yuxarıda qeyd olunan hədislər, Peyğəmbərin ziyarət haqda buyurduğu hədislərdən bir neçə nümunədir. Bu hədislərdə əziz İslam Peyğəmbəri insanları özünün vəfatından sonra ziyarət etməyə dəvət edir. “Əl-Qədir” kitabında bu hədislərin sayı iyirmi iki ədəd qeyd edilmişdir. Səmhudi “Vəfaül-Vəfa” kitabında (c. 4, s. 1336-dan 1348-ə qədər) on yeddi rəvayətlə hədisi nəql edib və hədisin sənədində də kifayət qədər bu barədə söhbət açmışdır. İslamın böyük şəxsiyyətlərinin ziyarətində maddi və mənəvi maraqlar gizləndiyinə görə əziz Peyğəmbər insanları öz qəbrinin ziyarətinə dəvət etmişdir.

Müsəlmanlar Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etməklə yanaşı, İslam dininin mərkəzi ilə əlaqədar baş verən hadisələrlə, hədis və müxtəlif elmlərlə tanış olub dünyaya yayırlar.

¹ “Əl-Fi-Hüd ələl-məzahibil-ərbəə, c. 1, s. 590.

² Əhli-təsənnün alimləri tərəfindən İbn Teymiyyənin “Peyğəmbəri ziyarət məqsədi ilə səfər etmək haramdır” əqidəsinin əleyhinə yazılmış ən gözəl kitab.

VƏHHABİLƏRİN QƏBİRLƏRİ ZİYARƏT ETMƏK MƏQSƏDİ İLƏ SƏFƏRƏ ÇIXMAĞIN HARAM OLMASI HAQDA SÜBUTLARI

Vəhhabilər zahirdə Peyğəmbərin qəbrini ziyarət etməyə icazə verir, lakin qəbri ziyarət etmək məqsədi ilə səfərə çıxmağı haram bilirlər. Məhəmməd ibn Əbdül-Vəhhab risalə kitablarının ikincisində, “əl-hədiyyətüs-sünniyyə” risaləsində yazır:

Peyğəmbəri ziyarət etmək müstəhəbdir, məscidi ziyarət edib namaz qılmaqdan başqa, ziyarət məqsədi ilə səfərə çıxmaq isə düzgün deyil. Onlar “Səhih” kitablarında Əbu Hüreyrənin¹ nəql etdiyi hədisə əsaslanaraq qəbri ziyarət etmək üçün səfərə çıxmağı haram bilirlər:

Peyğəmbər buyurdu: Bu üç məscidin ziyarətindən başqa səfər etmək düzgün sayılmır:

1. Mənim məscidim (Məscidün-Nəbi)
2. Məscidül-həram
3. Məscidül-Əqsa”

Bu hədis hadə başqa iki oxşar variantlarda nəql olunub: “Üç məscidin ziyarəti üçün səfər etmək düzgün sayılır: 1) Kəbə; 2) Mənim məscidim (Məscidün-Nəbi; 3) Əqsa məscidi”.

Bu hədis haqda “Səhih” kitablarında bəhs olunub və ravisi Əbu Hüreyrə olduğuna görə hədisin sənədi haqqında bəhs etmirik. Hədisin öz məzmunundan bəhs etsək, daha faydalı olar.

Peyğəmbərlərin, imamların və övliyaların ziyarəti üçün səfər etmək hədisdə qadağan olunmamışdır. Çünki hədisin mövzusu məscidlərə səfər etmək və məscidlərdən cəmişi üç məscidin istisna olması haqqındadır. Lakin məqbərələr və dəfn olunan müqəddəs yerlər bu hədisin mövzusunun kənardır və hədisdə qadağan olunmamışdır.

Hədisdə bəhs olunan mövzu məsciddir və bu üç məscid istisna olduğu üçün məzar və qəbiristan və s. yerlər buna aid deyildir.

2) Əgər bütün müqəddəs yerlərə müsafirət etmək qadağan sayılırsa, bu düzgün deyil. Çünki həcc mərasimində “Ərəfat”, “Məşər” və “Mina” yerlərinə ziyarət üçün səfər olunur.

3) Quran ayələrində və hədislərdə Allah yolunda cihad etmək, elm öyrənmək və valideyni ziyarət etmək üçün edilən səfər xüsusi olaraq vurğulanmışdır.

“Hər tayfadan bir dəstə (dini elmləri öyrənmək, sonra da dindəşlərinə öyrətmək üçün) qalsın ki, insanları döyüşdən qayıtdığı zaman Allahın əzabı ilə qorxutsun. Bəlkə onlar əldə etdikləri biliklər sayəsində yaramaz işlərdən, nalayiq hərəkətlərdən çəkinsinlər!”²

Bu səbəbdən böyük hədis alimləri hədisi həqiqi mənada təfsir etmişlər. “İhyaül-ülum” kitabının müəllifi Ğəzzali deyir: “Müsafirətin başqa bir mənası ibadət, cihad, həcc, peyğəmbərlərin, səhabələrin və övliyaların ziyarəti üçün səfər etmək deməkdir. Hər kimin sağlığında ziyarət edilməsi təbərrük sayılırdısa, vəfatından sonra da ziyarət edilməsi təbərrük sayılır, bunun heç bir eybi yoxdur və bu hədislə heç bir ziddiyyət təşkil etmir.

Hədisin mövzusu məscid olduğuna görə və başqa məscidlər fəzilət cəhətdən bir olduğu üçün bu üç məsciddən başqa, digər məscidləri ziyarət etmək niyyətilə səfərə çıxmağa icazə verilməmişdir. Məscidlərdən başqa peyğəmbərlərin və övliyaların ziyarəti fəzilət sayılan əməllərdəndir.³

Bu üç məsciddən başqa yerdə qalan bütün məscidlərə səfər etmək nəhy olunmuşdur. Burada bir mətləbi qeyd etmək istərdik: Əziz Peyğəmbər buyurur: “Bu üç məsciddən başqa yerdə qalan məscidlərə səfər etməyin.” Əlbəttə bu o demək deyil ki, başqa məscidlərə səfər etmək haram sayılır. Yəni başqa məscidlərin savabı bu üç məscidin savabı qədər olmadığı üçün insanın zəhməti hədəf getməsin deyər, başqa məscidlərə səfər etməsə, yaxşı olar. Bütün dünyada məhəllə, qəsəbə, kənd, şəhər məscidlərinin fəziləti və savabı bərabərdir. Şəhərdə Cameməscidi ola-ola başqa bir şəhərin məscidinə səfər etməyə ehtiyac yoxdur. Əgər belə bir iş görülsə, yəni məscid ziyarəti üçün səfər olunsaydı, günah və haram iş sayılmır. Bu mətləbə “səhih” və “sünən” kitablarının müəlliflərindən nəql olunan hədisi sübut gətirə bilərik:

Səhihi-Buxaridə deyilir:⁴

“Əziz Peyğəmbər hər şənbə günü piyada və yaxud miniklə “Quba” məscidinin ziyarətinə gedərdi. Ömər oğlu da bu adətə əməl edərdi. Allaha görə namaz qılmaq üçün məscidlərin birinə getmək nəyə görə haram

¹ Əbu Hüreyrə, İslam aləmində yalançı bir şəxs kimi tanınmışdır. 5500-ə yaxın, Peyğəmbərin adından qondarma hədislər nəql edib.

² Tövbə surəsi, 120-ci ayə.

³ İhyaül-ülum, “Adabüs-səfər” kitabı, c. 2, s. 247 (Beyrut çapı); Əl-fətavil-kubra, c. 2, s. 24.

⁴ Səhihi-Buxari, c. 2, s. 76. Səhihe-Müslim, Nəvəvinin şərhilə, c. 9, s. 169-171; Sünəni-Nəsai Süyutinin şərhilə, c. 2, s. 37.

sayılsın? Əgər, məsciddə namaz qılmaq müstəhəb sayılırsa, deməli, onun müqəddiməsi də (məscidə səfər etmək) müstəhəb sayılır.

ÖVLİYALARIN QƏBRİ KƏNARINDA NAMAZ QILIB DUA OXUNMASI

Vəhhabilərin kitablarında tənqid etdikləri məsələlərdən biri də övliyaların qəbri kənarında namaz qılıb dua oxumaq və məqbərələrində işıq yandırmaqdır. Bu məzhəbin banisi (Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab) “Ziyarətül-qübur” risaləsində yazır:

“Keçmiş rəhbərlərdən heç biri övliyaların məzarı kənarında namaz qılmağı müstəhəb hesab etmir. Belə yerlərdə namaz qılıb dua oxumaq başqa yerlərə nisbətən fəzilətli sayılmır. Əksinə, hamının fikri budur ki, məscidlərdə və evlərdə namaz qılmaq övliyaların qəbri kənarında namaz qılıb dua oxumaqdan fəzilətlidir.”¹

Mədinə alimləri suallara verdikləri cavabların birində belə deyirlər:

“Peyğəmbərlərin qəbrinə üz tutub dua etmək əsasən qadağan sayılır. Məşhur kitablarda bu əməl qadağan edilmişdir. Dua vaxtı üzü qibləyə dayanmaq fəzilətlidir.”

Zaman keçdikcə, bu əməl “qadağan” mərhələsindən “şirk” dərəcəsinə yetişmişdir. Hal-hazırda hər kim dua vaxtı üzünü Peyğəmbərin qəbrinə tərəf tutsa, “müşrik” sayılır.

Əgər məzar sahibinə namaz qılınıb, ibadət edilsə, sözsüz ki, bu əməl şirk sayılır. Lakin dünyanın heç bir yerində, heç bir müsəlman peyğəmbərlərin və övliyaların məzarı kənarında qəbri qibləgah edib, qəbir sahibinə ibadət etmir. Deməli, “şirk” məsələsi vəhhabilərin ortalığa atdıqları bir təsəvvüddür. Müsəlmanlar təberrük etibarilə övliyaların məzarı kənarında ona görə dua edib namaz qılırlar ki, orada Allahın ən sevimli bəndəsi dəfn olunub. Onlar belə düşünürlər ki, Allahın sevimli bəndələrinə hüsn-rəğbət bəslədiklərinə görə əməllərinin savabı daha çox olar.

İndi gəlin, bu haqda danışaq:

Əgər pak, saleh bir şəxs və övliyanın cənəzəsi bir yerdə dəfn olunursa, o yer fəzilətli və şərəfətli sayılırmı? Əgər bu hökm Quranda və rəvayətlərdə təsdiq olunsay, sözsüz ki, bu qəbirlərin kənarında dua oxuyub, namaz qılmaq da müstəhəb sayılacaq. Bunun haram olması səhv fikirdir. Əksinə, başqa yerlər kimi, burada da, dua oxuyub namaz qılmağa icazə verilir. Əgər pak adamın dəfn olunduğu yer fəzilətli sayılırsa, görək bu haqda Quran nə buyurur:

1) “Əshabi-Kəhf” dəfn olunduğu yer haqqında “müvəhhidlər” (Allaha inananlar) belə dedilər:

“Onların (məzarı) üstündə Allaha ibadət etmək məqsədi ilə bir məscid tikəcəyik!... / Əl-Kəhf surəsi. 21-ci ayə/

Onlar orada öz vacibi əməllərini yerinə yetirmək və namazlarını qılmaq üçün məscid tikmək istəyirdilər.² Allahın sevimli bəndələri dəfn olunduğuna görə o yerin xüsusi fəziləti var idi. Müsəlmanlar çoxlu savab əldə etmək üçün bu məkandan təberrük kimi istifadə edirdilər. Quran bu hadisəni nəql etdikdən sonra, bunun müqabilində sükut edir. Əgər bu əməl qadağan olunmuş və əbəb bir iş olsaydı, Quranda buna etiraz olunaraq bu iş xəta adlanardı və heç vaxt razılıq sükutu ilə, üstündən keçilməzdi.

2) Quran Allah evini ziyarət edənlərə “Məqami-İbrahimdə” də (İbrahimin daayndığı yer) dayanıb namaz qılmağı göstəriş verir:

“Ey möminlər! Sizə də İbrahimin durduğu yeri özünüə namazgah edin (dedik).”³

Bu yerdə Həzrət İbrahim (ə) dayanıb Allaha ibadət etdiyinə görə bu məkanın özünəməxsus fəziləti, şərəfəti və mübarəkliyi vardır. Elə bu yerin fəzilətinə görə, müsəlmanlara orada namaz qılmaq göstəriş verilmişdir.

Əgər Həzrət İbrahimin dayandığı yer fəzilətli olunsay, bəs niyə görə şəhidlərin və övliyaların dəfn olunduğu yerlər fəzilətli sayılır? Şübhəsiz ki, belə yerlərdə də namaz qılmağın, dua etməyin böyük bir savabı vardır.

Düzdür, bu ayə yalnız Həzrət İbrahimin (ə) haqqında nazil olub, lakin bu ayədən ümumi bir hökm kimi istifadə etmək olmazmı? Dəvaliqi imam Malik (Əhli-təsənnün, Maliki məzhəbinin rəhbəri) ilə Peyğəmbər (s) məscidində bəhs edirdi. Dəvaliqi ondan soruşdu:

– Dua edən vaxtı üzü qibləyə tərəf dayanmalıyam, yoxsa Peyğəmbərin məzarına tərəf üzümü tutub dua etməliyəm?

Malik dedi:

¹ “Ziyarətül-qübur”, s. 159-160.

² Zəməşşəri “Kəşşaf” kitabında bu ayənin təfsirində yazır: “O yerdən (Əshabi-Kəhf dəfn olunduğu yer) müsəlmanlar təberrük kimi istifadə edib namaz qılırdılar.” Nişaburi öz təfsirində bu sözü olduğu kimi qeyd edib.

³ Bəqərə surəsi, 125-ci ayə.

– Nə üçün Peyğəmbərdən üz döndərməlisən? Halbuki, Peyğəmbər Allahla sizin aranızda sənin və atan Adəmin vasitəçisidir. Əksinə, üzünü Peyğəmbərin qəbrinə tutub onu şəfi¹ qərar ver və ondan şəfaət istə.²

3 – Merac hədisinə müraciət etsək, bu həqiqət daha da, aydınlaşar. Merac hədislərində belə rəvayət olunur: “Peyğəmbər (s) “Təyyibə”, “Turi-Sina” və “Beytül-Ləhm” adlanan yerlərdə namaz qılmışdır. Cəbrayıl Peyğəmbərə dedi:

“Ey Allahın Rəsulu! Sən İsanın doğulduğu yerdə namaz qıldın.”³

Bu hədisdən belə başa düşülür ki, Peyğəmbərin ayağı hara dəyirsə, o yer bizim üçün fəzilətli hesab olunur. O yerin bərəkəti də, yalnız Həzrət İsanın orada doğulduğuna görədir.

4 – “Hacər” və “İsmail” Allah yolunda səbir etdiklərinə, qəribliyə dözdüklərinə görə yüksək bir məqama nail oldular. Belə ki, onların addım atdıqları yer ibadətqah oldu. Yəni “Səfa” və “Mərvə” dağları arasında olan ərazi nəzərdə tutulur.⁴

İbn Teymiyyənin şagirdi deyir:

“Əgər həqiqətən iki nəfərin çəkdiqləri əziyyət və səbrə görə, qədəmlərinin yeri ibadətqah olursa və orada əzəmətli səy mərasimi yerinə yetirilirsə, nə üçün Peyğəmbərin çəkdiyi əziyyət və çətinliklərə görə dəfn olunduğu yer fəzilətli və şərəfətli sayılmasın?”

5 – Əgər doğrudan da qəbrin kənarında namaz qılmaq düzgün sayılırsa, bəs nəyə görə ümmül-möminin Ayişə bir ömür öz otağında Peyğəmbərin dəfn olunduğu yerdə namaz qılıb ibadət edirdi?

İslam rəvayətlərinin Peyğəmbərdən (s) nəql etdikləri hədisdə deyilir: “Allah yəhudiləri və məsihiləri peyğəmbərlərin məzarlarını məscid etdiklərinə görə lənətləyib.”⁵

Vəhhabilər bu hədisə istinad edərək Allah övliyalarının qəbri kənarında namaz qılmağı haram saymışlar. Qəbri qibləgah qərar verib səcdə etmək, bunların hər ikisi batil və günah işdir. Əgər vəhhabilərin dediyi kimdirsə, nəyə görə bu hədisi nəql edən Ayişə əlli ilə yaxın öz otağında vəhhabilərin dəfn olunduğu yerdə Allaha ibadət etdi?

6 – Əgər vəhhabilərin dəfn olunduğu yerin xüsusi bir fəziləti və şərəfəti yoxdursa, bəs nə üçün şeyxeyn (Əbu Bəkr və Ömər) orada dəfn olunmaqlarına israr etdilər? Nəyə görə Həsən ibn Əli (ə) pak bədənini babasının (Peyğəmbərin (s)) yanında, yox əgər düşmənlər qoymasalar, Bəqi qəbiristanlığında dəfn olunmasını vəsiyyət etdi? Bu hədisin Peyğəmbərin qəbri kənarında üzü qibləyə dayanıb namaz qılan müsəlmana heç bir aidiyyəti yoxdur.

7 – Peyğəmbərin əziz qızı Həzrət Zəhra (səlamullahu ələyha) – “Səhih” kitablarının hədisinə əsasən Fatimənin sevinci Peyğəmbərin sevinci və Allahın razılığı sayılırdı və həmçinin onun qəzəbi Allahın və Peyğəmbərin qəzəbi sayılırdı – belə bir pak qadın hər cümə günü əmisi Həzmənin ziyarətinə gedib, orada namaz qılıb ağlayırdı.⁶ Bu sübutlar və müsəlmanların əməlləri Allahın sevimli bəndələrinin dəfn olunduğu yerlərin təbərrük üçün dua edib namaz qılmağa daha fəzilətli olmasına açıq-aşkar dəlildir.

* * *

Fərz edək ki, bu yerlərdə namaz qılıb dua etməyin fəziləti haqqında Quranda və hədislərdə dəlil və sübut yoxdur. Eyni zamanda da belə müqəddəs yerlərdə ibadət etmək nəyə görə qadağan olmalıdır? Nə üçün bu müqəddəs ərazilər “İslam qanunlarına əsasən, bütün yerlər Allaha ibadət etmək üçündür.”⁷ kəlməsinə aid deyildir? Vəhhabilərin şiddətlə qadağan etdikləri əməllərdən biri də “qəbir üstündə” çıraq, şam yandırmaqdır. Bu çox da mühüm bir məsələ deyil. Çünki vəhhabilər “Sünəni-Nəsəinin” İbn Abbasdan nəql etdiyi hədisə əsaslanırlar. Hədis belədir:

“Allahın Rəsulu qəbirləri ziyarət edən qadınlara, qəbrin üzərində məscid tikənlərə və qəbir üzərində çıraq və yaxud, şam yandırmaqla lənət göndərmişdir.”⁸ Əgər çıraq və yaxud, şam yandırmaqla insanın malı israf olunursa və yaxud başqa dindən olanlara (məsihilər) oxşatmaq üçün bu iş görülsə, hədisin mənası buna aid ola bilər. Lakin Quran, dua oxuyub, namaz qılmaq və s. şəri işlər üçün çıraq yandırılarsa, bunun heç bir eybi

¹ Şəfaət edən.

² Vəfaül-Vəfa əxbəri darül-Müstafa, c. 4, s. 1376.

³ Əl-Xəsisül-Kübra, müəllif Əbdürrəhman Süyuti.

⁴ “Cəlaül-əfham fis-səlati vəs-səlamə əla xəyrül-ənam”, müəllif ibn əl-Qeyyim, s. 227.

⁵ Sünəni-Nəsai, c. 4, s. 96/ Beyrut çapı.

⁶ Sünəni-Beyhəqi, c. 4, s. 78; Müstədrəkül-Həkim, c. 1, s. 377.

⁷ Müsnədi-Əhməd, c. 2, s. 222.

⁸ Sünəni-Nəsai (Misir çapı ilə), c. 3, s. 77; /Beyrut çapı ilə/ c. 4, s. 95; Təysirül-Vüsul ilə cameil-üsul c. 4, s. 210.

olmaz. Əksinə, bu müqəddəs yerlərdə çıraq yandırmaqla “yaxşı işlərdə və imanlı olmaqda əlbir olun.”¹ Quran ayəsi açıq aşkar bir nümunədir. Belə olan halda, nə üçün bu iş haram sayılmalıdır?

Hədisi şərh edənlər bu həqiqətə işarə etmişlər. Əllamə Sənədi “Sünəni-Nəsai” kitabının haşiyəsində deyir:

“İnsanın malı zay, israf olmasın deyə çıraq yandırmaq qadağan olunub, bundan başqa bir şey onun qadağan olunmasına səbəb ola bilməz.”²

¹ Maidə surəsi, 2-ci ayə.

² Sünəni-Nəsai (Misir çapı), c.3, s. 77; / Beyrut çapı / c. 4, s. 95; / Əl-Cameüs-səqirin şərhilə, c. 2, s.198.

İLƏHİ ÖVLİYALARA¹ TƏVƏSSÜL OLUNMASI

İlahi övliyalara təvəssül etmək dünyna müsəlmanlarının qəbul etdiyi məsələlərdən biridir. Həzrət Məhəmməd (s) İslamı təbliğ etdiyi gündən bu məsələni (təvəssül) buyurduğu hədislərlə sübuta yetirmişdir. Yalnız hicri-qəməri tarixinin VIII əsrində İbn Teymiyyə bu əməli inkar etmişdir. İki əsr sonra isə Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab təvəssül etməyin əleyhinə çıxdı və bunu bidət², haram, övliyalara ibadət adlandırdı. Sözsüz ki, Allahdan başqasına ibadət etmək şirk və haram sayılır.

Biz başqa yerdə ibadət haqqında bəhs edəcəyik. Yalnız bir yerdə övliyalara təvəssül etmək ibadət və şirk sayılıb və bunu izah edəcəyik. Qalan yerlərdə isə, bu əməl müstəhəb və məqbul hesab olunur. Hələlik bu haqda bəhs etmirik. Əsas məsələni bilməliyik ki, ilahi övliyalara iki formada təvəssül olunur:

1 – Övliyaların özlərinə təvəssül etmək:

“Əllahummə, inni ətəvəssəlü iləykə binəbiyyikə Mühəmmədin (s) ən təqziyə hacəti.”

İlahi, mən Sənə Peyğəmbərin Məhəmmədlə təvəssül edirəm ki, mənim hacətimi (istəyimi) verəsən.

2 – Onların Allah yanında olan yüksək məqamlarına təvəssül etmək:

“Əllahummə, inni ətəvəssəlü iləykə bicəhi Məhəmmədin (s) və hürmətihi və həqqihi ən təqziyə hacəti.”

İlahi, Sənin yanında qədri-şərəfi, hörməti və haqqı olan Məhəmmədi (s) vasitə hesab edir və bununla Səndən hacətimi istəyirəm.

Vəhhabilərin fikrinə görə, bu təvəssüllərin hər ikisi qadağandır. Lakin İslami hədislər və müsəlman təriqətləri bu təvəssüllərin hər ikisini təsdiqləyib qəbul edirlər.

İndi hədisləri və müsəlman təriqələrinin fikrini açıqlamaqla bidətin (qondarma fikrin) batıl olmasını sübuta yetirəcəyik. Amma ilahi övliyalara təvəssül etməyin ibadət və itaət olmasını “İbadət” bəhsində sübut edəcəyik.

Hədislər:

Hədis və tarix kitablarında ilahi övliyalara təvəssül etmək haqqında çoxlu hədislər nəql olunub.

1-ci hədis:

Osman ibn Hünəyfın hədisi:

Bir kor kişi Peyğəmbərin hüsuruna gəlib dedi:

– Allahdan istə mənə sağlamlıq (afiyət) versin.

Peyğəmbər (s) buyurdu:

– Dua edim, yoxsa səbir etmək istəyirsən? Əlbəttə, səbir etsən, daha yaxşı olar.

Kor kişi dedi:

– Dua edin.

Peyğəmbər (s) ona dəstəmaz alıb iki rükət namaz qıldıqdan sonra belə dua etməyi göstəriş verdi:

İlahi, mən istəyirəm ki, rəhmət Peyğəmbərin Məhəmmədin vasitəsi ilə mənə nəzər yetirəsən. Ey Məhəmməd, mən sənin vasitən ilə Allaha üz tuturam və Allahdan hacətimi istəyirəm. İlahi, onun (Peyğəmbərin) şəfaətini mənim haqqımda qəbul et.

Hədisin sənədi haqqında:

Hədisin səhih və düzgün olmasında heç bir şəkk-şübhə yoxdur. Hətta vəhhabilərin rəhbəri İbn Teymiyyə bu hədisi səhih bilir. İbn Teymiyyə deyir:

Hədisin sənədində “Əbu Cəfər”-dən məqsəd Əbu Cəfəri Xətmidir və o siqə³ adamdır. Müasir vəhhabi yazıçısı Rifai çox çalışır ki, təvəssül hədislərini gözdən salsın. Lakin, onun bu hədis haqqında söylədiyi fikir belədir:

Şübhəsiz ki, bu hədis düzgün və məşhur hədisdir.⁴

Rifai “ət-Təvəssül” kitabında yazır:

Bu hədisi Nəsai, Təbərani, Tirmizi və Hakim öz kitablarında rəvayət etmişlər:

Hədisi Buxari “Tarix” kitabında, İbn Macə və Hakim öz kitablarında səhih sənədlərlə rəvayət etmiş, həmçinin Cəlaləddin Süyuti öz kitabında bu hədisə yer vermişdir. Yazıçı həmin hədisi aşağıdakı mənbələrdən söyləmişdir:

¹ Allah dərgahına yaxın olan bəndələr.

² Dinə sonradan yenilik gətirmək.

³ Siqə “qəbul olunmuş, düzgün” deməkdir.

⁴ Müsnədi-Əhməd kitabında “Əbu Cəfər”, Xətmə ləfzi ilə tanınıb.

1 –Sünəni-İbn Macə / 1-ci cild, 441-ci s. / Nəşriyyat: Daru İhyail-kütubil-ərəbiyyə. İsa-l-Babiyyül Hələbi və şürekə./

Təhqiq: Məhəmməd Fuad Əbdül Baqi. Hədisin nömrəsi: 1385

İbn Macə bu hədis haqqında Əbu İshaqdan nəql edərək deyir:

“Bu hədis düzgündür.”

Sonra İbn Macə əlavə edərək bildirir:

“Bu hədisi Tirmizi “Əbvaib qubul ədiyə” kitabında nəql edib və hədisin səhihliyini qəbul etmişdir.”

2 – “Müstədi-Əhməd ibn Hənbəl” 4-cü c. 138-ci s.

O bu hədisi Müsnədi-Osman ibn Hünəyfdən eşidib, öz kitabında yazmışdır.

/Nəşriyyat: Təbül-məktəbil-İslami/ Darus-sadir, Beyrut müəssisəsi.

3 – “Müstədrəki-Hakim”, 1-ci c. 313-cü s. hakim hədisi nəql etdikdən sonra deyir:

Bu hədis şeyxeynin (Əbu Bəkr və Ömər) nəzərinə görə düzdür. Lakin bunu heç yerdə söyləməmişlər.

4 – “Əl-Cameüs-səğir”, səh. 59 – müəllif: Süyuti. Süyuti bu hədisi Tirmizidən və Hakimdən nəql etmişdir.

5 – “Təlxisü Müstədrək” – müəllif Zəhəbi. (Vəfat etdiyi il 747 h.q.)¹

6 – “Ət-Tac”, 1-ci cild, 286-cı səhifə. Bu kitabda İbn Macədən başqa bütün beş Səhih kitablarının hədisləri toplanmışdır.

Elə buna görə də hədisin səhihliyinə heç bir şübhə yoxdur.

Hədisi ərəb dilini bilən hər hansı bir şəxsə versək, o da hədisdən belə bir nəticə çıxarar:

a) “Əllahummə, inni əsəlukə və ətəvəccəhu iləykə binəbiyyikə...”

“İlahi, Səndən istəyirəm və Sənə üzümü tuturam Peyğəmbərin vasitəsi ilə...”

“Bi-Nəbiyyikə” (Peyğəmbərinə xatir) kəlməsi qabaqdakı iki kəlməyə aiddir. 1- “əsəlukə” (Səndən istəyirəm) 2- “ətəvəccəhu iləykə” (Sənə üzümü tuturam). Açıq sözlə desək, hacətini Peyğəmbər vasitəsi ilə Allaha üz tutub istəyir. Bununla aydın olur ki, Peyğəmbərin duasını yox, onun özünü vasitə seçir. Çünki hər kim Peyğəmbərin duasına təvəssül etsə, deməli müqəddəs şəxslərə təvəssül etməyi səhih və düzgün hesab etmir. Nəticədə, müxaliflər belə fikrə gələrlər ki, Peyğəmbərin özünə yox, onun duasına təvəssül etmək düzgündür.

b) Məhəmməd (s) rəhmət Peyğəmbəridir. Allah öz yanında Peyğəmbəri ona görə vasitə qərar verir ki, Peyğəmbər Allahın ən pak və ən yaxın bəndəsidir.

v) ““Ya Məhəmməd, inni ətəvəccəhu bikə ilə Rəbbi” (Ya Məhəmməd, mən sənə vasitə ilə Allaha üz tuturam) kəlməsindən aydın olur ki, Peyğəmbər burada vasitə seçilmişdir.

q) “Və şəfiəhu fiyyə” ifadəsində deyilir:

İlahi onun (Peyğəmbərin) şəfaətini mənə haqqımda qəbul et.

Bütün bu cümlələrdə əziz Peyğəmbərin şəxsiyyəti və uca məqamı vasitə qəbul edilmişdir. Vəhhabi yazıçısı “Rifai” öz yazdığı “ət-Təvəssül ilə həqiqət-təvəssül” kitabındakı şübhələrinə yuxarıdakı cavablarla aydınlıq gətirdik. Lakin biz onun (Rifai) bütün şübhələrinə “ət-Təvəssül” kitabında cavab vermişik. Araşdırmaq istəyənlər bu kitabın 147-153-cü səhifələrinə müraciət edə bilərlər.

İKİNCİ HƏDİS

Saillərin (hacət istəyənlərin) haqqında təvəssül etmək.

Ətiyyə Ufi, Əbu Səid Xüdrindən nəql edir ki, Peyğəmbər buyurdu:

“Hər kim namaz qılmaq üçün evindən çölə çıxıb” bu duanı oxusa, Allahın rəhməti ilə üzləşər və min mələk onun günahlarının bağışlanmasını istəyər.²

Dua belədir: /Tərcüməsi /

– İlahi, saillərin və Sənə tərəf çönən qədəmlərimin haqqına, mən riyakarlıq və xoş güzəranlıq üçün evdən çıxmamışam. Mən Sənə razılığını əldə etmək səbəbilə evdən çıxdım. Səndən istəyirəm ki, mənə atəşdən saxlayasan və günahlarımı bağışlayasan. Çünki, günahları Səndən başqa heç kim bağışlamaz.

Bu hədis çox aydın şəkildə insanın Allahdan arzusunu istəyən zaman övliaları vasitə seçməsinə şəhadət verir.

ÜÇÜNCÜ HƏDİS

Peyğəmbərin (s) haqqında təvəssül etmək:

¹ Hicri qəməri: İslam təqvimini ilə hicrət ili.

² Səhihi-İbn Macə, c. 1, Məsacid fəsli, s. 261, /Misir çapı/; “Müsnədi-imam Əhməd ibn Hənbəl”, c. 3, 21-ci hədisə müraciət edin.

Həzrət Adəm (ə) Allahın sözünə əməl etmədiyi üçün¹ behiştədən çıxarıldıqdan sonra Allahın ona öyrətdiyi kəlmələrlə tövbə etdi. Belə ki, Quran buyurur:

“Adəm Rəbbindən (bəzi xüsusi) kəlmələr öyrənərək Həvvə ilə birlikdə o kəlmələr vasitəsilə tövbə etdi. Doğrudan da, o (Allah) tövbələri qəbul edəndir, mərhəmətlidir.”²

Təbərani “Möcmüs-səğir” kitabında, Hakim Nişapuri “Müstədrəki-Sihah” kitabında, Əbu Nəim İsfəhani və Beyhəqi “Dəlailün-Nübuvvət” kitabında, İbn Əsakir Şami öz tarix kitabında, Süyuti “əD-Dürrül-mənsur” və Alusi “Ruhul-məani”³ kitablarında Ömər ibn Xəttabdan nəql olunan sənədə əsasən yazırlar:

Əziz Peyğəmbər (s) buyurdu:

Adəm Allahın sözünə tabe olmadıqda üzünü asimana tutub dedi:

– İlahi! Səni and Məhəmmədin haqqına, məni bağışla.

Uca olan Allah Adəmə vəhy etdi:

– Məhəmməd kimdir?

Adəm cavab verdi:

– Məni yaratdıqdan sonra gözüm ərşə yetişdi, gördüm ki, orada yazılıb: “Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd Allahın Rəsuludur.” Öz-özümə dedim, Məhəmməd Allahın ən sevimli məxluqu olduğuna görə onun adını Öz adının yanında gətirib.

Elə bu vaxt Adəmə vəhy oldu:

“O (Məhəmməd) sənin nəsindən olan peyğəmbərlərin ən sonuncusudur. Əgər o olmasaydı, səni yaratmazdım.”⁴

BU HƏDİS HAQQINDA BİZİM FİKRİMİZ

Quranda bizim danışığımızdan fərqli olaraq “kəlmə” sözü şəxsiyyətə və insana aiddir.

a) “Allah sənə Öz tərəfindən gələn kəlməni (İsanı) təsdiq edən, (tayfasına) ağa, nəfsinə hakim və əməlisalehlər zümrəsindən bir peyğəmbər olacaq Yəhyanın (dünyaya gələcəyi) xəbərini müjdə verir.”⁵

Bu ayədən aydın olduğu kimi “kəlmə” sözündən məqsəd Həzrət İsadır.

b) “Ya Məryəm! Həqiqətən, Allah Öz tərəfindən bir kəlmə ilə səni müjdə verir. Onun adı Məryəm oğlu İsa əl-Məsihtir...”⁶

“Həqiqətən, Məryəm oğlu İsa əl-Məsih ancaq Allahın peyğəmbəri və onun kəlməsidir...”⁷

“Əgər Rəbbimin kəlmələrini yazmaq üçün dərya mürəkkəb olsaydı, dərya qurtarardı...”⁸

“Əgər yer üzündəki bütün ağaclar qələm olsaydı, dərயaya isə yeddi dərya belə qoşulsaydı, (dərயalar mürəkkəb olsaydı) yenə də Allahın kəlmələri tükənməzdi...”⁹

Bu ayələrə diqqət yetirsək görürük ki, “kəlmə” sözündə məqsəd həmin təvəssül olunmuş müqəddəs adamlardır.

Rəvayətlərdən bəlli olduğu kimi, bu müqəddəs şəxsiyyətlərdən yalnız Məhəmmədin (s) adı çəkilib. Elə buna görə də şiə hədislərində bu həqiqət (“kəlmə” sözünün mənası) iki şəkildə təfsir olunub: 1) “Kəlmə” sözü “müqəddəs insanlar” mənasında işlənmişdir. 2) Onların nurani oxşarlıqları nəzərdə tutulub.

Ayənin təfsiri:

Adəm ərşə baxanda bir neçə nəfərin adının yazıldığını müşahidə etdi və bu adlara təvəssül etdi. Adəmə vəhy olundu:

Bu, Allahın ən sevimli məxluqlarının adıdır. O adlar bunlardan ibarətdir:

Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən və Hüseyn (ə).

¹ “Bu ağaca yaxın gəlməyin” /Bəqərə, ayə 35/ Nəhy kəlməsi burada qəti hökm deyil. Əksinə, “yol göstərmək üçün” bir göstərişdir. Yəni bu bir nəsihətdir. Bu göstərişə əməl etməyəne əzab olunmaz. Sadəcə olaraq, bu əməlin pis nəticəsi ilə üzləşə bilər. Yəni özünə zərəri ola bilər. Məsələn, əgər həkim xəstə bir adamı turş meyvə yeməkdən çəkdirsə və eyni zamanda xəstə həkimin sözündən çıxıb turş meyvə yeyərsə, bununla xəstəliyinin vəziyyəti daha da ağırlaşsa bilər. Quranda bir çox ayələr bu ayədə olan nəhy kəlməsini “yol göstərici” nəhy adlandırırırlar. Burada da Həzrəti Adəmin gördüyü işin nəticəsi behiştədən çıxmaq olmuşdur. “Taha” surəsinin 118-119-cu ayələrinə və “Quranın müşkül ayələrinin səhih təfsiri” kitabının 73-82-ci səhifələrinə müraciət edə bilərsiniz.

² Bəqərə surəsi, 6-cı ayə.

³ Müstədrəki-Hakim, c. 2, s. 615; Ruhul-məani, c. 1, s. 217. Əd-Dürrül-mənsur, c. 1, s. 59.

⁴ Hədisin mətni “Əd-Dürrül-mənsur” kitabından götürülüb.

⁵ Ali-İmran surəsi, 39-cu ayə.

⁶ Ali-İmran surəsi, 45-ci ayə.

⁷ Nisa surəsi, 171-ci ayə.

⁸ Kəhf surəsi, 109-cu ayə.

⁹ Loğman surəsi, 27-ci ayə.

Adəm tövbəsinin qəbul olunması üçün bu adlara təvəssül etmişdir.¹

Başqa şiə hədislərində isə, belə nəql olunur ki, Adəm bu beş müqəddəs şəxsin nurlarını ərşdə (asimanda) görmüşdür. Bu hədisdən tam xəbərdar olmaq üçün “Bürhan” təfsirinə müraciət edə bilərsiniz.²

2) Tarix və hədis kitablarına müraciət etsək, görürük ki, Həzrət Adəmin (ə) Peyğəmbərə (s) təvəssül etməsində heç bir şübhə yoxdur. Çünki imam Malik Peyğəmbərin hərəmində Mənsur Dəvaliqiyə belə göstəriş verir:

“Peyğəmbər sən və sən atanın vasitəçisidir.”³

İslam şairləri bu həqiqəti nəzmə çəkmişlər. Şərin məzmunu belədir:

Allah onun (Peyğəmbərin) vasitəsi ilə, Adəmin duasını qəbul etdi və Nuha gəminin içərisində nicat verdi.

Adəmin günahları elə adamların vasitəsi ilə bağışlanıb ki, onlar Allahın ən yaxın bəndələri və parıldayan ulduzlardır.⁴

DÖRDÜNCÜ HƏDİS

Peyğəmbərin öz peyğəmbərliyinə və özündən qabaqkı peyğəmbərlərə təvəssül etməsi.

“Əsədin qızı Fatimə (Həzrət Əlinin (ə) anası) vəfat etdikdən sonra Allahın Rəsulu onun başı üstünə gəlib buyurdu:

“Ey mənə anamdan sonra analıq edən, Allah sənə rəhmət eləsin!” Sonra Üsaməni, Əbu Əyyubu, Ömər ibn Xəttabı və qulamını çağıraraq, onlara qəbrin hazırlanmasını göstəriş verdi. Qəbir hazır oldandan sonra Peyğəmbər qəbrin içində çiyini üstə uzanıb belə dua etdi:

“Ey öldürən və dirildən, əbədi diri olan Allah! Səni Peyğəmbərinin və məndən qabaqkı peyğəmbərlərin haqqında and verirəm. Əsədin qızı Fatiməni bağışla və yerini geniş elə.”

“Xülasətül-kəlam” kitabının müəllifi deyir:

“Bu hədisin düzgün olduğunu Təbərani “Möcmül-kəbir” və “əl-Övsət” kitabında, həmçinin İbn Həbban və Hakim nəql edərək təsdiq edirlər.”⁵ Seyyid Əhməd Zeyni-Dəhlən “Əd-Dürərüs-sünniyyə fir-rəddi əl-əlhəbiyyə” kitabında yazır:

“B hədisi tanınmış mühəddis İbn Əbi Şəybə Cabirdən, İbn Əbdül Bərr Abbasdan və Əbu Nəim Ənəsdən rəvayət etmişlər. Bu sənədlərin hamısını Cəlaləddin Süyuti “Camei-kəbir” kitabında yazmışdır.”⁶

Yazıçı bu hədisi yazılmış şəkildə iki kitabdan istifadə edərək söyləmişdir:

1) Hilyətül-Övliyə / müəllif: Əbu Nəim İsfəhani / c. 3, s. 121.

2) Vəfaül-Vəfa / müəllif: Səmhudi / c. 3, s. 899.

BEŞİNCİ HƏDİS

Peyğəmbərin özünə təvəssül etmək.

İslam hədislərindən bəziləri nəql edirlər:

“Bir bədəvi ərəb Peyğəmbərin yanına gəlib dedi:

– Biz sənə yanına gəlmişik, nə nəriləyən dəvəmiş, nə də ağlayan uşağımız var.

Sonra bir şer oxudu. Şərin məzmunu belədir:

– Biz sənə yanına bir halda gəlmişik ki, atların sinəsindən qan axır, analar uşaqlarından ayrılmışlar. Yeməyə bir şeyimiz yoxdur. Ancaq aclıq illərində yeyilən acı atlardan istifadə edirik.

Bizim sənə pənah gətirməkdə başqa çarəmiş yoxdur. İnsanların peyğəmbərlərdən başqa kimə sığınacağı ola bilər? Sonra Peyğəmbər əllərini qaldırıb yağış yağmaq üçün Allaha dua etdi. Daha sonra Əli (ə) qalxıb bu məzmununda qəsidə oxudu:

Sənə görə buludlardan yağış damcılanır. Sən yetimlərin, çarəsizlərin və dul qadınların (imkansız) sığınacaq və pənah apardıqları adamsan. Həşim övladlarından kimin çətinliyi olsa, onun (Peyğəmbərin) yanına gələr. Onlar onun yanında nemətə çatarlar.

Peyğəmbər buyurdu:

¹ Məcməul-Bəyan, c. 1, s. 89. Burhan təfsiri, c. 1, s. 86-88. Hədislərin nömrəsi: 2, 5, 11.

² Bürhan təfsiri, c. 1, s. 87. Hədislərin nömrəsi: 13, 15, 16.

³ Seyyid Əhməd Zeyni-Dəhlən “Əd-Dürərüs-sünniyyə” kitabının 10-cu səhifəsində yazır: “Qazi İyaz bu hədisi səhih sənədlə nəql etdi. İmam Sübki “Şifaüs-siqam”, Seyyid Səmhudi “Xülasətül-Vəfa”, Əllamə Qəstəlani “Əl-Məvəhibül-ləduniyyə” və İbn Həcər “Əl-Cövherül-münəzzəm” kitablarında belə yazırlar: Bu hədis səhih sənədlə nəql olunmuşdur. Əllamə Zərqani “Məvəhib” kitabının şərhində yazır: İbn Fəhəd bu hədisi yaxşı sənədlə nəql edib və Qazi İyaz bu hədisi düzgün hədislə söyləmişdir. Mənsurun Maliklə müzakirəsi haqda mətni gələn bəhslərdə gələcək.

⁴ “Kəşfül-irtiyab”, s. 307,308.

⁵ Kəşfül-irtiyab, s. 312, Xülasətül-kəlamdan nəql olunub.

⁶ Əd-Dürərüs-sünniyyə, s. 8.

- Çox gözəl. Mənim ürəyimdən keçənləri sən oxudun.
 Sonra Əli (ə) qəsidədən bir neçə beyt oxudu.
 Peyğəmbər minbərə qalxıb Əbu Talibə dua etdi. Sonra Bəni-Kinanə qəbiləsindən bir nəfər qalxıb bir neçə beyt qəsidə dedi. Məzmunu belədir:
 “Ey Allah! Yalnız sənə ibadət etmək olar. Sənin Peyğəmbərinin vasitəsi ilə doyduq. Susuzluğumuz yatdı.”
 Bu rəvayət üçün çoxlu sənədlər rəvayət olunmuşdur. Lakin yazıçı aşağıdakı sənədlərdən nəql edib:
 a) “Ümdətül-qari fi şərhi hədisil-Buxari”, c. 7, s. 31/müəllif: Bədrəddik Məhəmməd ibn Əhməd əl-Eyn/
 b) Nəhcül-Bəlağənin şərhi / İbn Əbil Hədid/, c. 14, s. 80.
 s) “Sireyi Hələbi”, c. 3, s. 263.
 d) “Əl-Hüccətü ələz-zahib ilə təkfiri Əbi Talib” /müəllif: Şəmsəddin Əbi Əli Fəxxar ibn Məəd. 630-cu ildə (1210) vəfat edib/. Nəcəf. s. 79
 e) “Sireyi Zeyni Dəhlən” sireyi Hələbinin Haşiyəsində. C. 1, s. 81.

ALTINCI HƏDİS

Peyğəmbərlərin ehtiramına təvəssül etmək.
 Səvad ibn Tarib Peyğəmbərə təvəssül etmək üçün belə bir qəsidə söyləmişdir:
 “Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa Allah yoxdur. Sən bütün hisslərdən gizlinsən. Sən başqa peyğəmbərlərdən daha çox Allaha yaxın olan vasitəsen. Ey əzizlərin və pakların övladı! Sənə vəhy olanları bizə öyrət. Ey peyğəmbərlərin ən yaxşısı! Düzdür, sənin göstərişlərinə əməl etmək başın ağarmasına səbəb ola bilər. O yerdə ki, şəfaət edənlərin şəfaəti xurmanın dənəsi qədər Səvad ibn Taribə kömək etməyəcək, sən mənə şəfaət edərsən. (Yəni, sənin şəfaətin mənim haqqımda qəbul olunacaq).¹
 Bura qədər “təvəssül” haqqında əhli-sünnənin hədis və tarix kitablarından bəzi hədisləri nəql etdik. Şiə hədislərində “müqəddəs adamlara təvəssül etmək” bir çox dualarda gəldiyinə görə hamıya bəllidir.
 Bundan əlavə, görəsən, biz İslam qanunlarını “İbn Teymiyyədən” və “Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab”dan öyrənməliyik, yoxsa “Səqəleyn” hədisinin hökmünə əsasən Peyğəmbərin pak Əhli-beytindən və Qurandan?
 İndi isə biz “Səhifeyi-Ələviyyə”² Həzrət İmam Hüseynin (ə) Ərəfə günündə oxuduğu dua və yaxud “Səhifeyi-Səccadiyyə” kimi dua kitablarından yalnız duanın bir hissəsini söyləməklə kifayətlənirik:

YEDDİNCİ HƏDİS

Həzrət imam Hüseyn (ə) “Ərəfə duasında” deyir:
 “İlahi, belə bir günü (Ərəfə gününü) uca tutub mənə vacib etmisən. Sənə üzümü tutub Peyğəmbərin Məhəmməd (s)-a and verirəm.”³

“TƏVƏSSÜL” MÜSƏLMANLARIN HƏYATINDA

Müsəlmanlar Peyğəmbərin zamanında və ondan sonra həmişə ilahi övliyalardan özlərinə və məqamlarına təvəssül etmişlər. Biz onların bir neçəsini nümunə olaraq burada qeyd edirik:
 1– İbn Əsir İzzəddin Əli ibn Məhəmməd ibn Məhəmməd ibn Əbdül Kərim / Hicri 630-cu (1210) ildə vəfat edib/ “Əsədül-ğabə fi mərifəti-səhabə” kitabında yazır:
 “Bir il yağış yağmadı və hər yerdə quraqlıq oldu. Ömər yağış yağmaq üçün Abbası vasitə seçib dua etdi. Allah Onun (Abbasın) vasitəsi ilə yağış yağdırdı, hər yer yaşıllaşdı.
 Ömər insanlara üz tutub dedi:
 – And olsun Allaha, Abbasın Allah yanında uca məqamı olduğuna görə biz onu vasitə seçdik.”
 Həssan ibn Sabit onun haqqında belə bir şer söyləmişdir.
 “Quraqlıq olan ili ikinci xəlifə (Ömər) yağış yağmaq üçün dua etdi.
 Elə bu vaxt göylərin buludu Abbasın vasitəsi ilə müsəlmanların susuzluğunu yatırdı. Abbas Peyğəmbərin əmisi olduğuna görə Peyğəmbərin bu uca məqamı irsi olaraq onda da mövcud idi. Allah onun vasitəsi ilə bütün torpaqları dirilti və hər yer yağış suyu ilə islandı.
 İnsanlar təbərrük üçün Abbasın bədənində əl çəkirlər və deyirdilər:
 – Əhsən sənə, ey iki hərəmin⁴ saqisi⁵!”

¹ Əd-Dürərüs-sünniyyə, s. 29, müəllif /Zeyni Dəhlən/, Ət-Təvəssül ilə həqiqət-təvəssül”.

² Səhifeyi-Ələviyyə: Həzrət Əli (ə) söylədiyi dualardır. Bu duaları Şeyx Abdullah Səmahici toplamışdır.

³ Məfatihül-Cinan /Ərəfə duası/.

⁴ Məscidül-Həram və Məscidün-Nəbi.

⁵ Əsədül-ğabə, c. 3, s.11 /Misir çapı/.

Bu tarixi hadisənin bin hissəsi “Səhihi-Buxari” kitabında rəvayət olunub. Vasitə qərar verməyin bir növü də, möhtərəm şəxslərə təvəssül etməkdir. Belə şəxslər Allaha yaxın olduqları üçün onlara da təvəssül oluna bilər.

2– Qəstəlanı Əhməd ibn Məhəmməd ibn Əbu Bəkr (923-cü ildə (1503) vəfat edib) “əl-Məvəhibül-lədiniiyyə bil-mənhil-Məhəmmədiyyə fi sirətin-nəbəviyyə” (Misir çapı) kitabında yazır:

“Ömər yağış yağmaq üçün Abbası vasitə qərar verib dua edərkən dedi:

– Ey camaat! Peyğəmbər Abbasa ata gözü ilə baxırdı. Siz də ona itaət edib onu Allah yanında vasitə seçin.”

Bu əməl təvəssülü haram edənlərin sözlərini batil edir.¹

3– Mənsun Peyğəmbəri necə ziyarət etməyi Mədinənin tanınmış alimi Malikdən soruşdu:

Ç– Üzü qibrəyə dayanım, yoxsa üzümü Peyğəmbərin məzarına tutub dua edim?

Malik ona belə cavab verdi:

– Nəyə görə ondan (Peyğəmbərdən) üz çevirirsən? O, Qiyamət günü sənin və atan Adəmin (əleyhissəlam) Allah yanında vasitəçisi olacaq. Üzünü ona (Peyğəmbərin məzarına) tutub ondan şəfaət istə. Allah onların şəfaətini qəbul edər.²

4– İbn Həcər Heysəmi “əs-Səvəiqül-mühriqə” adlı kitabında (mərhüm Qazı Nurullah bu kitabı “əs-Səvaimül-mühriqə” adı ilə tənqid edibdir) Şafeidən bu şəri nəql edir:

“Allahın hüsurunda Peyğəmbər ailəsini vasitə qərar verir və onların vasitəsi ilə əməllər kitabçamın sağ əlimə verilməsinə ümid edirəm.”³

Bu sübutlara əsaslanaraq peyğəmbərləri və müqəddəs şəxsləri Allahın hüsurunda vasitə seçmək olar. Çünki Quranda bizlərə buna əməl etməyə göstəriş verilir:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun, Ona (Onun rəhmətinə və lütfünə qovuşmaq üçün) vasitə ilə yaxınlaşın...”⁴

Yol axtarib, vasitə tapmaq təkcə vacib əməlləri yerinə yetirib, haramdan çəkinmək deyil. Müstəhəbbi əməllərdə də, xüsusən peyğəmbərlərə təvəssül etmək vasitə sayılır. Ola bilsin ki, İslamda hədis ifz edən mühəddis, hökm verən müfti və müctəhid ləqəbi ilə tanınmış bütün alimlər “vasitə” sözünün mənasında xətağa uğrasınlar? Sözü ki, bu qeyri-mümkündür.

O şəxslər ki, bu cür sübutlara və şəhidlərə əhəmiyyət verməyib hədis və ayələri başqa formada aydınlaşdırmaq istəyirlər, onlar qabaqcadan fikir yürüdənlərdir. Buna görə də onlar bu sübutlardan faydalanmalıdırlar. Səhihi-Buxaridə tarixi hadisəni söyləməklə onların inadkarlığı və öz tələsik fikirlərinə əsaslanmaları sizlərə bəlli olacaq. Siz vəhhabilərin fanatizm pərdəsi altında necə əyriliklərə uğradıqlarının şahidi olacaqsınız. Biz bunlara daha ətraflı cavabı “Təvəssül” kitabında / səh. 135-140/ sermişik.

5– Buxari “Səhih” kitabında nəql edir:

“Quraqlıq ilində yağış yağmaq üçün Ömər ibn Xəttab Əbbas ibn Əbdül-Müttəlibi vasitə seçib dedi:

– İlahi! Biz əvvəllər Sənin Peyğəmbərini vasitə qərar verirdik və rəhmətini bizə nazil edirdin. İndi isə, Peyğəmbərin əmisini vasitə qərar veririk. Sən öz rəhmətini bizə göndər. –Elə bu vaxt yağış yağmağa başladı və hamı sirab oldu.”⁵ Bu hədisin səhih və düzgünlüyünə heç bir söz ola bilməz. Hətta təvəssül haqqında rəvayət olunmuş müxtəlif hədisləri inkar edən Rəfai də bu hədisin düzgünlüyünü etiraf edərək deyir:

“Bu hədis səhih və düzgündür...”⁶ Əgər, hədisin əsas mənası müqəddəs adamlara təvəssül etməkdirsə, biz bunu başa düşüb ona əməl edən qabaqcıl adamlardanıq. Yuxarıdakı cümlələrə diqqət yetirsək, Xəlifənin Abbasa təvəssül etdiyinin və xüsusi ilə Allaha and verdiyinin şahidi olarıq:

“And olsun Allaha! Allahın dərğahında Abbas bizim vasitəçimizdir. Onun Allah yanında məqamı ucadır.”⁷ Bu cümlədən bəlli olur ki, xəlifə Abbasın məqamına və pak şəxsiyyətinə təvəssül etmişdir. Şəmsəddin Əbu Abdullah Məhəmməd ibn ən-Noman Maliki / 683-cü ildə (1263) vəfat edib / “Misbahüz-zilam fil-müstəcisənə bixəyri-ənəm” kitabında Ömər ibn Abbasa necə təvəssül etdiyini belə nəql edir:

“İlahi! Sənin Peyğəmbərinin əmisini vasitə seçib səndən yağış istəyirik. Onun İslam yolunda ağarmış saqqalını Allah yanında şəfi (şəfaət edən) qərar veririk...”⁸

¹ Əl-Məvəhib, c. 3, / s. 380/. Misir çapı.

² Vəfəül-Vəfa, c. 2, s. 137 v.

³ Əs-Səvəiqül-mühriqə, s. 178, / Qahirə çapı /.

⁴ Maidə surəsi, 35-ci ayə.

⁵ Səhihi-Buxari, “Səlati istiqlal” fəslə/ Məhəmməd Əli Səhih çapxanası/ c. 2, s. 32.

⁶ “Bu tarix səhih və düzgündür.” Sözüni işlətsəydi daha yaxşı olardı. Çünki hədis Peyğəmbərdən (s) nəql olunan kəlamə deyildir. Biz isə təvəssül haqqında tarixi hadisələri nəql edirik. Təvəssül haqqında hədisləri isə qabaqda qeyd etmişik.

⁷ Əsədül-qabə, c. 3, s. 111.

⁸ Vəfəül-Vəfa, c. 3, s. 375, “Misbahüz-zilam”,

Abbas ibn Ütbə bu hadisəni şerdə nəzmə çəkərək deyir:

“Ömər gün batan vaxtı əmim Abbasın saqqalına təvəssül etdi. Onun bərəkətinə görə Hicaz əhli sudan doymuş oldu. (Quraqlıqdan nicat tapdı).”

Həmçinin Həssan ibn Sabit bu hadisəni şerdə təmsil edərək deyir:

“Buludlar Abbasın üzünün nuruna görə yeri sirab etdilər.”

İbn Həcər Əsqəlani “Fəthül-Bari fi-şərhi hədisil-Buxari” kitabında yazır:

“Abbas dua edərkən belə dedi: “İlahi! Peyğəmbərlə qohum olduğuma görə, müsəlmanlar mənə üz tutublar.”¹

Əziz oxucu, əgər diqqət yetirsəniz, belə bir fikir irəli sürərsiniz: Burada məqsəd və hədəf Abbasın məqamına və şəxsiyyətinə təvəssül etməkdir. Necə ki, qədimdə demişlər: “Hökmü bir sifənə bağlı etsək, sifətin hökmə aid olduğunu yox, əksinə, hökmün səbəbini bildirər.”

Əgər Quran ...”Anaların yeməyi və geyimi öz qüvvəsi dairəsində (uşağın) atasının üzərinə düşür...”² – deyə buyurulsa, bu ayədə hökmün səbəbi bilinir. Çünki qadınlar kişilər üçün uşaq doğduqlarına görə qadınların rifahını təmin etməlidirlər. Əgər bir alimə hörmət ediriksə, bu onun elminə və biliyinə görədir.

Əgər Ömər “İlahi! Mən Sənin hüsurunda Peyğəmbərin əmisini vasitə qərar verirəm” – deyə dua edirsə, deməli Abbasa təvəssül etməyin səbəbini bildirir. Belə ki, bu barədə Abbas özü deyir:

“Mənim Peyğəmbərlə qohum olduğuma görə.”

Bu sübutlara diqqət yetirməklə İslamın əvvəlində müsəlmanların pak və müqəddəs adamlara təvəssül etmələri bəlli olur.

6– Peyğəmbərin əzadarlığında Səfiyyənin söylədiyi şer Peyğəmbərin bibisi, Əbdül Müttəlibin qızı Səfiyyə Həzrətnin vəfatı zamanı şer söylədi. Bu şerin iki beyti belədir:

“Ey əziz Peyğəmbər! Sən bizim ümidimizsən. Sən çox yaxşı adamsan və heç vaxt zülm etməmişən. Sən bizə yaxşılıq və mehribanlıq etmişən. Ey bizim Peyğəmbərimiz! Bu tayfada hamısı ağlayır və göz yaşı tökür.”³ Tarix alimləri peyğəmbərin səhabəsi hüsurunda oxunan bu şeri kitablarda qeyd etmişlər. Həmin şerdən bir neçə mətləbi açıqlamaq üçün istifadə etmək olar:

1) Ruhlarla, necə deyərlər, Peyğəmbərin vəfatından sonra, onunla danışmağın heç bir eybi yoxdur. Vəhhabilər isə buna zidd çıxaraq bu cür danışmağı və əməli şirk adlandırırlar.

2) “Ey Peyğəmbər, sən bizim ümidimizsən” şerindəki bu cümlə Peyğəmbərin sağlığına və vəfatından sonrakı zamanlara da aiddir. Yəni onun vəfatından sonra da bizimlə əlaqəsi kəsilməyib.

Burada sünni məzhəbinin böyük alimlərinin Peyğəmbərə təvəssül etmək haqqında yazdıqları bir neçə cümləyə işarə edirik. Bu kitablarda oxumaqla əmin olmaq olar ki, vəhhabilərin fikirlərinin ziddinə olaraq təvəssül etmək müsəlmanlar arasında düzgün və səhih bir əməl sayılır.

1– İbn Cəuzinin (597-ci (1177) ildə vəfat edib) “əl-Vəfaü fi fəzailil-Mustafa” kitabında qeyd etdiyi “Peyğəmbərə təvəssül etmək” və “Peyğəmbərin qəbrindən şəfa istəmək” adlı fəsillər.

2– Şəmsəddin Məhəmməd ibn Noman Maliki (673-cü ildə (1253) vəfat edib) “Misbahüz-zilam fil-müstəcisinə bixəyrül-ənam” kitabında, həmçinin Seyyid Nurəddin Səmhudi “Vəfaül-Vəfa” kitabında “Peyğəmbərə təvəssül etmək” adlı başlıqla yazılar dərc etmişdir.

3– İbn Davud Maliki Şazili “əl-Bəyan vəl-ixtisar” kitabında çətinlik zamanı alim və övliyaların Peyğəmbərə təvəssül etmələri haqqında məlumat vermişdir.

4– Təqiyyəddin Sübki (756-cı ildə (1336) vəfat edib) “Şifaüs-siqam” adlı kitabında 120-133-cü səhifələrdə təvəssül haqqında məlumat verib.

5– Seyyid Nurəddin Səmhudi (911-ci ildə (1491) vəfat edib) “Vəfaül-Vəfa li əxbari-darül-Mustafa”. 2-ci cild, 413-419-cu səhifələr.

6– Əbdül Abbas Qəstəlanı (932-ci ildə (1512) vəfat edib) “Əl-Məvəhibül-lədüniyyə” kitabı.

7– Əbu Abdullah Zərqani Misri Maliki (1122-ci ildə (1702) vəfat edib) “əl-Məvəhibül lədüniyyə” kitabının şərhi. 8-ci cild. 317-ci səh.

8– Xalidi-Bəğdadi (1299-cu ildə (1879) vəfat edib) “Sülhül-Əxvan” kitabı.

Bundan əlavə, o, Seyyid Mahmud Alusi Bəğdadiyə cavab olaraq, “Peyğəmbərə təvəssül” mövzusunda kitab yazmışdır. Kitab 1306-cı ildə (1886) çap olunub.

9– Ədəvi Hənzavi (1303-cü ildə (1883) vəfat edib) “Kənzül-mətalib” kitabı, 198-ci səh.

¹ Fəthül-Bari, c. 3, s. 413 Livan, /Darül-mərifət çapxanası/.

² Bəqərə surəsi, 233-cü ayə.

³ “Zəxairül-Əqəbi fi-mənaqibi-zəvil-qürba” s. 252. / Müəllif: Hafiz Mühəbbiddin Əhməd ibn Abdüllah Təbəri (615-ci (1195) ildə anadan olub, 694-cü (1274) ildə vəfat edib). Qahirə, Məktəbətül-Qüds çapxanası; Məcməüz-zəvaid, c. 9, s. 36. İkinci çap müəllif Hafiz Nurəddin Əli ibn Əbi Bəkr Əl-Həyəmi.

10– İzami Şafei Qəzai “Furqanul-Quran” kitabı, 140 səhifəlik. Bu kitab “əl-Əsmaü vəs-sifat” kitabı ilə birlikdə çap olunmuşdur.

Bu kitablara müraciət etməklə bəzi alimlərin həqiqəti olduğu kimi yazdıqlarının şahidi oluruq. Həmin kitabların arasında “Sülhül-Əxvan” və “Furqanul-Quran” kitabı əsas yer tutur. Məlum olur ki, müsəlmanlar bütün dövrlərdə Peyğəmbərə təvəssül etmişlər. Beləliklə, dərin məntiqi köklərə əsaslanaraq yazılmış belə kitablar İbn Teymiyyə və onun davamçılarının əqidələrinin batil və puç olduğunu isbat edir.

Allah-taala Quranda buyurur:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun, Ona (Onun rəhmətinə və lütfünə qovuşmaq üçün) yol axtarın (vasitə seçin), (Allah) yolunda cihad edin ki, bəlkə nicat tapasınız! /Maidə surəsi, 35-ci ayə/.

Bu ayədə, ümumi olaraq, “vasitə axtarın” buyurulur. Lakin vasitənin nə olduğu bu ayələrdə açıqlanmayıb. Sözsüz ki, dini vəzifələri və vacibi əməlləri yerinə yetirmək nicat tapmaq deməkdir, amma vasitə bu kimi əməllərə aid deyil. Əksinə, ilahi övliyalara və peyğəmbərlərə təvəssül edənlərin tarixinə nəzər salsaq, bu kimi vasitələrin nicat yolu olduğunu şahidi olarıq. Bu mətləb imam Malikin nəql etdiyi kimi ikinci xəlifənin Peyğəmbərin əmisinə təvəssül etməsi ilə daha da bəlli olur.

ÖVLİYALARIN MATƏM VƏ MÖVLUDLARINI QEYD ETMƏK BİDƏT SAYILIRMI?

Vəhhabilər ilahi övliyaların matəm və mövludlarını qeyd etməyi haram sayırlar. Sanki dini rəhbərlər və ilahi övliyalarla düşmən olduqlarına görə onların mövlud və matəm məclislərini qeyd etməyi qadağan etmişlər. “Ənsarüs-sünnətil-Məhəmmədiyyə” cəmiyyətinin sədri Məhəmməd Hamid Fəqi “əl-Fəthul-Məcid” kitabının haşiyəsində yazır:

“Övliyaların matəm və mövludlarını məclis kimi qeyd etmək onlara ibadət sayılır.”¹

Vəhhabilərin əsas səhvləri budur ki, “şirk”, “tovhid” və xüsusi ilə “ibadət” kimi kəlmələr üçün ölçü və qanun təyin etməyiblər. Elə buna görə də bu kimi məclisləri qeyd etməyi ibadət sayırlar.

Müşahidə etdiyiniz kimi, o, (Məhəmməd Hamid Fəqi) ibadət və ehtiramın bir əməl olduğunu təsəvvür edir.

Biz gələn bəhslərdə ibadətin mənası haqqında bəhs edəcəyik və İlahi övliyalara ehtiram etməyin ibadət olmadığını da sübuta yetirəcəyik. Hamıya məlum olduğu kimi, Quran bir qrup peyğəmbər və övliya haqqında gözəl ibarələrlə və fəsahtlə söz açır:

“Onlar (peyğəmbərlər) xeyirli işlər görməyə tələsər (yaxşı əməllər etməkdə bir-birini ötməyə çalışar), ümid və qorxu ilə (rəhmətimizə ümid bəsləyib əzabımızdan qorxaraq) bizə ibadət edərdilər. Onlar bizə müti idilər.”

İndi bu kimi peyğəmbər və övliyaların adına təşkil olunmuş məclislərdə birinin bu ayənin məzmunu ilə onları yad etməsi günahmı sayılır? Və yaxud, bu əməllə Quran ayəsinin ziddinəmi hərəkət edir? Allah-taala Əhli-beyt haqqında belə buyurur:

“Onlar öz iştahları çəkdiyi (özləri yemək istədikdə) halda (və ya Allah rızasını qazanmaq uğrunda) yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirərlər” /İnsan surəsi, 8-ci ayə/.

Əmirəlmöminin Əli (ə)-ın yolunu davam edənlər onun mövlud günündə cəm olaraq həzrət Əlini tərif edib –”Əli Allah rızası üçün öz yeməyini miskinə, yetimə və əsirə verərdi” –deməklə məgər ona ibadətmi olunurdu?

Əgər Peyğəmbərin mövlud günündə onun şəninə nazil olmuş ayələr oxunursa, şerlər və qəsidələr deyilirsə, bu iş harammı sayılır?

Onlar (vəhhabilər) peyğəmbərlərin və ilahi övliyaların düşmənləri sayılır. Bidət qoymaqla bu əməllərin qarşısını alırlar.

Vəhhabilər dad-fəryad edərək bu əməli ibadət hesab edirlər:

“Bu məclislər “məzhəb” adı ilə qurulduğuna və İslama aid edildiyinə görə görə, bunu İslam dini təsdiq edirmi? Əgər İslam bu əməli təsdiq etməsə, bidət və haram sayılır.”

Bu şübhənin cavabı Quranda açıq-aşkar bəlli olur. Çünki Quranda bizlərə Peyğəmbərə hörmət etmək əmr olunub. Bu ayələrə əsasən belə məclislər ancaq və ancaq ehtiram və tarixi əsərləri qoruyub saxlamaq üçün təşkil olunur.

Quranın və Peyğəmbərin təsdiq etmədikləri ümumi və xüsusi əməllər bidət adlanır. Dünyada bütün millətlər arasında bu mərasimlər yalnız ehtiram üçün təşkil olunur. Quru əqidəli vəhhabilərdən başqa, bütün müsəlmanlar belə mərasimləri qeyd edirlər. Əgər bu əməl bidət sayılırsa və İslam qayda-qanunları ilə uyğunlaşmırsa, sözsüz ki, İslam biliciləri buna etiraz edərdilər. Lakin alimlər İslam peyğəmbərinin mövludunda ayələr, hədislər və şerlər oxumaqla belə məclisləri daha da əzəmətli edirlər.

BU MƏRASİMLƏRİN QEYD OLUNMASI HAQDA QURANDAN GƏTİRİLƏN DƏLİL-SÜBUTLAR

Birinci sübut:

Quran Peyğəmbərə hörmət edənləri tərif edir:

“Ona (O Peyğəmbərə) iman gətirən, hörmət edən, yardım göstərən və onunla (Onun peyğəmbərliyi sayəsində) endirilmiş nurun (Quranın) ardınca gedənlər – məhz onlar nicat tapanlardır” /Əraf surəsi, 157-ci ayə/.

Ayədə – 1) iman gətirən, 2) hörmət edən, 3) yardım göstərən, 4) nurun ardınca gedən – kəlmələri işlənmişdir.

Bu kəlmələrin mənası yalnız Peyğəmbərin yaşadığı zamanamı aiddir? Sözsüz ki, yox. Əgər bu üç kəlmə (iman gətirmək – kömək etmək – nurun ardınca getmək) üçün belə bir fikir irəli sürmək olmazsa, deməli

¹ Fəthul-Məcid, s. 154.

Bütün İslam ölkələrində Peyğəmbərin mövludunu bayram kimi qeyd edirlər. Lakin vəhhabilərin müftisi olan Bin Baz İslam peyğəmbərinin mövludunu bayram keçirməyi haram bilir və bu əməli bidət adlandırır.

“ehtiram edin” kəlməsi də təkcə Peyğəmbərin zamanına aid ola bilməz.¹ Çünki bu əziz rəhbərə (Peyğəmbərə) həmişə ehtiram olunmalıdır.

Məgər, bəsət (Həzrət Məhəmmədin (s) peyğəmbərliyə seçildiyi gün) və mövlud (viladət) günlərində məclis təşkil edib nitq söyləmək və şər oxumaq ehtiram sayılmırmı? Çox təəccüblüdür! Vəhhabilərin özləri əmirlərin, rəislərin və vəzifəli adamların müqabilində təzim və ehtiram edib adi bir bəşərə o qədər yüksək qiymət verirlər ki, bu ehtiramın heç yüzdə birini Peyğəmbərə, onun minbərinə və mehrabına etmir. Hələ bu azmış kimi, bunu haram bidət və İslama zidd bir əməl kimi qələmə verirlər. Nəticədə isə İslamı bütün dünya millətlərinə quru, duyğusuz və biganə bir din kimi tanıtdırırlar. İslamı öz rəhbərlərinə ehtiram etməyən, bəşəri özünə cəlb etməyən din kimi təbliğ edirlər.

İkinci sübut:

Vəhhabilər Allah yolunda şəhid olanlar üçün əza məclisi təşkil etməklə müxalifdirlərsə, onda Həzrət Yəqubun əhvalatına nə kimi bəhanə gətirə bilirlər?

Əgər bu böyük peyğəmbər (Yəqub) vəhhabilər arasında yaşasaydı, onun haqqında necə hökm verərdilər?

O, gecə-gündüz Yusifdən ayrı düşdüyünə görə ağlayır və hər kimi görürdüsə oğlunu ondan xəbər alırdı. Qəm-qüssədən o qədər ağladı ki, gözləri kor olmuşdu.²

Yəqub xəstələnməklə və kor olmaqla oğlu Yusifi yaddan çıxarmadı. Əksinə, oğlu ilə görüşəcəyinə inandıqca qəlbi daha da şölələnir və uzaqdan-uzağa Yusifin iyini hiss edirdi.³

Nəyə görə həyatda belə bir məhəbbət və mehribanlıq düzgün və həqiqi tovhid sayılır, lakin onun ölümündən sonra insanın qəlbi daha da kədərli olmasına baxmayaraq belə müqəddəs adamları yad etmək haram və şirk sayılır? İndi əgər, bizim zamanının Yəqubları hər il övladları Yusiflərin il dönümünə yığışmaqla onları yad edirlərsə və belə adamların əxlaqi və pak xüsusiyyətlərindən söhbət açırlarsa, onlara ibadətmi etmiş olurlar?⁴

Üçüncü sübut:

Əhli-beyt və yaxınlara mehribanlıq edib onları dost tutmaq, sözsüz ki, İslamın vacib əməllərindən biridir. Quran açıq-aydın bizi bu əmələ dəvət edir. On dörd əsrdən sonra bir nəfər bu məzhəbi fərizəyə əməl etmək istəsə, nə etməlidir? Məgər onların şad günlərində şad olmaq və qəmli günlərində qəmgin olmaq günahmı sayılır?

Öz qəlbini şad etmək üçün məclis təşkil edib, bu məclisdə onların fədakarlığından, məzlumluğundan və hüquqlarının tapdalanmasından söhbət açmaq Əhli-beytə mehribanlıq sayılmırmı?

Vəhhabilər isə deyirlər:

“Məhəbbət və mehribanlıq sinələrdə və ürəklərdə həbs olunmalıdır və heç kim bu mehribanlığı açıq-aşkar izhar edə bilməz.”

Peyğəmbərin zamanında və ondan sonrakı vaxtlarda, müxtəlif mədəniyyətə və adət-ənənələrə sahib olan millətlər və tayfalar İslama üz tuturdular. Və şəhadət verməklə onların İslamı qəbul olunurdu. Peyğəmbər və ondan sonrakı rəhbərlərin heç biri təftiş komissiyası yaratmaqla bu millətlərin adət-ənənələrini məhv etməyiblər.

Böyüklər üçün hörmət edib, məclis təşkil etmək bütün qərb və şərq millətlərinin adət-ənənələridir. Hal-hazırda həm qərbdə, həm də şərqdə mumiyalanmış cəsədləri və dəfn olunmuş rəhbərləri ziyarət etmək üçün saatlarla növbələr olur.

Heç vaxt müşahidə olunmayıb ki, Peyğəmbər adət-ənənələri araşdırdıqdan sonra onların İslamını qəbul etməsin. Əksinə, onların verdiyi şəhadətlə kifayətlənirdi. Bu əməllər heç də haram və şirk sayılmır.

*

*

*

Dördüncü sübut:

Həzrət İsa (ə) böyük Allahdan səmavi süfrə istəyir və bu süfrənin nazil olan günün bayram təyin edir.

¹ Müfrədati-Rağib kitabı.

² Yusif surəsi, 84-cü ayə.

³ Yusif surəsi, 94-cü ayə.

⁴ Bundan əlavə məzlumların öz peyğəmbərlərin övladlarının əza məclislərini təşkil etmək barəsində çoxlu səhih hədislər rəvayət olunub. Əllamə Məclisi sünni kitablarında nəql olunan belə hədisləri “Siratına və sünnəti” kitabında cəm edib.

“Məryəm oğlu İsa dedi: Ya Allah, ey bizim Rəbbimiz! Bizə göydən bir süfrə nazil et ki, o bizim həm birincimiz, həm də axırıncımız (həm bizim, həm də bizdən sonra gələnlər) üçün bir bayram və Səndən (Sənin qüdrətindən) bir möcüzə olsun. Bizə ruzi ver ki, Sən ruzi verənlərin ən yaxşısısan!”¹

Məgər əziz Peyğəmbərin dəyəri Həzrət İsaya nazil olan süfrədən azdırmı? Həzrət İsa bu süfrənin İlahi nişanə olduğu üçün nazil olduğu gününü bayram kimi qeyd edir. Məgər Peyğəmbər Allahın ən böyük nişanəsi sayılmırmı? Vay olsun o kəslərə ki, qarın doyurmaq üçün süfrənin nazil olduğu günü bayram kimi qeyd edir, amma Quranın nazil olmasını və insanları təkamülə hidayət edən Peyğəmbərin bəsətini bayram etmirlər.

Beşinci sübut:

“Sənin ad-sanını ucaltmadıq mı?!”²

Peyğəmbərin mövludunu bayram kimi qeyd etmək, onun ad-sanını ucaltmaq. Məgər Quran ayələri bizim üçün nümunə deyildirmi?

¹ Maidə surəsi, 114-cü ayə.

² İntihar surəsi 4-cü ayə.

ÖVLIYALARIN TARIXİ ABİDƏLƏRİNƏ TƏBƏRRÜK ETMƏK VƏ ŞƏFAƏT İSTƏMƏK

Vəhhabilər övliyaların tarixi abidələrinə təbərrük etməyi şirk hesab edirlər. Peyğəmbərin minbərini və mehrabını öpən hər bir şəxsi müşrik adlandırırlar. Onlar Peyğəmbərə mehribanlıq nəticəsində onun minbərini və mehrabını öpürlər. Belə olan halda vəhhabilər Yusifin köynəyi barədə nə deyə bilərlər?

“Yusif dedi: Bu köynəyimi götürüb aparın, atamın üzünə sürtün, o, (yenidən) görməyə başlayar.”¹

Yəqub Peyğəmbər köynəyi üzünə sürtən kimi, onun gözləri açılır.

“Muştuluqçu gəlib köynəyi (“Yəqubun) üzünə sürtən kimi, onun gözləri açıldı.”²

Əgər Yəqub peyğəmbər vəhhabilərin gözü önündə bu işi görsəydi, onunla necə rəftar edərdilər? Günahdan və xətdən pak olan Peyğəmbərin əməlini görəsən, necə qələmə verərdilər?

İndi əgər bir nəfər müsəlman Peyğəmbərin qəbrini, məqbərəsini və yaxud imamların qəbrini ehtiram üçün öpüb, təbərrük edərək bu əməldə Yəqub peyğəmbərdən itaət edirsə, nəyə görə belə bir şəxs lənətlənib kafir hesab olunmalıdır?³

Peyğəmbərin həyatı və tarixi ilə yaxından maraqlanan adamlar Peyğəmbərin həyatında səhabələrin onun dəstəmaz suyuna təbərrük etmələrini daha yaxşı bilirlər. Bu haqda Səhih kitablarının ən mötəbər kitabı sayılan “Səhiheyn” (Səhihi-Buxari və Səhihi-Müslim) kitablarına müraciət etməklə kifayətlənirik:

1– Buxari “Hüdeybiyyə sülhü”nün əhvalatında belə yazır: “Peyğəmbər (s) dəstəmaz alan zaman səhabələr suyun damcılarının yerə düşməməsi üçün bir-birini qabaqlayırdılar.”⁴

2– Buxari “Xatəmün-nübüvvət” fəslində Saib ibn Yeziddən nəql edərək, deyir:

“Xalam məni Peyğəmbərin yanına aparıb – “Bacım oğlu xəstədir” –deyərək Peyğəmbərə müraciət etdi. Peyğəmbər dəstəmaz aldı və Allahdan mənim üçün uğur istədi. Peyğəmbər dəstəmaz alarkən mən dəstəmaz suyundan içdim.”⁵

3– Buxari “Sifatün-nəbi” fəslində Vəhb ibn Abdullahdan nəql edir:

“Müsəlmanlar Peyğəmbərin əlini tutub üzələrinə sürtdülər. Mən də o Həzrətn əlini tutub üzümə sürtdüm. Onun əli çox ətirli idi.”⁶

4– Buxari “Sifatün-nəbi” fəslində nəql edir:

“Peyğəmbər Əbtəhdə (çöl adı) çadırın içində dəstəmaz alırdı. Bilal çadırdan çıxıb camaatı namaza dəvət etdi. Çadırın içinə daxil olub Peyğəmbərin dəstəmaz aldığı suyu bayıra gətirdi. Müsəlmanlar təbərrük üçün bu suya hücum etdilər.”⁷

5– Müslim öz Səhihində Ənəsdən belə nəql edir:

“Peyğəmbər öz saçını azaldan zaman səhabələr onun ətrafına toplaşırdılar. Peyğəmbərin tükünün hər biri əshabın əlində idi.”⁸ Bu hədislər səhabənin Peyğəmbərə olan məhəbbətini göstərən bir nümunə idi. Onların Peyğəmbərə, onun tarixi abidələrinə təbərrük etmələrini danışsaq, özü-özündə müstəqil bir kitab alınar. Siz “Səhihi-Buxari” kitabının axırlarında “Cihad”, həmçinin “Peyğəmbərin qəbri, əsası, qılıncı, qabı, möhrü, üzüyü, tükü və kəfəni” fəsillərinə müraciət etsəniz, bu nümunələrin açıq-aşkar şahidi olarsınız.

Bu hədislər vəhhabilərin mədəniyyətlərinin və əqidələrinin əsassız olduğunu sübut edir. Peyğəmbərin qəbrini təbərrük üçün ziyarət edən müsəlmanları vəhhabilər vurmaqla əziyyət edirlər. Peyğəmbərin sağlığında və əsrində yayılan bu əməlin qarşısını almaq istəyirlər. O müqəddəs cənabın tarixi abidələrinə təbərrük etməyin qarşısını almaq vəhhabilərin əsas şüarlarından biridir. Vəhhabilərin Səudi dövləti bunun qarşısını almaq üçün, Peyğəmbərin məzarı kənarında “yaxşılığa dəvət edən və pislikdən çəkindirən” libası geyinmiş məmurlar qoymuşlar. Onlar rəhmsiz və əsəbi halda ziyarət edənlərlə rəftar edirdilər. Çox vaxt bu əziyyətlər nəticəsində bəzi müsəlmanların qanları tökülür, ziyarətçilərə mənəvi və cismani cəhətdən əziyyətlər olunur. Vəhhabilərə

¹ Yusif surəsi, 92-ci ayə.

² Yusif surəsi, 96-cı ayə.

³ Peyğəmbərin vaxtından indiyə kimi vəhhabilərdən başqa bütün müsəlmanlar Peyğəmbərin tarixi abidələrinə təbərrük edirlər. Şeyx Məhəmməd Tahir Məkki bu mətləbi tarixi sübutlarla 1385 h. q. İlinə (1965) çap olunmuş “Təbərrük səhabə biasari Rəsulullah (s)” kitabında yazır.

⁴ Səhihi-Buxari, c. 3, s. 255.

⁵ Səhihi-Buxari, c. 4, s. 227 və Səhihi-Müslim, “Xatəmün-Nübüvvət” fəsli.

⁶ Səhihi-Buxari, c. 4, s. 226.

⁷ Səhih-Buxari, c. 4, s. 226.

⁸ Səhih-Müslim, c. 4, Fəzailüs-səhabə fəsli (kitabı).

görə, qəbri öpüb qəbir sahibinə hörmət etmək “ibadət və haram” sayılır. Bu biçarələr İslam maarifindən uzaq düşüklərinə görə cənazəyə olunan hər bir hörməti “ibadət” hesab edirlər. Biz gələn fəsildə ibadəti dəqiq və açıq-aşkar tərif edəcəyik. İslamın əvvəlində müsəlmanların rəftar və əməllərindən xəbərdar olsaq, daha yaxşı olar:

1– Peyğəmbərin əziz qızı atası vəfat etdikdən sonra onun qəbri üstünə gəlib bir ovuc torpaq götürdü, üzünə sürtüb ağlayaraq bu iki beyt şəri dedi:

“Nə qədər insan sağdır, daha yaxşı olar ki, bahalı ətirləri iyləmək əvəzinə Əhmədin qəbrinin torpağını iyləsin. Mənim başıma gələn müsibətlər əgər işıqlı və gündüzlü günlərin başına gəlsəydi, əbədi olaraq qaranlığa qərq olardılar.”¹

2– Əziz səhabələrdən sayılan Bilal bəzi səbəblərə görə, Mədinəni tərk edib Şam (Suriya) şəhəri ətrafında sərhədləri qoruyurdu. Bir gün yuxuda görür ki, Peyğəmbər ona buyurur:

“Ey Bilal! Bu nə zülmüdür. Məgər bizi ziyarət etməyin vaxtı çatmayıbdır?”

Bilal həyəcanla yuxudan oyanır və öz miniyinə minib Mədinəyə yola düşür. Peyğəmbərin qəbri kənarına gəlir, üzünü qəbrin torpağına qoyub ağlamağa başlayır. Həsən və Hüseyni orada görüb onları öpür.²

3– Əmirəlmöminin Əli (ə) buyurur:

“Peyğəmbərin dəfnindən üç gün keçmişdi. Bir bədəvi ərəb gəlib özünü Peyğəmbərin qəbri üstünə yıxaraq, torpağı baş-gözüne töküb dedi:

– Ey Allahın Peyğəmbəri! Sən söylədiklərini biz eşitdik. Allahdan öyrəndiyin haqq yolunu bizə öyrətdin. Allahın sənə nazil etdiyi ayələrdən biri də bu ayədir:

“Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər” /Nisa surəsi, 64/.

Mən özümə zülm etmişəm. Mənim üçün Allahdan bağışlanmağımı istə.” O ərəb qəflətən belə bir səs eşitdi:

“Sənin günahların bağışlandı.”

Bu hadisəni bir çox tarix yazanlar nəql ediblər: Səmhudi “Vəfaül-Vəfa” kitabı, c. 2, s. 612; Şeyx Davud Xalidi (1299/ 1879-cu ildə vəfat edib) “Sülhül-Əxvan” kitabında.

4– Hakim öz “Müstədrək”ində belə nəql edir:

Mərvan ibn Həkəm məscidə daxil olarkən bir nəfər kişinin üzünü qəbrin üstünə qoyduğunu görür. Mərvan onun boynundan tutub deyir:

– Sən bilirsən nə edirsən?

O kişi başını qaldıranda Əbu Əyyub Ənsari olduğu məlum olur. Əbu Əyyub Ənsari deyir:

– Mən daşın yanına gəlməmişəm, Peyğəmbərin yanına gəlmişəm. Amma ey Mərvan, Peyğəmbərdən eşitdim ki, buyurur:

“Dinə Allahın saleh bəndələri rəhbərlik etsələr, ağlamayın. Əgər zalımlar rəhbərlik etsələr, onda ağlayın (yəni sən və Əməvi sülalən³)

Bu hədislər Peyğəmbərin qəbrinə təbərrük etməyin tarixi kökü olduğunu isbat edir. Yəni Peyğəmbərin əziz səhabələri həmişə onun şərəfətli qəbrinə təbərrük etmişlər. Yalnız təkcə Mərvan ibn Həkəmlərdi ki, həmişə bu işin qarşısını alıblar. Bu haqda, o qədər tarixi hadisələr vardır ki, hamısını söyləməklə söz uzanar. Daha çox məlumat almaq istəyənlər “Təbərrük-səhabə” və “əl-Ğədir” kitabının c. 5. 146-156-cı səhifələrinə müraciət edə bilirlər. Axırda bir məsələni xatırlatmaq istəyirəm:

Bütün bu tarixi hadisələr heç vaxt yalan və əsassız ola bilməz. Əgər yalan və əsassız olduğunu belə fərz etsək, yenə də bizim sözümlər doğrudur. Çünki əgər belə işlər haram və şirk sayılırsa, heç vaxt yalançı tarix yazanlar bu kimi hadisələri İslami şəxsiyyətlərə aid etməzdilər. Çünki yalançılar o zaman yalan danışırırlar ki, cəmiyyət bu yalanı qəbul etsin. Heç vaxt şirk, bidət və haram olan əməlləri övliyalara və saleh bəndələrə aid etməzdilər. Əks halda, camaatın müqaviməti və mübarizəsi ilə üzləşə bilərdilər. Nəticədə atdıqları ox daşa dəyərdi və öz hədəflərinə çatmazdılar.

¹ Bir çox yazıçılar bu hadisəni nəql ediblər: Şəbrayi, “əl-İltaf” kitabında s.9; Səmhudi “Vəfaül-Vəfa” kitabında c. 2, s. 444; Xalidi “Sülhül-Əxvan” kitabında s. 57, və s.

² Bu dastanı bir çox yazıçılar nəql edib. Sübki “Şifaüs-siqam” kitabında və İbn Əsakir və ibn Əsir “Əsədül-Ğabə” kitabında c. 1, s. 28.

³ Müstədrək Hakim, c. 4, s. 515.

***İBADƏT VƏ İTAƏTDƏ TÖVHİD
(VƏHHABİLƏRİN BƏHANƏSİ)***

Bütün dövrlərdə səmavi peyğəmbərlərin dəvəti bir olan Allaha ibadət etmək olmuşdur. Yəni bütün insanlar Allaha ibadət etməli, başqa mövcudlara və məxluqlara ibadət etməkdən çəkinməlidirlər.

Bir olan Allaha ibadət etmək və ikiliyə ibadət etməyin zəncirini sındırmaq səmavi göstərişlərin əsasını təşkil etmiş və bütün ilahi peyğəmbərlərin başlıca məqsədi olmuşdur. Peyğəmbərlər sırf şirkə, xüsusi ilə də ibadətdə olan şirk ilə mübarizə aparmışlar.

Quran bu həqiqəti açıq-aşkar xatırladır:

“Biz hər ümmətə: – Allaha ibadət edin, Tağundan çəkinin! –deyə peyğəmbər göndərmişik.”¹

“(Ya Məhəmməd!) Səndən əvvəl elə bir peyğəmbər göndərmədik ki, Ona: “Məndən başqa heç bir tanrı yoxdur. Buna görə də, yalnız mənə ibadət edin!”– deyə vəhy etməyə².”

Bir olan Allaha ibadət etmək bütün şəraitlərdə ən başlıca məqsəddir:

“(Ya Məhəmməd!) Söylə: “Ey kitab əhli, sizinlə bizim aramızda eyni olan (fərqi olmayan) bir kəlməyə tərəf gəlin! (o kəlmə budur:) Allahdan başqasına ibadət etməyə. Ona şərik qoşmayaq və Allahı qoyub bir-birimizi (özümüzlə) Rəbb qəbul etməyə...”³

İbadətdə tovhid əsl və möhkəm sütunlardan biridir və heç bir müsəlman bunun ziddinə çıxmayıb. Bütün tayfaların bu haqda nəzəri birdir. “Mötəzilə” dəstəsi “feldə tovhid”-i, “əşairə” dəstəsi isə “sifətdə tövhid”-i qəbul etməmələrinə baxmayaraq, bunlar hamısı ibadətdə tovhidi qəbul edirlər. Heç bir müsəlman bunu inkar edə bilməz. Əgər, bu haqda müsəlmanlar arasında ixtilaf varsa, bunlar hamısı ibadətin növlərinə aiddir. Yəni hər hansı bir əməlin ibadət olub-olmamasında ixtilaf vardır. Allahdan başqasına ibadət etmək haram və şirkdir. Buna görə də gərək biz ibadətin leksik (lüğəvi) və Quranda olan mənasını işıqlandıraq.

Daha açıq desək, ibadətdə tovhid xüsusi bir dəstəyə aid ediləsi bir əməl deyildir. Əksinə, bütün müsəlmanların nəzərində bir əməl sayılır. Lakin bəzi əməlləri bir qrup ibadət adlandırırlar. Başqa müsəlmanların nəzərində isə bu əməllər ibadət sayılmır. Buna görə də, gərək ibadətə məntiqi cəhətdən tərif verməklə əhatə dairəsini müəyyənləşdirək.

İBADƏTİN LEKSİK MƏNASI VƏ ONUN GENİŞ TƏRİFİ

“İbadət” ərəb sözü olub, sitayiş etmək deməkdir. İbadətin mənasına məntiqi cəhətdən tərif vermək mümkün olmamasına baxmayaraq, sitayiş sözünün mənası bizim hamımıza aydındır.

Biz yer və göyün nə olduğunu başa düşdüyümüz bir halda ona tərif verə bilmirik. Lakin onların adları çəkilən zaman ani olaraq yer və göy gözlərimiz önündə canlanır.

İbadət və sitayiş sözləri də yer və asiman kəlmələrinə oxşayır, yəni onlara məntiqi cəhətdən tərif verə bilməsək də, mənalərini dərk edə bilirik. Həqiqi aşiq öz məşuqunun qapısını, divarını öpüb onun paltarını və köynəyini sinəsi üstünə qoyursa və yaxud onun ölümündən sonra qəbrini öpürsə, heç bir millət və məzhəbi aşıqın məşuqa qarşı bu rəftarını sitayiş və ibadət adlandırmır.

Dünyanın böyük rəhbərlərinin mumiyalanmış cəsədlərinin ziyarətinə gəlib, cəsədləri qarşısında bir neçə dəqiqə sükut edib onları yad etmək ibadət sayılmır. Burada bir çox oyanmış vicdanlara hakim ibadət və ehtiramın mənasını ayırd etmək istərdik. Əgər “ibadət”ə məntiqi cəhətdən tərif vermək istəyiriksə, ona üç formada tərif vermək olar. Bu təriflərin üçü də bir hədəfi açıqlayır. Ən əvvəl vəhhabilərin ibadət üçün söylədikləri tərifin iki nöqsanını xatırladıq.

İbadətin iki nöqsanı:

a) İbadət kölgələnmək və özünü kiçiltmək mənasında: Lüğət kitablarında “ibadət” sözü özünü kiçiltmək və təvazökarlıq mənasında təfsir olunub.

Lüğət alimlərinin bu təfsiri “ibadət” kəlməsinin səhih və düzgün mənasını izah edə bilməz. Çünki:

1– Əgər ibadət kəlməsi özünü kiçiltmək və təvazökarlıq mənasında olsa, heç kimi müvəhhid (təkallahlı) adlandıрмаq olmaz. Bəşər fitrətən maddi və mənəvi cəhətdən məqamları yüksək olan insanların müqabilində

¹ Ən-Nəhl surəsi, 36-cı ayə.

² Əl-Ənbiya surəsi, 25-ci ayə.

³ Ali-İmran surəsi, 64-cü ayə.

təvazökarlıq edir. Məsələn, tələbənin müəllimə, övladın ata-anaya və yaxud aşiqin məşuqa qarşı təvazökarlığı və s. kimi.

2– Quran valideyn müqabilində təvazökarlıq etmək üçün övladlara belə göstəriş verir.¹

“Onların hər ikisinə acıyaraq mərhəmət qanadının altına alıb: “Ey Rəbbim! Onlar məni körpəliyimdən (nəvazişlə) tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!” –de.”

Əgər təvazökarlıq ibadət sayılırsa, onda gerek valideynə itaət edən təvazökar övladlar müşrik, valideynin üzünə ağ olanlar “təkallahlı” kimi tanınısınlar.

) Sonsuz təvazökarlıq.

Bəzi təfsir biliciləri lügət alimlərinin səhv və nöqsanlarını görüb onların səhvlərini düzəltmək üçün bu kəlmələri başqa variantda təfsir ediblər:

“Mehribanlıq və məhəbbət üzündən sonsuz həddə təvazökarlıq etmək ibadət sayılır. Bu təfsirlə əvvəlki təfsir arasında heç bir fərq yoxdur. Çünki Allah mələklərə Adəm qarşısında səcdə etməyi göstəriş verir:

“Biz mələklərə: “Adəmə səcdə edin”– dedikdə İblisdən başqa (hamısı) səcdə etdi.”²

Bir məxluq qarşısında səcdə etmək sonu olmayan təvazökarlığın bir nümunəsidir. Vəhhabilərin batil fikirləri düz olsa, onda gerek mələkləri müşrik, şeytanı isə “təkallahlı” kimi qəbul edək.

Yəqubun övladları, hətta onun özü və həyat yoldaşı Yusif qarşısında səcdə etdilər:

“Onların hamısı (ata-ana və on bir qardaşı) (hörmət əlaməti olaraq) ona (Yusifə) təzim edib əyildilər. Yusif dedi: “Atacan! Bu, əvvəl gördüyüm yuxunun yozumudur. Rəbbim onu (yuxunu) həqiqətə çevirdi.”³

Quran Yusifin uşaqlıqda gördüyü yuxunu nəql edərək buyurur:

“Bir zaman Yusif atasına demişdi: “Atacan! Mən (yuxuda) on bir ulduz və Günəşlə Ayı gördüm. Gördüm ki, onlar mənə səcdə (təzim) edirlər.”⁴

Bütün müsəlmanlar təkallahlıların rəhbəri olan əziz İslam Peyğəmbərinin ardıcılları olaraq “Həcərül-Əsvədi” (Kəbə evinin bir bucağında behiştədən göndərilmiş Qara daş) öpürlər və bu daşa əl sürürlər, yəni büt-pərəstlərin əməllərinə oxşar bir iş görürlər. Bununla belə, büt-pərəstlərin gördüyü iş şirk, müsəlmanların gördüyü iş isə həqiqi tovhid sayılır.

İbadəti yalnız təvazökarlıq adlandırmaq olmaz. Əksinə, təvazökarlıq ibadətin bir ünsürüdür və bu, ibadətin əsasını təşkil etmir. Təvazökarlıq və özünü kiçiltmək gerek əqidə ilə birlikdə olsun. Belə olan halda, bu, əqidə sayılır. Əgər xüsusi bir əqidə olmadan təvazökarlıq olunsay, ibadət sayılmaz.

İBADƏTİN DÜZGÜN TƏRİFİ

Birinci tərif: Allaha qarşı əqidə ilə təvazökar və kiçiklik halında yerinə yetirilən əməl və yaxud deyilən nitq və ya sözlə ibadət deyilir.

İndi görək ilahiyyat nə deməkdir? İlahiyyat “allahlıq” mənasında olub, “ilahi” isə Allah deməkdir. Əgər “ilah” kəlməsi məbud kimi təfsir olunursa, bu o deməkdir ki, məbud ilahın əsl həqiqi mənasını daşıyır. Əksinə, həqiqi və qondarma “ilahlara” bütün dünya millətləri arasında ibadət olunduğuna görə “ilah” kəlməsi məbud təsəvvür olunmuşdur. Əslində isə, məbudluq “ilahın” lazımlı şərtlərindən biridir.

Daha açıq desək, ilah kəlməsinin açıq mənası Allah deməkdir, yəni həmin “La ilahə illəllah”⁵ ıxlas ifadəsidir.

Əgər ilah sözü burada məbud mənasında işlənsə idi, ıxlas ifadəsi öz həqiqi mənasını itirəcəkdə. Çünki məlum olduğu kimi, bu dünyada Allahdan başqa minlərlə məbud var. Bu mətləbin həqiqətini ayələrlə araşdırsaq, görürük ki, ibadət əqidə ilə Allaha doğru əməl və rəftara deyilir. Və belə bir əqidə ilə başqa mövcudlara ibadət olunmamalıdır. Quran Allaha ibadət etməyi göstəriş verməklə yanaşı, Allahdan başqa ilah olmadığını da sübut edir:

“Ey bəndələrim! Allaha ibadət edin. Sizin Ondan başqa heç bir tanrınız yoxdur” / Əraf surəsi, 59-cu ayə/.

Bu ayənin məzmunu Quranda bir çox yerlərdə işlənmişdir. Əziz oxucular! Əraf surəsinin 58, 65, 73; Hud surəsinin 5, 61, 84; Ənbiya surəsinin 25; Möminun surəsinin 23, 32 və Taha surəsinin 14-cü ayələrinə müraciət edə bilərsiniz.

Bu ayələr əqidə ilə Allaha doğru təvazökarlığın ibadət olduğunu açıqlayır. Başqa ayələr də bu həqiqəti isbat edir:

¹ İsra surəsi, 24-cü ayə.

² Bəqərə surəsi, 34-cü ayə.

³ Yusif surəsi, 100-cü ayə.

⁴ Yusif surəsi, 4-cü ayə.

⁵ Allahdan başqa Allah yoxdur.

“Onlara: “Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur” deyildiği zaman təkbəbir göstəridilər” /Saffat surəsi, 35-ci ayə/.

Yəni müşrik və kafirlər Quranın bu sözünə əhəmiyyət vermirdilər və başqa mövcud olan ilahilərin ilahlığına inanırdılar. “Yoxsa onların Allahdan başqa bir tanrısı vardır? Allah bunların Ona qoşduqları şəriklərdən tamamilə uzaqdır!”¹

Ayədə insanların Allahdan başqasını qəbul etdikləri üçün bu əməl şirk sayılır. “O kəslər ki, Allaha başqa tanrı şərik qoşdular! Onlar (başlarına gələcək müsibəti, düçar olacaqları əzabı, bütün dəb əməllərinin aqibətini) biləcəklər.”²

“Onlar Allahla yanaşı, başqa bir tanrıya ibadət etməz...”³

Müşriklər öz bütələrinə əqidə bağladığına görə bu kimi ayələr nazil olmuşdur. “(Müşriklər Qiyamət günü) onlar üçün şəfaət diləsinlər (yaxud Allahın əzabını onlardan dəf etsinlər) deyər, Allahdan başqa tanrılar qəbul etdilər.”⁴

“Məgər siz Allahla yanaşı başqa tanrılar olduğuna şahidlik edirsiniz?”⁵

“Xatırla ki, bir zaman İbrahim atası Azərə demişdi: “Sən bütələri tanrıların qəbul edirsən?”⁶

Bu kimi ayələrdə bütperəstlərin öz məbudlarına ilah dedikləri üçün bunun şirk olduğu hamıya bəlli olur. Bütələr Allahın məxluqu olduğu halda bunlara ibadət edirdilər. Quran bu haqda buyurur: “Bu, ona görədir ki, yalnız Allah çağırıldığı zaman inkar edir, Ona şərik qoşulduqda isə inanırdınız. İndi isə hökm uca, böyük olan Allahındır.”⁷ Mərhum Ayətullah şeyx Məhəmməd Cavad Bələği “Alair-Rəhman” adlı öz nəfis təfsir kitabında ibadətə belə bir tərif verir:

İbadət insanın özü üçün təyin etdiyi bir varlığın müqabilində onun məqamının uca olmasının haqqını ödəmək üçün təvazökarlıqla etdiyi əməldir.

Mərhum Bələği vicdanı ilə ibadətə tərif vermişdir. Qeyd olunmuş ayələr bu tərfin düzgünlüyünü təsdiq edir.

Böyük ustad Həzrət Ayətullahul-Uzma Xomeyni (Allah ona rəhmət eləsin) öz nəfis kitabında bu nəzərə üstünlük verərək buyurur:

“İbadət bir kəsə Allah ünvanı ilə sitayiş etməkdir. İstər, böyük Allah ünvanında olsun, istərsə də kiçik Allah ünvanında.”⁸

Bu nəzəriyyəyə açıq-aşkar sübut şirk ilə mübarizə edən ayələr toplusudur. Quran bütün mövcudları və məxluqları ilah adlandırır sitayiş edənlərlə mübarizə aparmışdır.

Ayələrə müraciət etməklə “ilah” sözünün mənasının Allah olduğunu dərk edərək.

İBADƏTİN İKİNCİ TƏRİFİ

Rəbbin (sahib, yiyə mənasında) müqabilində təvazökarlıqla olunan əmələ ibadət deyilir. Yəni insan Rəbbinə qarşı sitayiş edərkən, özünü Rəbbinin müqabilində bəndə hesab edərsə, (istər bu onun Rəbbi olsun və yaxud olmasın) bu əməl ibadət sayılır. İbadətin Rəbbə layiq olan əməllərdən olduğunu Quran ayələri təsdiq edir:

“Məsih belə demişdir: Ey İsrail oğulları! Mənim də, sizin də Rəbbiniz olan Allaha ibadət edin!”⁹

“Şübhə yoxdur ki, Allah mənim də Rəbbim sizin də Rəbbinizdir. Elə isə, Ona ibadət edin! Budur doğru yol” /Ali-İmran, 51/.

Bəzi ayələrdə ibadət Xaliqə layiq olan əməllərdən biri sayılır.¹⁰

“RƏBB” KƏLMƏSİNİN MƏNASI NƏDİR?

“Rəbb” sözü ərəb lüğətində bir işin idarə edilməsini birisinə tapşırmaq və bu işin taleyi onun əlində olmasına deyilir. Əgər ərəb dilində evin sahibinə, uşağın dayəsinə və əkinçiyə “Rəbb” deyilirsə, bu ona görədir ki, bu işlərin taleyi, ixtiyarı və idarə olunması onun əlindədir. Bizim həyatımız, ölümümüz, ruzimiz, bağışlanılmağımız, taleyimiz Allahın ixtiyarında olduğuna görə Onu “Rəbb” adlandırırıq. Əgər bu kimi işlərin

¹ Tur surəsi, 43-cü ayə, Tövbə 43-cü ayə, Nəhl surəsi, 63-cü ayəyə müraciət edə bilərsiniz.

² Hicr surəsi, 96-cı ayə.

³ Furqan surəsi, 68-ci ayə.

⁴ Məryəm surəsi, 80.

⁵ Ənam surəsi, 74.

⁶ Ənan surəsi, 74.

⁷ Mumin (Ğafir surəsi), 12.

⁸ Kəşfi-əsrar, 29-cü səh.

⁹ Maidə surəsi, 72.

¹⁰ Ənam surəsi, 102.

başqa bir kəsin öhdəsində olmasını təsəvvür etsək, onda onu “Rəbb” təsəvvür etmiş olarıq. Və bu əqidə ilə də onun önündə sitayiş etsək, ona ibadət etmiş hesab olunuruq.

Daha açıq desək, ibadət və sitayiş bəndə olmağın bir növüdür. Yəni həqiqi bəndə özünü varlığa, ölüm-dirimə, ruzi-bərəkətə, məğfirətə¹, şəfaətə², ümumiyyətlə qanunlara /Tövbə surəsi, 31-ci ayə/ sahib olan malikə (varlığa) təslim edir.

İBADƏTİN ÜÇÜNCÜ TƏRİFİ

İbadət – Allah və yaxud bütün işlərin başlanğıcı olan varlıq qarşısında təvazökarlıqla sitayiş etməkdir.

Sözsüz ki, bütün yaranış və xilqət, varlığı diriltmək, öldürmək, ruzi yetirmək, bəndələrin günahlarını bağışlamaq və s. bu kimi işlər Allahın əlindədir.

Quran ayələrinə dəqqət yetirməklə, insanların ölüb-dirilməsinin və dünya işlərinin Allahın əlində olduğunu şahidi olarsınız.³ Quran bu kimi işləri başqasına aid etməyin qarşısını almışdır.

Nizam intizamla, zərgər dəqiqliyi ilə yaradılmış dünyada olan hər bir varlıq, mövcudluq bir-birinə sıx bağlıdır. Bu nizamı (ay-günəş, yer, səma, yağış, külək...) yaradan Alladır. Quran bəzi yerlərdə Allahın əmri ilə icra olunan əməllərin, hərəkətlərin səbəblərini də xatırladır:

“Dirildən də, öldürən də Odur. Gecə və gündüzün bir-birinin ardınca gedib-gəlməsi də Onun əmrilədir. Məgər dərk etmirsiniz?”⁴

Lakin, Quran başqa bir yerdə mələkləri öldürən və dirildən tanıtdırır:

“Nəhayət birinizin əcali gəlib çatdıqda onun canını mələklər alır.”⁵

Təbiətdə maddi və qeyri-maddi (mələklər) sayılan məxluqların gördükləri işlər hamısı uca olan Allahın iznilədir. Yəni mələklər Allahın əmri və göstərişi ilə işləri icra edirlər. Əgər bir nəfər bütün bu işləri Allahdan başqa birsinə, məsələn: mələyə, övliyəyə aid etsə və bunlara əqidə bağlamaqla onun qarşısında sitayiş etsə, ibadət sayılır. Başqa sözlə desək, əgər Allah bu işləri məxluqa tapşırıb və bu məxluqlar özbaşına, müstəqil bu işləri icra edirlərsə, onda Allaha şərikin sayılırlar. Belə bir əqidənin də şirk olması hamıya məlumdur. Quran bu haqda buyurur:

“İnsanların içərisində Allahdan qeyrilərini şərikin qoşub, onları Allahı sevən kimi sevənlər də vardır” /Bəqərə surəsi, 165/.

Heç bir məxluq Allahın misli və şəriki ola bilməz. Əgər bir məxluq Allahın göstərişi və izni ilə iş görürsə, deməli, ona itaət etmiş sayılır.

Peyğəmbərin vaxtında olan müşriklər bütələrin bir çox işlərdə azad və müstəqil olduğuna əqidə bağlayırdılar.

Cahiliyyət zamanı insanlar müşrikin əqidələri ilə bütün işlərin rəhbərlərin iradəsilə həyata keçdiyini güman edirdilər

“Onlar Allahı qoyub alim və rəhbərlərini, Məryəm oğlu İsanı özlərinə tanrılar qəbul etdilər.”⁶

Allaha məxsus olan şəfaət və bağışlanmağı bütələrə məxsus xüsusiyyət bilirdilər. Amma ayələrdə deyildiyi kimi, Allahın izni olmadan heç kim şəfaət edə bilməz: “Allahın izni olmadan, onun yanında kim şəfaət edə bilər?”⁷

Əgər onların məbudlarının Allahın izni ilə şəfaət etməyə əqidələri olsaydı, onda Quranda Allahın izni olmadan şəfaət etməyin qadağan olunmasına heç bir ehtiyac olmazdı.

Yunanıstanın hikmət sahiblərindən bəziləri dünyada növünə görə bir neçə Allah olduğunu güman edirdilər. Allaha məxsus olan işlərə qondarma məbudların qüdrəti və qabiliyyəti olduğuna inanırdılar. Dünyanın və insanın yaranışının məbudların iradəsilə baş verdiyinə inanaraq, Allahın bu işlərdən uzaq olduğunu güman edən cahil ərəblər mələklərə, aya, günəşə və ulduzlara sitayiş edirdilər.⁸

Onların bəziləri dəmirdən, daşdan düzəldilmiş bütələrə yaradan və dünyanı idarə edən bilməsələr də, bu bütələr özlərinə şəfaət edən kimi qələmə verirdilər:

“Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütələrə ibadət edir və “Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir” deyirdilər.”⁹

¹ Ali-İmran surəsi, 44-cü ayə.

² Zumər surəsi, 44-cü ayə.

³ Qəsəs, 73; Nəml, 60-64; Zumər, 5-6.

⁴ Muminun surəsi, 80-cı ayə.

⁵ Ənam surəsi, 61-ci ayə.

⁶ Tövbə surəsi, 31.

⁷ Bəqərə surəsi, 255.

⁸ Miləl və Nihəl, c. 2, s. 244.

⁹ Yunus surəsi, 18.

Bu batil əqidə üzündən bütlərə sitayiş edərək:

“Biz onlara yalnız bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik”¹ deyirdilər.

Hər bir əməl əqidə üzündən olarsa, ibadət sayılır. Beləliklə, hər bir mövcudun müqabilində əqidə üzündən olmadan təvazökarlıq və hörmət etmək ibadət sayılmır.

Müqəddəs İslam dinində aşiqin məşuqa, nökrin ağaya, arvadın ərə və s. ... səcdə etmələri haram sayılır. Lakin bu əməl əqidə üzündən olmasa ibadət sayılmır. Çünki Allahın izni olmadan heç kim başqa bir şəxsin qarşısında ibadət edə bilməz.

NƏTİCƏ:

Bura qədər çalışdıq ki, sizi ibadətin mahiyyəti ilə tanış edək, indi isə bu bəhsdən nəticə götürmək lazımdır.

Əgər bir nəfər bir neçə şəxsi ilah, rəbb və Allah hesab etmirsə və onlara təvazökarlıq, ehtiram edirsə:

“Onun (Allahın) möhtərəm bəndələri Ondan qabaq söz danışmaz, yalnız onun əmri ilə iş görürlər.”²

Sözsüz ki, belə bir əməl yalnız və yalnız təvazökarlıq və ehtiram sayılır.

Allah-taala bəzi bəndələrini yaxşı sifətlərlə tanıtdırmaqla insanları bu bəndələrə ehtiram etməyə cəlb edir:

“Allah Adəmi, Nuhu, İbrahim övladını və İmran ailəsini aləmlər (məxluqat, insanlar, bəşər övladı) üzərində seçilmiş (üstün) etdi.”³

Allah-taala i İbrahimi imamət məqamına yüksək etdi.

“Səni insanlara imam təyin edəcəyəm”⁴ Allah-taala Quranda həzrət Nuh, İbrahim, Davud, Süleyman, Musa, Məsih və Həzrət Məhəmməd (s)-ı yaxşı sifətlərlə tanıtdırmaqla qəlblərin məhəbbətini onlara cəlb edib.

Hətta, bəzilərinin ehtiramını və məhəbbətini vacib etmişdir.

“Mən sizdən bunün (risaləti təbliğ etməyimin) müqabilində yaxınlarıma (nəslimə, əhli-beytimə) məhəbbət göstərməkdən başqa, bir şey istəmirəm...”⁵

Əgər insanlar Allahın əziz və yaxın bəndələrinə sağlığında və vəfatından sonra rəbb və ilah əqidəsi olmadan ehtiram və hörmət edərsə, heç bir millət nə bu əməli ibadət, nə də o insanı müşrik hesab edə bilməz.

Xəbərdar olduğunuz kimi, dini rəhbərlərə itaət edərək həcc mərasimində Həcərül-Əsvədə (Qaradaş) əl sürür, bu daşı öpür, Allah evinin ətrafına dövrə (təvaf) vurur, Səfa və Mərvə dağları arasında qaçıraq, yəni bütperəstlərin bütlərə qarşı etdiyi əməllərə oxşar bir iş görürük. Bəs nə üçün indiyə kimi “daşa-torpağa ibadət edirik” sualını özümüzə verməmişik? Çünki biz daş-torpaqda zərrə qədər xeyir və zərərin olmadığını bilirik.

Əgər biz bu daş-torpağı rəbb, ilah adlandırıb əqidə üzündən bu işləri görsəydik, bütperəst olardıq. Buna görə də, peyğəmbərin, imamın, müəllimin, ata-ananın əlini öpmək və yaxud Quranı, dini kitabları, məqbərələri və Allah övliyalarına aid olan tarixi abidələri ehtiram üzündən öpməyin heç bir zərəri yoxdur.

Mələklərin Adəmə səcdə etmələri və Yusifin qardaşlarının Yusifə səcdə etmələri Quranda zikr olunub:

“Biz mələklərə Adəmə səcdə edin dedikdə İblisdən başqa hamısı səcdə etdi.”⁶

“Onların hamısı (ata-ana və on bir qardaş) ona (Yusifə) təzim edib əyildilər.”⁷

Mələklərin və Yusifin qardaşlarının bu əməllərini Adəmə və Yusifə ibadət etmək fikri kimi heç kim zehninə belə gətirməyib. Çünki səcdə edənlər ilah və rəbb niyyəti ilə səcdə etmirdilər. Buna görə də, onların etdikləri təzim ibadətə görə yox, əksinə hörmət və ehtirama görə idi.

Vəhhabilər bu ayələrə rast gəldikdə deyirlər:

Bu işlər Allahın əmri olduğuna görə səcdə edənlərin əməlləri ibadət sayılır.

Lakin, onlar bir məsələdən xəbərsizdirlər. O da budur ki, bütün əməllər, hətta Yusifin qardaşlarının təzim etməsi Allahın əmri ilə baş vermişdir. Çünki bu əməlin mahiyyəti ibadət və sitayiş sayılmadığına görə, Allah bu işi görməyə göstəriş vermişdir (diqqət edin). Əgər həmin işin mahiyyəti ibadət olsaydı, Allah-taala heç vaxt belə bir göstəriş verməzdi:

“(Ya Peyğəmbərim!) De: Allah ədəbsizliyi (yaramaz işləri) əmr etməz. Allaha qarşı bilmədiyiniz şeyimi deyirsiniz?”⁸

¹ Zumər surəsi, 3.

² Ənbiya surəsi, 26-27.

³ Ali-İmran surəsi, 33.

⁴ Bəqərə surəsi, 124.

⁵ Şura surəsi, 23

⁶ Bəqərə surəsi, 34.

⁷ Yusif surəsi, 100.

⁸ Əraf surəsi, 28-ci ayə.

Allahın göstərişi və əmri əməlin mahiyyətini dəyişmir. Əməlin mahiyyəti gərək Allahın əmrindən qabaq ibadət sayılmasın. Mahiyyət etibarı ilə ibadət olan hər hansı bir əməlin Allahın əmri ilə insana aid edilməsi vasitəsilə ibadət və sitayiş dərəcəsindən çıxmasını təsəvvür etmək olmaz.

Bu cavabı Mədinə və Məkkənin vəhhabi şeyxlərindən dəfələrlə eşitdiyimizə görə bu barədə onların Quran maarifinin təhlilində donuq xəbər verilir. İbadət və sitayiş məfhumunun özünün müstəqil mənası var. Bəzi vaxtlar bu ibadətə icazə verilir, bəzi vaxtlar isə qadağan olunur. Məsələn, namazın, orucun bir ibadət kimi yerinə yetirilməsinə əmr olunur. Bəzi vaxtlar isə bu, nəhy edilir. (Qurban və Fitr bayramlarında oruc tutmaq qadağandır.) Əgər, mələklərin və Yusifin qardaşlarının əməli mahiyyət etibarı ilə ibadət olsa, onu yerinə yetirməklə Allahın əmri heç vaxt mahiyyətini dəyişmir.

ÇƏKİŞMƏNİN ƏSAS HƏLLİ

Əziz oxucular diqqət yetirməlidirlər ki, bizim vəhhabilərlə ixtilafli məsələlərimizin bir çoxu “ibadət” məfhumunun təhlilindən irəli gəlir. Nə qədər ki, ibadətə məntiqi tərif verilib insafli hökm çıxarılmayıbsa, bütün bu bəhslərin heç bir nəticəsi olmayacaq. Buna görə də təhqiqat apararkən, bir sıra lüğətçilərin sözlərinə uymaq lazım deyil. Bu barədə Quran ən görəl yol göstəricidir. Çox əfsuslar olsun ki, bütün vəhhabi yazıçıları və onların əqidə və fikirlərinin əleyhinə kitab yazanlar bu məsələni (ibadətin məntiqi və həqiqi mənasını) təhlil etmək əvəzinə, II dərəcəli məsələlərə daha çox əhəmiyyət vermişlər.

Bir sözlə, vəhhabilər deyirlər:

“Sizin Peyğəmbərin şərəfinə gördüyünüz bir çox işlər (qəbri ziyarət etmək, təvəssül etmək. və s.) Peyğəmbərə, imama ibadət etmək sayılır və bunun da nəticəsi şirkdir.

İndi isə, vəhhabilərin cənazəyə ibadət adlandırdıqları bir neçə əməli xatırlatmaqla bütün bunların iki tərəfi olduğunu qeyd edirik: A) İbadət sayılır; B) İbadət sayılmır. 1) Peyğəmbərdən və saleh bəndlərdən şəfaət istəmək. 2) İlahi övliyalardan şəfaət istəmək. 3) Dini rəhbərlərdən hacətini diləmək. 4) Qəbir sahibinə təzim və ehtiram etmək. 5) Peyğəmbərdən və başqalarından kömək istəmək.

De: Bütün şəfaət yalnız Allaha məxsusdur” /Zümər surəsi, 44-cü ayə/.

“Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O şəfa verir” /Şuəra surəsi, 80-cı ayə/.

Vəhhabilər bu ayələrə əsaslanaraq şəfaətin ancaq Allaha məxsus olduğunu deyirlər.

Bunu Allahdan başqasından istəmək ibadət sayılır.

Burada “Allahın felini təfsir etmək” və “Allahın feli nə deməkdir?” sualına cavab vermək lazımdır.

Hər növ şəfaət və xəstələrə şəfaət verən əməl özü tam müstəqil və sərbəstdir. Bu yalnız Allaha məxsusdur. Əgər Allahdan başqa bir şəxsədən əqidə etibarı ilə, o şəxsi rəbb və yaxud ilah qərar verib şəfaət istənilsə, sözsüz ki, bu əməl ibadət sayılacaq. Amma əgər, belə bir əqidə ilə yox, həmin şəxsi Allahın bəndəsi bilib ondan şəfaət istənilsə, Allahın işini Ondan başqa bir kəsədən istəmək sayılmır.

Bu hökm Allahdan başqa bir kimsədən kömək diləməyə də aiddir. Kömək diləmək iki cürdür: a) ibadət b) qeyri-ibadət.

Bu hökm tək-cə ibadət və qeyri-ibadəti bir-birindən ayırmır. Əksinə, tovhid və şirk arasında ümumi bir qaydadır.

“Antibiotik” maddələr insan vücudunda mikrobların məhv olmasına böyük təsir göstərir. Əgər bu maddənin funksiyasına görə bunun işini müstəqil hesab etsək və əqidə bağlayıb, buna təzim edib kömək istəsək, şirk və ibadət sayılır. Lakin buna təsir edən qüvvənin Allah tərəfindən olduğunu nəzərə alsaq, bu şirk və günah sayılmaz. Bu kimi çəkişmələri və mübahisələri həll etmək üçün ibadətin, ilahın və rəbbin mənasını dərk etmək lazımdır. Cahil ərəblərin bütün işləri bütələrə əqidə üzündən olub. Onlar bütələri hər bir işdə müstəqil hesab etməklə bütələrdən kömək və hacət istəyir və yaxud Allahın bütün işləri bütələrin öhdəsinə qoyduğunu güman edirdilər. Bütələr istədikləri şəxsə şəfaət verər, istəmədiklərinə isə, verməyə bilirlər.

Bu bəhs haqqında daha çox məlumat almaq istəyənlər aşağıdakı kitablara müraciət edə bilirlər.¹

¹ Məalimit-tovhid; Ət-tovhid fil-Quran.

SAGLIĞINDA İLAHİ ÖVLİYALARDAN KÖMƏK İSTƏMƏK

Övliyalardan kömək diləmək bir neçə şəkildə həyata keçir:

1– Diri adamdan bizə ev tikmək üçün kömək etməsini və yaxud ixtiyarında olan su ilə bizi təmin etməsini istəmək.

2– Diri adamdan bizim haqqımızda dua etməsini və Allahdan günahlarımızın bağışlanmağını tələb etməsini istəmək. Bu iki surət, demək olar, müştərəkdir.

Yəni ondan istədiyimiz hacət adi bir iş kimi yüz faiz onun ixtiyarındadır. Fərqi budur ki, birinci surət dünya işlərinə, ikincisi isə axirət işlərinə aiddir.

3. Diri adamdan həkimsiz və dərmanız olaraq xəstə adama şəfa verməsini, bizə itirdiyimizi tapmaqda, borclarımızı qaytarmaqda kömək etməsini, bir sözlə, möcüzə və kəramət yolu ilə adi və təbii vasitə olmadan bizim hacətimizi yerinə yetirməsini istəmək.

4. Hacət istədiyimiz adam bu dünyada diri deyil (vəfat edib), amma o biri dünyada həyat sürdüynə, Allah ruzisindən bəhrələndiyinə əqidəmiz olduğuna görə belə bir adamdan bizim haqqımızda dua etməsini istəmək.

5. Belə bir adamdan (vəfat etmiş şəxsdən) Allahın ona verdiyi mənəvi qüvvəti ilə xəstəyə şəfa verməsini, itirdiyimizi tapmasını və s. tələb etmək. Axıncı iki surət ikinci və üçüncü surətlər kimidir. Fərqi budur ki, 1-ci, 2-ci 3-cü surətdə hacət istədiyimiz şəxs diri, 4-cü, 5-ci surətdə isə zahirən ölü, həqiqətdə isə diridir. Bu dünyada vəfat etmiş adamdan adi vasitə ilə maddi işlərdə bizə kömək etməsini istəmək düzgün sayılmır. Çünki o, dünyasını dəyişmiş və adi vasitələrdən üzülmüşdür. Burada qeyd olunan beş surətin birinci üç surəti maddi dünyada diri adamdan, axıncı iki surəti isə axirət dünyasında diri olan adamdan hacət istəməyə aiddir. Biz birinci üç surət haqqında bu fəsildə bəhs edəcəyik. Axıncı iki surət haqqında isə gələn fəsillərdə bəhs edəcəyik.

Birinci hal:

Diri adamlardan maddi və adi işlərdə kömək istəmək bəşər mədəniyyətinin əsasını təşkil edir. Çünki dünyada cəmiyyətin mövcudluğu insanların bir-birinə köməyi üzərində qurulub. Bütün dünya aqilləri həyatı məsələlərdə bir-birilərinə kömək etmişlər. Bu məsələnin hökmü çox açıq-aşkar olduğuna görə heç kim buna irad tuta bilməz. Bizim bəhsimiz Quran və hədis olduğu üçün bir ayə nəql etməklə kifayətlənirik.

“Gəlin öz qüvvənizlə mənə kömək edin, mən də sizinlə onlar arasında möhkəm bir sədd düzəldim.”¹

İkinci hal. Dünyada yaşayanlardan xeyirli dualar və günahların bağışlanmasını tələb etməkdir. Dirilərdən belə bir işi tələb etmək Quranın zəruri göstərişlərindən biridir. Hər kimin Qurandan qısaca məlumatı olsa, peyğəmbərlərin ümməti haqqında dua etməsini və yaxud ümmətin peyğəmbərdən günahlarının bağışlanmasını tələb etməsinin şahidi olar.

Bu barədə ayələrin toplusunu qeyd edirik:

Ayələr mürəkkəb quruluşda olduğundan biz onları izahla bəyan edirik:

1. Bəzi vaxtlar Allah-taala öz Peyğəmbərinə ümməti haqqında dua etməyi göstəriş verir:

“Artıq sən onları əfv et, onlar üçün (Allahdan) bağışlanmaq dilə, işlərində onlarla məsləhətləş...”²

“Qadınların beyətini qəbul et və Allahdan onların bağışlanmasını dilə. Həqiqətən, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!”³

“(Ya Məhəmməd!) Onların mallarından sədəqə (zəkat) al. Bununla onları (günahlardan) təmizləmiş, pak etmiş (mallarına bərəkət vermiş, əməllərinin savabını artırmış) olarsan. Ola bilsin ki, Allah onların tövbələrini qəbul etsin. Həqiqətən, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!”⁴

Bu ayədə Allah-taala Peyğəmbərə dua etmək haqqında göstəriş verir. Çünki Peyğəmbərin ümməti üçün etdiyi dua tez qəbul olur. Yəni peyğəmbərin duasından sonra müsəlmanlar özlərini rahat hiss edirdilər.

2. Bəzən Peyğəmbər günahkarların xüsusi şəraitdə bağışlanmasını Allahdan diləyəcəyini vəd edirdi.

“Ancaq İbrahim öz atasına: Mən (öz Rəbbimdən) mütləq sənə bağışlanmağını diləyəcəyəm.”⁵

“(İbrahim dedi:) Mən Rəbbimdən sənə bağışlanmağını diləyəcəyəm. O mənə qarşı çox mehribandır.”⁶

¹ Kəhf surəsi, 95-ci ayə.

² Ali-İmran surəsi, 159.

³ Mümtəhinə surəsi, 12.

⁴ Tövbə surəsi, 103.

⁵ Mümtəhinə surəsi, 4.

⁶ Məryəm surəsi, 47.

“İbrahimin öz atası üçün bağışlanma diləməsi isə ancaq ona verdiyi bir vədə görə idi.”¹

Bu ayələrdən məlum olur ki, peyğəmbərlər vədə verdikləri üçün Allahın günahları bağışlamasını istəmişlər. İbrahim də Azərə belə bir vəd verir.

Lakin Azəri bütə ibadət edən gördükdə, dua etməkdən imtina edir. Çünki duanın qəbul olmasının şərtlərindən biri də budur ki, dua olunan adam müsəlman olsun, müşrik yox.

3. Allah-taala günahkar müsəlmanlara tövbələrin qəbul olunması üçün Peyğəmbərin yanına gəlib, ondan günahların bağışlanmasını tələb etməyi göstəriş verir. Əgər Peyğəmbər onların haqqında dua etsə, Allah-taala həmin adamların günahlarını bağışlayar.

“Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də, onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.”²

Daha bundan yaxşı nə ola bilər ki, Allah-taala günahkar ümmətə tövbə etmək üçün Peyğəmbərin hüzuruna gəlməyi göstəriş verir. Peyğəmbərin yanına gəlib günahların bağışlanmasını diləməyin iki böyük faydası var:

a) Peyğəmbərdən günahların bağışlanmasını diləmək günahkarlarda itaət ruhunu dirçəltməklə yanaşı, Peyğəmbərin məqamını yaxşı dərk edib ona itaət etməyə səbəb olur. Adətən, insanın belə rəftarı Peyğəmbərin qarşısında təvazökarlığa səbəb olur. İnsan səmimi-qəlbdən bu ayəyə əməl edir:

“Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan ixtiyar sahiblərinə itaət edin!”³

b) Bu əməl və rəftar Peyğəmbərin məqam və mövqeyini ümmətin zəhnində canlandırır. Maddi ləzzətlərin xüsusi səbəblərlə Allah bəndələrinə çatdığı kimi Allahın günahları bağışlanması sayılan mənəvi ləzzətlər də xüsusi səbəblərlə, o cümlədən Peyğəmbərin və övliyaların duası ilə bəndələrə çatır. Bəndələr günəş istiliyindən, enerjisindən, şüasından və gücündən faydalandıqları kimi risalət günəşi sayılan Peyğəmbərin mənəvi xeyirlərindən də faydalanırlar. Varlıq dünyasında hər iki mərhələ, “səbəb və səbəbkar” olduğundan hər iki dünyanın maddi və mənəvi dəyərləri də səbəblə yanaşıdır.

4. Bəzi müsəlmanlar həmişə Peyğəmbərin yanına gəlib ondan dua etməsini diləyirdilər. Elə buna görə də onlar bu xeyirxah əməli münafıqlərə (ikiüzlülərə) təklif etdikdə, onlar bundan imtina edirdilər:

“Onlara (münafıqlərə): “Gəlin Allahın Peyğəmbəri (Rəbbinizdən) sizin bağışlanmağınızı diləsin” – deyildiyi zaman (istehza ilə) başlarını bulayar və sən (ya Muhəmməd!) onların təkəbbürlə üz çevirdiklərini görərsən.”⁴

5. Bəzisi ayələr pak fitrətli insanların Allah dərgahında Peyğəmbərin duasının yüz faiz xüsusi bir təsirə malik olub qəbul olacağını bilmələrinə şəhadət verir. Elə buna görə də Peyğəmbərin yanına gəlib bağışlanmalarını ondan diləyirdilər.

Allahın insanları Peyğəmbərin vasitəsi ilə hədayət etdiyi insanların da pak fitrəti İlahi ləzzətlərin Peyğəmbər tərəfdən onlara çatmasına səbəb olurdu. Bu nöqtəyi- nəzərdən peyğəmbərlərin hüzuruna gəlib dua və bağışlanmalarını ondan diləyirdilər.

“(Oğlanları Yəquba) Dedilər: “Ata! Bizim üçün günahlarımızın bağışlanmasını dilə. Biz, doğrudan da, günahkar olmuşuq.” (Yəqub) dedi: “Mən Rəbbimdən sizin bağışlanmağınızı diləyəcəyəm. O, həqiqətən, bağışlayandır, rəhm edəndir!”⁵

6. Peyğəmbər münafıqlərin, bütperəstlərin (əgər öz günah əməllərindən əl çəkməzlərsə) haqqında dua edib günahlarının bağışlanmalarını istə, duasının qəbul olmayacağını Quran xəbər verir. Bu ayələr istisna olmaqla başqa ayələr Peyğəmbərin duasının xüsusi təsir bağışlayacağını isbat edir:

“(Ya Peyğəmbərim!) Onlar (münafıqlər) üçün istər bağışlanma dilə, istər diləmə; onlar üçün yetmiş dəfə bağışlanma diləsən də, yenə Allah onları bağışlamayacaq.”⁶

“Sən onların bağışlanmasını diləsən də, diləməsən də, fərqi yoxdur. Onsuz da Allah onları bağışlamayacaqdır. Şübhəsiz ki, Allah fasiq qövmü doğru yola yönəltməz!”⁷

“Onlara əzab gəldikdə, dedilər: “Ya Musa! (Allahın sənin dualarını qəbul etmək və peyğəmbərlik vermək barəsində) sənənlə olan əhdi hörmətinə bizim üçün Rəbbinə dua et. Əgər O, bu əzabı üzərimizdən götürsə, biz, hökmən, sənə iman gətirəcək və İsrail oğullarını sənənlə birlikdə (istədikləri yerə) göndərəcəyik.”⁸

¹ Tövbə surəsi, 114.

² Nisa surəsi, 64.

³ Nisa surəsi, 9.

⁴ Münafıqun surəsi, 5.

⁵ Yusif surəsi, 97-98.

⁶ Tövbə surəsi, 80.

⁷ Münafıqun surəsi, 6.

⁸ Əraf surəsi, 134.

Bu ayədə əzabın götürülməsini Musanın özündən istəirlər. Belə olan halda bu ayə üçüncü surətin sübutlarına aid olacaqdır.

Lakin bu ayədə Musanın dua etməsini istəmir. Burada belə bəlli olur ki, Musanın duası müşriklər haqqında qəbul olmur.

7. Bəzi ayələrdə imanlı adamların başqaları üçün dua etmələrinin şahidi oluruq:

“Onlardan (mühacirlərdən və ənsardan) sonra gələnlər belə deyirlər: Ey Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəl iman gətirmiş (din) qardaşlarımızı bağışla.”¹

8. Təkcə möminlər deyil, hətta ərşi daşıyanlar da (mələklər) imanlı adamlar üçün dua edib bağışlanmalarını istəyirlər:

“Ərşi daşıyanlar və onun ətrafında olanlar (mələklər) öz Rəbbini həmd-səna ilə təsdiq edir, Ona (qəlbən) inanır və möminlərin bağışlanmasını diləyərək belə deyirlər: Ey Rəbbimiz! Sənin rəhmin və elmin hər şeyi əhatə etmişdir. Artıq tövbə edib Sənin yolunla gedənləri bağışla, onları cəhənnəm əzabından qoru!”²

Yaxşı olardı ki, biz də Allah bəyənən bu dəstə kimi mömin bəndələr üçün dua edək.

Üçüncü surət:

İndi isə fəvqəladə işləri görməyə qüdrəti olan adamdan qeyri-təbii yol ilə, məsələn, möcüzə ilə xəstələrə şəfa verməsini diləmək haqqında bəhs edək. bəzi İslam alimləri bunu ikinci surətə oxşatmışlar. Yəni xəstənin şəfa tapması, borcun qaytarılması və s. işlər üçün Allaha dua etsin. Çünki bu işlərin əlacı Allahın əlindədir. Peyğəmbər, imam və övliyaların duası isə vasitə sayılır. Bu cəhətdən məcazi surətdə Allahın işi dua edənə əsaslanır.³

Lakin Peyğəmbərdən belə bir şəfanın səhih və düzgün olmasını Quran təsdiq edir. Həqiqətən, məsum Peyğəmbər, imam möcüzə göstərərək Allahın izni ilə xəstəyə şəfa verir.

Düzdür, Quran şəfanın Allaha məxsus olduğunu təsdiqləyir:

“Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O (Allah) şəfa verir.”⁴

Eyni zamanda da başqa ayələrdə şəfanı bal və Qurana aid edir:

“(O, arıların) qarınlarından insanlar üçün şəfa olan müxtəlif rəngli (ağ, sarı, qırmızı) bal çıxar.”⁵

“Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik.”⁶

“Sizə Rəbbinizdən bir öyüd-nəsihət, ürəklərdə olana bir şəfa, möminlərə hidayət və mərhəmət gəlmişdir.”⁷

Bu ayələri topladıqda Allahın şəfa verməsində müstəqil olduğunun şahidi oluruq. Bununla belə, başqalarının şəfa verməsi də Allahın izni ilə həyata keçir.

İslam və fəlsəfi nöqteyi-nəzərdən bütün işlərin səbəbi Allaha qayıdır. Bu işlərin həyata keçməsi üçün heç kimin zərrə qədər müstəqilliyi yoxdur. Buna görə də arı balına şəfa qüdrətinin Allah tərəfindən verilməsinin Quran və əql cəhətdən heç bir nöqsanı yoxdur. Dərman otlarına və kimyəvi maddələrə sağlamlıq qüdrətini verən Allah eləcə də Peyğəmbərə və imama belə bir qüdrət veribdir. Murtaqlar riyazi yolla böyük ruhi qüvvələri əldə edirlər. Belə olan surətdə Allah-taalanın Peyğəmbər və imama onların bəndələrinə görə xüsusi bir şəraitdə heç bir təbii vasitə olmadan fəvqəladə işlər görə bilmələri üçün belə bir qüdrətin verməsinin nə eybi var?⁸

Peyğəmbərin, imamın və övliyaların şəfaət etməsi və başqa-başqa fəvqəladə işlər görməsinin Allahın əsl şəfaverici olması ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur. Çünki Peyğəmbər və imamlar Allahın izni ilə belə işləri görürlər.

Quran ayələri də insanların Peyğəmbər və başqalarından belə bir işin yerinə yetirilməsini tələb etmələrini təsdiq edir.

Bəni-İsrail qəbiləsi quraqlıq illərinin birində öz peyğəmbərindən qeyri-təbii yol ilə su istəyir. Yəni peyğəmbərə: “Allaha dua et, bizə su yetirsin” – demədilər, əksinə, peyğəmbərə: “Bizi su ilə doyuzdur” – dedilər.

¹ Həşr surəsi, 10.

² Mömin surəsi, 7.

³ Kəşfül-irtiyab, s. 274.

⁴ Şuəra surəsi, 80.

⁵ Nəhl surəsi, 69.

⁶ İsrə surəsi, 82.

⁷ Yunus surəsi, 57.

⁸ Bu haqda daha çox məlumat almaq istəyənlər “Nuriyyə mən peyambəran” kitabına müraciət edə bilər. / Ayətullah Cəfər Sübhani/.

“Camaat (Tih səhrasında) ondan (Musadan içməyə) su istədiyi zaman ona: “Əsanı daşa vur!” – deyə vəhy etdik. (Əsanı daşa vuran kimi) ondan on iki çeşmə qaynayıb axmağa başladı.”¹

Həzrət Süleyman məclisdə olanlardan Bilqeyisin taxtını yüzlərlə kilometr uzaqlıqdan bir anda gətirməyi istədi:

“(Süleyman) dedi: “Ey əyanlar! Onlar müti vəziyyətdə yanıma gəlməmiş, hansınız onun (Bilqeyisin) taxtını mənə gətirə bilərsiniz?”²

Bəziləri asan işləri Allahdan başqasının, fəvqəladə işləri isə Allahın işi olduğunu təsəvvür edirlər.

Halbuki Allah və Ondan başqasının işlərində ölçü müstəqillik və qeyi-müstəqillikdir. İşə görə heç kimdən kömək istəmədən tam sərbəst və süstəqil görülmə iş Allahın işi adlanır. Bunun müqabilində istər adi, istərsə də qeyri-adi işdə kömək və iznlə bir iş görənə qeyri-ilahi iş deyirlər.

Yəni müstəqil bir qüdrətin (Allahın) köməkliyi ilə bir işi yerinə yetirmək.

Əgər Allah övliyalara bəşər qüdrətindən xaric olan fəvqəladə işlər görmək üçün qüvvə verirsə və biz də övliyalardan bu kimi işləri yerinə yetirmələrini istəyiriksə, bunun heç bir eybi yoxdur.

Quranda Allah-taala Həzrət Məsihə buyurur:

“O zaman sən Mənim iznimlə palçıqdan quşa bənzər bir şey düzəldib ona üfürürdün, o da mənim əmrimlə quş olurdu. Sən mənim iznimlə anadangəlmə və cüzamlı xəstəyə şəfa verir və mənim iznimlə ölümləri dirildirdin.”³

İlahi övliyaların belə bir fəvqəladə işləri görməyə qüdrətləri olduğunu Quran ayələri isbat edir.

* * *

Bura qədər “Dirilərdən kömək istəməyin” hər üç surətini Quran ayələri ilə işıqlandırdıq. İndi isə axırıncı iki surəti, yəni müqəddəs ruhlardan kömək istəməyi Quran və hədisə əsasən isbat edək.

¹ Əraf surəsi, 160.

² Nəml surəsi, 38.

³ Maidə surəsi, 110.

İLƏHİ ÖVLİYALARIN RUHLARINDAN KÖMƏK İSTƏMƏK

Mühüm məsələlərdən biri də İlahi övliyələr dünyalarını dəyişdikdən sonra onların müqəddəs ruhlarından kömək istəməkdir.

İstər bu kömək dua diləməklə, istərsə də fəvqəladə işlərlə olsun. Çünki müsəlmanlar ikidki zamanda Peyğəmbər və İmamın məhzərində hazır olmaqla, onlardan kömək diləyə bilməzlər. Əksinə, onların müqəddəs ruhlarından kömək və dualar dilənir.

Bu iki surəti şərh etməyin böyük bir əhəmiyyəti vardır.

Bu mövzunun mahiyyəti aşağıdakı dörd mətləbi açıqlamaqla üzə çıxacaq. Həmin dörd mətləb bunlardan ibarətdir:

1. İnsanın ölümündən sonra həyat və ruhun davam etməsi.
 2. İnsanın mahiyyəti onun ruhu və həyatıdır.
 3. Ruhlar dünyası ilə əlaqə saxlamaq mümkündür.
 4. Ruhlardan kömək diləmək haqqında İslami mühəddislərin və bütün əsrlər boyu müsəlmanların rəftarı.
- İndi isə bu dörd mətləbin şərh və izahı:

1. İNSANIN ÖLÜMÜNDƏN SONRA HƏYAT VƏ RUHUN DAVAM ETMƏSİ

a) Ölüm insanın yoxluğu sayılmır:

Ölümlə həyatın sona çatmadığını Quran ayələri sübuta yetirir. Əksinə, ölüm ilə insanın üzünə maddi aləmdən daha da üstün olan başqa bir aləmin qapısı açılır.

Ölümü insanın yoxluğu hesab edənlər insan ölümü ilə hər bir şeyin aradan getdiyini, insandan heç bir əsər-ələmət qalmadığını, insandan yalnız torpaqlar altında qurumuş ruhsuz sümüklərin qaldığını güman edirlər. Belələri qeyri-iradi materialist fəlsəfənin təsiri altında düşüb ona itaət edirlər. Belə fikir sahibləri insan üçün yalnız maddi dünyanı, bədən üzvlərini, beynini və döyünən ürəyini həyat adlandırırlar. İnsan hüceyrələrinin hərəkəti dayanmaqla o, hərəkətsiz cismə dönür. Yəni bu fikir sahibləri ruhu maddi cisim hesab edirlər. Əgər cismin hərəkəti birdəfəlik aradan gedərsə (ölərsə), ruh da onunla birlikdə məhv olar və bu dünyada ruhdan heç bir əsər-ələmət qalmaz.

Belə nəzəriyyə irəli sürənlər materialistlərin təsiri altında insanı sadəcə olaraq müxtəlif tərkib hissələrindən təşkil olmuş maşına oxşatmışlar. Yəni insanın bədən üzvləri məhv olmaqla (çürüməklə) onun həyatından heç bir əsər-ələmət qalmır.

Ruh və həyat haqqında materialistlərin söylədikləri nəzəriyyəni dünyanın böyük ilahiyyat alimləri və filosofları qəbul etmirlər. Çünki ilahiyyatçılar insanın maddi dünyasından əlavə, onun əsl cəvhəri sayılan ruh və həyatın davamiyyətinə inanırlar. Ruh bir müddət bədənə fəaliyyət göstərir, bədənə ayrıldıqdan sonra isə tənha öz funksiyasını aparır. İnsan öldükdən sonra ruhların qalması məsələsini bir neçə səhifə ilə isbat etmək qeri-mümkündür. İnsan ruhunun əbədi olması Quran ayələri və fəlsəfi sübutlarla isbat olunmuşdur. Biz burada Quran ayələri ilə bu mövzunu təsdiq edirik:

b) Quran və ruhun qalması.

Quran ayələri ruhun bədənə ayrıldıqdan sonra onun əbədi olduğuna şəhadət verir.

a) “Allah yolunda öldürülənlərə (şəhid olanlara) “ölü” deməyin. Əksinə, onlar (Allah dərgahında) diridirlər, lakin siz bunu dərk etmirsiniz.”¹

b) “Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də, ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi (cənnət ruzisi) yeyirlər.”²

“Onlar Allahın öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axirətdə) heç bir qorxusu olmayacağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.”³

“Onlar Allahdan gələn nemət və mərhəmətə, həm də Allahın möminlərin mükafatını puça çıxarmayacağına (xəbərinə) görə sevincək olurlar.”¹

¹ Bəqərə surəsi, 154.

² Ali-İmran surəsi, 169.

³ Ali-İmran surəsi, 170.

v) “Həqiqətən, mən sizin Rəbbinizə iman gətirdim. Məni eşidin! “Ona: “Cənnətə daxil ol!” deyildi. Dedi: “Kaş qövmüm biləydi ki, Rəbbim məni niyə bağışladı və nəyə görə hörmət sahiblərindən etdi!”²

“Behiştə daxil ol” dedikdə axirət aləminin yox, Bərzəx aləminin behiştə nəzərdə tutulur. O, arzu edir ki, kaş qövmü Rəbbin onu niyə bağışladığını və mərhəmət sahibi etdiyini başa düşəydi.

Belə bir arzunu axirət əhlinə etmək düzgün deyil. Çünki axirət dünyasında hicablar və pərdələr aradan götürüləcək və hamı bir-birinin halından xəbərdar olaraq. Əksinə, o belə bir arzunu dünya əhlinə etmişdir. Çünki bu dünyanın insanları Bərzəx əhlindən xəbərsizdirlər. Quran buna şəhadət verir.

Sonrakı ayələr onun (Həbib Nəccarın) bağışlanmasından sonra qövmünün bir göy gürultusu ilə məhv olduğunu təsdiq edir: q) “Ondan (Həbib Nəccardan) sonra tayfasının üstünə göydən heç bir qoşun göndərmədik və heç gördərən də deyildik. (Onların cəzası) ancaq dəhşətli (tükürpədici) bir səs oldu. Dərhal məhv olub (şam kimi sönüb) getdilər.”³

Bu iki ayədə onun behiştə daxil olduqdan sonra qövmünün bu dünyada yaşamasını və gözlənilmədən məhv olub getməsinə Quran ayəsi təsdiq edir. Bu behişt Bərzəx behiştə ola bilər.

ğ) “Onlar (ölən gündən Qiyamətə qədər qəbir edində) səhər-axşam (gündə iki dəfə) odda yandırılırlar. Qiyamət qopduğu gün isə (deyiləcəkdir): Firon əhlini ən şiddətli əzaba salın.”⁴

Həyatın Bərzəx aləmində davam etməsi bu ayədən bəlli olur. Çünki Qiyamət gününə kimi səhər-axşam Firon əhlinə əzab olunur. Qiyamət günü yetişdikdə isə şiddətli əzaba düşər olurlar.

Səhər-axşam dedikdə, Bərzəx aləmi nəzərdə tutulur. Çünki Qiyamət günü səhər-axşam olmayacaq.

Beləliklə, biz bu mətləbi Qurana əsaslanaraq açıqladıq.

İNSANIN HƏQİQƏTİ ONUN RUHUDUR

İnsan iki hissədən, cisimdən və ruhdan ibarətdir. Lakin insanın əls həqiqəti onun cismi ilə olan ruhudur. Biz hələlik fəlsəfi nöqteyi-nəzərdən bu haqda bəhs etmirik. Quran ayələri ilə bu mövzunu işıqlandırırıq.

Quran ayələrində insanın həqiqətinin onun ruhu və nəfsi olduğu sübuta yetirilib.

“(Ya Məhəmməd!) De: “Sizə müvəkkil olan ölüm mələyi (Əzrail) canınızı alacaqdır. Sonra da (Qiyamət günü) Rəbbinizin hüsuruna qaytarılacaqsınız!”⁵

“Canınızı alacaq” kəlməsində məqsəd ölmək deyil, yəni götürmək və almaq mənasındadır.⁶ Əgər insanın mahiyyəti ruh və həyat olarsa, bu, ayənin məfhumuna aiddir. Amma, ruh və həyat insanın mahiyyətinin bir hissəsini və digər bir hissəsini isə bədən təşkil edirsə, bu, ayənin məna və məfhumu ilə düz gəlmir. Çünki ölüm mələyi (Əzrail) heç vaxt insanın bədənini almır, əksinə, bədən olduğu kimi qalır, ruh isə bədənəndən çıxarılıb başqa bir dünyaya aparılır.

İnsanın mahiyyəti kamillik, təkamül mərkəzi onun ruhudur. Bədən və cisim isə libasa bənzər bir örtükdür.

Ruhun ölümündən sonra əbədi qalması birinci mətləbdə açıqlandı və izah olundu. Quran ölümü bəşəriyyətin yoxluğu hesab etmir.

Əksinə, “şəhidlər, övliyələr” və “cinayətkarlar” üçün Qiyamət günündən qabaq bir xoş və əzablı həyat (Bərzəx aləmi) də vardır.

Əgər insanın mahiyyəti bədən hesab olunursa, şübhəsiz ki, insan dünyasını dəyişdikdən bir neçə müddət sonra həmin bu bədən quruyub torpağa dönür. Onda Bərzəx və Qiyamət aləminin heç bir məfhum və məntiqi dəyəri olmaz.

1. QURAN VƏ BAŞQA BİR DÜNYA İLƏ ƏLAQƏ YARATMAQ İMKANI

Ruhun və həyatın davam etməsi tənha kömək diləmək üçün kifayət etmir. Çünki elm və Quran nöqtəyi-nəzərindən ruhla əlaqə yaratmağı sübuta yetirmək lazımdır. Biz “Əsaləti-Ruh” kitabında bu haqda geniş bəhs etmişik.

Quran ayələri bəşər dünyasını dəyişən insanlarla əlaqə yaratmağın mümkün olduğunu sübuta yetirir.

¹ Ali-İmran surəsi, 171.

² Yasin surəsi, 25, 26, 26.

³ Yasin surəsi, 28-29.

⁴ Mömin surəsi, 46.

⁵ Səcdə surəsi, 11.

⁶ “Təfsirü Alair-Rəhman” /Əllamə Bəlaği/, s. 34.

a) Saleh (peyğəmbər) öz qövmünün ruhları ilə danışır

“Sonra onlar dəvəni tutub kəsdiilər və (bununla da) Rəbbinin əmrini saymazıyana pozub (istehza ilə): “Ey Saleh! Əgər sən (həqiqi) peyğəmbərlərdənsənsə, bizi qorxutduğunu (bizi hədələdiyin əzabı) gətir görək!”– dedilər.”¹

“Buna görə onları dəhşətli bir sarsıntı (yerdən zəlzələ, göydən tükürpədicı bir səs) bürüdü, onlar öz evlərində diz üstə düşüb qaldılar (bir göz qırpmında həlak oldular).”²

“(Saleh) onlardan üz döndərib belə dedi: “Ey ümmətim! Mən Sizə Rəbbimin əmrini (məne lütf etdiyi peyğəmbərliyi) təbliğ etdim və sizə öyüd-nəsihət verdim. Lakin siz nəsihət verənləri sevmirsiniz.”³

Bu üç ayəyə diqqət yetirin:

Birinci ayədə onların diri olarkən Saleh peyğəmbərdən İlahi əzab istədikləri xəbər verilir.

İkinci ayədə İlahi əzab yetişməklə onların məhv olduğu bildirilir.

Üçüncü ayədə isə onların ölümündən sonra Saleh peyğəmbərin onlarla söhbətindən xəbər verilir. Həzrət Salehin ölülərlə danışmasına iki əsas sübut var:

1. Ayələr ardıcılıqla nəql olunub.

2. Onların ölümündən sonra həzrət Saleh onlardan üz döndərib demişdir:

“Mən sizə Rəbbimin əmrini təbliğ etdim və sizə öyüd-nəsihət verdim. Lakin siz nəsihət verənləri sevmirsiniz.”

Quran Saleh peyğəmbərin ümməti ilə ciddi söhbət etdiyini təsdiq edir. Onlar həddət artıq inadkar olduqları üçün məhv olduqdan sonra da Saleh peyğəmbər onlara öz ailələrini xatırladır. (Siz nəsihət verənləri sevmirsiniz).

b) Şüeyb ölənların ruhları ilə danışır: “Elə bu zaman onları dəhşətli bir sarsıntı (yerdən zəlzələ, göydən tükürpədicı bir səs) bürüdü və onlar öz evlərində diz üstə düşüb qaldılar (bir göz qırpmında həlak oldular).”⁴

“Şüeybi yalançı adlandırılanlar sanki orada (evlərində) heç bir şənlık (nemət) içində yaşamamışdılar. Şüeybi təkzib edənlərin özləri ziyana uğrayanlar oldular.”⁵

“(Şüeyb) onlardan üz döndərib dedi: “Ey insanlar! Mən Sizə Rəbbimin əmrlərini təbliğ etdib və öyüd-nəsihət verdim. İndi kafir bir tayfadan ötrü necə yas tutum?”⁶

Bu ayələrin dəlilləri həzrət Saleh peyğəmbərə aid olan ayələrlə birdir.

v) İslam peyğəmbəri Həzrət Məhəmməd (ə) peyğəmbərlərin ruhları ilə danışır:

“Səndən əvvəl göndərdiyimiz peyğəmbərlərdən soruş: Biz Rəhməndən başqa ibadət olunası tanrılarını müəyyən etmişik?!”⁷

Yəni bu dünyada Peyğəmbər (s) başqa bir aləmdə (Axirətdə) yaşayan peyğəmbərlərdən əsrlər boyu Allahın göstərişinin nədən ibarət olduğunu soruşa bilər.

q) Quran bəzi yerlərdə peyğəmbərlərə salam göndərir. Bu salamlar heç vaxt yalan, quru və mənasız olmayıb:

Çünki Quranın ali və uca məfhumunu mənasız adlandırmaq insafdan çox-çox uzaqdır.

Düzdür, müasir dövrdə materialistlər ruh və həyatı əsassız bir düşüncə bilirlər, amma öz nitqlərində və söhbətlərində isə materializmin banilərində və rəhbərlərində alqışlar və salamlar göndərirlər.

Deməli, müsəlmanların gecə-gündüz oxuduqları Quranın mənası və məfhumu əsassız ola bilməz.

1. Bütün aləmlər içərisində Nuha salam olsun.

2. İbrahimə salam olsun.

3. Musaya və Haruna salam olsun.

4. Ali-Yasinə salam olsun.

5. Peyğəmbərlərə salam olsun.⁸

¹ Əraf surəsi, 77-ci ayə.

² Əraf surəsi, 78-ci ayə.

³ Əraf surəsi, 79-cu ayə.

⁴ Əraf surəsi, 91-ci ayə.

⁵ Əraf surəsi, 92-ci ayə.

⁶ Əraf surəsi, 93-cü ayə.

⁷ “Zuxruf” 45.

⁸ Saffat surəsi, 79, 109, 120, 130 və 181-ci ayələr.

ğ) Salam halında¹ Peyğəmbərə salam vermək.

Bütün dünyna müsəlmanları gecə-gündüz namazın sonunda Peyğəmbərə xitab edərək ona salam göndərirlər: “Əs-salamu ələykə əyyuhənnəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh.”

(Salam olsun Sənə, ey Peyğəmbər! Allahın rəhməti və bərəkəti olsun Sənə).

Şafei məzhəbinin alimləri bu salamı vacib, başqa məzhəb alimləri isə müstəhəb bilirlər. Lakin onların hamısı Peyğəmbərin müsəlmanlara belə göstəriş verməyinə inanırlar.² Peyğəmbərin sünnəsi onun sağlığında və vəfatından sonra da əbədi olaraq qalır.

Əgər, həqiqətən, bizim Peyğəmbərlə əlaqəmiz kəsilibsə, onda belə bir salam verməyin nə kimi faydası ola bilər?

Bu haqda daha çox məlumat almaq istəyən əziz oxucular “Əsaləti-Ruh” kitabına müraciət edə bilərlər.

Sonda xatırlatmalıyıq ki, namazın salamına əsaslanmağımızın səbəbi Quranda bu haqda ayələrin nazil olmasıdır.

BƏHSİN NƏTİCƏSİ

Birinci mətləbdə sübuta yetirildi ki, ölüm insan həyatının sonu və yoxluğu yox, onun başqa bir həyata qədəm qoymasındır.

İkinci mətləbdə isə insan həqiqətinin ruh olduğu, bədən isə libasa bənzərliyi sübuta yetirildi. Əgər insanın ruhu və həyatı əbədidirsə, sözsüz ki, onun şəxsiyyəti və mənliliyi də əbədidir.

Bu dünyada insanın dua etməyə, Allahın izni ilə fəvqəladə işlər görməyə qüdrəti varsa, deməli, o biri dünyada da (Bərzəx aləmi) onun müqəddəs ruhu Allahın izni ilə bədənə ehtiyacı olmayan işlərdən başqa bütün işləri görməyə qüdrəti vardır.

Üçüncü mətləbdə isə bu dünyada yaşayan insanların o biri aləmdə yaşayan insanlarla əlaqə yaratmaq imkanı və müqəddəs ruhların bizləri eşitməsi sübuta yetirildi.

Bu üç mətləbin dəqiqliyi bəhsin fəlsəfi imkanlarını isbat edir, yəni ilahi övliyələr bizim sözüümüzü eşidir və Allahın izni ilə cavab verirlər. Amma görəsən, İslam şəriətinin qanunları bu əmələ icazə verirmi?

Bu barədə biz dördüncü başlıqda bəhs edəcəyi.

4. MÜSƏLMANLAR VƏ MÜQƏDDƏS RUHLARDAN HACƏT İSTƏMƏK

İbn Teymiyyə və onun yolunu gedənlər səhabə və səhabədən sonra gələn dəstənin Peyğəmbərdən hacət istəməsini inkar etmişlər. Bu barədə belə deyirlər:

“Səhabənin əsrində yaşayan insanlar, tabein³ və həmçinin tabeindən sonra gələnlər Peyğəmbərin hüsurunda olmadıqlarından qəbri kənarında ondan hacət və kömək istəməmiş, qəbri kənarında namaz qılıb, dualar oxumamışlar.”⁴

Ola bilsin, səhabənin və tabeinin tarixindən xəbəri olmayan bir şəxs bu yalançı nisbətə həqiqət olduğunu təsəvvür etsin. Lakin tarixə müraciət etməklə bunun əksi sübuta yetirilir. Biz nümunə üçün bir neçə hadisəni burada qeyd edirik:

“Ömər xilafəti zamanı quraqlıq ili baş verdi. Bir kişi Peyğəmbərin qəbri kənarına gəlib dedi:

“Ey Allahın Peyğəmbəri! Ümmətin susuzluqdan məhv olur, onlar üçün su istə.” Sonra Peyğəmbər o kişinin yuxusuna gəlib buyurdu:

“Ömər yənə gedib, ona salamı çatdır və hamınızın susuzluqdan nıcat tapacağını Ömərə xəbər ver.”⁵

1. Səmhudi deyir:

“Bu hadisə Peyğəmbər Bərzəx aləmində olarkən onda hacət, kömək, dua diləməyin mümkün olduğuna əsas sübutdur.

Çünki o, (Peyğəmbər) müsəlmanların istəyindən xəbərdardır. Buna görə də sağlığında olduğu kimi, vəfatından sonra da hacət istəmək olar.”⁶

¹ Namazın sonuncu rükətində səcdələr və təşəhhüddən sonra namazı qurtarmaq üçün deyilən zikrlər (salamlar).

² “Təzkirətül-Füqəha”, c. 1, “Xilaf” kitabında bu salam Ömər ibn Xəttabdan və Abdullah ibn Məsuddan nəql olunmuşdur, sünnə əhlinin alimləri Əbu-Hənifə, Malik və Şafei bunun əsasında fətva vermişlər.

³ Peyğəmbəri görməyib, səhabəni görən insanlar. Peyğəmbərdən sonra gələn insanlar.

⁴ “Əl-Hidayətüs-sünniyə” risaləsi, s. 162 /Misir çapı/.

⁵ Vəfəül-Vəfa, c. 2, s. 1371.

⁶ Fəfəül-Vəfa, c. 2, 1371.

2. Səmhudi Hafiz Əbu Abdullah Məhəmməd ibn Musa ibə ən-Nomandan sənədin sonu Həzrət Əli ibn Əbu Talib (ə) ilə bitən belə bir hədis nəql edir:

“Peyğəmbərin vəfatından üç gün keçmiş Mədinədən kənarda yaşayan bir ərəb Peyğəmbərin məzarı kənarına gəlib başına qəbrin torpağından tökərək dedi:

“Ey Allahın Rəsulu! Sən buyurduğun kəlamları biz eşitdik. Allahdan öyrəndiyin əməlləri biz səndən öyrəndik. O cümlədən sənə nazil olan ayələrdən biri də, budur: “Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.”¹ – Mən özümə zülm etmişəm və əfv diləmək üçün sənənin yanına gəlmişəm...”²

“Əl-Vəfaü li-əxbari daril-Mustafa” kitabının müəllifi səkkizinci fəslin sonunda Peyğəmbərdən kömək və hacət istəmək haqqında müsəlmanların rəftarı barəsində çoxlu həlisdər və rəvayətlər söyləmişdir. Hətta imam Məhəmməd ibn Noman bu mövzu haqqında “Misbahuz-zilam fil-müstəcisin bi-xeyril-ənam” kitabını yazmışdır.

3. Məhəmməd ibn əl-Müncədir deyir: “Bir kişi səksən dinar pulu atamın yanında əmanət qoyub cihada gedirdi. O kişi atama dedi: Əgər pula ehtiyacın olsa, xərcləyə bilərsən.

Təsədüfən, bahalıq və qıtlıq ili baş verdi və atam səksən dinarı xərclədi. Nəhayət, pulun sahibi gəlib, pulunu tələb etdi. Atam dedi: “Yaxşı olar ki, sabah gələsiniz.” Atam gecə məscidə gedib üzünü Peyğəmbərin qəbrinə və minbərinə tutub sübhə kimi Peyğəmbərdən hacət və kömək istədi. Elə bu vaxt məscidin qaranlıq yerindən bir kişi göründü və dedi:

–Ey Əba Məhəmməd, al bu pul kisəsinə (kisənin içində səksən dinar pul var idi).”³

4. Əbu Bəkr İbn əl-Muqri deyir:

“Mənə, Təbəranıyə və Əbul-Şeyxə aclıq təsir etdi. Gecə Peyğəmbərin qəbri kənarına gəlib dedim:

“Ey Allahın Rəsulu! Biz acmışıq...”

Bir az keçməmiş məscidin qapısı açıldı və ələvi bir kişi iki cavanla əllərindəki yeməklə dolu zənbillə məscidə daxil oldular. Yeməyi yeyib qurtardıqdan sonra o kişi dedi:

–Peyğəmbər yuxuda mənə sizə yemək gətirməyi göstəriş verdi.”⁴

5. İbn Cəllad deyir:

“Yoxsul vəziyyətdə Mədinə şəhərinə daxil oldum. Peyğəmbərin qəbrinə yaxınlaşıb dedim:

– Ey Allahın Rəsulu! Sənənin qonağınam.

Birdən məni yuxu apardı. Yuxuda Peyğəmbərin mənə çörək verdiyini gördüm...”⁵

Biz hələlik bu hədislərin düzgünlüyü barəsində söhbət etmirik. Əsas məqsəd budur ki istər bu hədislər doğru və istərsə də yalan olsun, belə bir əməl müsəlmanlar arasında yayılmışdır. Əgər bu işlər bidət, haram, şirk və yaxud küfr olsaydı, onu qoşanlar müsəlmanların gözündən düşməmək üçün belə dastanlar qondarmazdılar.

“Əsaləri-Ruh” kitabında müqəddəs ruhlardan hacət və kömək diləmək haqqında hədislər və rəvayətlər nəql etmişik.

Bəzi mətləbləri burada qeyd etməkdən başqa çarəmiz yoxdur:

1. Bu hədislər bəzilərinin fikir və əqidəsinə görə, düzgün sayılmır. Çünki belələri hədisin ravilərini və sənədlərini axtarmadan hədisi saxta və qondarma kimi qələmə verirlər. Belə bir yersiz inkar bizim əsaslandığımız sübutlara zərər yetirirmi?

Cavab:

Bu kimi tarixi hadisələrə (inadkarlıq və əməlləri inkar etmək) üzləşmək tirixin itib batmasına və yaddaşlardan silinməsinə səbəb ola bilər. Çünki “Peyğəmbərdən kömək və hacət istəmək” haqqında rəvayətlər çox olduğundan bunların hamısını yalan və əsassız adlandırmaq olmaz. Əgər bu haqda olan hədisləri və rəvayətləri toplasaq, qalın bir kitab alınar.

Tutaq ki, bu hədislər qondarma və yalandır. Lakin həmin bu əsassız və qondarma rəvayətlər tarix boyu ardınca olduğumuz bir həqiqətdən xəbər verir. Yəni belə bir kömək və hacət istəmək şəriətin ziddinə olsaydı, heç vaxt qanuna zidd olan əməli iftixar üçün qondarmazdılar. Çünki, belə olan halda, nəinki öz məqamını ucaldar, əksinə, müsəlmanların qəzəbinə düşər ola bilərdilər.

¹ Nisa surəsi, 64.

² Vəfaül-Vəfa, c. 2, s. 1371.

³ Vəfaül-Vəfa, c. 2, s. 1380-1385/ Misir çapı/.

⁴ Vəfaül-Vəfa, c. 2, s. 1380.

⁵ Vəfaül-Vəfa, c. 2, s. 1361.

Hədis saxtakarları və qondaranları insanların zehni və əqli qəbul edə biləcək yalanları qondarmağa çalışırlar. Quranın, sünnənin ziddinə və müsəlmanların nəzərində şirk və bidət sayılan bir şeyi heç vaxt qondarmaq olmaz.

2. Müqəddəs ruhlardan dua və yaxud bir iş haqqında kömək istəmək bu dörd mətləbin əsasları ilə sübuta yetirildi.

Müsəlmanlar müqəddəs ruhlardan ancaq dua diləyirlər. Peyğəmbərin müqəddəs ruhu Allahdan dua edənün günahlarının bağışlanmasını, dünya və axirət hacətlərinin yerinə yetirilməsini, o cümlədən bir işin həyata keçməsinə (xəstənin sağlması, əsirin azad olması, rahat yaşamaq... bunlar dua ilə birdir) istəyir.

3. Belə istəklər “ibadət” sözünün tərifinə və qayda-qanuna əsasən müqəddəs ruhlara ibadət sayılır. Çünki dua edən müqəddəs ruhları ilah, Allah, rəbb, mələk və bütün işlərdə müstəqil bir şəxs olduğuna əqidə ilə inanmır, əksinə, onları Allahın dünyada heç bir günah iş görməyən, Allah dərgahına itaət edən pak bəndələri bilir.

Müqəddəs ruhların bəziləri təvəssül edənlərin istəklərinə kömək edir və hacətlərini yerinə yetirirlər. Çünki onlar diri məxluqdurlar və biz onlarla əlaqə saxlayırıq. Lakin bir şeyi xatırlatmaq lazımdır ki, bunlar hamısı Allahın izni ilə olmalıdır.

Həzrət Məsih (ə) sağlığında Allahın izni ilə xəstələrə, karlara şəfa verib ölümləri dirildirdisə, ruhu göylərə çəkildikdən sonra da bu işləri Allahın izni ilə yerinə yetirir.

4. Belə bir təvazökarlıq zahirdə məsum rəhbərlərə aid edilir, verilir, amma bir az dərinə gedib daha ətraflı fikirləşsək, görürük ki, əslində Allahın özündən hacət istəmiş oluruq.

Səbəbkarları vasitə seçmək, səbəbkarların səbəbinə (Allaha) yaxınlaşmaq deməkdir. Ariflər bu məsəldən daha çox xəbərdardırlar.

Təvəssül edənlər təvəssül etdikləri adamları öz işlərində müstəqil bilmirlər. Əksinə, Allahın rəhmət və lütfünə daha yaxın olmaq üçün müqəddəs şəxsləri vasitə qərar verirlər.

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun, Ona (Onun rəhmətinə və lütfünə qovuşmaq üçün) yol axtarın. (Allah) yolunda cihad edin ki, bəlkə nıcat tapasınız?”¹ Namaz, oruc və sairə bütün vacib əməllər vasitə sayıldığı kimi peyğəmbərlər və övliyaların da pak duaları vasitə sayılır. Bu vasitələrə üz tutmaq onları yaradana üz tutmaq deməkdir.

¹ Maidə surəsi, 35.

ALLAH ÖVLIYALARINDAN ŞƏFAƏT DİLƏMƏK

Biz “şəfaət” sözünün mənası ilə tanışıq. Bir şəxsin günahından və onun mühakimə olunmasından araya söz düşəndə, bəşqə bir şəxsin müdaxilə edib həmin adamı ölümdən, edamdan və ya zindandan azad etmək üçün fəaliyyətini və vasitəçiliyi görərkən deyirik:

Filankəs ondan ötrü “şəfaət” etdi. Birinin günahkar bir şəxsə nicat verməsi üçün etdiyi vasitəçiliyə şəfaət deyilməsinin səbəbi budur ki, şəfaətçinin mövqeyi və onun təsir qüvvəsi şəfaət olunanın vücudunda olan xilas olma arzusu ilə birləşərək (və cütləşərək), biri digərinin köməyi ilə, günahkar şəxsin xilas olmasına səbəb olur. Allah övliyalarının günahkarlar üçün şəfaəti o deməkdir ki, Allahın əziz bəndələri Allah dərğahında olan hörmət və rütbələrinə görə (əlbəttə, Allahın izni ilə xüsusi qaydalar əsasında) günahkarlar üçün vasitəçilik edə, dua və yalvarış yolu ilə böyük Allahdan onların təqsir və günahlarının bağışlanmasını istəyə bilərlər. Şübhəsiz, onların şəfaət etmələri və şəfaətlərinin qəbul olunması bir sıra şərtlərdən asılıdır. Bu şərtlərdən bəzisi günahkar şəxsin özünə və bəzisi də günahın şəfaətinə bağlıdır. Başqa bir ifadə ilə desək, şəfaət Allah övliyalarının Allahın izni ilə Allah ilə olan mənəvi əlaqələrini və övliyalarla ruhi bağlılıqlarını kəsməmiş günahkar şəxslərə kömək etməsidir. Bu qayda-qanun həmişə qorunmalıdır. Başqa bir mənada desək, şəfaət ağlar halda bir şəxsə tərəf can atmaq və təkamül istedadı olan rəzil bir şəxsin ali dərəcələrdə olan şəxsdən qanuni olaraq kömək istəməsidir. Əlbəttə, kömək diləyən gərək ruhi kamillik nəzərindən o qədər də süqut etməməli, təkamül və çalışqanlıq əldən verməyib özünün pak insana dönməsi imkanını məhv etməməlidir.

Peyğəmbərin (s) zamanında bu dövrə qədər müsəlmanlar həmişə doğru şəfaətçilərdən istər diri halda və istərsə də ölü halda şəfaət diləmişlər. Belə bir diləyi İslam alimlərindən heç biri islam əqidəsinin kökləri ilə zidd bilməmişlər.

Elə ki, İslamın VII-ci əsrində İbn Teymiyyə dünyaya göz açdı, özünəməxsus xüsusi bir tərz-i təfəkkürlə bu və bir sıra müsəlmanlar arasında yayılmış sünnə qaydalarına müxalif oldu. Ondan üç əsr sonra Məhəmməd ibn Əbdül Vəhhab Nəcdi müxalifət bayrağını yenidən qaldıraraq İbn Teymiyyənin məktəbini daha da şiddətli surətdə yenidən dirçəltdi. Vəhhabilərin başqa islami firqələrlə ixtilafı məsələlərindən biri də budur ki, onların başqa müsəlmanlar kimi şəfaəti islami köklərdən biri kimi qəbul etməsinə, Qiyamət günü şəfaətçilərin ümmətin günahkarları haqda şəfaət edəcəklərinə və əziz Peyğəmbərin bu haqda böyük payı olacağına əqidə bəsləmələri olmasına baxmayaraq, eyni halda da deyirlər ki, bu dünyada onlardan şəfaət diləməyə haqqımız yoxdur. Bu mövzuda onlar o qədər ifrata varmışlar ki, söylədikləri sözləri burada sadalamaq ruhi narahatlığa səbəb olar. Onların sözünün qısaqı budur ki, İslam Peyğəmbərinin, başqa peyğəmbərlərin, mələklər və övliyaların Qiyamət günü şəfaət etmək hüquqları vardır. Lakin bununla belə, şəfaəti gərək şəfaət sahibi olan və ona izn verən Allahdan istəyib deyək:

“İlahi! Öz Peyğəmbərini və başqa saleh bəndələrini Qiyamət günündə bizə şəfaətçi qərar ver. Lakin bizim haqqımız yoxdur deyək: “Ey Allahın Rəsulu və yaxud, ey Allahın vəlisi, mənim haqqımda şəfaət etməyi səndən istəyirəm.” Çünki şəfaət elə bir şeydir ki, Allahdan başqa heç kim ona qadir deyildir. Əgər belə bir əməli Bərzəx aləmində olan Peyğəmbərdən istəsən, şirk və qarşındakına ibadət kimi sayılacaqdır.¹

Vəhhabilər şəfaətçilərdən şəfaət istəməyi haram edib, şəfaət istəyəni müşrik və onun əməlini şirk adlandırırlar.

Biz onların gətirdikləri dəlilləri araşdırmadan əvvəl məsələnin özünü Kitab (Quran), sünnə və müsəlmanların (davranışı) nəzərindən araşdıraq.

ŞƏFAƏT DİLƏMƏYİN DÜZGÜN OLMASI BARƏDƏ BİZİM SÜBUTLARIMIZ

Şəfaət diləməyin mümkünlüyü barədə bizim sübut və dəlillərimiz iki hissədən ibarətdir. Hər iki mətləbin sübutu olması ilə bu məsələ tam aydınlaşacaqdır. Bu iki mətləb aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Şəfaət diləmək elə dua etməyin özüdür.
2. Layiqli şəxslərdən dua etmələrini istəmək müstəhəb bir əməldir.

1– ŞƏFAƏT DİLƏMƏK ELƏ DUA ETMƏYİN ÖZÜDÜR

Peyğəmbər və başqa saleh şəfaətçilərin şəfaəti Allah dərğahında dua və yalvarışdan başqa bir şey deyildir. Allah dərğahında olan məqam və dərəcələrinə görə günahkarlar barədə etdikləri duanın təsiri nəticəsində

¹ “Əl-Hədiyyətüs-sünniyyə”, ikinci risalə, s. 42.

mehriban Allah öz geniş lütf və mərhəmətini günahkar şəxslərə şamil edib onları bağışlayır. Mömin qardaşdan duanın istənilməsi əziz Peyğəmbər tərəfindən çox bəyənilən bir işdir. İslam alimlərindən heç biri istər vəhhabi olsun, istərsə də qeyrisi, bu əməlin düzgün olması haqqında heç bir şübhədə olmamışlar.

Əlbəttə, demək olmaz ki, şəfaətin mahiyyəti məhşərin bütün dayanacaqlarında Allah dərgahına edilən həmin duadır. Amma demək olar ki, onun açıq-aydın mənalardan biri də duadır:

“Ey Allah dərgahında böyük rütbə və məqamı olan şəxs! Bizim barəmizdə şəfaət elə” – deyən şəxslər də həmin bu mənanı nəzərlərində tuturlar.

Nizaməddin Nişaburi bu ayənin – “Yaxşı işə havadar olana (onun savabından), pis işə havadar olana isə (onun günahından) bir pay düşür. Əlbəttə, Allah hər şeyə qadirdir. Hər şeyin əvəzini verəndir”¹ – təfsirində deyir:

“Şəfaət müsəlmanlar üçün edilən həmin duadır.”

Peyğəmbərdən nəql olunmuşdur ki, hər kim müsəlman qardaşının arxasınca dua etsə, onun duası müstəcab olar. Bir mələk də ona nida edib: sənin üçün də onun kimi olacaq – deyə səsləyər.

İbn Teymiyyə o şəxslərdəndir ki, diri şəxsdən dua edilməsini istəməyi düzgün hesab edirlər. Buna əsasən, şəfaət diləmək təkcə Peyğəmbər və övliyalara məxsus deyildir, əksinə belə bir diləyi Allah dərgahında qədr-qiyəti olan hər mömindən istəmək olar.

Fəxr Razi də şəfaət kəlməsini Allah dərgahına edilən dua və yalvarış kimi təfsir edən şəxslərdəndir. “Ərşi daşıyanlar və onun ətrafında olanlar (mələklər) öz Rəbbini həmd-səna ilə təsdiq edir, Ona (qəlbən) inanır və möminlərin bağışlanmasını diləyərək belə deyirlər: Ey Rəbbimiz! Sənin rəhmin və elmin hər şeyi ehtiva etmişdir. Artıq tövbə edib Sənin yolunla gedənləri bağışla, onları cəhənnəm əzabından qoru!”²

Fəxr Razi yuxarıdakı ayənin təfsirində belə deyir:

“Mələklərin təkcə günahkarlar barədə şəfaət etməsinə bu ayə şahiddir. Həmin bu dəstə barədə (möminlər) əziz Peyğəmbərimizin və başqa peyğəmbərlərin də şəfaəti bundan ibarətdir. Çünki Allah-taala belə göstəriş verir:

“Həm öz günahlarını³, həm də mömin kişilərin və qadınların günahlarının bağışlanmasını dilə”/ Məhəmməd surəsi, 19/.

Həzrət Nuh özü valideyləri, ona iman gətirənlər və Qiyamətə kimi gələn imanlı şəxslər barədə Allahdan bağışlanmaq istəmiş və bu yolla da şəfaətçilik risalətini yerinə yetirmişdir.

“Ey Rəbbim! Məni, ata-anamı, mənim evimə (yaxud məscidimə) mömin kimi daxil olan kimsəni, bütün mömin kişiləri və qadınları bağışla.”⁴

Yuxarıdakı sitatdan belə çıxır ki, Fəxr Razi şəfaəti günahkar şəxs haqqında edilən dua kimi qəbul etmiş, şəfaət diləməyi isə dua edilməsini diləmək təkcə hesab etmişdir.

İslam hədislərində bir müsəlmanın başqa müsəlman barədə etdiyi duanın şəfaət olması sübuta yetirilib. İbn Abbas Peyğəmbərdən belə nəql edir: “Əgər bir müsəlman ölsə və şirk etməyən qırx nəfər onun cənazəsinə namaz qılsalar, Allah-taala o müsəlman barədə onların etdiyi şəfaəti (duanı) qəbul edər.”⁵

Bu hədisdə dua edən şəfaətçi kimi tanıtdırılmışdır. Əgər bir şəxs öz sağlığında qırx nəfər vəfalı dostundan xahiş edib ölümündən sonra onun cənazəsinə namaz qılmalarını və onun haqqında dua etmələrin istəsə, onlardan şəfaət istəmiş və bununla da Allah bəndələrinin şəfaətinin müqəddiməsini hazırlamış olur.

Səhih-Buxaridə “Onlar yağış yağdırmasını diləməkdən ötrü öz imamında şəfaət istəyən zaman imam onların diləyini rədd etmir” və “quraqlıq vaxtı müşriklər müsəlmanlardan şəfaət istəyən zaman” adlı başlıqlar vardır.⁶

Bu iki fəsildə nəql olunan rəvayətlər şəfaət diləmək sözünün dua istəmək mənasında olmasına və bundan başqa mənaya təfsir olunmamasına sübutdur. Bura qədər istidlalın birinci mərhələsi aydınlaşdırıldı.

Beləliklə, şəfaət istəməyin dua edilməsini istəməkdən başqa bir iş olmadığı sübuta yetirildi. İndi isə istidlalın ikinci mərhələsi olan mömin qardaşdan şəfaət diləməyin tamamilə müstəhəb bir əməl olduğunu sübuta yetirək.

¹ Nisa surəsi, 85.

² Mumin (Qafirun) surəsi, 7.

³ Əlbəttə, Allah-taala Rəsuli Əkrəmin və başqa peyğəmbərlərin isməti barədə kəsərli dəlillər gətirdiyindən, təbii ki, onlar barədə işlənən “günah” kəlməsi başqa mənada işlənmişdir. Bu hissəni təfsilatı ilə “Mənşuri-Cavid” təfsirinin beşinci cildində qeyd etmişik.

⁴ Nuh surəsi, 28.

⁵ “Səhih Buxari”, c.3, s. 54.

⁶ “Səhih Buxari”, c. 1.

2- QURAN VƏ LAYİQLİ ŞƏXSLƏRDƏN DUA DİLƏMƏK

Peyğəmbərin insanların bağışlanması haqda duasının çox təsirli və faydalı olmasına Quran şəhadət verir:

a) “Öz günahlarının və möminlərin günahlarının bağışlanmasını dilə.”¹

b) “Onlardan ötrü dua et, çünki sənin duan onlar üçün bir arxayınçılıqdır.”²

Əgər Peyğəmbər duası bu qədər faydalıdırsa, bir şəxsin barəsində belə bir duanın ondan istənilməsinin nə eyni vardır? Başqa bir tərəfdən də axı duanın istənilməsi şəfaətin istənilməsindən başqa bir şey deyildir.

v) “Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.”³

Bu ayədə “sənin yanına gələrdilər” sözündən məqsəd onların Peyğəmbərin yanına gəlib ondan dua və bağışlanmaq diləməkləridir. Əgər məqsəd bu olmasaydı, onların gəlməyinin də mənası olmazdı. Peyğəmbərin hüzuruna təşrif gətirib dua diləməyin özü də qəlblərin oyanmasına, duanın müstəcab olmasına səbəb olan əsas amillərdən biridir.

q) Qurani-kərim Yəqub övladları barədə nəql edir ki, onlar öz atalarından Allahdan bağışlanmalarını istədilər. Yəqub da onların bu diləyini qəbul edib öz vədəsinə əməl etdi:

“(Oğlanları ona!) Ata! Bizim üçün günahlarımızın bağışlanmasını dilə. Biz, doğrudan da, günahkar olmuşuq!” dedilər. (Yəqub) dedi: “Mən Rəbbimdən sizin bağışlanmanızı diləyəcəyəm. O, həqiqətən, bağışlayandır, rəhm edəndir!”⁴

Bütün bu ayələr şəfaət hesab olunan peyğəmbərlərdən və başqa saleh bəndələrdən dilənən duanın İslam nəzərindən heç bir iradə olmadığını sübut edir. Möminlərdən dua diləmək haqqında olan rəvayətləri mövzunun qısa olması üçün nəql etmədik.

İSLAM HƏDİSLƏRİ VƏ SƏHABƏNİN HƏYAT TƏRZİ

Əhli-təsənnün səhihlərinin birinin müəllifi məşhur hədisçi Tirmizi Ənəsdən belə nəql edir:

“(Ənəs deyir:) Peyğəmbərdən Qiyamət günü mənə şəfaət etməsini xahiş etdim. O da mənim xahişimi qəbul edib “şəfaət edərim” deyə buyurdu. Ərz etdim ki, ya Rəsulullah, o gün sən harada olacaqsan? Buyurdu: Sirat körpüsünün kənarında.”⁵

Ənəs təbii incəliklə Peyğəmbərdən şəfaət diləyir və o da qəbul edib ona müjdə verir. Peyğəmbərin səhabələrindən olan Səvad Qarib şerhlərindən birində Peyğəmbərdən şəfaət diləyərək deyir:

“Ey Rəsulullah! Qiyamət günü mənə şəfaətçi ol. Elə bir gün ki, başqalarının şəfaətini Səvad Qəribə heç bir xeyri və faydası olmayacaqdır.”⁶

Himyər qəbiləsindən Təbə adlı bir nəfər Peyğəmbər doğulmamışdan qabaq eşitmişdi ki, tezliklə Ərəbistan torpağından Allah tərəfindən bir peyğəmbər seçiləcəkdir. O, ölümündən qabaq bir məktub yazıb öz yaxınlarına verərək xahiş edir ki, bir gün əgər Allah tərəfindən belə bir peyğəmbər seçilsə, mənim məktubumu ona yetirin. O məktubda yazmışdı:

“Əgər ömür vəfa etməyib səni dərk etməmişdən qabaq ölsəm, axirətdə mənə şəfaətçi ol və məni yaddan çıxarma.”

Məktub Peyğəmbərə yetişən zaman üç dəfə buyurdu:

“Afərin saleh qardaşım Təbəə.”⁷

Əgər şəfaət diləmək şirk olsaydı, Peyğəmbər heç vaxt ona qardaş deyib üç dəfə afərin deməzdi.

ÖLÜDƏN ŞƏFAƏT DİLƏMƏK

Bundan əvvəlki bəhisdə Allah övliyalarından şəfaət diləmək onların diri halında tamamilə caiz bir əməl olduğunu hədislər sübuta yetirdi.

Bir sıra rəvayətlərdən belə başa düşülür ki, səhabə Peyğəmbərin vəfatından sonra onun pak ruhundan şəfaət diləyirdi.

1) İbn Abbas deyir:

“Elə ki, əmirəl-möminin Əli (ə) Peyğəmbərə (s) qüsl verib kəfən tutdu, kəfəni o Həzrətn üzündən açıb dedi:

¹ Məhəmməd surəsi, 19.

² Tövbə surəsi, 103.

³ Nisa surəsi, 64.

⁴ Yusif surəsi, 96.

⁵ Sünəni Tirmizi, c. 4, s. 42, “Ma cə fi-şəni-sirat” fəsli.

⁶ Ər-Rical ensiklopediyası, “Səvad” maddəsi.

⁷ Mənaqibi-İbn Şəhr Aşub, c. 1, s. 12; Biharül-Ənvar, c. 15, s. 314.

“Atam-anam sənə fəda olsun. Sən diri halında da, ölü halında da pak-pakizəsən. Allah-taalanın dərgahında bizi də yad elə” Nəhcül-Bəlağə, 230-cu xütbə/.

2) Peyğəmbər (s) vəfat edəndə Əbu Bəkr evdə onun üzünü açıb öpərək dedi:

“Atam-anam sənə fəda olsun. Sağlığında da pak idin, vəfat edəndən sonra da paksan. Allah-taalanın dərgahında bizi yad elə, bizi unutma” /Kəşfül-irtiyab, s. 265/.

Qeyd olunan rəvayətlər şəfaət diləyəndə şəfaətçinin diri və ya ölü olmasının fərqi olmadığını sübuta yetirir. Demək, bu kimi ayələrə, rəvayətlərə və bütün əsrlər boyu müsəlmanlar arasında rəvac tapmış sünnə əməllərə diqqət yetirərkən belə aydın olur ki, şəfaət mövzusu barədə gərək heç bir şəkk-şübhəyə yol verilməsin.

Bundan əlavə, Peyğəmbərin səhabəsi o Həzrətn vəfatından sonra dua etməsini diləyirdi. Əgər dua diləmək o Həzrətn vəfatından sonra səhihdirsə, bir növ dua sayılan şəfaət də səhih olacaqdır.¹

¹ Artıq məlumat toplamaq üçün müəllifin qələmə aldığı “Quran əə hədis baxımından şəfaət” adlı kitabına müraciət edə bilərsiniz. Bu kitabda yüzə qədər (45 hədis sünni kitablarından və 55 hədis şiə kitablarından) hədis nəql olunmuşdur.

ŞƏFAƏT DİLƏMƏYİN QADAĞAN OLMASI BARƏDƏ VƏHHABİLƏRİN GƏTİRDİKLƏRİ DƏLİLLƏRİN ARAŞDIRILMASI

Ötən fəsildə şəfaət diləməyin caiz olması haqda dəlillərlə tanış olduq. İndi isə, belə bir dilək barədə müxalif olanların dəlilləri ilə tanış olaq. Müxalif tərəf özünün bir sıra düşüncələri ilə Allah övliyalarından şəfaət diləməyi qadağan etmişdir. Bu bəhsin təhlilini qısa surətdə sizə təqdim edirik.

1. ŞƏFAƏT DİLƏMƏK ŞİRKDİR

Bu dəstənin söylədiyi şirkdən məqsəd ibadətdə olan şirkdir. Onlar şəfaət diləməyin şəfaətçiyə sitayiş olduğunu iddia edirlər.

Doqquzuncu fəsildə ibadət barədə müfəssəl surətdə bəhs edib aydınlaşdırdıq ki, hər hansı bir şəxsə edilən hər növ diləyiş və ya ondan şəfaət diləmək o surətdə ibadət hesab olunur ki, tərəf-müqabili yaradılışın Allahı, Pərvərdigarı, Rəbbi və ya ilahi işlərin başlanğıcının sahibi kimi qəbul edək. Bundan qeyi-surətdə olan bütün növ dua və diləyişlər, təzim və təvazökarlıqlar heç bir zaman ibadət sayılmayıb və sayılmayacaqdır.

Allah dərgahının həqiqi şəfaətçilərindən (Allahın onlara şəfaət etməyə izn verdiyinə görə) şəfaət diləyənlər onları Allah dərgahına yaxın adamlar və Allahın seçilmiş bəndələri kimi hesab edirlər. Onlar nə allahdırlar, nə də məğfirət və şəfaət kimi Allaha xas olan işlər olara tapşırılmamışdır ki, istədikləri kimi Allahın izni olmadan hər kimi istəsələr şəfaət edib günahından keçsinlər. Bu kimi şəxslər Allahın izni ilə Allah və şəfaətçilərin mənəvi bağlılıqları qırılmamış xüsusi şəxslərin günahlarının bağışlanmasını diləyə bilərlər. Bu surətdə şəfaətçini Allahın ən yaxın bəndələrindən başqa bir şey hesab etməyən şəxsin belə bir istəyi heç vaxt ibadət sayılmır. Əlbəttə, əgər belə bir istək ölü halında şəfaətçiyə pərəstiş kimi hesab olunursa, diri halında da təbii olaraq şəfaətçiyə ibadət kimi hesab olunmalıdır.

Keçən bəhisdə xatırlatdıq ki, Quran və sünnə müsəlmanlara buyurur ki, Peyğəmbər hüzuruna gəlib onlardan ötrü bağışlanmaq diləməsinə xahiş etsinlər. Belə bir diləyiş diri halında diri halında şəfaət diləməkdən başqa bir şey deyildir. Və heç vaxt ola bilməz ki, bir əməl həm şirk və həm də tovhid olsun. Daha geniş şəkildə desək, onlar belə deyirlər:

“Şəfaət Allaha məxsus bir iş və ya Ona xas bir hüquqdur. Ona məxsus olan hüququ başqasından diləmək ibadət sayılır”

Hətta onlar bu sözü eyni ilə xəstə üçün övliyalardan dilənən şəfa və buna oxşar şeylər barədə də təkrar edib deyirlər ki, bu kimi diləyişlər Allaha məxsus olan işi başqasından diləməkdir. Təbii olaraq belə bir diləyiş də tərəfi-müqabilə sitayiş və ibadət kimi qəbul edilir.

Onların bu sübutlarının cavabı keçən bəhslərdə diqqət, yetirməklə tamamilə aydın olur. Bəhsin mövzusu bundan ibarətdir:

Bu ümumi qanun barədə müsəlmanların heç birinin ixtilafı yoxdur. Hamılıqla Allaha məxsus olan işi başqasından istəməyin həmin şəxsə ibadət olmasını etiraf edirlər və Onun ilahiyyat əqidəsinə səbəb olur. Allaha məxsus olan işdən məqsəd nədir? Hələ də vəhhabi yazıçıları və alimləri bu üç əsr ərzində Allaha məxsus olan iş barədə kiçik bir məqalə, elmi əsər yazmamışlar. Belə olan halda, əsas və sübut gətirməyin öz faydasızdır. İbadətin tərifində bir çox ayələrdə Allaha məxsus işlərin Allahdan başqasına da aid edildiyi qeyd olunmuşdur. Məsələn, öldürmək barəsində ayədə buyurulur:

“Dirildən də, öldürən də Odur” /Mumin surəsi, 85/.

Bəzi ayələrdə bu iş Allahdan başqasına da aid edilir. Belə ki, aşağıdakı ayədə buyurur:

“Nəhayət, birinizin əcəli gəlib çatdıqda onun canını (göndərdiyimiz) mələklər alar.”¹

Bu təkcə öldürmək işi deyildir ki, Ona məxsus olan iş başqasına aid edilmiş olsun. Əksinə, Allaha məxsus olan işlərin və yalnız Ondən tələb olunması lazım olan şeylərin bir hissəsini başqasından dilənilməsinə də icazə verilmişdir. Quran müsəlmanlara gecə-gündüz bu kəlməni deməyə göstəriş verir:

“Yalnız və yalnız Səndən kömək diləyirik” /Fatihə, 5/.

Lakin başqa ayələrdə də namaz və səbir kimi Allahdan başqa şeylərdən də kömək diləməyi göstəriş vermişdir. “(Müsibət vaxtında) səbir edib namaz qılmaqla (Allahdan) kömək diləyin! Bu ağır iş olsa da, (Allaha) itaət edən üçün ağır deyildir.”¹

¹ Ənam surəsi, 61.

Əgər biz Allaha məxsus olan işin başqasına da aid edilməsi barədə bəhs edən ayələri burada qeyd etmək istəsək, sözümlə uzun çəkər.² Bizə lazım olan isə Quran baxımından ixtilafı aradan qaldırmaq və Quranın məqsədini öyrənməkdir.

Öz istəyimizi nəzərə almadan bu işlərin iki surəti vardır:

1– İş görən varlıq heç kimə arxalanmadan, heç kimdən kömək almadan və nəhayət, heç kimin razılığını qəbul etmədən öz işini həyata keçirsin. Məsələn, bir canlıyı öldürsün və yaxud bir canlıya kömək etsin.

2– Yuxarıdakı işləri həyata keçirən bir varlığa arxalanıb, yüksək məqamından qüdrət alıb o varlığın izni ilə bu işləri həyata keçirsin.

Birinci surətdə əməl Allaha, ikinci surətdə isə əməl insana və ya Allahdan başqasına aiddir. Allahın işi (feli) və insanın işi təkcə bu surətlə açıqlanmır. Əksinə, Allahın və Ondən qeyrisinin işini tanımaq üçün bu ümumi bir qaydadır.

Allahın işi diriltmək, öldürmək, şəfa vermək, ruzi yetirmək və sairə başqalarına ehtiyacı olmamaqdan ibarətdir. Allahdan başqası öz işərində özündən üstün və məqamı yüksək olan varlığa bağlı olan halda o varlığın izni olmadan heç bir iş görə bilməz. Bu qaydaya əsasən, Allaha məxsus olan şəfaətin saleh bəndələrindən istənilən şəfaətdən fərqli olduğu bəlli olur.

Əgər Allah övliyasından birinci surətdəki kimi şəfaət istənilsə, onda bu əməl Allahın işini başqasından istəmək və həmçinin ibadət sayılır. Lakin, əgər ikinci surətdəki kimi şəfaət istənilsə, yəni izn verilmiş və məhdud şəfaət istənilsə, onda bəşərə məxsus olan iş istənilir.

Bu qaydaya əsaslanaraq vəhhabi yazıçılarınin söylədiklərinin əsassız olduğu sübuta yetirilir. Yəni bu kimi istəklərin istər şəfaət və buna oxşar başqa işlərin iki surətdə olduğu bəlli olur. Heç bir təkallahlığa inanan bəndə Allah övliyalarından birinci surətdə deyildiyi kimi iş istəmir. Heç ki, hətta İslami düşüncəsi zəif olan adamlar belə bu övliyalı dünyanı yaradıb müstəqil idarə edən, Allahın işləri onlara tapşırılmış, şəfaət və kömək işlərində heç bir məhdudiyyəti olmayan varlıq bilmirlər.

Nəticədə isə məhdud və izn verilmiş şəfaəti bəşərdən istəmək Allaha məxsus olan iş hesab olunur. Biz gələcəkdə “Allahın işinin” xüsusiyyətləri haqqında söhbət açacağıq.

2. MÜŞRIKLƏR BÜTLƏRDƏN ŞƏFAƏT İSTƏDİKLƏRİNƏ GÖRƏ ŞİRK SAYILIR

Vəhhabilərin “Allah övliyalarından şəfaət istəməyin” haram olması haqda ikinci sübutları budur ki, Hicaz bütperəstləri bütldən şəfaət istədiklərinə, bütllərin müqabilində ah-nalə edib, onlardan kömək dilədiklərinə görə müşrik oldular. Aşağıdakı ayə də buna şəhadət verir:

“Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütllərə ibadət edir və: “Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!” – deyirlər.”³

Buna görə də Allahdan başqasından şəfaət istəmək şirk və şəfaət edənə sitayiş etmək sayılır.

Cavab:

1) Bu ayə vəhhabilərin söylədikləri fikrə və nəzəriyyəyə heç bir sübut və əsas ola bilməz. Quran onları bütldən şəfaət istədiklərinə görə yox, əksinə, şəfaət olunmaqlarına xatir bütə ibadət etdiklərinə görə müşrik adlandırır. Əgər bütldən şəfaət istəmək həqiqətdə ibadət sayılırsa, onda bu kəlməni “Bunlar bizdən ötrü şəfaət edənlərdir” kimi gətirməklə “ibadət edirlər” kimi gətirməyə heç bir ehtiyac olmazdı.

Ayədə iki həmcins cümlənin ardıcıl gəlməsi, bütllərə sitayiş etməyin şəfaət istəməyə aid olmadığını açıqlayır. Bütllərə sitayiş etmək şirk və iki məbuda ibadət etmək, bütldən, daşdan, çubuqdan şəfaət istəmək isə məntiqdən uzaq olan axmaq bir əməl sayılır. Bu ayə bütldən şəfaət istəməyin sitayiş olmasına heç vaxt sübut və əsas ola bilməz. Yəni bütldən şəfaət istəmək onlara həmd və sitayiş etmək demək deyil. Belə olan halda təbiidir ki, övliyalardan da şəfaət istəmək onlara sitayiş etmək demək deyil. Bundan əlavə, övliyaların məqamı ilə bütllərin məqamı heç də müqayisə oluna bilməz.

2) Tutaq ki, onların (bütperəstlərin) əməllərinin şirk olmasının səbəbi bütldən şəfaət istəmək olmuşdur. Lakin bütperəstlərin şəfaət istəməklərilə müsəlmanların şəfaət diləməkləri arasında çox böyük fərq var. Onlar “şəfaət” və “bağışlanmaq” kimi məsələlərdə bütlləri şəfaətin yiyəsi və Allah dərğahında ixtiyar sahibi hesab edirlər. Sanki Allah bütün bunlardan əl çəkib həmin işləri bütllərə tapşırılmışdır. Sözsüz ki, belə bir şəfaət istəmək bütllərə sitayiş və ibadət sayılacaq. Çünki onlar bütldən “Rəbb”, “İlah” və “İlahi işlərin başlanğıcı” əqidəsi ilə şəfaət istəyirlər. Amma müsəlmanlar isə Allahın ən yaxın və abırlı bəndəsindən (şəfaət məsələsində

¹ Bəqərə surəsi, 45.

² “Mənqui-Cavid” kitabına müraciət edin, -ci cild.

³ Yunus surəsi, 18.

Allahın izn verdiyi bəndədən) şəfaət və dua diləyirlər. Bunları bir-birinə bağlı edib fərq qoymamaq həqiqətdən və insafdan uzaqdır.

3. ALLAHDAN BAŞQA BİR KİMSƏDƏN ŞƏFAƏT İSTƏMƏK HARAMDIR

Vəhhabilərin “İlahi övliyalardan şəfaət istəməyin” haram olması haqda üçüncü dəlilləri bundan ibarətdir: Quranın hökmünə əsasən dua vaxtı Allahdan başqasını çağırmaq bəşərdən şəfaət istəmək, Allahdan başqasından kömək diləmək sayılır.

Quran bu haqda buyurur:

“Şübhəsiz ki, bütün məscidlər Allaha məxsusdur. Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin (heç kəsi çağırmayın).”¹

Allahdan başqasını çağırmaq haram sayılır. Digər tərəfdən də Allah övliyalılarına şəfaət vermək səlahiyyəti verilmişdir. Bu iki cümləni bir yerə topladıqda belə başa düşülür ki, Allah övliyalının şəfaətini onların özündən yox, Allahdan istəyək.

Belə bir çağırışın ibadət və sitayiş olmasına aşağıdakı ayə şəhadət verir.

“Rəbbiniz buyurdu: “Mənə dua edin, Mən də sizin dualarınızı qəbul edirəm! Mənə ibadət etməyi təkəbbürlərinə sığışdırmayanlar cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər!”²

Ayənin əvvəlində “dua”, axırında isə “ibadət” kəlmələrinin işlənməsinə diqqət yetirin. Bu, dua ilə ibadətin eyni mənada olmasına dəlildir. Əxlaq kitablarında deyilir: “Dua etmək sitayiş və ibadət etməyin başlanğıcıdır.”

Açıqlama:

1) Allahdan başqasını çağırmağın və dua etməyin haram olmasının səbəbi mütləq çağırmaq və kömək istəmək deyil. Əksinə, dua etməyin haram olmasına əsas səbəb Allahdan başqasına sitayiş etməkdir. Ayənin başlanğıcında gələn cümləyə (Bütün məscidlər Allaha məxsusdur) əsasən, çağırmaqdan və dua etməkdən məqsəd ibadətə gətirib çıxaran xüsusi çağırış, dua diləmək və kömək istəməkdir. Yəni, bir şəxsi dünyanın Allahı, rəbbi, idarə edəni, yaradanı və mütləq hakimi hesab edib, onun qarşısında zəilliliklə, sonsuz təvazökarlıqla dayanmaq haram və şirkdir.³

Allahın şəfaət üçün izn verdiyi bəndələrdə yuxarıda qeyd olunanların heç biri yoxdur.

2) Ayədə bir kəsi Allahın məqamı ilə bir edib Onunla birlikdə çağırmaq haram sayılır. Quranda “məəllah” ərəb kəlməsi (“Allahla birlikdə”) bunu izah edir. Əgər bir şəxs Peyğəmbərdən onun haqqında dua etməyi, Allahdan onun günahlarının bağışlanmasını diləyə və yaxud hacətini istəsə, belə olan halda heç vaxt Allahla birlikdə heç kimi çağırmaıb. Əksinə, bu diləyiş və çağırış əslində Allahı çağırmaqdır, Allahdan diləməkdir.

Əgər bəzi ayələrdə bütldən hacət və kömək istəmək şirk sayılırdısa, səbəbi budur ki, onlar (bütperəstlər) bütlləri kiçik Allah, İlahi işlərin hamısında və yaxud bəzisində ixtiyar sahibi hesab edirdilər və öz məqsədlərinə çatmaq üçün bütlləri qüdrətli bilirdilər. Elə buna görə də Quran bu kimi fikirləri tənqid edərək buyurur:

“Sizin ondan (Allahdan) başqa tapındıqlarınız isə nə sizə, nə də özlərinə bir kömək edə bilər”⁴; “Allahdan başqa ibadət etdiyiniz bütllər də sizin kimi bəndələrdir. Əgər (bu bütllərin sizə bir kömək edə biləcəyi barəsindəki iddianızda) doğrusunuzsa, haydı, çağırın onları sizə cavab versinlər.”⁵ Bir sözlə, müşriklər bütlləri kiçik Allah adlandırmaqla bütün işlərdə bunları ixtiyar sahibi və qüdrətli bilirdilər. Lakin Allahın şəfaət haqqı və məqamı vermiş bəndəsində bu şərtlərin heç biri yoxdur.

3) Çağırışın geniş mənası vardır. Adətən ibadətdə məcazi mənada işlədilir. Ayədə⁶ və hədislərdə işləndiyi kimi sübut gətirilmişdir. Halbuki məcazi mənada işlənen bu kimi sözləri əsas götürməklə “çağırmaq” kəlməsini həmişə ibadət mənasına yozub əqli cəhətdən kömək və hacət istəyəni şirkə məhkum etmək olmaz. Lakin “dəvət, çağırmaq” kəlməsinin əsl mənası oxumaq, diləmək və istəməkdir. Bu bəzən ibadət mənasında işlənir. Çox vaxtlar isə ibadət mənasını yox, başqalarını çağırmaq, səsləmək, mənasını ifadə edir.

¹ Cinn surəsi, 18.

² Mumin (Ğafir) surəsi, 60.

³ Həqiqətdə ayənin mənası “Allahdan başqasına ibadət etməyin” – dir. Çünki başqa bir ayədə bu haqda buyurur: Onlar Allahla yanaşı başqa bir tanrıya ibadət etməz /Furqan surəsi, 68/.

⁴ Əraf surəsi, 197.

⁵ Əraf surəsi, 194.

⁶ Cinn surəsi, 18 və əl-Munin (Ğafir surəsi). 60.

4. ŞƏFAƏT ALLAHA MƏXSUSDUR

Şəfaətin Allaha məxsus olduğu aşağıdakı ayədə bildirilir. Belə olan halda başqalarından şəfaət istəməyin nə kimi mənası vardır?

“Yoxsa onlar (müşriklər) Allahdan qeyrilərini (bütləri) şəfaətçi etdilər? (Ya Peyğəmbər!) De: “Onlar heç bir şeyə malik olmadıqları və heç bir şey qanmadıqları halda, şəfaətmi edəcəklər? Bütün şəfaət yalnız Allaha məxsusdur.”¹

Cavab:

Ayədə “Şəfaət yalnız Allaha məxsusdur” ifadəsi o demək deyildir ki, Allahdan başqa şəfaət etməyə heç kimin haqqı yoxdur.

Sözsüz ki, Allah-taala bir şəxsi başqa bir şəxsin yanında şəfaətçi etmir. Ayədə məqsəd budur ki, şəfaətin əsl səbəbkarı bütlər yox, Allah-taaladır. Çünki yalnız ağılı, dərrakəsi və düşüncəsi olan bir şəxs şəfaətə sahib ola bilər. Bütlər isə ağıllı və dərrakəsi olmayan cansız əşyalardır.

“Onların heç bir şeyə malik olmadıqları və heç bir şeyi qanmadıqları halda...”

Deməli, ayədə əsas məqsəd şəfaətin bütlərə yox, Allaha məxsus olmasıdır. Allah hər kimin səlahiyyəti və ləyaqəti olarsa, ona şəfaət etməyə izn verir. Bütlərin isə nə səlahiyyəti çatır, nə də ləyaqəti. Belə olan halda ayənin bizim bəhsimizə aid olmadığı sübuta yetirilir. Çünki müsəlmanlar şəfaətin yalnız və yalnız Allaha məxsus olduğuna, övliyaların isə Allahın izni ilə şəfaət etmələrinə inanırlar. Həmçinin ayələrin və hədislərin hökmünə əsasən, Peyğəmbərə Allah tərəfindən şəfaət izni verilməsini qəbul edirlər. Buna görə də müsəlmanlar Peyğəmbərdən ona izn verildiyinə görə şəfaət istəyirlər. Bu sözün ayəyə heç bir bağlılığı olmadığı bəlli olur.

ÖLÜLƏRDƏN ŞƏFAƏT İSTƏMƏK QADAĞANDIR

Bu dünyada ilahi övliyalardan şəfaət istəmək haqqında vəhhabilərin axırıncı dəlil və sübutları eşitməyən və hissiyat qüvvəsini itirmiş ölülərdən şəfaət istəməkdir. Quran açıq-aşkar ölüləri eşitməyən və başa düşməyən kimi qələmə verib buyurur:

a) “Şübhəsiz ki, sən nə ölülərə (haqqı) başa sala bilər, nə də dönüb gedən karlara (haqqa) çağırışı eşitdirə bilərsən.”²

Quran bu ayədə müşrikləri ölülərə oxşatmaqla ölünün heç bir şeyi başa düşmədiyi kimi müşrikləri də dərkətməz adlandırır. Əgər ölülər danışır, eşidir və hər bir şeyi hiss etsəydilər, onda qəlbi ölmüş müşrikləri ölülərə oxşatmaq düzgün olmazdı.

b) “Şübhəsiz ki, Allah dilədiyinə (ayələrini) eşitdirər, Sən isə (ya Peyğəmbər!) qəbirlərdə olanlara (haqqı) eşitdirən deyilsən.”³

Bu ayənin də dəlilləri yuxarıdakı ayə ilə eynidir. Deməli, ölüdən şəfaət istəmək, cansız əşyadan bir şey istəmək deməkdir.

Cavab:

Vəhhabilər digər İslami məzhəblərə irad tutub, onların xətaya uğradıqlarını aşkar etmək üçün həmişə şirk qapısından daxil olmuşlar. Özlərini tovhidin tərəfdarı adlandırmaqla başqalarını kafir hesab etmişlər. Lakin burada bəhsin mövzusunun dəyişib övliyalardan şəfaət istəməyin qadağan olmasını irəli çəkmişlər. Amma onlar tamamilə unutmuşlar ki, İlahi övliyalar əqli⁴ və nəqli sübutlara əsasən diridirlər.

Nəqli dəlillər / Quran ayələri /:

1. “Allah yolunda öldürülənlərə (şəhid olanlara) ölü deməyin. Əksinə, onlar (Allah dərgahında) diridirlər, lakin siz bunu dərk etmirsiniz.”⁵

2. “Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi yeyirlər. Onlar Allahın öz mərhəmətindən bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış kəslərin (axirətdə) heç bir qorxusu olmayacağına və onların qəm-qüssə, görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.”⁶

¹ Zümər surəsi, 43, 44.

² Nəml surəsi, 80.

³ Fətir surəsi, 22.

⁴ Nəfsin bədəndən ayrıldıqdan sonra maddədən ayrılması və maddi bədənə ehtiyacı olmaması insan ruhunun ölümündən sonra bu ruhun əbədi olub həyat sürməsinə və xüsusi dərrakəyə sahib olmasına əsas bir sübutdur. İslamın böyük filosofları ruhun əbədi və cisimdən (bədəndən) üstün olmasına onlarla sübutlar gətirmişlər. Heç bir insafli şəxs bu haqda şübhə etməmişdir.

⁵ Bəqərə surəsi, 154.

⁶ Ali-İmran surəsi, 169-170.

“(Ya Məhəmməd!) hər ümmətdən (Peyğəmbərini) bir şahid gətirəcəyimiz və səni də onlara şahid təyin edəcəyimiz zaman (kafirlərin halı) nə cür olacaq?”¹

“Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni (ümmətinə) bir şahid, bir müjdəçi və çəkindirən bir şəxs göndərdik.”²

“Bəlkə, (indiyə qədər) zay etdiyim ömrün müqabilində yaxşı bir iş görüm.” Xeyr, bu onun dediyi boş (faydasız) bir sözdür. Onların önündə dirilib (haqq-hesab üçün Allahın hüzurunda) duracaqları günə (Qiyamət gününə) qədər manəə (öldükdən sonra Qiyamətədək qalacaqları Bərzəx aləmi) vardır.”³

“Onlar (ölən gündən Qiyamətə qədər qəbir evində) səhər-axşam (gündə iki dəfə) odda yandırılırlar.”⁴

Bütün bu ayələrin hamısı öləndən sonra ruhun vasitəsilə həyatın davam etməsinə şəhadət verir.

Vəhhabilərin əsas götürdükləri bu iki ayədən (Nəml, 80, Fətir 22) məqsəd yerin altında dəfn olunan ölümlərin dərrakəsiz olduğuna sübut ola bilməz. Əksinə, ruh bədəndən ayrıldığına görə bədən özü dərrakəsiz və cansız bir əşya olur. Ruh isə buna aid ola bilməz.

Lakin diqqət yetirmək lazımdır ki, biz torpaq altında dəfn olunmuş bədəndən yox, Bərzəx aləmində bərzəx cəsədləri ilə yaşayan ən müqəddəs ruhlardan şəfaət və yaxud hacət istəyirik. Çünki Quran hökmünə əsasən onlar diridirlər. Deməli, biz boş bədənlə yox, əksinə, ruhlarla söhbət edirik, onlardan şəfaət istəyirik.

Əgər ölümlərin torpaq altında qalmış bədənlərinin dərrakəsi yoxdursa, bu o demək deyildir ki, onların Quran ayələrinə əsasən, Allah dərgahında ruhi yeyən pak və təmiz ruhlarının da dərrakəsi yoxdur.

Əgər biz onlara salam veririksə, şəfaət istəyiriksə və yaxud onlarla danışırıqsa, deməli, bizim onların bədənləri ilə yox, müqəddəs ruhları ilə işimiz var. Əgər onların qəbirlərinin, dəfn olunduqları yerlərin və evlərinin ziyarətinə gediriksə, bu ona görədir ki, onlarla ruhi əlaqə yaratmaq üçün özümüzü hazırladıırıq. Hətta əgər onların bədənlərinin torpağa dönməsini belə bilsək, (baxmayaraq ki, İslam rəvayətləri bunun ziddindədir) yenə yuxarıda qeyd olunan yollarla, onların müqəddəs ruhları ilə əlaqə və bağlılıq yaratmalıyıq.

On beşinci fəsil

QEYBİ (GÖZƏ GÖRÜNMƏZ ALƏMİ-RUHANİ) QÜDRƏTƏ ƏQİDƏ İLƏ İNANMAQ ŞİRK SAYILIRMI?

Şübhəsiz ki, hacət istəmək o zaman mümkündür ki, hacət istəyən öz qarşı tərəfini hacətinin yerinə yetirilməsində qüdrətli və imkanlı bilsin. Bəzi vaxtlar bu zahiri və maddi qüdrət olur. Məsələn, bir şəxsdən su istədikdə o, qabı su ilə doldurub bizə təqdim edir.

Bəzi vaxtlar isə bu qüdrət təbii və maddi qanunlardan uzaq, qeybi bir qüdrət olur. Məsələn, bir şəxs Həzrət İmam Əlinin (ə) insan qüdrətindən xaric olan və bəşər qüdrəti ilə yox, qeybi qüdrət ilə “Xeybər” qalasının qapısını yerindən çıxartmasına əqidə ilə inanır. Və yaxud Həzrət Məsihi (ə) öz şəfaverici qüdrəti ilə çətin və sağalmayan xəstəlikləri xəstəyə dərman içirtmədən və müalicə etmədən sağaldır. Belə bir qeybi qüdrətə inanmaq əgər Allahın qüdrətinə, izninə və məsləhətinə əsaslanırsa, maddi qüdrətə inanmaq deməkdir. Yəni bu inam və əqidə şirk sayılmır. Həmin Allah maddi qüdrəti o şəxsin ixtiyarına verdiyi kimi, qeybi qüdrəti də ona bəxş etmişdir. Bir şərtlə ki, məxluq Allaha ehtiyacı olmayan bəşər kimi tanınmasın.

Vəhhabilərin bu haqda fikirləri:

Vəhhabilər deyirlər: Əgər bir nəfər ilahi övliyələrin birindən istər diri olsun, istərsə də ölü, xəstəsinin sağalmasını, itirdiyinin qaytarılmasını və yaxud borclarının ödənilməsini istəyərsə, bu geniş istəklər övliyanın (insanın) qeybi (gözə görünməz) qüdrətə malik olduğunu və təbii nizam-intizama, qanunlara, dünya yaranışına hakim olduğuna səbəb olar. Allahdan başqa belə bir gözə görünməyən qüdrətə inanmaq eyni ilə o şəxsin allahlığına inanmaq deməkdir. Belə bir hacət istəmək də şirk sayılır.

Susuz insan səhrada öz nökrərindən su istəyirsə, o, təbiət qanunlarına hakim olan nizam-intizama itaət etmiş olur. Amma torpaqlar altında dəfn olunmuş və yaxud uzaq bir yerdə yaşayan imamdan və Peyğəmbərdən su istəmək onların qeybi (gözə görünməyən) qüdrətlərinə inanmaq deməkdir. Yəni, heç bir səbəb və maddi vasitə olmadan susuz insana su yetirsin. Belə bir əqidə qarşı tərəfə Allah əqidəsi ilə inanmağa səbəb ola bilər.

Əbu Əla Məvdudi bu mətləbə açıq-aşkar işarə edən şəxslərdən biridir. O deyir: “İnsanın Allahı çağırması və Ondan kömək istəməsinin əsas səbəbi budur ki, o, Allahın maddi qanunların hüdudundan xaric və təbiət qanunlarına hakim olan gözə görünməyən qeybi bir qüdrətə sahib olduğuna inanır.”⁵

¹ Nisa surəsi, 41.

² Əhzab surəsi, 45.

³ Muminun surəsi, 100.

⁴ Mumin (Ğafir) surəsi, 46.

⁵ Əl-Müstələhatül-ərbəə, s. 18.

BU BARƏDƏ BİZİM NƏZƏRİYYƏMİZ.

Vəhhabilərin əsas səhvi budur ki, insanların qeybi və gözə görünməyən qüdrətlərinə inanmanı şirk və ikiillahlıq kimi qələmə verirlər. Bununla da Allahın gözə görünməyən qüdrətinə əsaslanan qeybi qüdrət ilə Allahdan ayrı olan müstəqil qeybi qüdrət arasında heç bir fərq qoymaq istəməirlər və bəşərdən olan qeybi qüdrətə inanmanı isə şirk hesab edirlər.

Quran açıq-aşkar bəzi adamların qeybi qüdrətlərə sahib və təbiət qanunlarına hakim olduqlarından danışır. Biz burada Quran nöqtəyi-nəzərindən bir neçə ilahi övliyələrin belə bir qüdrətə malik olduqlarına işarə edirik:

YUSİF PEYĞƏMBƏRİN GÖZƏ GÖRÜNMƏYƏN QEYBİ QÜDRƏTİ

Yusif peyğəmbər öz qardaşlarına deyir:

“Bu köynəyimi götürüb aparın, atamın üzünə sürün, o, (yenidən) görməyə başlayar. Bütün ailənizi də yığb yanıma gəlin.”

“Muştuluqçu gəlib köynəyi (Yəqubun) üzünə sürtən kimi onun gözləri açıldı və o: “Məgər sizə demədimmi ki, mən Allahdan sizin bilmədiklərinizi bilirəm!”—söylədi” /Yusif surəsi, 93 və 96-cı ayələr/.

Ayənin zahiri mənası budur ki, görmə qabiliyyətini itirən Yəqubun Yusifin iradəsi, istəyi və əqdə etdiyi qüdrəti ilə gözləri açılır və görməyə başlayır. Bu iş Allahın bir başa gördüyü iş deyil, əksinə, Allahın vasitəçi ilə olan işidir. Belə olmasaydı, Yusifin qardaşlarına köynəyi atasının üzünə sürtməyi göstəriş verməsi faydasız olardı. Əksinə, Həzrət Yusif dua etsə belə, kifayət edərdi. Bu, Allah övliyasının Onun izni ilə dünya işlərinə təsir etməsi deməkdir. Və bu işi görəne (Yusif) Allah tərəfindən belə bir ixtiyar verilmişdir.

2. MUSA PEYĞƏMBƏRİN GÖZƏ GÖRÜNMƏYƏN QEYBİ QÜDRƏTİ

Allah Musaya əsasını daşa vurmağı göstəriş verir. Sonra daşdan bəni-İsrail övladlarının qəbiləsinin sayı qədər on iki bulaqdan su axmağa başladı.

“Biz ona: “Əsanı daşa vur! —dedik. (O, əsanı vuran kimi) ondan (daşdan) on iki çeşmə fışkırdı...”/ Bəqərə surəsi, 60/.

Başqa bir yerdə Allah-taala Musaya əsanı dəryyəyə vurmağı göstəriş verir. Sonra isə bəni-İsrailin keçib getməsi üçün dəryyənin bəzi yerlərində dağ əmələ gəldi. “Onda Musaya belə vahy etdik: “Əsanla dənizə vur!” (Musa əsasını dənizə vuran kimi) dərhal yarıldı. (İsrail oğullarının sayına müvafiq olaraq on iki hissəyə bölündü) və hər hissə böyük bir dağ kimi oldu” /Şüəra surəsi, 63/.

Burada çeşmələrin və dağların əmələ gəlməsində əsil vasitə Musanın iradəsi ilə yerə vurulan əsanı əsassız götürmək olmaz.

2. SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏRİN GÖZƏ GÖRÜNMƏYƏN QEYBİ QÜDRƏTİ

Allahın böyük övliyələrindən olan Süleyman peyğəmbərin gözə görünməyən böyük qeybi qüdrəti olmuşdur. Allahın böyük neməti bu ayə ilə – “Bizə hər şeydən verilibdir” (Nəml surəsi, 16)— tanınmışdır. Nəml surəsinin 17 və 44, Səba surəsinin 12, Ənbiya surəsinin 81, Sad surəsinin 36 və 40, ayələrində Süleymanın ixtiyarında olan nemətlər haqqında söhbət açılmışdır. Bu ayələri oxumaqla Süleymanın ixtiyarında olan nemətlərin böyük qüdrətini dərk edə bilərik. Allahın övliyasına aid olan ayələrdən bəzisini burada qeyd etməklə Quranda xəbər verilən Allah bəndələrinin böyük qeybi qüdrətlərinə əqidə ilə inanmağı işıqlandırırıq.

Quran nöqtəyi-nəzərindən, cinlər və quşlar həzrət Süleymana tabe idilər. O, quşların və həşəratların dilini bilirdi.

Quran bu haqda buyurur:

“Süleyman Davuda (peyğəmbərlikdə, elmdə və mülkdə) vərəsə oldu və dedi: “Ey insanlar! Bizə quş dili öyrədildi və (peyğəmbərlərə, padşahlara nəsib olan) hər şeydən verildi. Bu, həqiqətən, açıq-aşkar bir lütfdür!

(Bir gün) Süleymanın cinlərdən, insanlardan və quşlardan ibarət qoşunu toplandı. Onlar cərgə-cərgə düzülüb (nizamlı) gedirdilər. Nəhayət, onlar (Taifdəki, yaxud Şamdakı) qarışqa vadisinə gəlib çatdıqda bir qarışqa (qarışqaların padşahı) dedi: “Ey qarışqalar! Yuvalarınıza girin ki, Süleyman və ordusu özləri də bilmədən sizi (ayaqları altında) basıb əzməsinlər.”

(Süleyman qarışqanın) bu sözündən gülümsəyib dedi: “Ey Rəbbim! Mənə mənim özünə və ata-anama ehsan buyurduğun nemətə şükr etmək, Sənin razı qalacağın yaxşı iş görmək üçün ilham (qüvvət) ver! Və mənə Öz mərhəmətinlə saleh bəndələrinin sırasına daxil et” /Nəml surəsi, 16-19-cu ayələr/.

Siz əgər hud-hud (şanapipik) quşunun Süleyman tərəfdən Səba mələkəsinə xəbər göndərilməsini Quranda oxusanız, Süleymanın gözə görünməyən qeybi qüdrətindən təəccüblənərsiniz. Buna görə də əziz oxuculardan Nəml surəsini 20-ci ayəsindən 44-cü ayəsinə kimi oxumağı xahiş edirik. Oxuduğunuz ayələrə diqqət yetirin.¹

Quran nöqtəyi-nəzərindən, Süleyman peyğəmbərin qeybi qüdrəti olduğuna görə küləklər onun göstərişi ilə hərəkət edirdilər. Quran bu haqda buyurur:

“Əmrilə bərəkət verdiyimiz yerə (Şama) doğru şiddətlə əsən küləyi də Süleymana Biz ram etdik. Biz hər şeyi bilənlik!” /Ənbiya surəsi, 81/.

Bundan məlum olur ki, küləklər onun əmri ilə hərəkət edirdilər.

4. HƏZRƏT İSA VƏ ONUN GÖZƏ GÖRÜNMƏYƏN QEYBİ QÜDRƏTİ

Quran ayələrini araşdırmaqla Həzrət Məsihin (İsa) gözə görünməyən qeybi qüdrətinin şahidi oluruq. Quran Həzrət Məsihdən belə nəql edir. “Mən, həqiqətən, Rəbbiniz tərəfindən möcüzə ilə sizə (peyğəmbər) gəlmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzəldib ona üfürərəm, o da Allahın izni ilə quş olar. Anadangəlmə korları, cüzam xəstəliyinə tutulanları sağaldar və Allahın izni ilə ölümləri dirildərəm. Mən evlərinizdə yediyiniz və yığıb saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunda (söylədiklərimdə peyğəmbər olduğuma) bir dəlil vardır” /Ali-İmran surəsi, 49/.

Əgər Həzrət Məsih bütün işlərini Allahın izni ilə görürsə, buna görədir ki, heç bir peyğəmbər Allahın izni olmadan belə bir iş görə bilməz.

“Allahın izni olmadan heç bir peyğəmbər heç bir möcüzə gətirə bilməz” /Rəd surəsi, 38/.

Bununla belə Həzrət Məsih gözə görünməyən qeybi işləri özünə aid edir. “Düzəldərəm”, “üfürərəm”, “sağaldaram” və “dirildərəm” sözlərini buna sübut ola bilər.

Yusif, Musa, Süleyman və Məsih peyğəmbərdən başqa digər peyğəmbərlərin² və mələklərin də qeybi qüdrəti vardır. Quran Cəbrayıl mələyi “çox qüvvətli olan”³ və digər mələkləri isə “İşə əncam çəkənlər” kimi tanıtdırmışdır.

Quranda mələklər “dünya işinə əncam çəkənlər”, “canları alanlar”, “insanları qoruyanlar”, “əməlləri yazanlar” və “günahkar, üsyankar qəbilə və milləti məhv, yox edənlər” kimi tanıtdırılmışdır.

Hər kim Quranla daha dərinədən məşğul olsa, mələklərin Allahın izni ilə gözə görünməyən qeybi qüdrətə sahib olub fəvqəladə işlər gördüyünün şahidi olar.

Əgər qeybi qüdrətə əqidə ilə inanmaq allahlığa gətirib çıxarırsa, onda mələklər də Quranda Allah kimi tanıtdırılırdı.

Müşkülün həlli yolu yalnız yuxarıda deyilən kimidir. Belə ki, müstəqil (Allaha bağlı olmayan) qüdrət ilə kəsb olunan (Allahın izni ilə) qüdrət arasında fərq olmalıdır. Bəşərin müstəqil qüdrətinə inanmaq şirk sayılır. Amma hər bir əməldə kəsb olunan qüdrətə inanmaq isə tovhid sayılır.

Bura qədər aydın oldu ki, övliyaların “qeybi qüdrətinə” inansaq, onları Allahın təyin etdiyi vasitələr bilsək, belə bir əqidə şirk yox, tovhidin özüdür. Təbii qüdrəti insana və qeybi qüdrəti isə Allaha aid etmək tovhidin əsası sayılmaz. Əksinə, tovhidin mahiyyəti budur ki, bütün bu işləri istər təbii qüdrət, istərsə də qeybi qüdrəti Allaha aid etmək və Onu bütün işlərin və qüdrətlərin başlanğıcı bilək.

İndi isə Allah övliyalarından adət xaricindən kənar olan işlər görməsi haqda bəhsi araşdıraq. Məgər bəşər qüdrətindən xaric olan işləri istəmək şirk sayılır?

Hər bir məxluqun “Səbəb və nəticə” (determinizm) qanununa əsasən özünə görə bir səbəbi vardır. Səbəbsiz bir şeyin əmələ gəlməsi qeyri-mümkündür. Nəticədə isə dünyada heç bir şey səbəbsiz yaradılmamışdır. Peyğəmbərin və övliyaların möcüzə və kəramətləri də illətsiz deyildir. Əgər Musanın əsası əjdahaya dönürsə, Məsih ölümləri dirildirsə, İslam Peyğəmbəri ayı iki yerə bölürsə və yaxud əlində tutduğu kiçik daşlar Allaha zikr deyirsə, bunların heç biri illətsiz deyil. Lakin bu işlərin əsaslı bir iləti vardır ki, bunu maddi və təbii illət adlandırmaq olmaz. Bəzi vaxtlar belə təsəvvür olunur ki, insandan təbii işləri istəmək şirk deyildir. Lakin fəvqəladə olan işləri istəmək isə şirk sayılır.

Cavab:

Quranda peyğəmbərlərdən və yaxud bəzi insanlardan bəşər qüdrətinin təbii və maddi hədudlarından xaric olan işlərin görülməsi tələb olunur. Quran peyğəmbərləri və övliyalı tənqid etmədən onlardan belə bir işin görülməsini tələb edir. Quranda açıq-aşkar deyilir:

¹ Əziz oxucu! Yuxarıda qeyd olunan ayələri daha yaxşı başa düşmək üçün Quranın doğma dilə tərcüməsinə müraciət edə bilərsiniz.

² Müəllifin “Peyğəmbərlərin mənəvi qüdrəti” kitabına müraciət edə bilərsiniz.

³ Nəcm surəsi, 5.

“İnsanlar quraqlıqdan nicat tapmaq üçün su istəməyə Musanın yanına gəldilər.”

“Ümməti ondan (Musadan içməyə) su istədiyi zaman ona: “Əsanı daşa vur!” –deyə vəhy etdik (Əsanı daşa vuran kimi) ondan on iki çeşmə qaynayıb axmağa başladı.”

“Yadınıza salın ki, Musa öz qövmü üçün su istədikdə, biz ona: “Əsanı daşa vur!” –dedik. (O, əsanı daşa vuran kimi) ondan (daşdan) on iki bulaq qaynadı.”¹

Diri adamdan bəşər qüdrətindən kənar olan bir şey istəmək, demək olar ki, mümkündür. Lakin bizim sözüümüz bundadır ki, belə bir işi ölüdən istəmək olar, ya yox? Bunun cavabı hamıya məlumdur. Çünki ölüm və həyat tovhidin əslilə uyğun olan əməldə təfəvüt yarada bilməz. Belə ki, birində şirk və digərində tovhid kimi qələmə verilsin. Həyat və ölüm fayda verib-verməməsində təsir göstərə bilər, ancaq tovhidlə şirkdə isə heç bir fərq ola bilməz.

SÜLEYMAN BİLQEYİSİN TAXTINI İSTƏYİR

Həzrət Süleyman Bilqeyisin taxtını yanına gətirmək üçün məclisdə orulanlardan bəşər qüdrətindən xaric olan bir iş görməyi istədi.

“(Süleyman) dedi: “Ey əyanlar! Onların müti vəziyyətdə (müsəlman olaraq) yanıma gəlməmiş hansınız onun (Bilqeyisin) taxtını mənə gətirə bilərsiniz?” Cünlərdən olan (çox qüvvətli bir nəhəng) bir ifrit dedi: “Sən yerindən (taxtdan) qalxmamış mən onu sənə gətirərəm. Mən bu işi görməyə çox qüvvətliyəm, etibarlıyam! Mən taxtın üzərində qızıl, gümüş, ləl-cəvahirata əlimi belə vurmaram, ondan heç bir şey götürmərim!”

(Süleyman taxtın daha tez gətirilməsini istədi) Kitabdan (Allahın kitabından, yaxud Xızır və ya Süleymanın çox ağıllı və tədbirli vəziri Asəf ibn Bərxiya) dedi: “Mən onu sənə bir göz qırpımında gətirərəm.” (Süleyman) onu (taxtı) yanında hazır durmuş görüncə dedi: “Bu, Rəbbimin lütfündəndir (mərhəmətindəndir).”²

Əgər bu nəzəriyyə düzgündürsə, onda gərək bütün əsrlər boyu peyğəmbərlik iddiası edən şəxslərin əməlləri şirk və küfr sayılsın. Çünki insanlar bəşər qüdrətindən xaric olan möcüzəni peyğəmbəri göndərəndən yox, əksinə, peyğəmbərlik iddiası edən şəxsdən tələb edərdilər. Peyğəmbərlik iddiası edən şəxsə belə deyirdilər: “Əgər möcüzə ilə gəlmisənsə və doğru danışarlarsansa, onu gətir, göstər.”³

Bütün dünya millətləri bu yol ilə həqiqi peyğəmbərləri yalançı peyğəmbərlərdən ayırd etmişdi. Peyğəmbərlər həmişə bütün dünya millətlərini gətirdikləri möcüzəni müşahidə etmək üçün dəvət edərdilər. Quran da insanların peyğəmbərlik iddiası edən şəxslərlə danışğını və onlardan möcüzə istəmələrini nəql edir.

Əgər insanlar həzrət Məsihin yanına gəlib onun doğru peyğəmbər olub-olmadığını yoxlamaq üçün ondan kora və yaxud cüzam xəstəliyinə tutulanlara şəfa verməsini istəyirdilərsə, onlar müşrik sayılmaz, əksinə, bu işin əslini öyrənmək istəyənlərdir. Həzrət Məsihin olmadığı bir zamanda insanlar onun pak ruhundan hər hansı bir xəstəyə şəfa verməyi istəyirdilərsə, onlar nəyə görə müşrik sayılmalıdırlar? Halbuki ölüm və həyatın şirk və tovhid baxımından heç bir fərqi yoxdur.⁴

Bir sözlə, Quran Allah bəndələrinin insan qüdrətindən xaric olan qüdrətə malik olduğunu açıq-aşkar təsdiq edir. Onlar bəzi vaxtlarda və yaxud onlara müraciət etdikdə bu qüdrətdən istifadə edirdilər. Əgər vəhhabilər bu işə Allahdan başqa heç kimin qüdrəti çatmadığını deyirdilərsə, onda qeyd olunan ayələr onların fikir və əqidələrinin əleyhinə şəhadət verir.

Əgər hər hansı bir işin bu yolla tələb olunmasının şirk olduğunu iddia edirlərsə, bəs onda nə üçün Süleyman (s) və başqa peyğəmbərlər hər hansı bir işi bu yolla tələb edirdilər? Əgər qeyri-adi şəkildə övliyalardan hacət diləmək üçün onların hökmən qeyb aləmi ilə əlaqəli olmalarının lazım olduğunu deyirdilərsə, onlara belə cavab veririk: qeyb aləmi iki növdür: biri tovhidin özü, digəri isə şirkin yaranmasına səbəb.

Əgər diri övliyalardan yox, dünyasını dəyişmiş övliyalardan bu kimi istəkləri diləməyi haram hesab edirlərsə, demək lazımdır ki, ölüm və həyat tovhidlə şirk arasında heç bir fərqləndirici ölçü deyildir.

Əgər xəstənin sağlamlığını və ya borcun qaytarılmasını fəvqəladə üsullarla istəməyi Allaha məxsus olan işi başqasından diləmək kimi qələmə verirlərsə, deməliyik ki, şirkin əsas meyarı dilənən şəxsi Allah və ya İlahi işlərin başlanğıcı kimi hesab etməkdir. Çünki işin fəvqəladə olub-olmaması Allaha məxsus olan işlər üçün meyar hesab edilə bilməz. Deməli, bu kimi diləyişlər Allaha məxsus olan işləri başqasından diləmək deyildir. Allaha məxsus olan işlərin meyarı isə icraçının onu yerinə yetirməsində müstəqil olmasıdır, (yəni icraçının bu

¹ Əraf surəsi, 160 və Bəqərə surəsi, 60.

² Nəml surəsi, 39.

³ Əraf surəsi, 106.

⁴ Həzrəti Məsihin möcüzələri ilə yaxından tanış olmaq istəyənlər Ali İmran surəsi 49 və Maidə surəsi 100-110-cu ayələrə müraciət edə bilərlər.

işləri yerinə yetirməkdə heç kimdən asılı olmaması və heç kimdən kömək almamasıdır). Amma istər adi və istərsə də qeyri-adi (fövqəladə) işlərdə icraçı ilahi qüvvəyə arxalanarsa, belə işlərin ondan (icraçıdan) dilənilməsi Allaha məxsus olan işlərin başqasından dilənilməsi deyildir.

Allah bəndələrindən şəfa istəmək haqqında isə deyirik:

Bəzi vaxtlar övliyalardan şəfa və yaxud buna oxşar istəkləri diləmək Allahın işini başqasından istəmək kimi təsəvvür olunur. Quran buyurur:

“Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O, şəfa verir,”(Şuəra surəsi, 80-cı ayə).

Bununla belə necə deyə bilərik ki, ey Allahın Peyğəmbəri, mənə şəfa ver. Başqa xariqüladə işlərin dilənilməsi də eynilə bunun kimidir.

Burada da vəhhabilər yenə də Allahın işi ilə bəşərin işini ayırd edə bilməmiş, belə təsəvvür etmişlər ki, xariqüladə işlər Allaha, adi və təbii işlər isə bəşərə məxsusdur.

Bunlar Allaha və başqasına məxsus olanları tanımaq istəmirlər. Allah və bəşərin işində bir əməlin qeyri-adi və yaxud adiliyi heç vaxt əsas ölçü ola bilməz. Ona görə ki, murtazların (yoqların) gördükləri işləri də Allahın işi adlandırmaqla onları Allah hesab edərək.

Əksinə, Allahın işində əsas ölçü budur ki, icraçı gərək yalnız və yalnız özünə arxalansın və heç kimdən kömək istəməsin. Belə bir əməl Allahın işi adlanır. Yəni bir şəxs öz işində Allahın qüdrətinə arxalanıb, ondan kömək istəməklə iş görürsə, bu əməl Allahın işi adlanır. İstər bu iş adi olsun, istərsə qeyri-adi.

Bəşər hər bir adi və qeyri-adi işi yerinə yetirərkən Allahdan kömək istəməklə yanaşı, onun qüdrətinə arxalanır. Allahdan aldığı qüdrəti nəticəsində öz işlərini həyata keçirir. Belə bir qüdrətə sahib olmaq, öz məqsədləri yönündə bu kimi əməlləri yerinə yetirmək və yaxud istək diləmək şirk ola bilməz. Çünki bütün mərhələlərdə bu qüdrətin ona Allah tərəfindən verilməsini və Allahın izni ilə bu işləri görməsini etiraf edirik.

Böyük ustad Həzrət Ayətullahul-Üzma Xomeyni (Allah ona rəhmət eləsin) Allahın işini tanımaq üçün belə deyir:

“Başqasından kömək almamaqla müstəqil olaraq icraçının gördüyü iş Allahın işi deyilir.”

Başqa sözlə desək, iş görən öz əməlinə müstəqil olub, başqalarına ehtiyacı olmazsa, onun gördüyü iş Allahın işi adlanır. Bunun əksi isə bəşərin işi adlanır. Allah-taala heç kimdən kömək və qüdrət istəmədən dünyanı yaradır, ruzi yetirir, şəfa verir və s. edir. Və heç kəsin Onun işinə qarışmağa haqqı yoxdur. Allah heç kimdən qüdrət və kömək almır.

Lakin Allahdan başqası bir iş görərkən adi və qeyri-adiliyindən asılı olmayaraq, Allahın köməyi olmazsa, bunu həyata keçirə bilməz.

Allahdan kömək istəməklə bu işləri yerinə yetirmək olar.¹ Başqa bir sözlə desək, əgər bir varlığı müstəqil hesab etsək, tovhid yolunu azmış olarıq. Çünki bir varlığın müstəqil olmasına inansaq, belə çıxır ki, onun varlığının ehtiyacsız olması Allahla bərabər olur. Belə bir varlıq da yalnız və yalnız Allah özü ola bilər ki, heç bir şeyə ehtiyacı yoxdur və Onun vücudu ancaq özünə aiddir.

Həmçinin, əgər bir şəxsi Allahın məxluqu bilib, lakin asan və qeyri-adi işlərdə onun müstəqil olduğuna inansaq, burada da şirkə üzləşmiş oluruq. Çünki, yalnız və yalnız Allah öz işində müstəqil ola bilər. Cahil ərəblər dünyanın və bəndələrin işlərinin bütllərə tapşırılmasına və bütllərin bu işlərdə müstəqil olmasına inanıqlarına görə müşrik adlanırdılar.

Cahiliyyət dövründə İslam parıldayan zaman bir çox müşriklərin əqidəsi bundan ibarət idi. Onlar mələklərin və ulduzların məxluq (yaradılmış) olduqlarına inanmaqla yanaşı, dünya işlərinin idarəedicisi² və yaxud Allah işlərindən olan “bağışlanmaq” və “şəfa” kimi işlərin bunlara tapşırılmasına və bu işlərdə müstəqil olmasına inanırdılar.

Mötəzilə dəstəsi insanı yaradılış cəhətdən Allahın məxluqu bilir, lakin əməl, iş, fel və təsir baxımından müstəqil olduğunu deyirlər. Əgər onlar öz sözlərinə diqqət yetirsələr, belə bir əqidənin gizli şirk olduğunu anlayarlar. Düzdür, bu müşriklərin etdiyi şirkə oxşamır. Bu iki şirkin fərqi açıq-aşkar bilinir. Birinci şirk Allah və dünya işlərində, ikincisi isə insan işlərində müstəqillik olduğunu iddia edir.

¹ Kəşfü-Əsrar, 51-ci s.

² Əmr bin Lühey Şam əhlindən bütllərə ibadət etməyin səbəbini soruşduqda, Şam əhli ona dedi: Biz bütldən yağış istəyirik, kömək istəyirik, bütllər də bizə yağış göndərir və kömək edirlər. Əmr bin Lühey bu əqidə ilə “Hübəl” adlı bütü özü ilə Məkkəyə gətirdi. (İbn Hişamın “Peyğəmbərin həyatı” kitabına müraciət edir, c. 1, s. 77).

ALLAHİ ÖVLİYALARIN HAQQINA VƏ MƏQAMINA AND VERMƏK

Vəhhabi məsləkinin digər islami məzhəblərlə olan ixtilaflarından biri də budur ki, vəhhabilər iki cür and içməyi haram bilib, bunu ibadətdə şirk hesab edirlər. Bu andıçmə aşağıdakılardan ibarətdir:

1– Allahı övliyaların haqqına və məqamına and vermək.

2– Allahdan başqasına and içmək.

ALLAHİ ÖVLİYALARIN HAQQINA AND VERMƏK

Quran övliyaları belə fəsf edir:

“Onlar (müsibətlərə) səbr edən, (sözlərində və işlərində) doğru olan, (Allaha) itaət edən, mallarından fəqirlərə verən və sübh vaxtı (Allahdan) bağışlanmaq diləyənlərdir (sübh namazına qalxanlardır)”

Əgər bir nəfər gecə yarısı, gecə namazından sonra Allahın dərgahına üz tutub:

– İlahi, səni and verirəm sübh vaxtı bağışlanmaq diləyənlərin haqqına, mənim də günahlarımı bağışla –deyirsə, bu əməli “ibadətdə şirk” adlandırmaq olarmı? “İbadətdə şirk” yalnız və yalnız Allahdan başqasına ibadət etmək, Allahdan başqasını Allah bilmək və yaxud onu İlahi işlərin başlanğıcı hesab etməkdir. Halbuki bu duada biz Allahdan başqasına üz tutmamış və Ondən başqa bir kəsdən heç bir istək diləməmişik. Bu əməl haram sayılırsa, bunun başqa bir səbəbi olmalıdır. Biz burada vəhhabi yazıçılarına bir məsələni xatırladıyıq:

Quran müşriki təkallahlığa inanan (müvəhhid) adamdan ayırmaq üçün müşrik haqda müxtəlif mənalı kəlmələrlə söhbət açır. Bu üsulla müşrik sözünün mənası haqda müfəssirlərin müxtəlif tərzdə şəxsi rəy vermələrinin qarşısını almışdır: “Allah tək olaraq anıldığı (la ilahə illəllah deyildiyi) zaman axirətə inanmayanların qəlbi nifrətlə dolar. Onda (Allahdan) başqaları (bütələr, tanrılar) yad edildiyi zaman isə onları dərhal sevinc bürüyər.”

Başqa bir ayədə təkəbbür edən müşrikləri belə tərifi edir:

“Onlara: “Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur!”–deyildiyi zaman təkəbbür göstərirdilər.

Və: “Biz heç divanə şairdən ötrü tanrılarımızı tərək edərəkmi?!” – deyirdilər.”¹

Bu iki ayənin mənası:

Tək olan Allahı yad edərkən qəlbləri nifrətlə, bütələri, yalançı tanrıları isə xatırlayanda qəlbləri sevinclə dolan və yaxud tək Allah xatırlanan zaman təkəbbür edən adamlar “müşrik” adlanır.

Bu ölçü ilə gecə yarısı Allahdan başqasını çağırmayan, şirin yuxunu özünə haram edib Allahı yad etməklə ləzzət aparan, Onunla gizli söhbət edib dua edərək Allahı Özünün əziz bəndələrinə and verən şəxs necə müşrik sayıla bilər? O, Allahı yad etməkdən boyunmu qaçırır və yaxud Allah yad edilərkən təkəbbürümü edir?!

Nə üçün vəhhabi yazıçıları qondarma qanunlarla təkallahlığa inanları (müvəhhidləri) müşrik hesab edib özlərini Allah dərgahının əziz bəndələri bilirlər?

Buna əsasən, doxsan doqquz faiz qiblə əhlini “müşrik”, yalnız “Nəcd” əhlini müvəhhid adlandırmaq olmaz.

“İbadətdə şirk” kəlməsini təfsir etməyi bizə tapşırmaqlar ki, istədiyimiz kimi də təfsir edək və kimi də istədik “müşrik” adlandırmaq.

ƏMİRƏLMÖMİNİN VƏ ALLAHİ ÖVLİYALARIN HAQQINDA AND VERMƏK

Biz Əmirəlmöminin Həzrət Əli (ə)-in dualarında belə andların şahidi oluruq. İmam gecə namazları qıldıqdan sonra bu duanı oxuyardı:

“İlahi, Səni and verirəm o kəsin ehtiramına ki, Səndən Sənə (yəni, Səndən başqa sığınacağı yoxdur), Sənin izzətinə pənah aparır, Sənə sığınır, Sənin ipindən yapışır və Səndən başqasına ürək bağlamır.”²

Hələ Həzrət Əli (ə) dostlarından birinə öyrətdiyi duada belə buyurur:

“İlahi, Səni and veririk hacət istəyənlərin, Sənə üz gətirənlərin, Sənə pənah aparanların, Sənin dərgahında təvazökarlıq edənlərin, Sənə quruda, deryada, dağlarda və səhralarda ibadət edənlərin haqqına, biz Səni çarəsi son həddə çatmışlar (çarəsi kəsilmişlər) tək çağırıyıq.”³

¹ Saffat surəsi, 35.

² Səhifəyə-Ələviyyə, s. 370.

³ Səhifəyə-Ələviyyə, s. 51.

Belə bir ruhlandırıcı və Allah dərgahında təvazökarlıqla oxunan dua və Allah dostlarına mehribanlıq göstərmək məgər Allaha doğru üz tutmaq və tovhidlə nəticələnir? Buna görə də vəhhabilərdə tapılan hər cür “şirk” və “küfr” kimi töhmətlərdən uzaq gəzməli və məsələni başqa yolla həll etməliyik.

Buna əsasən bəzi vəhhabi yazıçıları “Allahı övliyalara and verməyi” haram və məkrüh bilirlər. Lakin “Sənani” kimi adamlar isə bu məsələni şirk və küfr həddinə çatdırmış, amma şirk və küfrdən ortaya heç bir söz gətirməmişlər.

İndi isə, sözün əsl mənasından bu məsələnin haram və məkrühluğunu araşdıraraq, bununla da belə bir təvəssülün səhihliyini bəyan edək.

İSLAM VƏ BU KİMİ AND İÇMƏLƏR

İslami rəvayətlər belə andların düzgünlüyünə şəhadət verir. Bu rəvayətlərin bəzisi Peyğəmbərdən, bəzisi isə onun Əhli-beytindən nəql olunur. Sənədi dəqiq olan rəvayətlərin möhkəmliyinə diqqət yetirməklə bu məsələni haram və yaxud məkrüh adlandırmaq olar.

Əziz Peyğəmbər kor kişiye belə dua etməyi öyrətdi:

“İlahi, Səni and verirəm rəhmli Peyğəmbərin Məhəmmədə.”¹

“Əbu Səid Xudri” Peyğəmbərdən bu duanı nəql edir:

“İlahi, Səni and verirəm Səndən hacət istəyənlərə...”²

Əziz Peyğəmbər Əlinin anası Fatiməni dəfn edərkən belə dua etdi:

“İlahi, Səni and verirəm Peyğəmbərinə və ondan qabaqkı peyğəmbərlərə, anam Fatimə binti Əsədi bağışla və onun yerini genişləndir. (yəni onu qəbir əzabından qoru³).

Həzrət Adəm belə dua etdi:

“İlahi! Səni and verirəm Məhəmmədə, mənə bağışla.”⁴

“Səhifeye-Səccadiyyə” kitabında dördüncü imamdan duaların nəql olunması belə bir təvəssülün səhihliyini və möhkəmliyini bildirir. Duaların mənalарının böyüklüyü və əzəməti, kəlmələrin incəliyi və gözəlliyi bu duaların imama aid edildiyini bəlli edir.

İmam Səccad (ə) Ərəfə günündə belə dua edirdi:

“İlahi, Səni and verirəm başqa məxluqlardan ayırdığın kimsələrə, Özün üçün seçdiyin, xalq arasında ixtiyar sahibi etdiyin, Öz məqamınla tanış etmək üçün yaratdığın adamlara. Səni and verirəm o pak şəxslərə ki, onlara itaət etməyi Özünə itaət etmək, onlarla düşmənçilik etməyi Özünə düşmənçilik etmək kimi qərar vermişən.”⁵

İmam Sadiq (ə) böyük cəddi Əmirəlmöminin Əli (ə)-ın qəbrini ziyarət edərkən belə dua etdi:

“İlahi, Səni and verirəm Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən və Hüseyn (ə)-ın haqlarına, mənim duamı və ibadətimi qəbul elə və mənə Öz övliyalarımla bir yerdə qərar ver.”⁶

Həzrət Səccad (ə) və Həzrət Sadiq (ə)-la yanaşı, başqa imamlar da dua edərkən Allahı Öz saleh bəndələrinə and vermişlər.

Həzrət imam Hüseyn ibn Əli (ə) dua edərkən belə deyir:

“İlahi, mən Səni and verirəm müqəddəs kəlmələrinə, izzətinə, yerlərdə və göylərdə sakin olanlara, peyğəmbərlərinə və göndərdiyin elçilərə, mənim duamı qəbul edə. Çünki mənim işim çətinliyə düşüb. İlahi, Məhəmməd və onun Əhli-beytinə salam göndər və mənim çətinliklərimi aradan qaldır, işimi asan elə.”

Bu dualar çox olduğundan onların hamısından burada danışsaq söz uzanar. Daha yaxşı olar ki, sözü burada qısa edək və vəhhabilərin etirazlarına nəzər salaq.

Birinci etiraz:

“Allahı məxluq və yaxud məxluqun haqqına and verməyi İslam biliciləri haram bilirlər.”⁷

Cavab:

Bir əsrdə və yaxud bir neçə əsrlər İslam alimlərinin hökmdə nəzərləri eyni olarsa, buna “icma” deyilir (yəni toplumun nəzəriyyəsi birdir). Belə olan halda sünnə əhlinin alimləri icmanın nəzərini ilahi hüccət və əsas kimi

¹ Sünəni-ibn Macə, c. 1, s.441; Müsnədi-Əhməd, s. 138; Müstədrəkül-Hakim, c. 1, s. 313.

² Səhihi-ibn Macə, c. 1, s. 262; Müsnədi-Əhməd, c. 3, 21-ci hədis.

³ Əl-Füsulul-mühimmə, s. 31./ Müəllif: İbn Səbbəğ Maliki 855 hicri ilində vəfat edib/.

⁴ Əd-Dürrül-Mənsur, c. 1, s. 59; Müstədrəkil-Hakim, c. 2, s. 615; Ruhul-Məani, c. 1, s. 217.

⁵ Səhifeyi-Səccadiyyə, 47-ci dua.

⁶ Əminullah ziyarəti.

⁷ Kəşfül-irtiyab, s. 32, əl-Hədiyyətüs-sünniyyə kitabından nəql olunub.

qəbul edirlər. Şiə bilicilərinin nəzərinə görə isə ümmətin arasında yaşayan imamın rəyi və hədisləri ilə müvafiq olarsa, onda icmanın nəzəri hüccətdir.

Belə bir sual olunur: Bu məsələ haqqında alimlərin və icmanın nəzəri eynidirmi? Biz şiə və sünnə əhlinin başqa alimlərinin nəzəriyyəindən istifadə etmirik. Yalnız dörd məzhəbin (Hənəfi, Hənəbəli, Şafei, Maliki) rəhbərlərindən əsas gətirməklə alimlərin mətləbin haram olması haqda fitva verdiklərini öyrənmək istəyirik. Əgər belə bir fitva veriblərsə, vəhhabilərdən xahiş edirik ki, hökmün mətnini, kitabın adını və səhifəsini qeyd etməklə bəyan etsinlər.

Sünnə əhlinin hədis və fiqh kitablarında belə bir təvəssül olmadığı halda bunun haqqında nəzəriyyə də ola bilməz. Onda “əl-Hədiyyətüs-sünniyyə” kitabının müəllifinin söylədiyi icma və alimlər haradadır? Yalnız müəllif bu hökmün haram olmasını “əl-İzz ibn Əbdüssəlam” adlı tanınmayan bir nəfərdən nəql edir. Sanki İslam alimləri əl-İzz ibn Əbdüssəlam və əl-Hədiyyətüs-sünniyyənin müəlliflərindən ibarətdir.

Sonra isə Əbu Hənifə və şagirdi Əbu Yusifdən hədis söyləmişlər. Bu iki nəfər isə “hər hansı bir şəxsin haqqına and verməyi” məkrüh bilirlər.

Bir sözlə, bu məsələdə icma adlı sübut və əsas yoxdur. İki nəfərin fitvası əziz Peyğəmbər və Əhli-beytdən (sünni alimlərinin nəzərinə görə Əhli-beytin sözü hüccət və əsasdır)¹ nəql olunan hədislərin müqabilində nə kimi faydalı və qiymətli ola bilər. Bundan əlavə, hələ bu fitvanın Əbu Hənifəyə nisbət verilməsinin səhih və düzgünlüyü də bilinmir.

İkinci etiraz:

“Allahdan bir istək diləmək üçün Onu məxluqun haqqında and vermək düzgün deyildir. Çünki məxluqun Xaliqə (Allah üzərində) heç bir haqqı yoxdur.”²

Cavab:

Belə bir dəlil və sübut Quran müqabilində ictihad etməkdən başqa bir şey ola bilməz. Əgər doğrudan da məxluqun Xaliq üzərində heç bir haqqı yoxdursa, nəyə görə keçən hədislərdə Həzrət Adəm Allahı İslam Peyğəmbərinin haqqına and verib bu haqqa əsasən Allahdan bağışlanmaq və istəklər diləyir?

Bundan əlavə, Quran ayələrinə necə bəhanə gətirə bilərik? Halbuki, Quran bəndələrin Allah yanında hüquqa və haqqa malik olduqlarını bildirir. İslami hədislər də bunu sübut edir.

“Möminlərə kömək etmək Bizə vacibdir.”³

“Allah... Möminlərin canlarını və mallarını Tövratda, İncildə və Quranda haqq olaraq vəd edilmiş Cənnət müqabilində satın almışdır...”⁴

“Möminləri xilas etmək Bizə vacibdir.”⁵

“Allah yanında yalnız o kəslərin tövbəsi qəbul olunur ki, onlar nadanlıq ucundan bir pis iş gördükdən sonra dərhal tövbə edərlər.”⁶

Öz başına bəzi əsassız fikirlərə əsaslanıb bu ayələri təfsir etmək düzgündürmü?

Hədislərdən nümunələr?

1. Namusdan və haramdan qorunmaq üçün evlənməyə Allah zamindir.⁷

2. Allah-taala üç dəstəyə kömək etməyi Özünə lazım bilir: a) Allah yolunda cihad edənə, b) azad olmaq üçün ağası ilə müqavilə bağlayan nökrə, v) evlənməklə namusunu qoruyan cavana.⁸

3. Məgər görmürsən ki, bəndələrin haqqı Allaha vacibdir?...⁹

Bəli, heç kimin təklidə Allahın üzərində haqqı yoxdur. Bəndə əsrlər boyu Allaha ibadət etməsinə baxmayaraq, gərək onun qarşısında təvazökarlıq etsin. Çünki bəndənin hər nəyi varsa, Allahdandır, özündən heç bir şey məsrəf etməyib ki, Allahın üzərində də haqqı olsun. Buna görə də burada haqq kəlməsindən əsas məqsəd Allah tərəfindən Öz lütfü ilə bəndələrə verilən məqam, mənəvi yüksəklik və savabdır. Allah bəndələrə

¹ Səqəleyn hədisi İslamın bütün alimləri tərəfindən qəbul edilmiş hədisdir. İnadkarlardan başqa heç kim bu hədisin düzgünlüyündə şəkk-şübhə etmir.

² Kəşfül-irtiyab, s. 331, Qədduridən nəql olunub.

³ Rum surəsi, 47.

⁴ Tövbə surəsi, 111.

⁵ Yunus surəsi, 103.

⁶ Nisa surəsi, 17.

⁷ Əl-Cameüs-Səğir, c. 2, s. 33 (Süyüti).

⁸ Sünnəni-İbn Macə, c. 1, s. 841.

⁹ “Ən-Nihayə” /İbn Əsir/, “haqq” maddəsi.

kömək etməyi Öz öhdəsinə götürmüşdür. Belə bir haqqın Allahın üzərində olması Onun böyüklüyü və əzəmətidir.

Heç bir bəndənin Allahın üzərində haqqı yoxdur. Əgər varsa da, Allah bu haqqı Öz lütfü və mərhəməti üzündən üzərinə götürmüş, bununla da məxluqatı borc sahibi, Özünü isə borclu göstərmişdir.

Allahın üzərində məxluqun haqqı olması ehtiyacsız Allahın fəqir bəndədən borc istəməsinə oxşayır, nəhayət, Özünü borclu, məxluqu isə borc sahibi bilir.¹

¹ “Allah yolunda (kənül xoşluğu ilə halal maldan) yaxşı borc verən kimdir ki, (Allah da) onun mükafatını qat-qat artırsın?! /Bəqərə surəsi, 245/.

ALLAHDAN BAŞQASINA AND İÇMƏK

Vəhhabilərin diqqətini cəlb edən məsələlərdən biri də Allahdan başqasına and içməkdir.

Sənani adlı vəhhabi yazıçılarından biri “Təthirul-etiqa” adlı kitabında bu əməlin şirkə səbəb olduğunu açıqlayır.¹ Əl-hədiyyətüs-sünniyyə kitabının müəllifi bunu kiçik şirk adlandırır.²

Amma biz Allahın lütfü ilə təəssübkeşlikdən uzaq olan bir mühitdə bu məsələni araşdırırıq. Allahın kitabını, Peyğəmbərin və Əhli-beytin səhih sünnələrini bu yolda bir çırağ hesab edirik.

ALLAHDAN BAŞQASINA AND İÇMƏYƏ OLAN ƏSAS VƏ SÜBUTLAR

Birinci sübut: Quran hər bir müsəlmanın böyük əmanəti, diri nümunəsi və rəhbəri sayılır. Bu kitabda dəfələrlə Allahdan başqasına and içilmişdir. Bunların hamısını toplasaq, bəhs çox uzanar. Allah-taala təkcə “Şəms” surəsində məxluqlardan doqquzuna and içir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

“Günəş, günəşin işığı, ay, gün, gecə, asiman, yer, insan nəfsi.”³

Həmçinin, “Naziat” surəsində üç,⁴ “Mürsəlat” surəsində iki,⁵ “Buruc”, “ət-Tariq”, “əl-Qəsəs”, “əl-Əsr” və “əl-Bələd” surələrində Özündən başqa sair məxluqlara and içir.

Bu ayələrin bəzisində diqqət yetirin:

“And olsun əncirə və zeytuna,

Anda olsun Tur dağına,

And olsun bu təhlükəsiz şəhərə (Məkkəyə).”⁶

“And olsun səhərə,

And olsun sakitləşdirməkdə olan gecəyə.”⁷

“And olsun dan yerinə,

And olsun on gecəyə

And olsun cütə və təkə.”⁸

“And olsun Tur dağına

And olsun açıq dəri üzərinə yazılmış kitaba

“And olsun Beytul məmura” (Mələklərin ibadət etdiyi yer)

“⁹And olsun yüksək tavana və dolub daşan dənizə.”

“(Ya Məhəmməd!) Canına and olsun ki, onlar məsləkləri (küfrləri) içində sərgərdan vəziyyətdə durub qaldılar.”¹⁰

Quranda bu qədər andlarla yanaşı, Allahdan başqasına and içmək necə haram və şirk sayıla bilər? Quran hidayət və nümunə Kitabıdır. Əgər bu əməl Allah bəndələrinə haram olsaydı, onda Quran ancaq Allaha and içər və Ondən başqasına and içməyin haram olduğunu bizlərə xəbərdarlıq edərdi. Qurandan xəbərsiz olan bəzi insanlar belə bəhanə gətirərək deyirlər:

“Mümkündür, Allahın gördüyü işi başqası görərsə, yaxşı alınmasın.”

Amma bu bəhanənin cavabı bəllidir:

Əgər doğrudan da, Allahdan başqasına and içmək şirk və məxluqu Allaha oxşatmaq sayılırsa, nə üçün Allah-taala belə bir şirk və yaxud kiçik şirk əməlin sahibinə çevrilir? Məgər Allahın Özünə şərik qoşması və başqalarını bu əməldən (şərik qoşmaqdan) çəkəndirməsi düzgün sayılırmı?

İkinci sübut: Əziz Peyğəmbər bəzi yerlərdə Allahdan başqasına and içmişdir. O cümlədən:

1 – Səhih-Müslimdən nəql olunan hədis:

“Bir kişi Peyğəmbərin yanına gəlib dedi:

¹ Kəşfül-irtiyab, s. 336; Təthirul-etiqa, s. 14.

² Yuxarıdakı mənbə əl-Hədiyyətüs-sünniyyə, s. 25-dən nəql olunmuşdur.

³ Şəms surəsi, 1-7.

⁴ Naziat surəsi, 1-3.

⁵ Mürsəlat surəsi, 1-3.

⁶ Tin surəsi, 1-3.

⁷ Zuha surəsi, 1 və 2.

⁸ Fəcr surəsi, 1-4.

⁹ Tur surəsi, 1-6.

¹⁰ Hicr surəsi, 72.

–Ey Peyğəmbər, hansı sədəqənin savabı daha çoxdur?” Buyurdu: And olsun atana, xəbərdar olacaqsan. Bil və agah ol ki, sağlam mala həris (göz dikən vaxtı) olub fəqirlikdən qorxaraq gələcəkdə yaşamaq ümidində olan zaman sədəqə verməyin böyük savabı vardır.”¹

2– Səhih-Müslimdən başqa bir hədis:

“Nəcd əhlindən bir kişi Peyğəmbərin hüzuruna gəlib ondan İslam dini haqqında soruşdu. Peyğəmbər (s) buyurdu:

– İslamın sütunu bunlardır:

1) Gündəlik beş vaxt namaz.

Kişi dedi:

– Bunlardan başqa namaz var?

Peyğəmbər buyurdu:

– Müstəhəb namazlar.

2) Mübarək Ramazan ayının orucluğu.

Kişi dedi:

– Bundan başqa oruc var?

Müstəhəb orucclar.

3) Zəkat vermək.

Kişi dedi:

–Bundan başqa zəkat var?

Peyğəmbər buyurdu:

– Müstəhəb zəkatlar.

O kişi Peyğəmbərin hüsurunu “Peyğəmbərin kəlamını nə azaldaram, nə də çoxaldaram” – deyər, tərək etdi.

Peyğəmbər buyurdu:

– And olsun onun atasına, düz desər, nicat tapar. And olsun onun atasına, düz desər, behiştə daxil olar.”²

3– Əhməd ibn Hənbəlin Müsnədindən hədis:

“And olsun canıma, əgər yaxşılığa dəvət edib pisliklərdən çəkəndirmək istəyirsənsə, daha yaxşı olar ki, sükut edəsən.”³

And içmək haqqında çox hədislər söylənilmişdir. Bunların hamısını nəql etməklə söz uzanar.⁴ Əmirəlmöminin Əli ibn Əbu Talib İslam əxlaqının böyük nümunəsidir. O öz xütbə, məktub və kəlamlarında dəfələrlə öz canına and içir.⁵ Hətta, birinci xəlifə də öz sözləri qarşısında dayanan müxatəbin atasına and içərdi.⁶

DÖRD MƏZHƏB VƏ ALLAH DAN BAŞQASINA AND İÇMƏ

Vəhhabilərin sübutlarına diqqət yetirməzdən əvvəl məzhəbin rəhbərlərinin fitvaları ilə xəbərdar olmaq lazımdır.⁷

– Hənəfilər “and olsun atana, and olsun həyatına” və bu kimi andları məkrüh bilirlər.

– Şəfeilər Allahdan başqasına and içməyi, əgər şəriək qoşmaq və təzim niyyəti ilə olmasa, məkrüh bilirlər.

Malikilər deyirlər:

– Peyğəmbərə, Kəbəyə və bu kimi böyüklərə və müqəddəs yerlərə and içmək iki cürdür: Məkrüh və haram. Lakin bu əməlin haram olduğu daha məşhurdur.

Hənbəlilər deyirlər:

– Allahdan başqasına və onun sifətlərinə and içmək haram olduğu halda Peyğəmbər və övliyalarına da and içmək qadağandır.

Biz bilirik ki, onlar bütün bu fitvalar ilə Quran, Peyğəmbər və ilahi övliyaların sünnəsi qarşısında ictihad etmişlər. Sünnə əhli ictihad qapısını üzlərinə bağladıkları üçün müasir alimlərin onların rəylərinə itaət etməkdən başqa bir çarəsi yoxdur.

¹ Səhih-Müslim, Zəkat kitabı, 3-cü cüz, “Sədəqənin ən fəzilətlisi” fəsli, səh.-94.

² Səhih-Müslim, 1 cüz, “Ma hüvəl-İslam və bəyani xisalihi” fəsli, s. 32.

³ Müsnədi-Əhməd ibn Hənbəl, c. 5, s. 225.

⁴ Müsnədi-Əhməd ibn Hənbəl, c. 5, s. 212; Sünnəni-İbn Macə c. 4, s. 995 və c. 1, s. 255 müraciət olunsun.

⁵ Nəhcül-Bəlağə, 23, 25, 56, 85, 161, 182 və 187-ci xütbələr, 6, 9 və 54-cü məktublar.

⁶ Müvəttə imam Malik Zərqaninin şərhilə, c. 4, s. 159.

⁷ “Əl-Fiqhu əla məzahibil-ərbəə. Əl-Yəmin kitabı, c. 1, s. 75 /Misir/.

Qəstəlanının “İrşadüs-sari” (c. 9, s. 358) kitabında and içməyin məkruh olduğunu Malikdən nəql etməsinə göz yumuruq. Belə bir andın haram olduğunu hənbəliyə aid etmək əsassızdır. Çünki ibn Qüdamə Hənbəli fihi əsasında yazdığı “Əl-Müğni” kitabında deyir:

“Bizim əshabdan bəziləri deyirlər:

Allahın Rəsuluna and içmək elə bir andlardan sayılır ki, bu andı sındırmağın kəffarəsi vardır.”

Əhməd ibn Hənbəldən belə nəql olunur:

“Hər kim Allahın Rəsuluna and içib sonra bu andı sındırsa, boynuna kəffarə gəlir. Çünki Peyğəmbərin haqqı şəhadətin əsaslarından sayılır və buna görə Peyğəmbərə and içmək allaha and içmək deməkdir və hər ikisinin kəffarəsi vardır.”

Belə rəvayətlərdən məlum olur ki, dörd məzhəbin rəhbərləri and içməyin haram olmasına fitva verə bilməzlər.

Dörd məzhəbin fiqlərinə nəzər yetirdikdən sonra vəhhabilər milyonlarla müsəlmanı kafir adlandırıdılar. Nahaq qanlar tökməkdə¹ əsaslandıqları iki hədisə nəzər salırıq:

Birinci hədis:

Allahın Rəsulu Ömərən atasının canına and içdiyini eşitdikdə buyurdu:

“Allah-taala sizi atalarınızın canına and içməkdən çəkindirib. Hər kim bunu etmək istəyirsə, Allaha and içsin və yaxud sakit otursun.”²

Birinci, Peyğəmbər onları bu illətə görə çəkindirib ki, onların ataları bütprəst və müşrik olmuşlar. Belə adamların heç bir qiyməti və müqəddəsliyi olmadığına görə onlara and içməyə icazə verilməyib. Belə ki, başqa hədislərdə “atalara və tağuta (bütlərə) and içməyin” nəql olunub.³

İkinci, hökm zamanı (məhkəmədə) və yaxud düşmənçilik edərkən ataya and içmək nəhy olunub. Çünki İslam alimlərinin nəzərinə görə, düşmənçilik vaxtı Allaha və Onun zatına işarə olunan sifətlərdən başqa bir şeyə and içmək kifayət etmir.

Bu mənalara diqqət yetirməklə Peyğəmbərin müqəddəslərə və ilahi övliyalara and içməkdən çəkindirməyini necə başa düşmək olar? Halbuki Peyğəmbərin nəhyi xüsusi bir hala aiddir.

İkinci hədis:

“Bir kişi Ömərən oğlunun yanına gəlib dedi:

– Mən Kəbəyə and içirəm.

Ömərən oğlu dedi:

– Kəbənin Allahına and iç. Çünki Ömər atasına and içərkən Peyğəmbər buyurmuşdur:

–”Atana and içmə. Çünki Allahdan başqasına and içməyin heç bir günah və haram olmadığını sübuta yetirir.

Amma bu hədisi başqa cür təşkil etmək lazımdır:

Hədis üç hissədən ibarətdir:

1. Bir kişi Ömərən oğlunun yanına gəlib Kəbəyə and içmək istəyirdi, lakin, o, kişini bu işdən çəkındirdi.
2. Ömər Peyğəmbərin yanında atasına (Xəttaba) and içdiyinə görə Peyğəmbər onu belə and içməkdən çəkındirdi və bunu şirk kimi qələmə verdi.
3. Ömərən oğlu Peyğəmbərin bu sözündən “Allahdan başqasına and içmək şirk sayılır” ictihad edib hökm verdi. Lakin Peyğəmbərin “Allahdan başqasına” sözündən əsas məqsədi müşrikə (Xəttaba) and içməkdir. Amma Ömərən oğlu Kəbəyə and içməyi də Peyğəmbərin bu kəlamına aid edir.

Peyğəmbərin və başqalarının Allahdan başqasına and içmələri haqqında olan rəvayətləri topladıqda, Peyğəmbərin “hər kim Allahdan başqasına and içsə müşrik sayılır” kəlamından belə bir mətləb əldə olunur:

O zaman and içmək şirk sayılır ki, haqqında and içilən şəxs müşrik olsun, yəni müşrikin haqqına and içmək şirk sayılır. Lakin müsəlmanın, Kəbənin, Quranın, peyğəmbərlərin və s. müqəddəs yerlərin haqqına and içmək isə şirk sayılmır.

Ömərən oğlu Peyğəmbərin kəlamının əhatə dairəsinin geniş olduğunu bilib. İctihad edərək hökm vermişdir.

Bu hökm onun özü üçün əsas və hüccət ola bilər, başqaları üçün isə əsas ola bilməz.

Müşrikə and içmək buna görə şirk sayılır ki, belə bir and həqiqətdə müşrikin əməlini və getdiyi yolu tədsiq etmək deməkdir.

¹ Vəhhabilər 1216 və 1259-cü hicri illərində Kərbəlaya hücum edib qocaya və uşağa rəhm etmədən üç gün müddətində altı minə yaxın adamı qılıncdan keçiriblər və bütün müqəddəs hərəmləri və ziyarətgahları Yezidin qoşunu kimi qarət ediblər. Nəyə görə? Buna görə ki, bu camaat Peyğəmbərin övladlarına and içib, onlara mehribanlıq göstərirdilər.

² Sünəni-İbn Macə, c. 1, s. 277; Sünəni-Tirmizi, c. 4, s. 108; Sünəni-Nəsai, c. 7, s. 4-5; əs-Sünənül-kübra; c. 10, s. 29.

³ Əs-Sünənül-kubra, c. 1, s. 29. Səhih Müslimdən nəql olunub. Sünəni-Nəsai, c. 7, s. 77, Sünəni-İbn Macə, c. 1, s. 278. Sünəni-Nəsai, c. 7, s. 6.

Bu hədisin birinci təhlili və burada əsas xəyata yol verən Ömər in oğludur. Çünki o, Peyğəmbərin kəlamından ictihad edib müqəddəslərə and içməkdən çək indirmişdir. İndi bəhs edəcəyimiz ikinci təhlil isə birincidən daha da açıq və aşkardır.

İkinci təhlil

Peyğəmbərin bu kəlamı “Allahdan başqasına and içmək şirk sayılır” müşriklərə yox, Lat və Üzza¹ kimi tağutlara aiddir. Kəbə kimi müqəddəs yerlərə and içmək isə, istisnadır. Ömər in oğlu ictihad etməklə bütlərə aid olan qanunu iki yerdə (müşrikə və Kəbəyə and içməyə) tətbiq etmişdir. Çünki Peyğəmbərin kəlamında belə bir məqsəd güdülmür. Buna başqa bir hədis şəhadət verir:

“Hər kim Lat və Üzza kimi bütlərə and içsə, tez – La ilahə illəllah – deməlidir...” (Sünəni-Nəsai, c. 7, s. 7).

Müsəlmanların zəhnində hələ də cahiliyyə dövrünün izləri qaldığına bu hədis şəhadət verir. Özlərindən asılı olmayaraq müsəlmanlar bəzi vaxtlar tağutlara da and içirdilər.

Peyğəmbər bu pis əməli zehnlərdən silmək üçün hökm verdi. Lakin Ömər in oğlu bu hökmü müşrikə və müqəddəslərə and içməyə də tətbiq etdi. Halbuki Peyğəmbərin kəlamı müqəddəslərə və müşriklərə and içmək haqqında deyildi. Buna aşağıdakı hədisləri dəlil gətirmək olar:

1. Hənbəlilərin imamı Əhməd ibn Hənbəl “Müsnəd” kitabının 2-ci cild 34-cü səhifəsində ikinci hədisi başqa formada nəql edir. Bu da Ömər in oğlunun belə hökm verdiyini bildirir.

İndi isə hədisin mətni ilə tanış olaq:

“Ömər atasına and içərkən Allahın Rəsulu onu bu işdən çək indirərək buyururdu:

Hər kim Allahdan başqa bir şeyə and içsə, şirk etmiş olur.”

2. Yenə Əhməd ibn Hənbəl “Müsnəd” kitabının 2-ci cild 67-ci səhifəsində bu hədisi Ömər in andı olmadan nəql edir:

“Hər kim Allahdan başqasına and içsə, o kəs bu barədə nalayiq söz işlətməmiş olur və yaxud Peyğəmbər o kəsin haqqında ağır söz deyir: Məsələn: O kəs bu əməli ilə şirk edib.”

¹ Büt adları.

MƏZAR ƏHLİNƏ NƏZİR ETMƏK

Dərdi və müşkülü olan insanlar nəzir edirlər ki, əgər müşkülləri həll olarsa, müəyyən məbləğdə pul övlayaların qəbri üzərində qoysunlar və yaxud bu qəbirləri ziyarət edənlər üçün qurbanlıq kəsib paylasınlar.

Bu adət-ənənə bütün dünya müsəlmanları arasında yayılmışdır, xüsusi ilə övliyalığın qəbirləri olan yerlərdə buna çox ciddi şəkildə riayət olunur.

Vəhhabilər bu kimi nəzirləri düzgün hesab etmirlər və onların acıdil yazıçısı Abdulla Qasimi belə yazır:

“Şiələr Əliyə və onun övladlarına Allahlıq əqidəsi ilə inandıqlarına görə onların qəbirlərinə və qəbir sahiblərinə ibadət edirlər. Bu səbəbdən onların dəfn olunduqları yeri abadlaşdırır və dünyanın hər bir yerindən bu qəbirləri ziyarət etməyə tələsirlər. Qəbirlərin üzərində nəzir və qurbanlıq hədiyyə etməklə göz yaşı axıdirlar.”¹

Bu acıdil yazıçının mədəniyyəti və ədəb-ərkanı yazdığı kitabın adından² bəlli olduğuna görə yuxarıda qeyd etdiyi mələbi şeyə aid edir. Halbuki vəhhabilərin kökü sayılan İbn Teymiyyə daha geniş olaraq bu məsələni müsəlmanlara aid edərək deyir:

“Hər kim peyğəmbərlərə və ilahi övliyalara bir şey nəzir etsə və qurbanlıq kəssə müşrik sayılır. Çünki müşriklər də öz bütlləri üçün nəzir edir, qurbanlıq kəsirdilər və Allahdan başqasına ibadət edirdilər. Bu səbəbdən onlar kafir oldular.”³

Ustad və tələbə hər ikisi zahirə aldanmışlar.

Yəni müştərək əməllərdə ölçü zahirə hökm vermək deyildir, əksinə, ölçü niyyət və qəlbdir.

Əgər zahiri oxşarlıq bir işin hökmündə kifayət edirsə, onda həcc ibadətinin bir çox əməlləri bütperəslərin əməllərinə oxşayır. Çünki, bütperəslər də daşın, gilin ətrafında təvaf (fırlanıb) edib daşdan və taxtadan düzəldilmiş bütlləri öpürdülər.

Buna oxşar işi biz də yerinə yetiririk, yəni daşdan və gildən tikilmiş Kəbə evinin ətrafında təvaf edib, Qara daşı öpürük və Minada qurbanlar kəsirik.

Bir-birinə oxşar müştərək işlərdə mühakimələrin əsas meyarı əməl, fikir, əqidə və niyyət şərt sayılır. İki əməl zahirdə bir-birinə oxşayırsa, bunların ikisinə də eyni gözlə baxıb mühakimə etmək olmaz.

Bu haqda “Sülhül-Əxvan” kitabının müəllifi öz kitabında bir neçə cümlə qeyd edib. Bunları nəql etməklə məsələni daha da aydınlaşdırmaq olar.

Bu sünni aliminin özü vəhhabilərin əqidələrini tənqid edənlərdən biridir. Qısa sözlə bu məsələni niyyət nöqteyi-nəzərindən araşdırıb deyir:

“Əgər nəzir etmədə məqsəd meyitə yaxın olmaqdırsa, şübhəsiz ki, bu əməl düzgün sayılmır. Əgər nəzir Allaha görə və Ona yaxın olmaq üçündürsə, bu nəzirdən insanlar fayda görürsə və savabını cənazəyə hədiyyə edirsə, bu nəzirin heç bir eybi yoxdur, gərək öz nəzirinə əməl etsin.”⁴

Əsl haqq söz alimin dediyi sözdür. Elə müsəlmanlar arasında da bu niyyətlə nəzir olunur. Bununla da müsəlmanların əməlləri ilə bütperəstlərin əməlləri arasında fərq açıq-aşkar bəlli olur. Bütperəstlər bütllərə yaxın olmaq üçün nəzirlər hədiyyə edib, heyvanlar kəsirdilər. Hətta onlar heyvanları bütllərin adı ilə kəsirdilər, onların əsas məqsədi və hədəfləri isə bütllərə yaxın olmaq idi. Lakin müsəlmanların hədəfi isə Allahın razılığını əldə etməklə savabı ölüyə hədiyyə etməkdir. Buna görə də, müsəlmanlar nəzir edərkən “Allah” kəlməsini işlədərək belə deyirlər:

“Əgər mənim işim həll olarsa, Allaha görə filan əməli yerinə yetirərəm.”

Yəni nəzir etməyin mahiyyəti Allaha yaxın olmaq, savabını isə qəbir sahibinə hədiyyə etməklə nəziri fəqirlər, imkansızlar arasında paylamaq və yaxud digər xeyriyyə işləri görməkdir. Belə olan halda, bu işi necə şirk-müşriklərin əməli adlandırmaq olar?

Bir sözlə, bu kimi nəzirlər Peyğəmbər və övliyalığın adından bir növ sədəqə vermək sayılır və savabı yenə də onların özlərinə qayıdır. Heç bir İslam alimi ölümlər adından sədəqə verməyi irad tutmur.

“Əgər hacətim yerinə yetirilsə, Allaha görə nəzir edirəm Peyğəmbərin adından qurbanlıq kəsim.”

¹ Əs-Sira, c. 1, s. 54.

² Bu yazıçı, “Əllamə Seyyid Möhsün Əmin”-in yazdığı “Kəşfül-irtiyab” kitabına rədd cavabı olaraq “Əs-Sira bəynəl-İslami vəs-sənəviyyə” (İslam və bütperəstlər arasında mübarizə) adlı kitab yazıb. Bu kitabda müsəlmanların dördə biri sayılan şiəni bütperəst adlandırır.

³ Fırqanul-Quran, s. 132, (Əzami) İbn Teymiyyədən nəql edir.

⁴ Sülhül-Əxvan, s. 102.

Yəni məqsəd Allahın razılığını əldə edib Ona yaxın olmaqla yanaşı, savabını Peyğəmbərə hədiyyə etməkdir. Allahın göstərişinə itaət edərək Onun razılığını əldə edib, Ona yaxın olmaq üçün namaz qıldım və nəzir etdim.

İslam hədislərində bu haqda çoxlu rəvayətlər nəql olunub ki, bir neçəsini burada qeyd edirik:

1– Peyğəmbərin dostlarından Səd adlı bir nəfər ondan soruşdu:

– Anam vəfat edib, əgər o sağ olsaydı, sədəqə verərdi. Mən anamın yerinə sədəqə versəm, ona bir xeyri olar?

Peyğəmbər buyurdu:

– Bəli!

Səd dedi:

– Hansı sədəqənin daha çox xeyri var.

Peyğəmbər buyurdu:

– Su sədəqə etməyin daha çox xeyri var.

Səd bir quyu qazdı və dedi:

– Bu quyunu anama savabı olduğuna görə qazdım.¹

2– Bir kişi Peyğəmbərin vaxtında Bəvanə adlı yerdə dəvə kəsməyi nəzir edir. Peyğəmbərin yanına gəlib onu bu işdən xəbərdar edir. Peyğəmbər buyurur:

“O yerdə cahiliyyət vaxtından qalmış ibadət etmək üçün büt varmı?”

Kişi: “Yox” – deyər cavab verdi.

Peyğəmbər buyurdu:

“O yerdə cahiliyyət dövründən qalan bayramlar keçirilirmi?”

Kişi dedi:

– Xeyr!

Peyğəmbər buyurdu:

– Onda öz nəzirinə əməl et! Çünki nəzir etmək iki yerdə düzgün deyil:

a) – Günah edib və Allaha itaət etməyəndə.²

b) – İnsanın malik olmadığı şeylərdə.³

3– Bir qadın Peyğəmbərə dedi:

– Nəzir etmişəm xüsusi bir yerdə heyvan kəsim.

Peyğəmbər buyurdu:

– Büt üçün nəzir etmişən?

Qadın dedi:

– Xeyr!

Peyğəmbər buyurdu:

– Öz nəzirinə əməl et!⁴

4– Məymunənin atası dedi:

– Bəvanə adlı yerdə əlli quyun kəsməyi nəzir etmişəm.

Peyğəmbər buyurdu:

– O yerdə büt varmı?

Dedi:

– Xeyr!

Peyğəmbər buyurdu:

– Öz əhdinə vəfa et!

Peyğəmbərin həmin yerlərdə keçmişdə və indiki zamanda bütlərin olması, bütlərə ibadət mərasimlərinin qeyd olunması haqda suallarında əsas məqsəd bu idi ki, adətən, belə yerlərdə bütlərə yaxın olmaq üçün hətta bütlərin adı ilə heyvan kəsilirdi. Halbuki qurbanlıq büt üçün yox, Allah üçün olmalıdır. Quranda haram olan əməllərdən biri də büt adından heyvan kəsməkdir.

“Daşlar (bütlər) üzərində kəsilmiş heyvanlar... sizə haramdır...”⁵

İnsanlar nəziri fəqir-füqəranın çox və işin asan olduğu ərazilərə əsasən təyin edirdilər.

¹ Furqanul-Quran, s. 133, əl-Qədir kitabından nəql olunub c. 5, s. 181.

² Məsələn haram işlər üçün nəzir etmək. bu kimi nəzirlər batildir /mütərcim/.

³ Sünəni-Əbi Davud, c. 2, s. 80.

⁴ Sünəni-Əbi Davud, c. 2, s. 81.

⁵ Maidə surəsi, 3.

Allah övliyalarına ziyarət edənlər daha yaxşı bilirdilər ki, Allahın razılığını əldə etmək üçün Ona görə nəzir edib qurbanlıq kəsmək lazımdır. Bunun isə qəbir sahiblərinə mənəvi, fəqirlərə, ziyarətgahlara maddi xeyri vardır.

ÖVLİYALARI KÖMƏYƏ ÇAĞIRMAQ

Vəhhabilərlə başqa İslami məzhəblər arasında olan ixtilafli məsələlərdən biri də çətinliyə düşdükdə övliyaları köməyə çağırmaqdır.

Peyğəmbərlərin və ilahi övliyalərin məzarları kənarında və yaxud başqa yerlərdə köməyə çağırmaq İslami tayfalar arasında yayılmış əməllərdən biridir. Bu əməli şirk və İslamın ziddinə olan əməl kimi hesab etmirlər. Lakin vəhhabilər bu məsələni şiddətlə inkar edib müxaliflərə qarşı iddia etdikləri məsələlərə heç bir aidiyyəti olmayan ayələri şüar edərək deyirlər:

“Şübhəsiz ki, məscidlər Allaha məxsusdur.

Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin.”¹

Vəhhabilərin əsaslandığı ayələrlə əziz oxucunun yaxından tanış olması üçün biz burada ayələri qeyd edirik və sonradan bunların hamısını şərh edəcəyik. Vəhhabilər bu ayədən (Cinn, 18) əlavə digər ayələri də dəlil və sübut gətirirlər:

“Haqq olan (qəbul edilən) dua yalnız Ona (Allaha) olan dualardır. Ondən başqasına edilən dualar (Ondən qeyrisinə ibadət edənlərin duaları) qəbul olunmaz (bütələr, tanrılar onların dualarını əsla eşitməz).”²

“Siz Ondən başqa tapındıqlarınız isə nə Sizə, nə özlərinə bir köməklik edə bilər.”³

“Sizin Ondən qeyri ibadət etdikləriniz bir çərdək qabığına belə sahib deyillər.”⁴

“Allahdan başqa ibadət etdiyiniz bütələr də Sizin kimi bəndələrdir.”⁵

“De: (Allahdan) başqa tanrı güman etdiklərinizi (köməyə) çağırın. Onlar Sizi nə möhnətdən qurtarmağa, nə də onu dəyişməyə (Sizdən sovuşdurub başqasına tərəf yönəltməyə) qadir deyillər.”⁶

“Onların tapındıqları tanrıların özlərindən hər hansı biri (Allah dərgahına) daha yaxın olsun deyər, Rəbbinə vəsilə axtarır.”⁷

“Allahdan başqa sənə nə bir xeyir, nə də zərər verə bilən şeylərə ibadət etmə.”⁸

“Əgər Siz onları çağırırsınız, onlar Sizin çağırışınızı eşitməzlər” /Fatir surəsi, 14/.

“Allahı qoyub Qiyamətədek özünə cavab verə bilməyən bütələrə ibadət edən kimsədən daha çox (haqq yoldan) azmış kim ola bilər?”⁹

Bu ayələrdən vəhhabilər belə nəticə çıxarırlar ki, övliyalari ölümlərindən sonra köməyə çağırmaq onlara ibadət və sitayiş etmək sayılır.

Yəni əgər bir nəfər Peyğəmbərin qəbri kənarından və yaxud uzaq bir yerdən “Ya Məhəmməd!” desə, bu çağırmaq və kömək istəmək Peyğəmbərə ibadət və sitayiş sayılır.

Sənəni Kəşfül-irtiyabdan (səh. 274) nəql edərək Tənzihül-etiqaq kitabında deyir:

“Quran Allahdan başqasını çağırmağı ibadət bilir. Çünki Allah-taala buyurur: “Mənə dua edin. Mən də Sizin dualarınızı qəbul edirəm.” Elə buna görə də hər kim Peyğəmbəri və övliyalari çağırır “Mənim haqqımda şəfaət et”, “Səndən şəfaət istəyirəm”, “Borclarımı verməkdə mənə kömək et”, “Xəstəmə şəfa ver” – kimi sözlərlə ondan kömək istəsə, bu şəxs övliyalara ibadət etmiş sayılır. İbadətin həqiqəti çağırmaqdan başqa bir şey ola bilməz. Nəticədə isə bu kimi çağırışlar Allahdan başqasına ibadət etmək və şirk adlanır. Çünki Allahın birliyinə inanmaq Ondən başqasına ibadət etməmək deməkdir. Elə bütperəstlər də ondan başqasına ibadət etdiklərinə görə müşrik adlanırdılar.”

Cavab:

Şəksiz-şübhəsiz “dua” kəlməsi ərəb lüğətində çağırmaq, “ibadət” kəlməsi isə sitayiş etmək mənasındadır. Heç vaxt bu iki kəlməni eyni mənada işlətmək olmaz. Yəni dua etməyi və çağırmağı ibadət adlandırmaq olmaz. Çünki:

Birinci. Ouranda “çağırmaq” kəlməsi bir çox yerlərdə işlənilir və bu kəlmədən məqsəd “ibadət” sayılır:

¹ Cinn surəsi, 18.

² Rəd surəsi, 14.

³ Əraf surəsi, 197.

⁴ Fatir surəsi, 13.

⁵ Əraf surəsi, 194.

⁶ İsra surəsi, 56.

⁷ İsra surəsi, 57.

⁸ Yunus surəsi, 106.

⁹ Əhqaf surəsi, 5.

“Dedi: “Ey Rəbbim! Mən qövmümü gecə-gündüz (imana, haqq yolla) dəvət etdim.”¹

“(Şeytan dedi) Əslində mənim sizin üzərinizdə heç bir hökmüm yox idi. Lakin mən sizi çağırdım, siz də mənə uydunuz.”²

Şeytan onları çağırmaqla onlara ibadət etmiş sayılırmı? Əgər ibadət sayılsa da, şeytana qulaq asanlar tərəfindən ibadət sayılır, nəinki şeytan tərəfindən.

Bu ayələrdə və onlarla bu kimi ayələrdə dəvət, çağırmaq kəlməsi ibadət və sitayiş mənasında işlənməyib. Buna görə də bu səbəbdən dəvətin ibadətlə eyni mənada olduğunu iddia etmək olmaz. əgər bir nəfər Peyğəmbəri və yaxud övliyalı çağırırsa, bunun heç bir eybi yoxdur. Çünki dəvət və çağırışın mənası ibadətdən daha genişdir.³

İkinci. Bu ayələr toplusunda (vəhhabilərin əsaslandığı ayələrdə) çağırış tam dəvət mənasında ola bilməz, ola bilsin ki, bu ayələrdə dəvət ibadət mənasında işlənsin. Çünki bu ayələr bütləri kiçik Allah adlandıran, ilahi işlər görən və bütləri işlərində müstəqil bilən bütperəstlər haqqında nazil olub. Sözsüz ki, Allah ünvanı ilə hər bir canlı və cansızın müqabilində təvazökarlıq edib bunları kiçik və yaxud böyük Allah adlandırır, şəfaət və bağışlanmaq sahibi bilmək ibadət sayılacaq. Əlbəttə, bütperəstlər bütleri şəfaət sahibi adlandırmaqla bunların müqabilində təvazökarlıq ibadəti edirlilər. Bu bütleri dünya və axirət işlərində müstəqil bilirlər. Həmişə məlumdur ki, bu cansız əşyalardan belə bir şərtlərlə həcət istəmək ibadət və sitayiş sayılır. Daha açıq desək, onlar bütlərə Allah kimi inanır, bunlardan kömək istəyirdilər.

“Onlar özləri özlərinə zülm etdilər. Allahdan qeyri ibadət etdikləri tanrılar Allahın əmri gəldikdə onlara heç bir fayda vermədi...”⁴

Buna görə də vəhhabilərin əsas gətirdikləri ayələrin bizim bəhsimizə heç bir aiddiyəti yoxdur.

Bəndə başqa bir bəndədən həcət istəyirsə və o bəndəni Allah, rəbb, dünya və axirət işlərində müstəqil bilmirsə, əksinə, onu Allahın əziz bəndəsi, nübüvvət və imamət məqamına seçilmiş bəndəsi hesab edirsə, belə bir həcət diləməyin heç bir eybi yoxdur. Çünki Allah özü bu şəxslərin (Peyğəmbər, imamlar və övliyalı) dualarının qəbul edilməsinə vədə veribdir.

“Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.”⁵

Üçüncü. Ayələrin özü dəvətin çağırış mənasında yox, ibadət mənasında olduğuna şəhadət verir.

Buna görə də ayələrin birində dəvət kəlməsindən sonra ibadət kəlməsi işlənib:

“Rəbbiniz buyurdu: “Mənə dua edin, Mən də sizin dualarını qəbul edirəm! (Mənə ibadət edin-sizi mükafatlandıraram).

Mənə ibadət etməyi təkbəbürlərinə sığışdırmayanlar Cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər!”⁶

Yəni bütperəstlər Allah sifətində tanıdıqları bütlərdən kömək istəyirdilər və bu bütlərin müqabilində ah-nalə edirdilər.

Səcdə edənlərin ağası imam Zeynəl-Abidin (ə.s) öz duasında belə buyurur:

“(İlahi) çağırmağı ibadət və bu əməli tərk etməyi təkbəbürlük və ümitsizlik adlandırdın. Bu əməli tərk edənlərə (ibadət etməyənlərə) zəlil olaraq Cəhənnəm atəşinə daxil olmağı vədə verdin.”⁷

Bəzi vaxtlar eyni mənası olan iki ayədə birində ibadət, digərində isə çağırmaq sözü işlənir.

“De: “Allahı qoyub sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir verən şeylərimi ibadət edirsiniz...”⁸

Buna oxşar başqa bir ayədə buyurur:

“De: “Biz Allahı qoyub bizə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilməyən bütlərimi çağıracağıq...”⁹

Fatir surəsinin 13-cü ayəsində buyurur:

“Sizin ondan qeyri çağırdığınız (ibadət etdikləriniz) bir çərdək qabığına belə malik deyillər.”

Bu ayədə ibadət mənasında “çağırmaq” kəlməsi işlənib. Lakin elə bu mənada olan başqa bir ayədə ibadət sözü işlənmişdir.

¹ Nuh surəsi, 5.

² İbrahim surəsi, 22.

³ Nisbətə müqayisə etdikdə Allaha arxalanan bir şəxsdən kömək istəmək və çağırmaq dəvət adlanır. İbadət isə Allaha inanmaq əqidəsi ilə ruhi, səcdə kimi fəli və əməli hərəkətlərə aiddir. Namaz kimi əməllərdə isə həm Allaha ibadət etmək sayılır, həm də dua etmək.

⁴ Hud surəsi, 101.

⁵ Nisa surəsi, 64.

⁶ Mumin surəsi, 60.

⁷ Səhifəyi-səccadiyyə, 45-ci dua. Mumin surəsi, 60-cı ayənin məzmunu.

⁸ Maidə surəsi, 76.

⁹ Ənam surəsi, 71.

“Sizin Allahdan başqa ibadət etdikləriniz sizə ruzi verməyə qadir deyillər...”¹

Bəzi vaxtlar bir ayədə hər iki kəlmə eyni mənada işlənib.

“De: “Sizin Allahdan qeyri çağırduğınız bütlərə ibadət etmək mənə qadağan edilmişdir.”

Mumin surəsinin 66-cı ayəsi də elə bu məzmunudur.

Əziz oxucu! Əgər “ibadət” və “dəvət, çağırmaq” kəlmələri haqqında daha çox ayələrlə tanış olmaq istəyirsinizsə, “əl-Möcamul-müfəhris” kitabına müraciət edə bilərsiniz. Bununla da mənənin bir ayədə ibadət, digər ayədə isə dəvət və çağırmaq mənasında işləndiyinin şahidi olarsınız. Lakin vəhhabilərin sübut və əsas gətirdikləri ayələrdə dəvət kəlməsi çağırmaq mənasında yox, ibadət mənasında işlənib.

Siz əgər dəvət və ibadət sözləri olan ayələrin toplusuna diqqət yetirsəniz, bütün müvəhhidlər tərəfindən böyük Allahın Malikliyinə, İlahiliyinə, Rəbbliyinə... etiraf etdiyinin və yaxud büt-pərəstlərin bütləri kiçik Allah, şəfaət sahibi adlandırdıqlarının şahidi olarsınız. Belə olan sürətdə, ilahi övliyalardan kömək istəyib onları çağırmağa qarşı vəhhabilərin əsas gətirdikləri ayələr (Halbuki ayələrin bu bəhsə heç bir aidiyyəti yoxdur) doğrudan da çox təəccüblüdür!

¹ Ənkəbut surəsi, 17.

HƏCCİN SİYASI-İCTİMAİ CƏHƏTLƏRİ

Vəhhabilik məktəbi marksizmi təqlid edərək, İslam məktəbi ilə tamamilə müxalif olan hadisələrlə üzləşib inkişaf edərək zaman keçdikcə müsəlmanlar üçün təzə yollar çəkib, yeni hökmlər sadir edir.

Səudilərin müftisi olan Əbdül Əziz ibn Baz həccin ibadət əməli olması bəhanəsi ilə başqa məsələlərə qarışmağı və nümayişləri haram etmişdir.

Buna görə də əli çomaqlı və silahlı polislər Allah evinin qonaqlarının və ziyarət edənlərinin başqa işlər görmələrinin qarşısını alırlar.

Kitabın bu hissəsində Səudi müftisinin fitvalarına cavab olaraq həccin siyasi-ictimai cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini ayələr, hədislər və müsəlmanların rəftarı ilə araşdırırıq. İndi keçək əsas mətləbə.

Həcc əməlini yerinə yetirməyin əsas məqsədi insanları Allah müqabilində təvazökarlığa dəvət etməkdir. Bu mətləb həccin əməllərinə diqqət yetirdikdə tamamilə aydın olur.

Həccin birinci əməlindən axırncı əməlinə kimi haqqa ibadət edib, Ondən başqasına ibadət etməmək bəli olur. Xüsusi ilə müstəhəb dualar və zikrlərlə bu əməlləri yerinə yetirmək bu mətləbi daha da işıqlandırır.

Həmin əməlləri yerinə yetirməklə belə bir nəticə çıxartmaq olar:

Həcc:– Ən gözəl və mümkün olan surətdə haqqa sitayiş və ibadət etməkdir.

Həcc:– Böyük Allahın qarşısında təvazökarlıqdır.

Həcc:– Allah dərgahına ürəkdən yalvarmaq və nalə etməkdir.

Həcc:– Bəndəliyin əsliyyətini cəlvələndirən ibadətdir.

Həcc:– Şəhətlərdən pak, uzaq olmaqla dünyadan üzülməkdir.

Allah evini ziyarət edənlər iki parça ehram paltarına bürünməklə maddi cəhətdən zahirələrini bəzəməyi tərk edir və Allahdan başqa hər bir şeyin, hətta övladın, ailənin, var-dövlətin, doğma yurdun yaddan çıxdığını təsəvvür edirlər. Allah evini ziyarət edənlərin fikrini yalnız “ləbbeyk” (hazıram) zikri məşğul edir.

Bu məsələ həcc əməllərinə, müqəddəs məkanlarda (Məscidül-Həram, Səfa və Mərvə dağları...) yerinə yetirilən əməllərə görə müsəlmanlara qalmaq vacib olan yerlərə (Ərafat, Mina) diqqət yetirməklə diha da bəlli olur. Buna görə də gərək həcc ibadətin və məzhəbin ən böyük əməllərindən sayılsın.

Lakin bu mətləbin arxasında daha bir məsələ var. O da budur ki, görəsən Həcc ibadət əməli hesab olunduğu halda, ictimai-siyasi cəhətlərə də malikdir, yoxsa gecə namazı kimi başqa islami məsələlərə qarışmamaqla yalnız ibadətlə təkmilləşir?

Bəlkə Allah-taala həcc siyasi-ictimai cəhətləri olmadan Ona ibadət etmək üçün bütün müsəlmanlara (kişi, qadın, cavan, qoca) vacib edib?

Yaxud bu əməl ibadətlə siyasətin başlanğıc nöqtəsidir və Allaha ibadət etməklə yanaşı, ictimai-iqtisadi məsələlərlə bağlı olma mərkəzidir. Bu məsələni təhqiq edib Quran ayələri, hədislər, keçmişdə olan saleh bəndələrin əməlləri ilə işıqlandıracağıq.

HƏCCİN MƏNFƏƏTLƏRİNƏ NƏZƏR EDƏK

Quran İbrahim Həccini belə vəsf edir:

a) İnsanları həccə çağır ki, onlar sənənin yanına (istər) piyada və (istərsə də) hər uzaq yoldan yollanan hər cür arıq (yorğun-argın) dəvələr üstündə (süvari olaraq) gəlsinlər.

b) Belə ki, öz mənfəətlərinin şahidi olsunlar və məlum günlərdə Allahın onlara ruzi verdiyi (dördəyaqlı) heyvanların üstündə (onları qurban kəsərkən) Onun adını çəksinlər (Bismillah desinlər).

Onlardan özünü də yeyin, biçarə (zavallı) yoxsula da yedirdin!

v) Sonra həcc əməllərini yerinə yetirsinlər, nəzirlərini versinlər və qədim evi (Kəbəni) təvaf etsinlər!

q) (Ey insanlar! Həccin sizə vacib olan əməli) budur və hər kəs (ehramda ikən) Allahın haram buyurduqlarına hörmət (riayət) etsə, bu, Rəbbi yanında onun üçün xeyirli olar. Sizə deyilənlərdən başqa, qalan heyvanlar sizə halal edilmişdir.

Belə olduğu təqdirdə, murdar bütələrdən qaçın, yalan sözlərdən də çəkinin.

d) Batıldən haqqa dönərək yalnız Allaha təslim olduğunuz və Ona şəriq qoşmadığınız halda! Allaha şəriq qoşan kimsə göydən düşən, quşların onu sürətlə alıb apardığı, yaxud küləyin sovurub uzaqlara atdığı bir şeyə bənzər.

e) Və hər kəs Allahın mərasiminə (həcc əməllərinə) hörmət etsə, bu (hörmət), şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasındandır.

ə) Sizin üçün (qurbanlıq heyvanlarda) müəyyən bir vaxta qədər mənfəət vardır. (Kəsilənə qədər onları minər, südünü içər, yunundan istifadə edərsiniz).

Sonra onların gətirilib kəsiləcəyi yer (Mina) qədim ev (Kəbə) istiqamətindədir. (Yaxud həcc əməllərini yerinə yetirməkdə sizin üçün Qiyamətə qədər mənfəət vardır. Həcc günləri Kəbəyə toplanar, bütün müsəlmanlara lazım olan dini və dünyəvi məsələlər barəsində məsləhət – məşvərət edərsiniz).

Siz bu ayələr içərisindən təkcə ikinci ayəyə diqqət yetirsəniz, bu cümlənin “Belə ki, öz mənfəətlərinin şahidi olsunlar” mənasından üç mətləb tamamilə aydın olar.

Birinci: Allah evini ziyarət edənlərin şahidi olduqları mənfəətdə məqsəd nədir? Bu cümlədən sonra ayədə “Allahın onlara ruzi verdiyi heyvanların üstündə (qurban kəsərkən) Onun adını çəksinlər” belə bir kəlmə işlənib. Bu da onu bildirir ki, həcc əməlinin iki cəhəti vardır: a) İbadət: Allahın adını zikr etməklə təsəvvür olunur; b) İctimai: Şahidi olduqları mənfəətlər.

İkinci: Ayədə ictimai – siyasi cəhəti açıqlayan mənfəət sözü ibadət cəhətini canlandıran “Allahı zikr etmək” ifadəsindən əvvəl işlənmişdir.

Üçüncü: Quran mənfəət kəlməsini heç bir qeyd və şərtsiz gətirib. Bununla da mənfəətin iqtisadi, siyasi və ictimai cəhətlərə aid olduğu sübuta yetirilir. Bizim bunu xüsusi bir mənfəətə aid etməyə haqqımız yoxdur. İstər bunu iqtisadi, istərsə də ictimai-siyasi əhatələrə aid edək, bundan sonra gələn “Allahı zikr edən” ifadəsi bunu bildirir ki, həccin ibadətdən başqa fayda aparılası bir cəhəti də vardır. Yəni, həccə müsəlmanların həyatı ilə maraqlanmadan quru ibadət təsəvvür etmək olmaz. Daha yaxşı olan ki, “əl-Əzhər” universitetinin keçmiş rektoru şeyx Mahmud Şəltutun bu ayəni təfsir etdiyi cümlələrə diqqət yetirək.

Şeyx deyir:

“Həccin vasitəsi ilə müşahidə olunan mənfəətlər həc fəlsəfəsinin ilkin surətləri kimi müzakirə olunur. Bu mənfəətlər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi üçün müxtəlif xüsusiyyətlərlə xülasələşdirmək olmaz. Əksinə, bu sözün ümumi mənası olduğuna görə bütün ictimai və fərdi mənfəətləri əhatə dairəsinə alır. Əgər nəfsi pak edib Allaha yaxın olmaq, elm və mədəniyyəti genişləndirmək mənfəət sayılırsa, İslamı təbliğ üçün müsəlmanları bir olmağa dəvət etmək də mənfəət sayılır... Bu səbəbdən də bu mənfəətlər müsəlmanların vəziyyətinə görə və zamanın halına görə bir-birindən fərqlənir.”

Əl-Əzhərin keçmiş şeyxi başqa bir yerdə deyir:

“Həccin İslamda xüsusi bir mövqeyi, tək-tək insanlar və cəmiyyət üçün xeyirli hədəfləri olduğuna görə daha yaxşı olar ki, alimlər, ziyalılar, elm-mədəniyyət xadimləri siyasi, iqtisadi məsuliyyət daşıyanlar, din və şəriət müəllimləri, döyüş qəhrəmanları bu əmələ xüsusi diqqət yetirsinlər. Hər bir insan bundan faydalanmalıdır. Bu İlahi həərəmə gəlmək lazımdır. Fikir sahibləri, imanlı, müqəddəs hədəfləri olan şəxslər orada cəm olmalıdırlar. Bununla da Məkkənin rəhmət qanadlarının üzərində olduğunun və tovhid kəlməsi sayəsində onların Allah evinə cəm olmalarının şahidi olsunlar. Nəticədə isə bir-birlərini tanıyırlar, məsləhətləşib bir-birlərinə kömək etsinlər, sonra isə bir qəlblə, bir fikirlə və bir ümmət kimi öz vətənlərinə qayıtsınlar...”¹

Quran bu ayələri zikr etdikdən sonra İslamın müqəddəslərini müdafiə etmək haqqında belə buyurur:

a) “Şübhəsiz ki, Allah iman gətirən kəslərdən (kafirlərin əzab-əziyyətini) dəf edir. Allah, həqiqətən, heç bir xaini və nankoru sevməz.”

b) “Zülmə məruz qaldıqlarına görə vuruşanlara (kafirələrə qarşı Allah yolunda döyüşməyə) izn verilmişdir. Allah onlara kömək etməyə, əlbəttə qadirdir.”

v) O kəslər ki, haqsız yerə, ancaq “Rəbbimiz Allahdır” dediklərinə görə yurdlarından (Məkkədən) çıxarıldılar. Əgər Allah insanların bir qismini digər qismi ilə (müşrikləri möminlərlə) dəf etməsəydi, sözsüz ki, içərisində Allahın adı çox zikr olunan monastrlar, kilsələr, yəhudi məbədləri və məscidlər uçulub dağılmışdı. Allah Ona (Öz dininə) yardım edənlərə, şübhəsiz ki, yardım edir. Həqiqətən, Allah yenilməz qüvvət, qüdrət sahibidir!”

q) “O kəslər ki, əgər onları yer üzündə yerləşdirsək (onlara bir yer versək), namaz qılar, zəkat verər, (insanlara) yaxşı işlər görməyi əmr edib, pis işlərdən çəkindirərlər. Bütün işlərin sonu (nəticəsi) Allaha aiddir. (Allah Qiyamət günü əməllərinə müvafiq olaraq möminlərə mükafat, kafirlərə isə cəza verəcəkdir).”²

Quranda müdafiə və cihad ayələrinin həcc ayələrindən sonra gəlməsi məgər təsadüfidirmi? Heç vaxt Quranda ayələr təsadüfi və namünasib işlənməyib.

Bu iki ayənin mənasını bir yerə topladıqda belə bir nəticə çıxartmaq olar ki, həcc ilə müdafiə və fikir meydanı bir-birinə bağlıdır.

¹ Əş-Şəriət vəl-əqidət, s. 150.

² Əl-Həcc surəsi, 38-41-ci ayələr.

Yəni həcc müsəlmanların fikir və ruhi azadlıqları üçün çox əlverişli bir yerdir. Müsəlmanlar burada mənəvi güclərini hazırlamaqla müstəmləkəçi zalımları susdura bilirlər.

Bəli, bu böyük ilahi yığıncaqda dünyanın hər yerindən nümayəndələr toplaşır. Bu, mütəfəkkirlərin, ziyalıların fikirlərini bölüşdürməsi üçün böyük bir fürsətdir. Onlar bu fürsətdən istifadə edib düşmənlərin qarşısında böyük bir sədd yaratmaqla onlara elə bir dərs versinlər ki, onların yadından çıxmasın. Baxmayaraq ki, bu yalnız həcc vaxtına aid edilmir. Çünki müsəlmanlar zaman və məkandan asılı olmayaraq düşməyə cavab vermək üçün həmişə hazır olmalıdırlar. Lakin həcc vaxtı bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün əldə daha böyük fürsət olur.

Təkcə şeyx Şəltut bu ayəni ümumi mənada təfsir etməyib, hətta sünnə əhlinin qədim təfsir alimlərindən olan Təbəri də bu ayəni təfsir edərkən deyir:

“Allahın buyurduğu mənfəət kəlməsində məqsəd bütün işlərə aid edilir. Yəni, müsəlmanlar bu mənfəətləri dərk etməklə bütün dünya və axirət xeyirlərini əldə etsinlər. Heç bir rəvayət və əqli hökmlər də bu cümlənin mənasını xüsusiləşdirə bilməz.”¹

2. KƏBƏ HƏYATIN DAYAĞIDIR

Qurani-kərim Kəbəni və Allah evini dayaq adlandırmaqla belə tərif edir:

“Allah Beytül-Həram (müqəddəs ev) olan Kəbəni dayaq və haram ayı (zilhəccəni) qərar verdi. (Kəbəyə gətirilən) boyunları bağısız və bağlı (nişan taxılmış və taxılmamış) qurbanları insanların (dini və dünyəvi işlərinin) düzəlib səhməyə düşməsi üçün bir yol müəyyən etdi. Bu ona görədir ki, Allahın göylərdə və yerdə nə varsa (hamısını) bilməsini, özü də Allahın hər şeyi (layiqincə) bilməsini siz də biləsiniz!”²

Başqa bir yerdə “qiyam” (dayaq) sözü haqqında belə buyurur:

“Allahın sizin həyatınız üçün dayaq olaraq bəxş etdiyi malları səfəhlərə (ağılsızların əlinə) verməyin...”³

Yəni ayənin mənası budur ki, (Maidə surəsi, 97) Allah-taala həcc mərasimində Kəbə evini ziyarət etməyi İslam cəmiyyətinin həyatı üçün dünya və axirət dayağı qərar veribdir.

Həcc mərasiminə toplaşmaq təkcə müsəlmanların mənəvi həyatının deyil, hətta bizim fərdi və ictimai həyata aid olan bütün ehtiyaclarımızı ödəyir. Həyat və dinin dayağı müsəlmanların məsləhəti və xeyri sayılır. Bu xeyirli mənfəət və məsləhətlər də yalnız və yalnız həcc mərasimində təmin olunur. Belə olan halda bu mənfəəti ibadətdə necə cəmləşdirə bilərik?

Müsəlmanların zülmkarlar qarşısında bir olub onlara qarşı mübarizə etməkdən başqa nə kimi xeyirli mənfəətləri ola bilər?

Quran ağıldan az olanların rəhbərlik etmələri haqqında belə göstəriş verir:

“Alahın sizin həyatınız üçün bəxş etdiyi malları səfəhlərə verməyin...”

Bu ayənin məzmununa diqqət yetirməklə həcc ziyarətini müsəlmanların taleyindən qafil olanlara necə tapşırmaq olar?

Əziz oxucunun “Kəbə evi müsəlmanların dayağıdır” ayəsi haqda təfsir alimlərinin eyni fikirləri olduğunu bilməsi üçün bəzilərinin yazılarını burada qeyd edirik:

Təbəri deyir:

“Allah-taala Kəbəni və Beytül-Həramı insanlar üçün həyatın dirəyi və dayağı qərar verib. Kəbə evini dinin nişanı və müsəlmanların mənfəət yeri seçib.”⁴

Əl-Mənar təfsirinin müəllifi deyir:

Allah-taala Kəbəni müsəlmanların dini işlərinin dayağı qərar verib. Onların əxlaqlarını və nəfslərini paklaşdırır. Dinimizin əsası sayılan həcc elə bir mənəvi ibadətdir ki, bizlərə həm iqtisadi, həm də ictimai cəhətdən xeyri vardır. Yəni insanların bütün dini və dünyəvi ehtiyaclarını ödəyir.”⁵

3. HƏCC MÖVSÜMÜNDƏ MÜŞRİKLƏRƏ QARŞI NİFRƏT ELAN ETMƏK

Siz əgər keçən bəhsin mövzusunə şübhə etsəniz belə, Peyğəmbərin nümayəndəsinin həcc mövsümündə yerinə yetirdiyi siyasi əmələ heç kim şək-kəşübhə ilə yanaşa bilməz.

¹ Təbəri /təfsir/, c. 17, s. 108 /Beyrut çapı/.

² Maidə surəsi, 97.

³ Nisa surəsi, 5.

⁴ Təbəri /təfsir/, c. 7, s. 49.

⁵ Əl-Mənar, c. 7, s. 119.

Peyğəmbər hicrətin doqquzuncu ilində müşriklərə nifrət hissini elan etmək üçün Əli (ə)-ı həcc mövsümündə qətnamə oxumaq üçün Məkkəyə göndərirdi. Bu o vaxt idi ki, Bəraət (Tövbə) surəsindən on altı ayə Peyğəmbərə nazil olmuşdu. Ayələrin başlanğıcı bunlardan ibarətdir:

“Allahdan və Onun Peyğəmbərindən saziş bağladığınız müşriklərə (onlarla olan əhdlərin pozulması, əlaqələrin kəsilməsi barədə) bir xəbərdarlıq!

(Ey müşriklər!) Yer üzündə dörd ay sərbəst gəzib dolaşın və bilin ki, Allahı aciz qoya bilməzsiniz. (Allahın əzabından qaçıb canınızı qurtara bilməzsiniz) Allah kafirləri (dünya və axirətdə) rüsvay edəcəkdir!

Allahdan və Onun Peyğəmbərindən böyük həcc günü (zilhiccə ayında, vacib fərz olan həcc, qurban bayramı və ya Ərəfə günü) insanlara bir bildiriş! Allahın və Onun Peyğəmbərinin müşriklərlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Əgər (küfrdən və şirkdən) tövbə etsəniz, bu, sizin üçün xeyirli olar. Əgər (imandan) üz döndərsəniz, bilin ki, Allahın əzabından qaçıb canınızı qurtara bilməzsiniz. (Ey Peyğəmbərim!) Kafir olanları şiddətli bir əzabla müjdələ!”¹

Həzrət Əli (ə) bu ayələri oxuduqdan sonra dörd maddədən ibarət olan qətnaməni müşriklərə oxudu. Dörd maddəli qətnamə bundan ibarət idi:

1– Bütperəstlərin Allah evinə daxil olmağa haqqları yoxdur.

2– Çılpaq bədənlə təvaf etmək qəti qadağandır.

3– Bundan sonra heç bir bütperəst həcc mərasimində iştirak etməyəcək.

4– O kəslər ki, Peyğəmbərlə sülh müqaviləsi bağlayıblar və əvvəldən öz əhdlərinə sadıq qalıblar, onların bu əhd-peymanı, canları və malları möhtərəm sayılır. Lakin müsəlmanlarla əhd bağlamayan və yaxud öz əhdlərinə bilə-bilə sadıq qalmayan müşriklərə bu gündən (zilhiccə ayının onu) dörd ay möhlət verilir. İslam hökumətində öz təkliflərini açıq elan etsinlər. Yəni müsəlman olub bir olan Allaha ibadət etməklə şirk aradan aparmalıdırlar. Əks təqdirdə, döyüşə hazır olmalıdırlar.”²

Həcc mərasimində müşriklər və müsəlmanlar təvaf edərkən qəfildən Həzrət Əli (ə) hündür bir yerdə dayanıb müşriklərə qarşı belə bir nitq söyləyirsə, müşriklərə öz bəd əməllərindən çəkinmək üçün dörd ay möhlət verilsə və onlar İslama dəvət olunursa, bundan daha yaxşı siyasi əməl nə ola bilər?

4. MƏSCİDÜL-HƏRAMDA FƏRƏZDƏQİN SİYASİ QƏSİDƏSİ

Bir gün həcc mərasimində Əbdül-Məlikin oğlu Hişam təvaf edərkən sıx cərgələrin arasına düşdü:

Hişam neçə dəfə əlini Həcərül-Əsvədə (Qara daş) sürtmək istədi. Lakin adamların sıxlığından buna nail ola bilmədi. Çarəsiz qalıb kənara çəkilərək müsəlmanların ziyarətinə tamaşa etməyə başladı. Birdən gözü arıq, nurani bir kişiye sataşdı. Bu kişi yavaş-yavaş Həcərül-Əsvədə tərəf gedirdi və bütün camaat ehtiram əlaməti olaraq ona yol verirdi.

Şam (Suriya) əhli Hişamın ətrafına cəm olmuşdu. Bu hadisənin şahidi olduqda ondan bu kişinin kim olduğunu soruşdular. Hişam o kişini yaxşı tanıyırdı, lakin yalan dedi:

– Mən bu kişini tanımıram.

Elə bu vaxt mərd kişilərdən sayılan Fərəzdəq bir neçə beyt şerlə İmam Səccad (ə)-ı yaxşı tanıtdırdı. Fərəzdəqin şerinin bir neçə beyti bundan ibarətdir:³

“Bu elə bir adamdır ki, Bətha (Məkkə ilə Mədinə arası) torpağı onun pak yerini tanıyır. Kəbə, Beytül-Həram və xaricində olan yerlər onu yaxşı tanıyır.”

“Bu Allahın ən yaxşı bəndələrinin övladıdır. Pak, təmizkar və təqvalı kimi tanınmışdır.”

“Əgər onu tanımırınsansa, bil! O, nübüvvəti xətm edən (peyğəmbərlərin sonuncusu) Məhəmməd Peyğəmbərin qızı Fatimənin övladıdır.”

“O, Həcərül-Əsvədə əl sürtdükdə Həcərül-Əsvəd öz yaxın adamının əlini buraxmaq istəmir” Fərəzdəqin şerləri o qədər təsirli idi ki, Hişam şeri eşidərkən qəzəbləndi. Fərəzdəqə bu şeri söyləməməyi göstəriş verdi. İmam Fərəzdəqin bu əməlini görüb ondan hal-əhval tutdu.⁴

5. İSLAMİ HƏDİSLƏRDƏ HƏCCİN SİYASİ-İCTİMAİ CƏHƏTLƏRİ

Bura qədər Peyğəmbərin əməllərinin və ayələrin məzmunu açıqlandı. Həcc ibadət əməli olduğu halda eyni zamanda da siyasi cəhətlərə malikdir. Peyğəmbər öz həcc əməlinin siyasi cəhətini canlandırırdı, bu haqda Peyğəmbərin mübarək kəlamları və hədisləri vardır.

¹ Tövbə surəsi, 1-3-cü ayələr.

² Təbərinin təfsiri, c. 10, s. 47. İbn Hişamın “Peyğəmbərin həyatı” kitabı, c. 4, s. 545.

³ Şer ərəbcə oludğu üçün onun mənasını burada qeyd etdik.

⁴ Əl-Əğani, c. 21, s. 376-377; Mənaqibi Şəhr Aşub, c. 4, s. 169.

“Ət-Tacul-came lil-Üsul” kitabında (c. 2, s. 98-99) Peyğəmbərdən bu haqda hədislər nəql olunub:

- 1– Allah dərgahında qəbul olunan həcc əməli ən yaxşı cihad sayılır.
- 2– Ümrə və müfrədə həcc əməlləri kişinin, qadının, güclü və gücsüzün hamılıqla iştirak etdiyi cihad sayılır.
- 3– Qadınlar üçün cihad varmı? Qadınlar üçün elə bir cihad vardır ki, orada döyüş şərt deyil. Bu, həcc mərasimində iştirak etməkdir.

4– Seçilmiş insanlar Allah yanında üç dəstədən ibarətdir:

Cihad edən, Allah evini həcc və yaxud ümrə üçün ziyarət edənlər.

Bu hədislərdə həcc əməli cihad kimi tanıtdırılıb. Amma axırıncı hədisdə isə, cihad edən və Allah evini ziyarət edən Allahın seçilmiş bəndələri kimi tanınıb.

Əgər bu hədislərdə həcc cihad adlanırsa, mütləq bunların arasında bir oxşarlıq olmalıdır. Həcc öz təsir qüvvəsinə və hədəfinə görə cihada oxşadığı üçün onu cihad adlandırırlar.

Bu İlahi vacibi əməl ibadət sayıldığı halda cihad rolunu da oynayır, yəni müsəlmanların bir-biri ilə əlaqə yaratmaları və iş görmələri həcc mərasimində təyin olunur.

6. HƏCC MƏRASİMİNDƏ PEYĞƏMBƏRİN SİYASİ SÖHBƏTLƏRİ

Məscidül-Həramda izdihamlı cəmiyyət Allah evini dövrəyə almışdı. Müsəlmanlar, müşriklər, dost və düşmən Allah evini ziyarət edirdilər. İslamın əzəməti və Peyğəmbərin böyüklüyü məscidi əhatə etmişdir.

Elə bu vaxt əziz Peyğəmbər öz iyirmi illik təbliğinin həqiqətini açıqlayaraq sözə başladı: (Tarixi aşırımlara burada diqqət yetirəcəyik.)

a) Ey camaat! Allah-taala islamın sayəsində cahiliyyət vaxtı insanların iftixar etdiyi əməlləri sizin aranızdan götürdü. Hamınız Adəmdən dünyaya gəlmisiniz. O da gildən (torpaqdan) yaranıbdir. Ən yaxşı adam o kəsdir ki, günah etməsin.

b) Ərəb xalqı olmaq Sizin zati əsiliniz deyil. Əksinə, bu dil sadəcə danışiq dilidir. Hər kim öz vəzifəsini layiqincə yerinə yetirmirsə, atası ilə fəxr etmək onun səhv və nöqsanlarını aradan qaldırmır.

v) Bütün insanlar keçmişdə də və indi də darağın dişləri kimi bərabərdir. Ərəbin əcəmdən, ağ dərilinin qara dərilidən heç bir üstünlüyü yoxdur. Əsas ölçü isə təqva və imandır.

q) Mən bütün məl-dövlət, qan davası edənləri və cahillət dövrünün mövhumatlı iftixarlarını ayaq altına qoyub, bunların hamısını əsassız hesab edirəm.

ğ) Müsəlman müsəlmanın qardaşıdır və bütün müsəlmanlar bir-birlərinə qardaşdırlar. Onlar əcnəbilər qarşısında bir olmalıdırlar.

Hər bir müsəlmanın qanı başqa müsəlmanın qanı ilə birdir. Onların ən kiçiyi belə müsəlmanlar tərəfindən əhd bağlaya bilər.

d) Bir-birini azdırmaqla və malik olmaqla bu dindən üz döndərməyin.

e) Sizin qanınız və malınız bir-birinizə haram olur. Bu günə (qurbanlıq günü), bu aya (zilhiccə ayı) və bu şəhərə (Məkkə) ehtiram etdiyiniz kimi bir-birinizə ehtiram edin.

ə) Cahiliyyət dövründə tökülən qanları təsirsiz elan edirəm. İlk təsirsiz elan etdiyim qan Harisin övladı Rəbiənin qanıdır.

j) Hər müsəlman digər müsəlmanın qardaşıdır və müsəlmanlar bir-birləri ilə qardaşdırlar. Müsəlmanın razılığı olmadan malı başqasına halal olmur.

3) Mömin kişinin qəlbi üç şeyə xəyanət etməz:

1. Allaha görə xalis əməl;
2. Haqq rəhbərlərə xeyrxahlıq etmək;
3. Möminlərin cəmiyyətinə ehtiramla yanaşmaq.

(Rovzətül-Kafi, s. 246; Sireyi-İbni Hişam, c. 2, səh. 412, Əl-Məğazi-Vaqidi, c. 2, s. 826).

7. MƏKKƏNİN FƏTHİNDƏ DEYİLMİŞ SİYASİ ŞÜARLAR

Müsəlmanlar Məkkəni fəth edərkən təəccübə və heyratə gəlmiş müşriklər müqabilində belə bir dua oxudular. Bu dua əvvəldən axıra kimi siyasi şüarlardan ibarətdir:

“Allahdan başqa Allah yoxdur və hökumət Allahındır.

İbadət və sitayiş Ona məxsusdur. O, dirildir, öldürür və hər bir şeyə qadirdir.

Allahdan başqa Allah yoxdur, yalnız və yalnız Odur tənha. Verdiyi vədəyə əməl edən, müsəlmanlara kömək edən və birləşmiş zülmkar qüdrətləri məhv edən Odur.”¹

¹ Səhihi-Buxari və Səhihi-Müslim və başqa mənbələrin həcc kitablarına müraciət edin.

8. İŞARƏLƏR VƏ QEYDLƏR

Əziz Peyğəmbər həccin siyasi cəhətini təyin etmək üçün söylədiyi bəyanlara kifayət etməyib, bəzi vaxtlar kiçik həcc əməlinin belə siyasi cəhətdən ayrı olmadığına işarə etmişdir. Məsələn, Səfa və Mərvə dağları arasında səy etmək və xüsusi yerlərdə sürətlə yeriməklə müşriklərin – müsəlmanlar Mədinənin iqlimindən (suyundan, havasından) zəifləyiblər – deyə çıxartdıqları şayiəni təkzib edir. Bu səbəbdən hətta həccin ümrəsinin qəza əməlini yerinə yetirərkən qüdrətlərini və güclərini müşriklərə göstərmək üçün bu yerlərdə qaçmağa göstəriş verilib.¹

Əziz Peyğəmbər təvaf namazında birinci rükətdə “Tovhid” (“İxlas”), ikinci rükətdə isə “Kafirun” surəsini oxudu. Hamılıqla bilirik ki, bu surələrin mənası nədən ibarətdir və nə kimi siyasi cəhətləri əhatə edir. Bu iki surədə ikiliyə ibadət etmək və küfr pislənib və rədd olunub.

Tarixdə müsəlmanlar Həcərül-Əsvədə əl sürərək bu kəlməni dedikləri bəlli olur:

“Allahın adı ilə. Allah bizi hidayət etdiyinə görə hər bir şeydən böyükdür. Allahdan başqa Allah yoxdur və Onun şəriki yoxdur. Allaha iman gətirirəm və tağuta nifrət edirəm.”²

9. MƏSUM RƏHBƏRLƏRİN SÖZLƏRİNDƏ HƏCCİN SİYASİ CƏHƏTLƏRİ

1) İmam Sadiq (ə) həccin fəlsəfəsi və sirlərini açıqlayaraq belə buyurur:

“Məkkədə camaat bir-birini, Allahın Rəsulunun tarixi abidələrini tanımaq üçün şərqdən və qərbdən bu şəhərə toplaşırlar. Əgər hər bir cəmiyyət öz ölkəsinin məhsuluna kifayətlənib arxalansaydı, məhv olardı, yer üzündə olan şəhərlər viran olub ticarət aradan gedərdi və xəbərlər cammata çatmazdı. Budur həccin fəlsəfəsi.”

Bu cümlədə həccin elmi, iqtisadi və ictimai-siyasi bir ziyarət olduğu bəlli olur. Həqiqətdə həcc əməli müsəlmanlar arasında bir-birinə bağlı olan halqalara oxşayır. Yəni, həccin vasitəsi ilə dünya müsəlmanları gündəlik və keçmiş xəbərləri, səhabələr, təbəinlər şərqdə və qərbdə hədis nəql edənlərin köməyiylə Peyğəmbərin sünnəsindən xəbərdar olurlar. Hətta müxtəlif yerlərdən gələn müsəlmanlar öz ölkələrinin məhsullarını dünyaya tanıtdırmaqla ticarət edirlər.

2) İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Allah yanında yer üzündə Mərvə və Səfa dağları arasında səy etməkdən gözəl bir yer yoxdur. Çünki bu yerdə bütün inadkarlar zəlil olmaqla öz übudyyəti bəndəliklərini nümayiş etdirirlər.”³

3) Keçmiş olan səhabələrin, təbəinlərin bu mövsümdə İslamın və müsəlmanların xeyrinə bəhrələndikləri haqda tarix şəhadət verir. Bir çox azadlıq hərəkatlarının kökü bu yerdən başlanıb. Millətlər zalımlardan öz haqlarını almaq üçün mübarizəyə buradan dəvət edirdilər. Bu haqda Hüseyn ibn Əlinin Minada söylədiyi sözlərə qulaq asmaq kifayət edir. Hüseyn ibn Əli Mina çölündə Bəni-Haşim qəbiləsini, ona yaxın olan və dost olan böyük şəxsiyyətləri ətrafına topladı. Min nəfərdən çox olan cəmiyyət onun ətrafına cəm oldu. Bu zaman Peyğəmbərin övladı öz sözünə başladı:

“Allaha həmd edib Onun Rəsuluna salam göndərirəm. Ey camaat, bilin! Artıq həddini aşıb-daşan Müaviyənin zülmü sizə yetişib, siz hamınız Müaviyənin bizim haqqımızda necə pis işlər gördüyündən xəbərdarsınız. Sizə bir neçə söz deyəcəyəm. Əgər düz desəm, sözümü təsdiq edin, əgər yalan desəm, sözümü təkzib edin. İndi isə mənim sözümü eşitməklə qəlblərinizdə gizlin saxlayın, sonra hər bir şəxs öz qəbiləsinə, tayfasına və şəhərinə qayıdaraq inandığı adama mənim sözlərimi çatdırsın. Mən haqq olan dinin yer üzündən silinməsindən qorxuram. Düzdür, Allah-taala Öz dinini həyata keçirəndir, hətta kafirlər belə istəməsə...”⁴

Sonra Hüseyn ibn Əli Peyğəmbərin Əhli-beyti haqqında nazil olan ayələrdən bir neçəsini oxudu. Camaata and verdi ki, öz şəhərlərinə qayıtdıqdan sonra bu sözləri inamlı adamlara söyləsinlər. Sözümü qurtardıqdan sonra onlar dağılıb getdilər.

Təkcə Hüseyn ibn Əli belə bir cəmiyyətin çoxluğundan faydalanmır. Hətta, İslam hökumətinin himayəsi altında yaşayan bəzi kitab əhli olanlar təcavüzə məruz qaldıqda belə bir mərasimdə İslam hakimindən öz haqlarını tələb edirlər. Bu əməl müsəlmanlar arasında olan sünnələrdən biridir.

Tarix deyir:

Əmr ibn Asın Misirdə hökumət etdiyi vaxt qibtilərdən (qədim xristian misirlilər) bir nəfər hakimin oğlu ilə yarış keçirdi və qibtinin hakim oğluna qalib gəlməsi Əmr ibn Ası narahat etdi, nəhayət, Əmr Asın oğlu tərəfindən o qibti kişi yaralandı.

¹ Cameül-Üsul, 4. c, Həcc kitabı.

² Tarixi-Məkkə, c. 1, s. 339 /Əbil-Vəlid Əzrəqi/.

³ Biharül-Ənvar, c. 9, s. 49.

⁴ Səlim ibn Qəye ət-Təbei əl-Kufi Əl-Hələlinin kitabı, s. 18

Yaralanan kişi bu hadisəni həcc mərasimində o zamanın hakiminə (Ömər ibn Xəttaba) danışdı. Ömər Asın oğlunu yanına çağıraraq onun haqqında belə dedi:

– Hansı zamanda xalqı özün üçün kölə qərar vermişən, halbuki onlar anadan azad doğulublar?!¹

Sonra vurulan kişinin qisasını Asın oğlundan aldı.

Tarix bu kimi hadisələrdən çox rəvayət edir. Bu da həccin təkcə ibadət deyil, siyasi bir əməl olduğuna şəhadət verir.

Həcc kimi bir yerdə camaat öz haqqını tələb etmək üçün hakimə və başqalarına şikayət edirlərsə, nəyə görə belə bir yerdə şərq və qərb zülmkarlarına qarşı etiraz olunmasın.

10. HƏCCİN FƏLSƏFƏSİ HAQQIDA MÜTƏFƏKKİRLƏRİN NƏZƏRİYYƏLƏRİ

İndi isə daha yaxşı olar, həccin fəlsəfəsi haqqında İslam mütəfəkkirlərinin nəzəriyyələrini söyləməklə bəhsi sona yetirək.

Biz burada üç müasir yazıçının nəzəriyyəsini qeyd etməklə kifayətlənirik. Yazıçılardan biri Ərəbistanda yerləşən “Kral Əbdül Əziz” universitetinin alimidir. İndi isə, onun bu haqda irəli sürdüyü nəzəriyyələr:

a) Fərid Vəcdi İslam ensiklopediyasının həcc maddəsində yazır:

Müsəlmanlara vacib olan həccin fəlsəfəsini bu kitabda yazmaqla qurtarmaz. Bizi düşündürən məsələ budur ki, əgər müsəlman ölkələrinin başçıları İslamda vəhdət və birlik yaratsalar və müsəlmanlar bundan faydalansalar, tamamilə nəticəni əldə etmək olar. Çünki on minlərlə insanın dünyanın müxtəlif yerlərindən bura toplaşması və qəlbləri özünə cəlb etdiyi bir yerdə deyilən sözlər, sözsüz ki, onlara təsir edəcək, hamı eyni əhval-ruhiyyə ilə öz vətənlərinə qayıdıb eşitdiklərini və öyrəndiklərini öz qardaşları arasında təbliğ edəcəkdir. Bu dəstəni bütün dünyadan toplanmış konfrans iştirakçılarına oxşatmaq olar. Konfrans qurtardıqdan sonra hamı öz ölkəsinə qayıdıb eşitdiklərini həmvətənlərinə çatdıracaq. Deyilən sözlər konfransda təsir etdiyi kimi, həmvətənlərə də elə təsir edəcək.²

b) “Əl-İbadətü fil-İslam” kitabının müəllifi, misirli doktor Qərzavi yazır:

“Bu izdihamlı cəmiyyətin ən böyük nəticələrindən biri də budur ki, həcc İslam ümmətini keçmiş yuxudan oyatmaq üçün böyük bir vasitədir. Bu səbəbdən bəzi işğal olunmuş müsəlman ölkələrində din qardaşlarımızın Allah evinin ziyarətinə getməsinin qarşısı alınır. Çünki müsəlmanlar arasında hərəkət başlansa, bu hərəkətin qarşısını ala bilməyəcəklərini daha yaxşı bilirlər.”

Doktor Qərzavi “Əd-Dinü vəl-həccü ələl məzahibil-ərbəəti” kitabında 51-ci səhifədə yazır:

“Həcc müsəlmanların və müxtəlif ölkələrdən və millətlərdən olan insanların bir-birini tanıması üçün ən böyük vasitədir. Çünki hamısı şəhid bayrağının altında yaşayır. Bu mərasimdə onların qəlbləri və sözləri bir olur. Elə bu zaman öz vəziyyətlərini və ayrılıqlarını islah edib düzəltmək üçün hərəkət edirlər.

“Kral Əbdül Əziz” universitetinin alimi doktor Məhəmməd Mübarək yazır:

Həcc müsəlmanların eyni səviyyədə Allaha ibadət etmək üçün toplandıqları ümumdunya konfransıdır. Lakin bu ibadət onları həyat tərzindən ayırmır, əksinə onları həyat yaşayışı ilə sıg bağlayır. Quran bu haqda buyurur:

Belə ki, öz mənfəətlərinin şahidi olsunlar və məlum günlərdə Allahı zikr etsinlər...” (Həcc surəsi, 28)

Bu mənfəətdən əsas məqsəd müsəlmanların xeyrinə aid olan geniş bir mənanı əhatə edir.

NƏTİCƏ

Əgər, doğrudan da, həcc əməlinin belə bir mühüm mərasim olduğunu Quran, sünnə, müsəlmanların rəftarı və müasir alimlərin nəzəriyyələri təsdiq edirsə, nəyə görə biz bu mərasimdən faydalanmıyıq?

Əgər həccin vasitəsilə qəlblər bir olub təvhid kəlməsi müsəlmanlar üçün bir yol seçirsə, nəyə görə bu yoldan istifadə edərək müsəlmanların düşmənlərinə cavab vermirik?

Əgər həccin iqtisadi, elmi-mədəni cəhətləri varsa, nəyə görə müsəlmanlar öz vəziyyətlərini və yaşayışlarını yüksək səviyyədə tənzimləməməlidirlər?

Nə üçün məzlumların səsinə müsəlmanlar eşitməklə onlara kömək etməməlidirlər?

Nəyə görə həcc mərasimində zalimlər əleyhinə konfranslar təşkil edib onların batil olmalarını mübuta yetirməyə?

Nə vaxta qədər biz bu qədər imkanları əldən verib ziyan çəkməliyik?

Bu ümidlə ki, inşaallah, pərdə arxasından Hərəmeyni-Şərifeynə göz dikmiş xain və zalım adamlar məhv olacaqlar. Bununla da həccin əsas məqsədi, tarixi abidələri və təsiri üzə çıxacaq.

¹ Əl-İbadətü fil-İslam / müəllif doktor Qərzavi/, s. 294.

² Fərid Vəcdinin ensiklopediyası, həcc maddəsi, c. 3, s. 350.

Sözlərin izahlı lüğəti.

BATİL:	Doğru olmayan, həqiqətə zidd olan.
VƏQF:	Savab bir iş üçün ayrılmış mülki yer və mal.
QÖVM:	Qəbilə, tayfa, nəsl.
ƏQAİD:	Əqidələr (Əqidə kəlməsinin cəmi).
ƏŞAİRİLƏR:	Əhli-Sünnə məzhəbinin inandıqları əqidə yollarından biri.
ZƏRİH:	Övliyaların və müqəddəslərin qəbirlərini əhatə edən dəmir çərçivə.
İLLƏT:	Sübut, əsas, dəlil.
İCTİHAD:	Çalışmaq və yüksək dərəcəli biliyə yiyələnməklə hökmü öz biliyi ilə əldə etmək.
KƏFFARƏ:	Günahın bağışlanması üçün təyin olunmuş cəza.
KƏRAHƏT:	Bəyənilməyən bir iş.
MƏKRUH:	Haram olmayıb, ancaq çarə və imkan olduğu halda işlədilməsi məsləhət görülməyən şey.
MÜNAFİQ:	İkiüzlü, ikitirəlik salan.
MÜŞRİK:	Allaha şəriq qoşan.
MÜFTİ:	Fətva verən.
MƏHZƏRİNDƏ:	Hüzurunda.
MƏĞFİRƏT:	Bağışlanma.
MÜVƏHHİD:	Təkallahlığa inanan.
RİCAL:	Kişilər (kişi kəlməsinin cəmi). İslam dünyasında ictihad məqamına çatmaq üçün öyrənilən elmlərdən biridir. Bu elmin vasitəsi ilə hədisi rəvayət edənlərin şəxsiyyəti bəlli olur.
RİSALƏT:	Peyğəmbərlik.
RAVİ:	Rəvayət edən.
RƏVAFİZ:	Dindən üz döndərənlər, rafizilər.
SÜNNƏ:	Peyğəmbərin göstərişləri.
SƏHİH:	Əhli-Sünnə məzhəbinin əsaslandığı altı mötəbər hədis kitabı.
SƏHİH:	Düzgün, doğru.
SƏY:	Həcc mərasimində Hacıların Səfa və Mərvə dağları arasında yerinə yetirdikləri əməllər.
SİFƏTDƏ TOVHİD:	Allahın sifətlərinə təkallahlığa inanmaq.
TƏFSİR:	Quran ayələrini izah və şərh etmək.
TƏVƏSSÜL:	Müqəddəsləri və övliyalı vasitə qərar verməklə Allahdan hacət diləmək.
TƏQVA:	İmanlı, günahdan çəkinmək.
TƏQDİS:	Müqəddərs və pak hesab etmək.
TƏBƏRRÜK:	Bərəkət istəmə, uğur.
TOVHİD:	Bir olan Allaha inanmaq.
TƏSƏRRÜF:	Yiyələnmək.
TABEİN:	Peyğəmbəri görməyib, lakin Peyğəmbərin səhabələrini görənlər.
ÜSUL ELMİ:	Bu elm xüsusi qaydalar vasitəsilə şəriət hökmünü əldə etməyi sübuta yetirir.
FİQH:	Şəriət məsələlərindən bəhs edən elm.
FƏQİH:	Şəriət məsələlərini dərinlən bilən alim.
FİTRƏT:	İnsanın zatında olan hisslər, (namus, vicdan).
FELDƏ TOVHİD:	Allaha ibadət edərkən təkallahlığa inanmaq.
FASİQ:	Açıq-aşkar günah edən.
HƏDİS:	Peyğəmbərin və imamların kəlamı.
HƏNBƏLİ:	Əhli-Sünnə məzhəblərindən biri.
HİCRƏT:	Başqa bir yerə köçmək. Məhəmməd (s) Peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə köçməsi və İslam tarixinin başlanğıcı.
ŞİRK:	Çoxallahlılıq, büt-pərəstlik.
ŞƏRİ:	Şəriət qanununa müvafiq.
ŞƏFİ:	Günahların bağışlanması üçün vasitəçi olan.

KİTABIN TƏRCÜMƏSİNDƏ İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

- 1– Quranın tərcüməsi: Ayətullah Məkarim Şirazi.
- 2– Quran tərcüməsi: 3. Bünyadov, V. Məmmədəliyev.
- 3– Əmid izahlı lüğət ensiklopediyası.